

บทที่ 3

ตำนานพระศรีอารีย์สำนวนต่างๆ ในสังคมไทย

พระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของรากฐานสำคัญในวัฒนธรรมไทย มีความเชื่อมโยงผูกพันกับวิถีชีวิตและวิถีคิดของคนไทยมาช้านานทั้งในราชสำนักรวมถึงท้องถิ่นต่างๆ การที่พระพุทธศาสนาแพร่หลายไปอย่างกว้างขวางในประเทศไทย ทำให้มีการตีความหลักธรรม คำสอน ตลอดจนเรื่องราวในพระพุทธศาสนาต่างๆ แตกต่างกันไป ทั้งนี้รวมถึงเรื่องราวของพระศรีอารีย์ซึ่งแพร่หลายอยู่ในสังคมวัฒนธรรมไทยด้วย เนื้อหาของตำนานพระศรีอารีย์ในสังคมไทยจึงมีความหลากหลาย มีตำนานพระศรีอารีย์สำนวนต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย

ในบทนี้ผู้วิจัยจะจัดกลุ่มตำนานพระศรีอารีย์สำนวนต่างๆ ในสังคมไทย โดยจะนำเสนอตำนานตามลักษณะการสร้างสรรค์เนื้อหา พร้อมทั้งสรุปเรื่องย่อของตำนานแต่ละสำนวนไว้ ทั้งจะนำเสนอตารางตำนานพระศรีอารีย์ที่พบในแต่ละภูมิภาค ทั้งนี้เพื่อให้เห็นลักษณะร่วมและความแตกต่างของกลุ่มข้อมูลตำนานพระศรีอารีย์ได้ชัดเจนขึ้น

3.1 ตำนานพระศรีอารีย์ในสังคมไทย: จำแนกตามลักษณะการสร้างสรรค์

ผู้วิจัยพบว่า มีตำนานพระศรีอารีย์สำนวนต่างๆ ในสังคมไทยจำนวนมาก ซึ่งมีความหลากหลายทั้งในแง่ของโครงเรื่องตามลำดับเนื้อหาและรายละเอียดของเรื่อง ผู้วิจัยจะจำแนกตำนานพระศรีอารีย์ที่พบในสังคมไทยออกเป็น 2 กลุ่มกว้างๆ โดยใช้เกณฑ์ลักษณะการสร้างสรรค์ ตำนานพระศรีอารีย์มาจัดจำแนก แบ่งเป็นตำนานที่สร้างสรรค์โดยการปรับเปลี่ยนเนื้อหาจากคัมภีร์พุทธศาสนา และ ตำนานที่สร้างเรื่องขึ้นใหม่ในสังคมไทย ดังนี้

3.1.1 ตำนานที่สร้างสรรค์โดยการปรับเปลี่ยนเนื้อหาจากคัมภีร์พุทธศาสนา

3.1.2 ตำนานที่สร้างสรรค์โดยการสร้างเรื่องขึ้นใหม่ในสังคมไทย

3.1.1 ตำนานที่สร้างสรรค์โดยการปรับเปลี่ยนเนื้อหาจากคัมภีร์พุทธศาสนา

ตำนานกลุ่มนี้เป็นตำนานที่สร้างสรรค์ขึ้นโดยปรับเปลี่ยนรายละเอียดของเนื้อหาจากคัมภีร์พุทธศาสนา โดยใช้คัมภีร์พระพุทธรูปศาสนาเช่น พระมาลัย พระอนาคตวงศ์ เป็นหลัก อย่างไรก็ตาม เนื้อหาของตำนานประเภทนี้ก็ยังคงมีความหลากหลาย ผู้วิจัยจึงได้จำแนกตำนานประเภทนี้ออกเป็นกลุ่มเรื่องย่อได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

ก. **กลุ่มเรื่องประวัติพระพุทธเจ้า** (ต่อไปนี้จะขอใช้ตัวย่อ ป/พ) เป็นกลุ่มตำนานที่เล่าเรื่องราวความเชื่อมโยงระหว่างพระอดีตพุทธเจ้าและพระปัจจุบันพุทธเจ้าในภททกัปป์ กับพระศรีอาริย์ (พระอนาคตพุทธเจ้า) อาทิ **เรื่องพระเจ้าห้าพระองค์** ตำนานที่เล่าเรื่องความเชื่อมโยงระหว่างพระศรีอาริย์ในฐานะพระอนาคตพุทธเจ้า กับพระอนาคตพุทธเจ้าองค์อื่นๆ อาทิ **คัมภีร์พระอนาคตวงศ์** (ตำนานพระอนาคตพุทธเจ้า 10 พระองค์) และตำนานที่เล่าเรื่องพระศรีอาริย์โดยตรง อาทิ **คัมภีร์เมตเตยยสูตร** **คัมภีร์เมตเตยยวงศ์** รายละเอียดปรากฏในตารางดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงรายชื่อตำนานพระศรีอาริย์ กลุ่มเรื่องประวัติพระพุทธเจ้า

ที่	รายชื่อตำนาน
	เรื่องพระเจ้าห้าพระองค์
1	ปพ1 พระเจ้าห้าพระองค์ สำนวนหอสมุดแห่งชาติ ¹
2	ปพ2 พระเจ้าห้าพระองค์ สำนวนหอสมุดแห่งชาติ ²
3	ปพ3 พระเจ้าห้าพระองค์ สำนวนวัดบ่อทรัพย์ ³
4	ปพ4 พระเจ้าห้าพระองค์ สำนวนวัดควนซี้แรด ⁴
5	ปพ5 พระเจ้าห้าพระองค์ สำนวนบ้านควนเปล ⁵
6	ปพ6 พระเจ้าห้าองค์คำกลอน ⁶
7	ปพ7 พระเจ้าห้าองค์คำกลอน ⁷

¹หอสมุดแห่งชาติ, **พระพุทธเจ้าห้าพระองค์** (หมูกาพย์ (กลอนสวด)สมุดไทยขาว เส้นหมึก เลขที่ 39 ตู้ที่ 115 ชั้นที่ 6/3 มัดที่ 36).

²หอสมุดแห่งชาติ, **พระพุทธเจ้าห้าพระองค์** (หมูกาพย์ (กลอนสวด)สมุดไทยดำ เส้นรงค์ เลขที่ 40 ตู้ที่ 115 ชั้นที่ 6/3 มัดที่ 36).

³"พระเจ้าห้าพระองค์ ฉบับวัดบ่อทรัพย์," สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 10 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542).

⁴"พระเจ้าห้าพระองค์ ฉบับวัดควนซี้แรด," สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 10 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542).

⁵"พระเจ้าห้าพระองค์ ฉบับบ้านควนเปล," สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 10 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542).

⁶"พระเจ้าห้าองค์คำกลอน," สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 10 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542).

⁷พิทยา บุขรรัตน์ และชัยวุฒิ พิชกุล, **พระเจ้าห้าองค์ ฉบับวัดเลียบ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา** (สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2543).

ที่	รายชื่อตำนาน
8	ปพ8 นามบัญญัติพระเจ้า 5 พระองค์ ⁸
9	ปพ9 พระปรมัตต์คำกาพย์ ⁹
	เรื่องอนาคตวงศ์
10	ปพ10 อนาคตวงศ์ สำนวนล้านนา ¹⁰
11	ปพ11 อนาคตวงศ์ สำนวนนายกิม หงส์ลดากรม ¹¹
12	ปพ12 อนาคตวงศ์ สำนวนโรงพิมพ์พานิชกุลผล ร.ศ.131 ¹²
13	ปพ13 อนาคตวงศ์ สำนวนหอสมุดแห่งชาติ ¹³
14	ปพ14 อนาคตวงศ์ สำนวนพระเฉลิมเปริยญ ¹⁴
15	ปพ15 พระโพธิสัตว์ สำนวนเมืองพิษณุโลก ¹⁵
16	ปพ16 พระเจ้าสามเณร สำนวนจังหวัดพัทลุง ¹⁶
17	ปพ17 พระศรีอารียเมตไตรย ในไตรภูมิโลกวินิจัยกถา ¹⁷

⁸นามบัญญัติพระเจ้า 5 พระองค์ (ฉบับวัดโคกรักษ์ จังหวัดจันทบุรี) หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก จันทบุรี (หนังสือใบลานฉบับล่องชาด เส้นจาร อักษรขอม-ไทย ภาษาบาลี-ไทย เลขที่ จบ.บ. 751/1 มปป.).

⁹สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบุลย์, **เปิดbudขาวสาวดูผู้หลวก: มองผ่านวรรณกรรมเรื่องพระปรมัตต์คำกาพย์** (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546).

¹⁰บำเพ็ญ ะวิน (ปริวรรตและตรวจชำระ), **อนาคตวงศ์ เมตเตยยสุดต์ เมตตยวงศ์ สำนวนล้านนา** (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, 2536. (จัดพิมพ์เผยแพร่เนื่องในวโรกาสฉลองมหามงคลพระชนมพรรษาครบ 5 รอบ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ 12 สิงหาคม 2535).

¹¹**พระอนาคตวงศ์**, แปลโดย กิม หงส์ลดากรม (สุโขทัย: โรงพิมพ์วิทยา, 2548).

¹²**พระอนาคตวงศ์** (สำนวนโรงพิมพ์พานิชกุลผล ร.ศ.131). (อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพ นายจักร โลกไฉนดร ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม พระนคร 21 ตุลาคม 2514).

¹³กรมศิลปากร, **พระคัมภีร์อนาคตวงศ์** (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540).

¹⁴**พระเฉลิมเปริยญ, พระอนาคตวงศ์** (มปท., 2467).

¹⁵ทิพย์สุดา นัยทรัพย์ (ปริวรรต), **พระโพธิสัตว์** (ลพบุรี: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดลพบุรี สถาบันราชภัฏ พิบูลสงคราม, มปป.).

¹⁶ “พระเจ้าสามเณร,” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 10** (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรม วัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542). เรื่องพระเจ้าสามเณรนี้หากพิจารณาแล้วเป็นตำนานที่มีเนื้อหาตัดตอนมาจากเรื่องอนาคตวงศ์ คือเรื่องพระเจ้าสังขจักร ผู้วิจัยจึงจัดให้อยู่ในกลุ่มนี้ด้วย

¹⁷ธรรมปริชา (แก้ว), พระยา, **วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ (หมวดศาสนาจักร) เล่ม 2 ไตรภูมิโลก วินิจัยกถา** (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2535). อนึ่ง เหตุที่ผู้วิจัยจัดให้เรื่องพระศรีอารียเมตไตรย ในไตรภูมิโลก วินิจัยกถา จัดอยู่ในกลุ่มพระอนาคตวงศ์ นี้ เนื่องจากผู้แต่งได้นำเนื้อหาในอนาคตวงศ์มาเป็นส่วนหนึ่งของเรื่อง คือตอน “ว่าด้วยศาสนาพระศรีอารีย” โดยดำเนินเค้าโครงเรื่องตามอย่างเรื่องอนาคตวงศ์

ที่	รายชื่อตำนาน
	เรื่องเมตเตยยสูตร
18	ปพ18 เมตเตยยสูตร สำนวนล้านนา ¹⁸
19	ปพ19 เมตเตยยพยากรณ์ปริวรรต ในปฐมสมโพธิกถา ¹⁹
20	ปพ20 อนาคตวงศ์ สำนวนวัดเขาชำหาน จันทบุรี ²⁰
	เรื่องเมตเตยวงส์
21	ปพ21 เมตเตยวงส์ สำนวนล้านนา ²¹

ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ (ปพ1 – ปพ8)

พระพุทธเจ้าทรงเล่าให้ภิกษุฟังเรื่องพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ องค์แรกมีชื่อว่า กุกกุสันธะ เป็นโอรสท้าวกิตติทศนามมหาพราหมณ์และนางวิจระณะพราหมณี เกิดในเมืองเพชรธานีมหานคร เป็นสัปบุรุษใจกุศล เลื่อมใสศรัทธารักษาศีลเมตตามาวนา เมื่อได้แสดงธรรมโปรดสัตว์แล้วก็เสด็จสูนิพพาน

พระพุทธเจ้าองค์ที่ 2 มีนามว่าโกนาคม บิดาชื่อท้าวป็นหะมหาพราหมณ์ มารดาชื่อนางสาครพราหมณี อยู่ในเมืองโสภีรัตนะมหานคร พระโกนาคมนี้มีอายุ 30,000 ปี ในศาสนาของพระองค์ สัตว์ทั้งหลายที่เวียนว่ายตายเกิดได้ไปขึ้นสวรรค์ 3 ส่วน ดกนรก 1 ส่วน พระพุทธเจ้าองค์ที่ 3 มีนามว่าพระพุทธกัลสปะ บิดาชื่อท้าวพรหมทัตมหาพราหมณ์ มารดาชื่อนางทศทาวดีพราหมณี อยู่เมืองหงสาวดีรัตนะมหานคร มีอายุยืน 20,000 ปี ในศาสนาของพระองค์ ในศาสนาของพระองค์ สัตว์ทั้งหลายไปเกิดในสวรรค์ 2 ส่วน ไปเกิดในนรก 2 ส่วน เมื่อโปรดสัตว์แล้วก็เข้าสู่นิพพาน องค์ที่ 4 ชื่อพระศรีศากยมุนี โคดม โอรสท้าวศรีสุทโธณะและนาง

¹⁸บำเพ็ญ ะวิน (ปริวรรตและตรวจชำระ), อนาคตวงศ์ เมตเตยยสูตร เมตเตยวงส์ สำนวนล้านนา (เชียงใหม่: มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, 2536).

¹⁹สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส, พระปฐมสมโพธิกถา (กรุงเทพฯ: คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน, 2551). อนึ่ง การที่ผู้วิจัยจัดให้ เมตเตยยพยากรณ์ปริวรรต ในพระปฐมสมโพธิกถา จัดอยู่ในกลุ่มเมตเตยยสูตร ด้วย เนื่องจากได้พิจารณาว่าผู้แต่งอาจนำเนื้อหาในเมตเตยยสูตร (เรื่องพระอชิตภิกษุ) มาเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องอย่างไรก็ตาม เรื่อง “เมตเตยยพยากรณ์ปริวรรต” นี้ มิได้ปรากฏอยู่ในพระปฐมสมโพธิกถาทุกสำนวน การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกมาเฉพาะสำนวนที่ปรากฏ “เมตเตยยพยากรณ์ปริวรรต” เท่านั้น

²⁰อภิรักษ์ณ เกษมผลกุล (ผู้ปริวรรต), พระอนาคตวงศ์ ฉบับวัดเขาชำหาน จังหวัดจันทบุรี (พิมพ์แจกเป็นของชำร่วยในงานบำเพ็ญกุศลสมวารคุณยายบุญรอด ขุนสนธิ ณ วัดห้วงพัฒนา จังหวัดตราด, 2547).

²¹บำเพ็ญ ะวิน (ปริวรรตและตรวจชำระ), อนาคตวงศ์ เมตเตยยสูตร เมตเตยวงส์ สำนวนล้านนา (เชียงใหม่: มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, 2536).

ศรีมหาเมธาเทวีแห่งเมืองกบิลพัตรรัตนบุรี อายุ 80 ปี ครั้นสิ้นศาสนาของพระศรีศากยมุนีโคดมแล้ว นับล่วงไปพันปี จะหาพระอรหันต์ไม่ได้ ล่วงไปสองพันปี จะหาผู้ทรงไตรปิฎกไม่ได้ ล่วงไปสามพันปีจะหาพระลงอุโบสถไม่ได้ ล่วงไปห้าพันปีจะหาผู้ทรงไตรจีวรไม่ได้ มีแต่ผ้าเหลืองน้อยห้อยห้อยอยู่จนสิ้นอายุพระพุทธศาสนา

ส่วนพระพุทธเจ้าองค์ที่ 5 คือพระศรีอาริยมตไตรย โอรสท้าวมหาโสดิน มหาพรหมณ์และนางนาฏสวี่พรหมณี ในเมืองเกตุมวดี ทรงมีอายุยืน 80,000 ปี ในศาสนาของพระองค์ เมื่อสัตว์ทั้งหลายตายแล้วก็ไปเกิดในสวรรค์ทั้งหมด ต่อจากนั้นจึงบรรยายถึงสภาพชาวเมืองในสมัยพระศรีอาริยมตไตรย

พระปรมัตต์คำกาพย์ (ปพ9)

พระพุทธกุกุสันโธจติจากสวรรค์ชั้นดุสิต เกิดในเมืองเพชรบุรี พระบิดา นามว่า ท้าวอุทติศณะมหาพรหมณ์ มีพระชนม์ยืนได้ 4 หมื่นปี ผู้คนที่เกิดในแผ่นดินนี้ได้เกิดในสวรรค์ทั้งหมด พระวรกายสูง 18 ศอก ตรัสรู้ได้ตันกัลปพฤษ์ เมื่อเสด็จสู่พระนิพพานแล้วแผ่นดิน สูงได้ 8,000 วา ต่อมาเกิดพระพุทธเจ้าพระนามว่าพระโกนาคมพุทธเจ้า เสด็จจติจากสวรรค์ชั้นดุสิต พระบิดา นามว่าท้าวปัญญาทศมหาพรหมณ์ พระมารดานามนางสาครพรหมณี พระชนม์ยืนได้ 30,000 ปี คนที่เกิดในศาสนาของพระองค์จะขึ้นสวรรค์ 3 ส่วน ตกนรก 1 ส่วน พระวรกายสูงได้ 80 ศอก ตรัสรู้ได้ตันมะเดื่อ เมื่อเสด็จสู่พระนิพพานแผ่นดินสูงขึ้น 8,000 วา ลำดับต่อมามีพระพุทธเจ้าพระนามว่าพระพุทธกัสสปะ เสด็จจากสวรรค์ชั้นดุสิต พระบิดาชื่อท้าวพรหมทัต มหาพรหมณ์ พระมารดานามนางทศวดีพรหมณี พระชนม์ยืน 600,000 ปี พระวรกายสูง 28 ศอก ตรัสรู้ได้ตันไทรทอง คนที่เกิดในศาสนาของพระองค์ตกนรก 2 ส่วน ขึ้นสวรรค์ 2 ส่วน เมื่อนิพพานแผ่นดินสูงขึ้น 8,000 วา อันดับต่อมาพระศรีศากยมุนี เสด็จจากสวรรค์ชั้นดุสิตลงมาเกิด พระบิดา นามท้าวสิริสุทโธณะ พระมารดานามพระนางสิริมหาเมธาเทวี พระชนม์ยืน 80 ปี พระวรกายสูง 18 ศอก ตรัสรู้ได้ตันโพธิ์ อายุศาสนาได้ 5,000 ปี เมื่อสิ้นศาสนาแผ่นดินสูงขึ้น 8,000 วา อันดับสุดท้ายคือพระศรีอาริย์ลงมาเกิด พระวรกายสูง 18 ศอก ตรัสรู้ได้ตันกระทิง ก่อนจะตรัสรู้มีพระชนม์ได้ 40,000 ปี มีมเหสีชื่อจันทสมุทขี มีพระโอรสนามดิศรามราชกุมาร ถ้าใครได้ฟังพระธรรม เรื่องพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ จะได้อานิสงส์ตายไปจะได้ขึ้นสวรรค์และเข้าสู่พระนิพพาน

พระอนาคตวงศ์ (ปพ10-17)*

เมื่อพระพุทธศาสนามีอายุได้ 5,000 ปี ความเลวร้ายต่างๆ ก็จะเกิดขึ้นในโลกมนุษย์ เมื่อโลกเสื่อมเต็มที่แล้ว โลกก็จะกลับเจริญขึ้นมาอีก ในคราวนั้นมนุษย์จะมีอายุยืนยาวถึง 80,000 ปี พระศรีอาริย์ก็จะเสด็จมาอุบัติในตระกูลพรหมณ์ ปุโรหิตของจักรพรรดิสังขจักรนามว่า สุพรหมมาเป็นบิดา นางพรหมณีชื่อพรหมวดีเป็นมารดา นางจันทมุขีเป็นชานา โอรสนามว่า วัฒนกุมาร ชนอายุ 80,000 ออกผนวชเพราะจตุรนิमित ทรงขึ้นปราสาทเสด็จออกผนวช มีไม้กาะทิงเป็นมหาโพธิ์

พระองค์เป็นพระพุทธเจ้าที่บำเพ็ญบารมีมาเป็นเวลายาวนาน ดั่งนั้นยุคของพระองค์จึงเป็นยุคทองที่มีสรรพสิ่งทั้งในแง่ทางโลกและทางธรรม คนในยุคนี้จะมีอุดมสมบูรณ์ด้วยโภควัตถุ โดยมีต้นกัลปพฤกษ์คอยอำนวยประโยชน์ให้ นอกจากนั้นแล้วคนในโลกนี้ยังเพียบพร้อมด้วยศีลธรรมและจริยธรรมอันดีงาม ในอดีตพระองค์เสวยราชย์เป็นพระเจ้าจักรพรรดินามว่าสังขจักร ครองเมืองอินทปัตถ์ ได้สดับข่าวจากสามเนตรองค์หนึ่งว่า พระรัตนตรัยและพระพุทธเจ้าสิริมิตรทรงอุบัติขึ้น และประทับอยู่บุพพาราม (บุปผาราม) ข้านั้นทำให้พระองค์ทรงโสมนัสและสละราชสมบัติให้สามเนตรครองแทน ส่วนตัวพระองค์นั้นได้เดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าด้วยความยากลำบากเนื่องจากทรงสละทรัพย์และพาหนะทั้งปวง ภายหลังเทวดาได้มาทดสอบโดยการทรมานต่างๆ ทำให้ต้องทรงกลาน จนถึงกับต้องค่อยๆ เลื่อนไปด้วยยก จนถึงที่พระพุทธเจ้าประทับ เมื่อได้สดับธรรมเทศนาเรื่องนิพพานธรรม ต้องทูลขอให้พระพุทธองค์ทรงพักไว้ เพราะพระองค์ขาดจตุปัจจัยที่จะบูชา ทรงพิจารณาเห็นว่า พระเศียรของพระองค์เท่านั้นที่เป็นส่วนสูงสุดในพระวรกาย และสมควรที่จะเป็นไทยธรรม เครื่องกัณฑ์เทศน์ ดั่งนั้นพระองค์จึงทรงตัดสินใจตัดเศียรบูชาธรรมพร้อมกับทรงปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า สีสทานบารมี ปรมัตถบารมีอันนี้ทำให้พระองค์ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตจึงมีบุญสมภารมากดังกล่าว

* ความจริง อนาคตวงศ์ฉบับที่แพร่หลายอยู่ในสังคมไทยนี้ ควรใช้ชื่อว่า "ทสโพธิสัตตทุทเทส" เนื่องจากตรงกับ "ทสโพธิสัตตทุทเทส" ที่แพร่หลายอยู่ในพม่าและลังกา เนื้อหากล่าวถึงประวัติของพระอนาคตพุทธเจ้า 10 พระองค์ที่จะมาตรัสรู้ เรื่องของพระศรีอาริย์จะอยู่ในอุเทศที่ 1 เรื่อง พระศรีอาริย์เมตไตรย ส่วน "อนาคตวงศ์" ที่แพร่หลายอยู่ในลังกานั้น เนื้อหาจะกล่าวถึงประวัติของพระศรีอาริย์เพียงพระองค์เดียวเท่านั้น โปรดดูเพิ่มเติมใน บำเพ็ญ ะวิน (ผู้ชำระต้นฉบับ), นิธิ เอียวศรีวงศ์ (บรรณาธิการ), ประชุมพงศาวดารฉบับราชบุรุษ ภาคที่ 3 พระอนาคตวงศ์ (กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2542). ผ่าน วงศ์อ้วน, "คัมภีร์อนาคตวงศ์ อุเทศที่ 1-10 : การตรวจชำระและการศึกษาวิเคราะห์," (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518). และสุภาพรรณ ณ บางช้าง, วิวัฒนาการวรรณคดีบาลีสายพระสุตตันตปิฎกที่แต่งในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533).

เมตเตยยสูตร (ปพ18)

ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่วิมมังมน้ำโรหิณี ในเมืองกบิลพัสดุ์ ทรงแสดงธรรมเมตเตยยสูตรนี้เพื่อแสดงบุญสมภารแห่งพระศรีอาริยมตไตรย ทรงเริ่มพรรณนาประวัติของพระศรีอาริย์นับแต่เกิดเป็นพระอชิตะ โอรสแห่งพระเจ้าอชาตศัตรู เมื่อทรงเจริญวัยได้ผนวชในบวรพระพุทธศาสนาในสำนักของพระพุทธเจ้าสมณโคดม วันหนึ่งพระนางปชาบดีโคตมีถวายผ้าคู่หนึ่งแด่พระพุทธเจ้า พระองค์ไม่ทรงรับ รับสั่งให้ถวายเป็นทานแก่สงฆ์ทั้งปวง ที่สุดแล้วภิกษุผู้รับผ้า นั้น ได้แก่ พระอชิตเถระ ทำให้พระนางปชาบดีโคตมีทรงน้อยพระทัยว่า ผ้าที่ถวายได้แก่ภิกษุ

พระพุทธเจ้าจึงทรงเล่าประวัติของพระอชิตเถระตั้งแต่อดีตชาติให้พระภิกษุทั้งหลายฟังว่า ในชาติหนึ่งพระอชิตเถระได้เกิดเป็นพญารามิกราชปราบได้ทั้ง 4 ทิศ แล้วก็สร้างพระวิหารถวายพระสูมิตตพุทธเจ้า ในสมัยพระพุทธเจ้ามุตตะ พระอชิตเถระนี้เกิดเป็นพญารามิกราชชื่อภวันตีจักรพรรดิราช ได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าพระองค์นี้ว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในกาลภายหน้า ต่อมาพระอชิตเถระก็ได้รับการพยากรณ์อีกหลายชาติจากพระพุทธเจ้า 27 พระองค์ มีพระพุทธเจ้าตณห์กรเป็นอาทิ

ต่อมาพระพุทธเจ้าจึงทรงอธิบายให้บาตรของพระองค์ลอยไปในท้องฟ้า พระสาวกรูปต่างๆ ไม่สามารถนำกลับมาได้ เว้นแต่พระอชิตะ พระอชิตะได้นำผ้าดังกล่าวไปคาดเพดานพระคันธกุฎี พระพุทธเจ้าจึงทรงมีพุทธทำนายว่า พระอชิตเถระนี้เป็นพระหน่อพุทธเจ้าจะสำเร็จพระสัมพันธัญญานเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วพระพุทธองค์ก็ทรงเยี่ยมพระสวาล เมื่อพระอานนท์ทูลถาม ก็ได้รับคำตอบว่าพระอชิตะจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต พระสารีบุตรจึงทูลถามต่อว่า ที่ว่าเป็นพระอนาคตพุทธเจ้านี้เป็นประการใด พระพุทธองค์ทรงเล่าว่าพระอชิตะจะได้เป็นพระพุทธเจ้าองค์สุดท้ายแห่งภัทรกัป ในครั้งนั้นจะมีนครชื่อสุขาวดีเป็นเมืองอันสุขสมบูรณ์ ประชาชนล้วนมีบุญ อายุยืนกว่า 8 หมื่นปี และพระอนาคตพุทธเจ้าจะบังเกิดในนครแห่งนี้

แล้วพระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสเล่าเหตุการณ์ภายหลังพุทธปรินิพพานว่า ศาสนาของพระองค์จะดำรงอยู่ได้ถ้วน 5,000 ปี และผู้คนจะเสื่อมจากธรรมโดยลำดับ ในท้ายที่สุดจะเกิดอันตราย 5 ประการ ต่อมากล่าวถึงอันตราย 3 ประการ และพรรณนาถึงกสิยุค เมื่อสิ้นสุดกสิยุคแล้วก็จะถึงการอุบัติของพระศรีอาริยมตไตรย พระพุทธองค์ทรงพรรณนาความงามของเมืองกุสาวดีราธานีที่พระศรีอาริย์จะมาเกิดรวมถึงต้นกัลปพฤกษ์ที่อยู่ในเมือง นอกจากนี้ยังกล่าวถึงความสะดวกสบายต่างๆ ในเมืองกุสาวดี ฝ่ายพระอริยมตไตรยโพธิสัตว์บนสวรรค์ชั้นดุสิตก็ทรงพิจารณาวิโลกขณะ 5 ประการ คือ กาละเทศะอันควรลงมาเกิด 1 ตระกูลอันควรเกิด 1 อายุแห่งแม่ตน 1 อายุแห่งคนทั้งหลาย 1 ประเทศราช 1 แล้วจึงเสด็จลงมาเกิดในพระครรภ์ของพระพุทธมารดาคือนางพรหมณีเทวี ภายหลังจากประสูติแล้ว ทรงเปล่งอาสภิวาจาอันเป็นพุทธประเพณี หลังจากประสูติได้ 7 วันพระพุทธมารดาก็สิ้นพระชนม์ พระเมตไตรยโพธิสัตว์ได้รับการเลี้ยงดูอย่าง

ตีประทับอยู่ในปราสาทแก้ว 4 หลัง ครั้งหนึ่งได้เสด็จประพาสอุทยานและทอดพระเนตรเห็นเทวทูต ทั้ง 4 คือ คนชรา คนป่วย คนตาย และนักบวช จึงทรงตัดสินพระทัยเสด็จออกบรรพชา ครั้งนั้นมีผู้ บวชตามเสด็จเป็นจำนวนมาก ไม่นานก็ตรัสรู้ แล้วพระพรหมก็อาราธนาให้พระเมตไตรยทรงแสดง ธรรม ต่อมากล่าวถึงวงศ์ตระกูลของพระเมตไตรย ในตอนท้ายเรื่องได้กล่าวถึงพระรูปกายแห่งพระ ศรีอารีย์ มนุษย์ในยุคของพระศรีอารีย์ มนุษย์ผู้ได้พบพระศรีอารีย์ มนุษย์ผู้ไม่ได้พบพระศรีอารีย์

เมตเตยพยากรณ์ปริวรรต (ปพ19)

ในสมัยพุทธกาลแห่งพระพุทธเจ้าสมณโคดม พระเมตไตรยโพธิสัตว์มา บังเกิดเป็นโอรสของพระเจ้าอชาตศัตรู นามว่าอชิตะ ต่อมาได้บวชเป็นภิกษุ ครั้งหนึ่งพระนาง ปชบาดีโคตมีถวายเป็นผ้าคู่หนึ่งแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า แต่พระองค์ไม่ทรงรับ รับสั่งให้ถวายเป็น สังฆทาน ที่สุดแล้วภิกษุผู้รับผ้าคู่หนึ่ง ได้แก่ พระอชิตภิกษุ ทำให้พระนางปชบาดีโคตมีทรงน้อย พระทัยว่า ผ้าที่ถวายเป็นผ้าคู่หนึ่งแก่ภิกษุ พระพุทธองค์จึงทรงอธิษฐานให้บาตรของพระองค์ลอยไปใน ท้องฟ้า พระสาวกรูปต่างๆ ก็ไม่สามารถนำกลับมาได้ เว้นแต่พระอชิตะ พระอชิตะได้นำผ้าดังกล่าว ไปดาดเพดานพระคันธกุฎี แล้วได้ตั้งปรารภนาพระสัพพัญญุตญาณในอนาคต พระพุทธเจ้าจึงทรง มีพุทธทำนายว่า กาลภายหน้าอชิตภิกษุจะได้มาบังเกิดในสกุลพราหมณ์ในราชสำนักพระเจ้า สังขจักรพรรดิราช แห่งนครเกตุมดี ต่อมาจะได้อุปสมบท แล้วสำเร็จพระสัพพัญญุตญาณเป็นพระ สัมมาสัมพุทธเจ้า

อนาคตวงศ์ สำนวนวัดเขาชำหานัน จันทบุรี (ปพ20)

เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่นิโครธาราม พระสารีบุตรทูลถามเรื่อง พระอนาคตพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจึงทรงเล่าว่า พระศรีอารีย์ได้เคยเกิดเป็นพระเจ้าปทุมจักรพรรดิผู้มี ศรัทธามากในสมัยพระสุเมตตรพุทธเจ้า ต่อมาเกิดเป็นพระเจ้าพรหมภาวี่ในสมัยพระมหุตพุทธเจ้า ได้รับคำทำนายว่าจะได้เป็นพระโพธิสัตว์ และภายหลังได้รับคำทำนายเช่นนั้นสืบมาในทุกพุทธสมัย จนในสมัยพระสมณโคดมพุทธเจ้า พระศรีอารีย์เกิดเป็นโอรสของพระเจ้าอชาตศัตรู มีพระนามว่า อชิตะ เมื่อพระนางปชบาดีโคตมีนำผ้าเนื้อดีมาถวายเป็นผ้าคู่หนึ่งแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า คือ พระอชิตะ เป็นเหตุ ให้ถูกภิกษุอื่นตีเตียน พระพุทธองค์จึงตรัสเล่าเรื่องพระศรีอารีย์ว่า หลังสิ้นศาสนา 5,000 ปีของ พระองค์ จะเกิดกสิยุคและมีคัสญูญขึ้น

หลังสิ้นกสิยุคแล้ว นครยิ่งใหญ่ชื่อเกตุมดีจะบังเกิดขึ้น มีพระเจ้าจักรพรรดิ พระนามว่า พระสังขจักรพรรดิราช ต่อมาพระศรีอารีย์จะมาปฏิสนธิในครรภ์พระพุทธรมาดา เมื่อ เจริญวัยขึ้นได้อภิเษกกับนางจันทมุขี มีพระโอรสชื่อว่าพรหมรัฐราชกุมาร หลังจากนั้นจึงเสด็จออก บรรพชาตามพุทธประเพณีจนตรัสรู้

นอกจากนี้พระพุทธองค์ยังทรงพรรณนาเรื่องรูปลักษณะของพระศรีอาริย์ และทรงเล่าถึงอดีตชาติของพระศรีอาริย์ว่า ในศาสนาพระสิริมัตพุทธเจ้า พระศรีอาริย์เมตไตรย พระองค์นี้ได้เสวยราชสมบัติในเมืองอินทปัตนคร ทรงพระนามชื่อว่า พระเจ้าสังขจักรพัทธราชาใน ขณะนั้นยังไม่ทรงทราบว่าพระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นแล้ว ครั้งนั้นสามณेरูปหนึ่งบิณฑบาตเพื่อหา ทรัพย์มาได้ตัวมารดา ประชาชนทั้งหลายเข้าใจว่าสามณेरูปนั้นเป็นยักษ์จึงไล่ทุบตีจนสามณेरูปไป พบกับพระเจ้าสังขจักรพัทธราชาหน้าพระลานหลวง เมื่อพระองค์ทรงทราบว่าพระพุทธเจ้ามาตรัสรู้ ก็มีพระราชศรัทธาเสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้าด้วยพระบาทเปล้า และทรงตัดพระเศียรบูชาธรรมใน ที่สุด โดยทรงปรารภนาพระโพธิญาณ

เมตเตยวงส์ (ปพ21)

ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นพระเจ้าอติเทวะ แห่งเมือง กรันทระนคร พระศรีอาริย์เสวยพระชาติเป็นสิริคุตอำมาตย์ ในสมัยของพระพุทธเจ้าพรหมเทโว ในคราวนั้นสิริคุตอำมาตย์ตั้งปณิธานปรารภนาเป็นพระพุทธเจ้า และจากนั้นก็ทรงตั้งปณิธานใน ทุกชาติเรื่อยมา จากนั้นทรงได้รับคำพยากรณ์จากพระอดีตพุทธเจ้ารวม 25 พระองค์ ต่อมา กล่าวถึงมูลเหตุของการที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเมตเตยวงส์ว่า ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ใน นิโครธาราม ในเมืองกบิลพัสดุ์ พระสารีบุตรได้อารภนาให้พระพุทธเจ้าทรงเล่าถึงพระอนาคต- พุทธเจ้า จากนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสเล่าประวัติของพระศรีอาริย์เมตไตรยว่า พระอชิตะคือ พระเมตเตยยะผู้เป็นหน่อพุทธเจ้า พระเมตเตยยะนี้เมื่อมาอุบัติในมนุษย์โลกจะทรงอยู่ในเมือง เกตุมดี ก่อนหน้าที่พระเมตเตยยะจะมากเกิดนั้นบ้านเมืองจะเกิดกสิยุค จากนั้นกล่าวถึงกัป 3 กัป ก่อนพระศรีอาริย์มาอุบัติ

ต่อมามีเนื้อความพรรณนาความงาม ความสุขและความยิ่งใหญ่ของ เมืองเกตุมดี ในครั้งนั้นพระเจ้าสังขะทรงเป็นพญาธรรมิกราช พระองค์มีปราสาทอันงดงาม ปราสาทหลังนี้เกิดจากบุญกรรมของพระเจ้าสังขะคือ ครั้งหนึ่งมีพ่อลูก 2 คนเป็นช่างสานอยู่ในเมือง พาราณสี วันหนึ่งเข้าป่าไปตัดไม้ พบพระปัจเจกพุทธเจ้าคือ พระนันทมูลภัทระพุทธเจ้าทรง ขำระพระโอษฐ์อยู่ริมสระอินดาต จึงนำอาหารไปถวายพระปัจเจกพุทธเจ้า ทั้งยังไปตัดไม้มาสร้าง เป็นศาลาให้พระปัจเจกพุทธเจ้าประทับในระหว่างเข้าพรรษา และสองพ่อลูกนี้ก็ได้อยู่อุปัฏฐาก ตลอดระยะเวลา 3 เดือน และภายหลังมีพระปัจเจกพุทธเจ้าอีก 7 พระองค์มาประทับอยู่ศาลาที่ทั้ง สองพ่อลูกสร้างไว้ด้วย เมื่อตายไปทั้งสองก็ได้ไปเกิดในเทวโลกมีอายุได้ 1,000 ปีทิพย์

ยังมีพญาตนหนึ่งชื่อว่า สุรจิวาชา อยู่เมืองมิลิลา มีโอรสพระนามว่า สุรจิวาชกุมาร (พระเจ้าสังขะ) ศึกษาวิชาทั้งปวงจนเฉลียวฉลาด ขณะนั้นฝ่ายเมืองพาราณสี พรหมทัตราชกุมาร โอรสพญาพาราณสีก็ได้ศึกษาวิชาเช่นกัน ภายหลังทั้งสองได้เข้าศึกษาในสำนัก

อาจารย์เดียวกันและนับถือรักใคร่เป็นเพื่อนกัน ต่อมาพญาพรหมทัตราชามีพระธิดาพระองค์หนึ่งคือ นางสุเมธราชกุมารี เมื่อเจริญวัยขึ้นได้อภิเษกกับสุริยราชกุมาร มีพระโอรสองค์หนึ่งคือพระเจ้ามหาปนาทผู้ซึ่งเป็นนพการเทวบุตรลงมาเกิด ภายหลังจากได้ทรงครองเมืองต่อจากพระราชบิดา เมื่อสิ้นอายุขัยได้ไปเกิดในเทวโลกเป็นมหาปนาทเทวบุตร

ครั้นถึงในสมัยของพระสมณโคดมพุทธเจ้า มหาปนาทเทวบุตรได้เกิดเป็นภททชิกุมาร พระพุทธเจ้าแสดงธรรมแก่ภททชิกุมาร ภายหลังจากได้ขอวชเป็นพระภิกษุ นามว่าภททชิเถระ ต่อมาพระภททชิเถระตามเสด็จพระพุทธเจ้าไปยังโกฏิกาม ณ ที่นั้นพระภททชิเถระได้แสดงปาฏิหาริย์ในขณะโดยสารเรือลำเดียวกับพระพุทธองค์ ด้วยการเหาะขึ้นไปใช้เท้ากระทุ้งน้ำให้แยกเป็น 2 ส่วน แล้วใช้นิ้วคืบเอายอดปราสาทอันเป็นที่อยู่เดิมแห่งตนสมัยเป็นพญามหาปนาทซึ่งจมอยู่ใต้น้ำนั้นมาให้ทอดพระเนตร แล้วก็กลับวางลงดังเก่า อีกทั้งพระเถระยังได้เห็นหมู่ญาติในชาติปางก่อนซึ่งเป็นผู้มีบาปเกิดเป็นสัตว์น้ำในแม่น้ำนั้นด้วย ในกาลนั้นพระพุทธเจ้าก็ได้ปรารภบุพกรรมของพระภททชิว่า พระเถระเคยเป็นพญามหาปนาทเจ้าของปราสาทแก้ว มารดาของพญามาเป็นนางวิสาขา พระวิษณุกรรมมาเป็นพระอานนท์ ส่วนพระอินทร์ผู้ให้ลูกแก้วมารดาของพญานั้น ได้แก่พระพุทธองค์นั่นเอง

ต่อมากล่าวถึงพระเจ้าสังขะจักรพรรดิราชาว่า เมื่อพระภททชิเถระมาเกิดเป็นพระเจ้าสังขะธรรมิกราชในสมัยของพระศรีอาริย์นั้น ก็จะยกปราสาทแก้วของพญามหาปนาทออกมาจากแม่น้ำคงคาแล้วนำไปตั้งไว้ในใจกลางเมืองเกตุมดีมหานคร จากนั้นพรรณนาปราสาทแก้ว และเมืองเกตุมดีราชธานีของพระเจ้าสังขะ รวมทั้งบรรยายรูปลักษณะของพระศรีอาริย์เมตไตรยว่าประกอบไปด้วยอนุพยัญชนะ 80 ประการ และทวัตติงสการลักษณะ 32 ประการ

ครั้งนั้นเมื่อจะมีพระพุทธเจ้าคือพระศรีอาริย์มาเกิดนั้นบังเกิดไกลาฬ 3 ประการ ตามพุทธประเพณี จากนั้นเหล่าเทวดาทูลอาราธนาพระเมตไตรยโพธิสัตว์เสด็จลงมาโปรดสัตว์ยังมนุษย์โลก พระเมตไตรยโพธิสัตว์จึงทรงตรวจดูวิโลกขณะ 5 ประการ แล้วจึงจุติลงมาเกิดเป็นบุตรของพรหมณปุโรหิตพรหมมาของพระเจ้าสังขะ พระมารดาชื่อนางพรหมณี ขณะที่ปฏิสนธินั้นได้เกิดปาฏิหาริย์แสดงความยินดีต่อการมาเกิดของพระศรีอาริย์ เมื่อเสด็จออกจากพระครรภ์พระมารดา ทรงเปล่งอุทานแสดงปาฏิหาริย์ตามพุทธประเพณี ต่อมาพรรณนาปราสาทอันเป็นที่ประทับของพระศรีอาริย์ พระศรีอาริย์ทรงประทับอยู่ที่ปราสาทนี้จนกระทั่งเมื่อทรงเจริญวัยขึ้นวันหนึ่งได้เสด็จประพาสอุทยานทรงเห็นเทวทูตทั้ง 4 คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และนักบวช จึงตัดสินพระทัยออกบรรพชา ไม่นานก็ตรัสรู้อนุตรสัมโพธิญาณ และแสดงธรรมโปรดสัตว์แก่เหล่ามนุษย์และเทวดา ครั้งนั้นพระเจ้าสังขะได้ฟังพระธรรมเทศนาด้วย ทรงสละปราสาทแก้วของพระองค์ถวายเป็นพุทธบูชาแล้วออกบรรพชาในสำนักของพระพุทธเจ้าเมตไตรยนี้เอง แล้วกล่าวถึงการ

บำเพ็ญพุทธกิจของพระศรีอารีย์จนกระทั่งปรีณิพพาน ในตอนท้ายกล่าวถึงข้อปฏิบัติต่างๆ เพื่อได้ไปเกิดในยุคพระศรีอารีย์

จากตำนานที่ผู้วิจัยรวบรวมมาในกลุ่มเรื่อง ปพ นั้นได้นำมาแบ่งเหตุการณ์สำคัญและจัดทำเป็นโครงเรื่องของกลุ่มเรื่อง ปพ ได้ดังนี้

โครงเรื่องตามลำดับเนื้อหาของกลุ่มเรื่องประวัติพระพุทธเจ้า (ปพ)

- ปพ a พระพุทธเจ้าทรงเล่าให้ภิกษุฟังเรื่องพระอนาคตพุทธเจ้าเพื่อแสดงบุญสมภารของพระศรีอารีย์
- ปพ b พระพุทธเจ้าทรงเล่าประวัติของพระกุกกุสันธพุทธเจ้า พระโกนาคมพุทธเจ้า พระกัสสปพุทธเจ้า พระโคตมะพุทธเจ้า
- ปพ c พระพุทธเจ้าทรงเล่าประวัติของพระอนาคตพุทธเจ้า 10 พระองค์
- ปพ d เมื่อพระพุทธศาสนา มีอายุได้ 5,000 ปี ความเลวร้ายต่างๆ ก็เกิดขึ้นในโลกมนุษย์ เมื่อโลกเสื่อมเต็มที่แล้ว โลกก็จะกลับเจริญขึ้นมาอีก
- ปพ e พระพุทธเจ้าทรงเล่าประวัติพระศรีอารีย์
- ปพ f พระศรีอารีย์เคยเกิดเป็นพระอชิตะ โอรสแห่งพระเจ้าอชาตศัตรู ได้บวชในสำนักของพระพุทธเจ้าสมณโคดม
- ปพ g พระนางปชาบดีโคตมีถวายผ้าคู่หนึ่งแด่พระพุทธเจ้า แต่พระองค์ไม่ทรงรับ รับสั่งให้ถวายเป็นทานแก่สงฆ์ทั้งปวง ที่สุดแล้วภิกษุผู้รับผ้านั้น ได้แก่ พระอชิตเถระ
- ปพ h พระพุทธองค์ทรงอธิบายให้บาตรของพระองค์ลอยไปในท้องฟ้า พระอชิตะนำกลับมาได้ และนำผ้านดังกล่าวไปดาดเพดานพระคันธกุฎี
- ปพ i พระพุทธเจ้ามีพุทธทำนายว่า พระอชิตเถระนี้จะได้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต
- ปพ j ชาติหนึ่งพระอชิตเถระได้เกิดเป็นพญาธรรมิกราชปราบได้ทั้ง 4 ทิศ สร้างวิหารถวายพระสุเมตตพุทธเจ้า ในสมัยพระพุทธเจ้ามุนุตตะ และได้รับพยากรณ์จากว่า จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในกาลภายหน้า
- ปพ k ในชาติหนึ่งพระพุทธเจ้าโคดมเสวยพระชาติเป็นพระเจ้าอติเทวะ แห่งเมืองกรันทระนครพระศรีอารีย์เสวยพระชาติเป็นสิริคุตอำมาตย์ ในสมัยของพระพุทธเจ้าพรหมเทโว ในคราวนั้นสิริคุตอำมาตย์ตั้งปณิธานปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า และจากนั้นก็ทรงตั้งปณิธานในทุกชาติเรื่อยมา
- ปพ l ต่อมาพระอชิตเถระก็ได้รับการพยากรณ์มากอีกหลายชาติจากพระพุทธเจ้า 27 พระองค์ มีพระพุทธเจ้าตณ्हังกรเป็นอาทิ (ปพ 18,ปพ 20) 25 พระองค์ (ปพ 21)

- ปพ ม ครั้งนั้นทรงประทับในเมืองเกตุมวดี (ปพ1 - ปพ8, ปพ10 - ปพ17, ปพ 19, ปพ20, ปพ 21) ในครั้งนั้นจะมีนครชื่อสุวรรณวดี/ กุสรวดี เป็นเมืองอันสุขสมบูรณ์ ประชาชนล้วนมีบุญ (ปพ18)
- ปพ n พระองค์จะทรงอุบัติเมื่อพระเจ้าจักรพรรดินามว่า สังขะ
- ปพ o พระองค์ทรงเล่าตำนานเรื่องพระเจ้าสุริย และพระเจ้ามหาปนาทะ และเรื่องพระภัททชฎิระ ผู้ซึ่งเป็นเจ้าของปราสาทของพระเจ้าสังขะในอดีตกาล
- ปพ p คนในยุคนั้นจะอุดมสมบูรณ์ด้วยโภควัตถุ โดยมีต้นกัลปพฤกษ์คอยอำนวยประโยชน์ให้
- ปพ q ต่อจากนั้นจึงบรรยายถึงสภาพชาวเมืองในสมัยพระศรีอาริยมตไตรย มีอายุ 80,000 ปี
- ปพ r มีมเหสีชื่อจันทมุขี มีพระโอรสนามดิสรามราชกุมาร (ปพ9) นางจันทมุขีเป็นชายาโอรสนามว่า วัฒนกุมาร (ปพ10-ปพ17) พระโอรสนามว่า พรหมรัฐกุมาร (ปพ20)
- ปพ s ก่อนจะตรัสรู้มีพระชนม์ได้ 40,000 ปี (ปพ9) ชนมายุ 80,000 ออกผนวช เพราะจตุรนิมิต (ปพ10-ปพ17, ปพ18, ปพ20, ปพ 21)
- ปพ t พระองค์ทรงรับข่าวบิดบาตมธูปายาส นางจันทมุขีอัศรมเหสี แล้วลอยถาดอธิษฐานในแม่น้ำตามพุทธประเพณี
- ปพ u ครั้งนั้นมีคนบวชตามเสด็จด้วยเป็นอันมาก
- ปพ v พระองค์ตรัสรู้ได้ต้นกระทิง
- ปพ w พระศรีอาริยมตไตรย จะมีทำวมหาไสตสินมหาพรหมณ์และนางนาฏสวี่พรหมณี เป็นบิดาและมารดา (ปพ1 - ปพ8) ประสูติในตระกูลพรหมณ์ ปุโรหิตของจักรพรรดิสังขจักรนามว่า สุพรหมมาเป็นบิดา นางพรหมณีชื่อพรหมวดีเป็นมารดา (ปพ10- ปพ17, ปพ18, ปพ 19)
- ปพ x หลังจากประสูติได้ 7 วันพระพุทธมารดาก็สิ้นพระชนม์ ตามพุทธประเพณี
- ปพ y มีไม้กาะกะทิงเป็นมหาโพธิ
- ปพ z พระศรีอาริย์จะมีพระวรกายสูง 18 ศอก (ปพ9) พระศรีอาริย์มีพระวรกายสูงได้ 88 ศอก และพรรณนาสรีรกายของพระศรีอาริย์(ปพ18, ปพ20, ปพ 21)
- ปพ aa ในศาสนาของพระองค์ เมื่อสัตว์ทั้งหลายตายแล้วก็ไปเกิดในสวรรค์ทั้งหมด (ปพ1 - ปพ9) ถ้าใครได้ฟังพระธรรม เรื่องพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ จะได้อันสงส์ ตายไปจะได้ขึ้นสวรรค์และเข้าสู่พระนิพพาน (ปพ9)
- ปพ ab กล่าวถึงการบำเพ็ญพุทธกิจของพระศรีอาริย์จนกระทั่งปรินิพพาน และข้อปฏิบัติเพื่อได้ไปเกิดในยุคศาสนาพระอริยะเมตไตรย

- ปพ ac ในอดีตพระองค์เสวยราชเป็นพระเจ้าจักรพรรดินามว่าสังขจักร
- ปพ ad พระองค์ได้สดับข่าวจากสามเณรองค์หนึ่งว่า พระรัตนตรัยและพระพุทธเจ้าสิริมิตร ทรงอุบัติขึ้น และประทับอยู่บุพพาราม (บุปผาราม)
- ปพ ae ข่าวนั้นทำให้พระองค์ทรงโสมนัสและสละราชสมบัติให้สามเณรครองแทน
- ปพ af พระองค์นั้นได้เดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าด้วยความยากลำบาก ต้องคลานและ ค่อยๆ เลื่อนไปด้วยอก จนถึงที่พระพุทธเจ้าประทับ
- ปพ ag พระองค์ได้สดับธรรมเทศนาเรื่องนิพพานธรรม ทูลขอให้พระพุทธองค์ทรงพักไว้ เพราะพระองค์ขาดจุดปัจจัยที่จะบูชา
- ปพ ah พระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่า พระเศียรของพระองค์เท่านั้นที่เป็นส่วนสูงสุดในพระวรกาย และสมควรที่จะเป็นไทยธรรม เครื่องกัณฑ์เทศน์ ดังนั้นพระองค์จึงทรง ตัดสินใจตัดเศียรบูชาธรรมพร้อมกับทรงปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า
- ปพ ai สीलทานบารมี ปรมัตถบารมีอันนี้ทำให้เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตจึงมีบุญ สมภารมากดังกล่าว

ข. *กลุ่มเรื่องพระมาลัย** (ต่อไปนี้จะขอใช้ตัวย่อ *มล*) เป็นกลุ่มตำนานที่เน้นเล่า เรื่องราวการสนทนาระหว่างพระมาลัยเถระกับพระศรีอาริย์บนสวรรค์ เมื่อครั้งที่พระมาลัยเหาะขึ้นไปบูชาพระจุฬามณี เนื้อเรื่องพรรณนาถึงความงามและความสงบสุขในสมัยที่พระศรีอาริย์ ลง มาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ตำนานเหล่านี้มีที่มาจากคัมภีร์มาเลย์ยเทวัตต์เดรวัตต์ ที่แพร่หลายใน สังคมไทยได้แก่เรื่องพระมาลัยสำนวนต่างๆ มาลัยหมื่นมาลัยแสนในเรื่องมหาชาติสำนวนอีสาน รายละเอียดปรากฏในตารางดังนี้

* อนึ่ง ในบรรดาเรื่องพระมาลัยนี้ จะไม่นำเรื่อง *พระมาลัยโมดโลก* (โปรดโลก) มาศึกษาในวิทยานิพนธ์ นี้ เนื่องจากเนื้อหาในเรื่อง *พระมาลัยโมดโลก* นั้น กล่าวถึงเนื้อหาตอนที่พระมาลัยลงไปโปรดสัตว์ในนรกเท่านั้น บทบาทการสนทนาธรรมหรือสอนธรรมเป็นบทบาทของพระมาลัยกับพญายมราช ไม่ใช่พระมาลัยกับพระศรีอาริย์ ดังเช่น เรื่องพระมาลัย สำนวนอื่นๆ. โปรดดูเพิ่มเติมใน "มาลัยโมดโลก," สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 10 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542).

ตารางที่ 2 แสดงรายชื่อของตำนานพระศรีอารีย์ กลุ่มเรื่องพระมาลัย

ที่	รายชื่อตำนาน
	เรื่องพระมาลัย (มล)
1	มล1 พระมาลัยคำหลวง ²²
2	มล2 ฎีกามาลัยเทวสูตร ²³
3	มล3 พระมาลัยกลอนสวด 1 ²⁴
4	มล4 พระมาลัยกลอนสวด 2 ²⁵
5	มล5 พระมาลัยกลอนสวด 3 ²⁶
6	มล6 พระมาลัยคำกาพย์ สำนวนวัดศิระกระเปือ ²⁷
7	มล7 มะไลยหมื่น มะไลยแสน ²⁸
8	มล8 มาลัยหมื่น มาลัยแสน ²⁹
9	มล9 พระมาลัยสูตร ³⁰
10	มล10 มาลัยเค้า มาลัยปลาย ³¹
11	มล11 คัมภีร์สวดพระมาลัย ฉบับ ส.ธรรมภักดี ³²

²²เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร, พระมาลัยคำหลวง (กรุงเทพฯ: บรรณาการ, 2516).

²³อริยธรรม ป. (นามแฝง), ฎีกามาลัยเทวสูตร โดยพิสดาร (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลียงเชียงจงเจริญ, 2521).

²⁴พระมาลัยกลอนสวด (กรุงเทพฯ: ชมรมนักเรียนเก่าเอส แอล ดี, มปป.).

²⁵ศรีจุง บุญเจือ, การศึกษาเอกสารโบราณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดระยอง (ชลบุรี: โครงการส่งเสริมวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, 2525).

²⁶พระมาลัยกลอนสวด (พิมพ์ในพิธีเทศน์มหาชาติทำนองหลวง ณ วัดอรุณราชวราราม) (กรุงเทพฯ: ชมรมพุทธศาสนวิทยาลัทธิครุฑบุรี, 2527).

²⁷สุภาพร มากแจ้ง, พระมาลัยกลอนสวด (สำนวนวัดศิระกระเปือ) : การตรวจสอบชำระ และการศึกษาเปรียบเทียบ (กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม วิทยาลัยครุฑบุรี, 2524).

²⁸น้อย อุ่นตุม, มะไลยหมื่น มะไลยแสน (ขอนแก่น: ขอนแก่น คลังนาธรรม, 2547).

²⁹กรมศิลปากร, มหาชาติสำนวนอีสาน (กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2531).

³⁰พระมหาสินธุ์ สุขจิตโต, ตัวอย่างทำนองเทศน์เรื่อง พระมาลัยสูตร ปุจฉาวิสัชนา 3 ธรรมาสน์ (ขอนแก่น: ขอนแก่นคลังนาธรรม, 2544).

³¹"ตั้งธัมม์หลวง," สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 5 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542).

³²คัมภีร์สวดพระมาลัยฉบับ ส.ธรรมภักดี (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ส. ธรรมภักดี, มปป.).

พระมาลัยคำหลวง (มล1)

ในตอนต้นกวี กล่าวถึงภาคกรกไว้ในบทนำเพียงเล็กน้อย โดยบรรยายสภาพทั่วไปในกรกทั้ง 8 ชุม และบรรยายการมาของพระมาลัย ทำให้เกิดเหตุการณ์อัศจรรย์ขึ้น ฝนตกจนไฟในกรกมอดลง เนื้อหาส่วนใหญ่ของพระมาลัยคำหลวงเน้นที่ภาคสวรรค์ โดยเริ่มจากกล่าวถึงพระมาลัยรับการถวายดอกบัวจากชายเข็ญใจ แล้วนำไปบูชาพระจุฬามณี ณ ดาวดึงส์ พระมาลัยถามพระอินทร์เรื่องการบำเพ็ญกุศล ต่อมาพระศรีอารยเมตไตรยได้มาตรัสสนทนาด้วยว่าพระองค์จะเสด็จลงมาประกาศศาสนาเมื่อศาสนาของพระสมณโคดมสิ้นสุด 5000 ปี สิ้นศาสนาของพระสมณโคดมแล้วจะเกิดกสิยุค อายุคนจะสั้นลงเหลือเพียง 5-10 ปีเท่านั้น เมื่อสิ้นยุคเข็ญจะเกิดความอุดมสมบูรณ์ ระยะเวลาพระองค์จะลงมาสอนคนให้ตั้งมั่นอยู่ในความดี

ฎีกามาลัย (มล2) และ พระมาลัยกลอนสวด (มล3 - มล6)*

กาลครั้งหนึ่งมีพระภิกษุนามว่าพระมาลัยเทพเถระ อยู่ที่บ้านกัมโพชโรหาชนบท ประเทศลังกา เป็นพระเถระผู้มีฤทธิ์และฌาน เทียบได้กับพระโมคคัลลานเถระ ได้เหาะไปนิยมโลกโปรดสัตว์นรกในขุมนรกต่างๆ และเปรตในเปตภูมิ พร้อมทั้งนำข่าวสารของสัตว์นรกและเปรตที่ถึงความถึงญาติพี่น้องมาบอกแก่ญาติของเขาในเมืองมนุษย์ เพื่อจะได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้แก่ญาติของตนให้พ้นจากนรก ทั้งสั่งสอนมวลศาสนิกให้ละจากการทำบาปที่จะทำให้นรก

จากนั้นพระมาลัยเทพเถระได้เหาะไปเที่ยวโลกเพื่อนำดอกบัวที่ชายตัดฟันถวาย ไปบูชาพระเจดีย์จุฬามณีบนดาวดึงส์สวรรค์ ได้พบกับพระอินทร์ สนทนาเรื่องกุศลผลบุญของเทพบุตรและเทพธิดาบนสวรรค์ อาทิ ให้ทานอาหารแก่สัตว์ แก่มนุษย์ แก่ผู้ทรงศีล ฯลฯ รักษาศีล ฟังธรรม เป็นต้น ได้พบกับพระศรีอารยเมตไตรโพนิสต์ ผู้เสด็จมาบูชาพระจุฬามณีเจดีย์ ได้สนทนากับพระโพนิสต์ถึงการบำเพ็ญบารมีของพระโพนิสต์ด้วยประการต่างๆ เป็นระยะเวลาถึง 16 อสงไขย แสนกัป เพื่อจะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ต่อไป

พระศรีอารีย์เล่าอีกว่า ผู้ประสงค์จะเกิดในศาสนาพระศรีอารีย์ จะต้องหมั่นทำบุญให้ทาน รักษาศีล ฟังธรรม ฟังเทศน์มหาชาติ ให้จบภายในวันเดียว บูชาภัณฑ์เทศน์ด้วยเครื่องบูชาสิ่งละพัน เมื่อทำกุศลทุกครั้งให้ตั้งจิตอธิษฐานเพื่อเกิดในศาสนาของพระองค์ ในช่วงศาสนกาลของพระศรีอารีย์นั้น มนุษย์ทุกคนจะมีรูปร่างหน้าตางดงามเหมือนกับอายุ 16 ปี ไม่มีแก่ชรา ไม่ต้องเหนื่อยยากทำมาหากิน จะมีต้นกัลปพฤกษ์ ซึ่งเป็นต้นไม้สารพัดนึก อยู่ 4 มุมเมือง บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์เจริญรุ่งเรือง ฝนตกตามฤดูกาล พระมาลัยเทพเถระได้นำข้อความ

* พระมาลัยกลอนสวด นอกจากจะมีเนื้อความเหมือนกับพระมาลัยคำหลวง และมาเลย์เทวดเถรวัดแล้ว ยังมีเนื้อความตอนที่กล่าวถึงสัตว์นรก และเปรตประเภทต่างๆ ที่เน้นมากกว่าในพระมาลัยคำหลวง และมาเลย์เทวดเถรวัด

ดังกล่าวมาแล้วให้ชาวโลกฟังทุกประการ มนุษย์ทั้งหลายฟังแล้วชื่นชมยินดี พวกท่านทำบุญ ให้ทาน รักษาศีล ฟังธรรม ครั้นตายแล้วได้บังเกิดบนสวรรค์ จนเนื่องแน่นไปทั้งหกชั้นของฉกามาพจร สวรรค์ ส่วนชายตัดพินผู้ถวายดอกบัวได้ไปเกิดเป็นเทพบุตร อยู่ในวิมานแก้วที่เต็มไปด้วยดอกบัว ส่งกลิ่นหอมขจรไปทั้งสวรรค์ พระมาลัยเทพเถรโปรดสัตว์ทั่วโลกอยู่จนถึงอายุขัยจึงเข้าสู่นิพพาน

มาลัยหมื่น มาลัยแสน (มล7 - มล8)

มาลัยหมื่นเล่าว่า พระมาลัยเถระออกโปรดสัตว์ที่บ้านกัมโพชคาม มาณพเชิญใจผู้หนึ่งนำดอกบัวจำนวน 8 ดอกมาถวายพระมาลัย พระมาลัยจึงเหาะไปยังสวรรค์ ชั้นดาวดึงส์ นำดอกบัวนั้นถวายพระจุฬามณีเจดีย์ จากนั้นพระมาลัยเถระได้พบกับพระอินทร์และ ได้พบกับเทวดาอีกหลายองค์ ได้ถามพระอินทร์เรื่องอานิสงส์การทำทานในอดีตชาติของเทวดาแต่ละองค์

มาลัยแสน กล่าวถึงตอนพระมาลัยได้พบและสนทนากับพระศรีอารียเมตไตรย ที่เสด็จมานมัสการพระเจดีย์จุฬามณีพร้อมด้วยบริวาร พระมาลัยได้ทูลถามพระศรีอารียถึงวิธีที่จะได้ไปเกิดในศาสนาของพระศรีอารีย พระศรีอารียได้ตอบว่าต้องหมั่นทำความดี รักษาศีล ภาวนาและมีการพรรณนาถึงยุคของศาสนาพระศรีอารียเมตไตรย ความสุขสบายต่างๆ ภายหลังพระมาลัยเถระได้กลับลงมาในโลกมนุษย์และนำเรื่องราวมาถ่ายทอดแก่ชนทั้งปวง

มาลัยสูตร (มล9, มล11)

พระมาลัยเถระซึ่งเป็นพระอรหันต์รูปหนึ่ง มีบุญญฤทธิ์มาก สามารถท่องไปยังนรกสวรรค์ได้ บรรยายการมาของพระมาลัยที่ทำให้เกิดเหตุการณ์อัศจรรย์ขึ้น คือฝนตกจนไฟ ในนรกดับมอดลง ทั้งยังได้สนทนากับผู้ตกรกว่าเหตุใดทำให้ต้องมาอยู่นรก ทราบว่ามักเกิดจากการละเมิดศีลห้า และทำความชั่วต่างๆ บางคนก็จวนจะพ้นจากเวรกรรมแล้ว ถ้ามีญาติพี่น้องทำบุญ อุทิศส่วนกุศลไปให้ ก็จะช่วยให้พ้นทุกข์ทรมานเร็วขึ้น พระมาลัย เถระกลับมายังโลกมนุษย์ก็ได้เล่า เรื่องราวที่พบเห็นให้อุบาสกอุบาสิกาฟัง บางคนที่เป็นญาติสายโลหิตทราบดีว่าญาติของตนตกทุกข์ได้ยากก็ทำบุญอุทิศไปให้ เมื่อไปยังสวรรค์เพื่อนำดอกบัวที่ชายยากจนมาถวาย ไปบูชาพระเจดีย์จุฬามณี พระเถระมีโอกาสดำเนินพบเทพบุตรชื่อ ศรีอารียเมตไตรย ได้ทราบดีต่อไปคือผู้จะลงมาเกิด และตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ 5 แห่งภัทรกัปนี้ ได้สนทนากันและทราบดีว่า ถ้าผู้ใดปรารถนาที่จะพบพระศรีอารียเมตไตรย หรือเข้าถึงศาสนาของพระพุทธองค์แล้ว จงอย่าฆ่าบิดา มารดา สมณพราหมณาจารย์ อย่ายุ่งให้พระสงฆ์แตกสามัคคีกัน และให้ฟังเทศนาเรื่องพระมหาเวสสันดรชาดกให้จบ ภายในวันเดียว

มัลย์เค้า มัลย์ปลาย (มล10)

มัลย์เค้ากล่าวถึงพระอรหันต์ชาวลังกาชื่อพระมัลย์เถระ เดินทางไปเยี่ยมมรณ ได้พบพญามราช และเห็นสัตว์นรกจำนวนมาก พญามราชบอกพระมัลย์ว่าการทำบุญทานและการฟังเทศน์และอุทิศส่วนกุศลถึงผู้ตายนั้นอาจช่วยให้ผู้ที่อยู่ในนรกพ้นจากแห่งความทุกข์นั้นได้ ส่วนมัลย์ปลายกล่าวถึงพระมัลย์เดินทางไปสวรรค์ ได้พบพระศรีอารียซึ่งจะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าองค์ต่อไป พระมัลย์ถามว่าทำอย่างไรจึงจะได้ร่วมศาสนากับพระศรีอารีย ได้รับคำตอบว่าผู้ที่ได้สดับฟังการเทศน์เวสสันดรชาดกตั้งแต่ต้นจนจบ จะได้พบกับศาสนาของพระอริยมตโดยพุทธเจ้า

จากตำนานที่ผู้วิจัยรวบรวมมาในกลุ่มเรื่อง มล นั้น ได้นำมาแบ่งเหตุการณ์สำคัญและจัดทำเป็นโครงเรื่องของกลุ่มเรื่อง มล ได้ดังนี้

โครงเรื่องตามลำดับเนื้อหาของกลุ่มเรื่องพระมัลย์ (มล)

- มล a ประณามพจน์ กล่าวถึงพระเถระองค์หนึ่ง ชื่อมัลย์เทวเถระ มีฤทธิ์และญาณอันสูงสุด อาศัยอยู่ในลังกา ที่บ้านกัมโพช ในโรชนบท
- มล b พระมัลย์มีฤทธิ์ที่จะไปได้ทั้งยมโลกและเทวโลก
- มล c การมาของพระมัลย์ทำให้เกิดเหตุการณ์อัศจรรย์ขึ้น คือ ฝนตกจนไฟนรกมอดลง
- มล d พรรณนาสภาพของนรกและสัตว์นรกจำพวกต่างๆ ที่กระทำความกรรมต่างๆ กัน
- มล e พระมัลย์สนทนากับพญามและสัตว์นรกถึงกรรมของสัตว์นรก
- มล f พระมัลย์มักนำเรื่องราวของสัตว์นรกมาเล่าแก่ญาติของสัตว์นรกอยู่เสมอ เพื่อให้เขาเหล่านั้นทำทานอุทิศส่วนกุศล
- มล g วันหนึ่งพระมัลย์ไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน
- มล h ชายยากจนรับจ้างตัดฟันไปอาบน้ำแล้วเห็นดอกบัว 8 ดอก จึงเก็บเอามา
- มล i ชายผู้นั้นถวายดอกบัวแด่พระมัลย์ และอธิษฐานขออย่าให้เกิดมาจนอีก
- มล j พระมัลย์กล่าวอนุโมทนา และดำริจะนำดอกบัวไปบูชาพระเจดีย์จุฬามณี
- มล k พระมัลย์เหาะไปสวรรค์เพื่อไปยังพระเจดีย์จุฬามณี
- มล l พระมัลย์ไปบูชาพระเจดีย์จุฬามณี
- มล m พระอินทร์และบริวารมาบูชาพระเขี้ยวแก้วและพระเจดีย์จุฬามณี
- มล n พระอินทร์สนทนารวมกับพระมัลย์เรื่องบุญของเทวดา 12 องค์ที่ไม่เท่ากัน
- มล o พระศรีอารียเสด็จมาพร้อมด้วยบริวารแสนโกฏิ
- มล p พระมัลย์ถามพระอินทร์ถึงเหตุแห่งการเป็นเทวดาแวดล้อมพระศรีอารีย

- มล q พระมาลัยถามพระอินทร์เรื่องเหตุที่มาของบุญบารมีของพระศรีอาริย์ พระอินทร์
แจ้งว่าเป็นเพราะพระศรีอาริย์เป็นพระโพธิสัตว์ประเภทวิริยาริกโพธิสัตว์ และมี
บารมีถ้วน 30 ใน 16 อสงไขยกำไรแสนกัปปี
- มล r พระศรีอาริย์บูชาพระเจดีย์จุฬามณี
- มล s พระศรีอาริย์สนทนากับพระมาลัยเรื่องความประพฤติของชาวชมพูทวีป
- มล t พระศรีอาริย์ถามเรื่องความปรารถนาของชาวชมพูทวีป พระมาลัยแจ้งว่า ชาว
ชมพูทวีปปรารถนาไปเกิดในยุคของพระศรีอาริย์เป็นพระพุทธเจ้า
- มล u พระศรีอาริย์แจ้งข้อปฏิบัติในการไปเกิดและบรรลุนิพพานผลเฉพาะหน้าของพระองค์
ในยุคสมัยที่พระองค์ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า
- มล v พระศรีอาริย์กล่าวถึงกาลเมื่อศาสนาพระโคตมสัน 5,000 ปี
- มล w พระศรีอาริย์พรรณนาสภาพบ้านเมืองและสังคมในยุคสมัยพระศรีอาริย์
- มล x พระศรีอาริย์กล่าวเรื่องเหตุที่ชาวเมืองจะเป็นผู้มีอภัยวาระสมบูรณ์ เพราะพระองค์
บำเพ็ญบารมีมาเป็นพระวิริยาริกโพธิสัตว์ และทรงบริจาคร่างกายเป็นทาน
ชาวเมืองจึงมีแต่ความสุข
- มล y พระศรีอาริย์ให้พระมาลัยนำเรื่องราวที่ฟังไปเล่าแก่ชาวชมพูทวีป แล้วพระศรีอาริย์
นมัสการลาพระเจดีย์จุฬามณี ก่อนเสด็จกลับวิมาน
- มล z พระมาลัยกลับมาแจ้งโลกมนุษย์ และแจ้งเรื่องที่พระศรีอาริย์ส่งข่าวมาให้ชาว
ชมพูทวีป คนทั้งหลายก็เลื่อมใสและพากันทำบุญ เมื่อตายก็ไปเกิดในเทวโลกเป็น
จำนวนมาก
- มล aa ต่อมาชายยากจนที่ถวายดอกบัวแด่พระมาลัย ตายไปบังเกิดเป็นอุบลเทพบุตร
- มล ab พระมาลัยเทพเถรโปรดสัตว์ทั่วโลกอยู่จนถึงอายุชัยจึงเข้าสู่นิพพาน
- มล ac ปณิธานของผู้แต่งที่ต้องการเกิดในสมัยพระศรีอาริย์

3.1.2 ตำนานที่สร้างสรรค์โดยการสร้างเรื่องขึ้นใหม่ในสังคมไทย

ตำนานกลุ่มนี้เป็นตำนานที่สร้างสรรค์โดยสร้างเรื่องขึ้นใหม่ ทำให้มีเนื้อหาต่างไปจากใน
คัมภีร์พระพุทธศาสนา บางครั้งอาจผสมผสานกับตำนานที่พบในท้องถิ่นประเทศไทยโดยใช้ตำนาน
หรือเรื่องราวในท้องถิ่นเป็นหลัก ตำนานประเภทนี้ได้แก่

ก. *กลุ่มเรื่องพญากาเหือก* (ต่อไปนี้จะขอใช้ตัวย่อ กผ) เป็นกลุ่มตำนานที่เล่า
ถึงความเป็นพี่น้องกันของพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ในภัทรกัลป์เมื่อครั้งอดีตชาติ โดยเล่าว่า

ทั้งหมดเป็นลูกของแม่กาเผือก โดยเมื่อแม่กาเผือกออกไข่ 5 ฟอง แล้วเกิดฝนตก พายุพัดพาไข่ของแม่กาหายไป ภายหลังกแมสัตว์ต่างๆ คือ แม่ไก่ แม่เต่า แม่นาค แม่โค และแม่สิงห์ต่างก็มาพบไข่ 1 ฟองแล้วนำไปเลี้ยง ไข่นั้นแตกเป็นมนุษย์ เมื่อเติบโตใหญ่ทั้งหมดได้มาพบกันโดยบังเอิญและได้ทราบว่าเป็นพี่น้องกัน ทั้งหมดจึงพากันไปบวชเป็นฤๅษีบำเพ็ญตบะ ตำนานในกลุ่มนี้อาทิ เรื่อง พญากาเผือก เรื่องกาขาว เรื่องอานิสงส์พระเจ้า 5 พระองค์ เรื่องปัญหาพุทธพยากรณ์ในคัมภีร์-ปัญญาส เรื่องที่มาของเวียงกาหลง จ.เชียงราย รายละเอียดปรากฏในตารางดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงรายชื่อของตำนานพระศรีอารีย์ กลุ่มเรื่องพญากาเผือก

ที่	รายชื่อตำนาน
1	กผ1 อานิสงส์ผางประทีป ³³
2	กผ2 กาเผือก สำนักนวัตตงยู เชียงใหม่ ³⁴
3	กผ3 ตำนานลอยกระทงสาย ³⁵
4	กผ4 แม่กาเผือกหรือพระเจ้าห้าตน ³⁶
5	กผ5 พระพุทธเจ้าห้าพระองค์ ³⁷
6	กผ6 ตำนานเวียงกาหลง ³⁸
7	กผ7 กาเผือกหรือพระเจ้าห้าตน ³⁹
8	กผ8 โคลงสารพญากาเผือก ⁴⁰
9	กผ9 พญากาเผือก 1 ⁴¹

³³"อานิสงส์ผางประทีป", สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 15 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542).

³⁴"กาเผือก สำนักนวัตตงยู เชียงใหม่", สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 15 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542).

³⁵เอกสารประชาสัมพันธ์ประเพณีลอยกระทงสาย (ตาก: เทศบาลเมืองตาก จังหวัดตาก, 2549).

³⁶เวาณี เพลงเฮอ, ด้วยปัญญาและความรัก: นิทานชาวเมืองเหนือ (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519).

³⁷เรื่องเดียวกัน.

³⁸เอกสารเผยแพร่ประวัติวัดเวียงกาหลง (เชียงราย: วัดเวียงกาหลง, 2550).

³⁹บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, ไทยสิบสองปันนา เล่ม 2 (กรุงเทพฯ: ศยาม, 2547).

⁴⁰ธนิต ตาแก้ว (รวบรวม), รวมนิทานธรรมเล่ม 6 คำกลอนภาคอีสาน (กรุงเทพฯ: สำนักงาน ส.ธรรมภักดี, มปป.).

⁴¹ปรีชา พิณทอง, รวมวรรณคดีอีสาน เล่ม 1 (มปท., 2522).

ที่	ชื่อเรื่อง
10	กผ10 พญากาเผือก 2 ⁴²
11	กพ11 พญากาเผือก 3 ⁴³
12	กผ12 นางกาเผือก ⁴⁴
13	กผ13 พระเจ้าห้าพระองค์ ⁴⁵
14	กผ14 พญากาเผือก ⁴⁶
15	กผ15 พญากาเผือก เรื่องพระเจ้าห้าพระองค์ ⁴⁷
16	กผ16 พระโพธิสัตว์ทั้งห้าจุติในฟองไข่ ⁴⁸
17	กผ17 ต้นเหตุลอยกระทง ⁴⁹
18	กผ18 กาขาว ⁵⁰
19	กผ19 แม่กาเผือก ⁵¹
20	กผ20 ปัญญาพิศษยากรณ์ (ปัญญาสชาติก) ⁵²

⁴²“พระยาภาเผือก: วรรณกรรมนิทาน”, สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน เล่ม 9 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542).

⁴³พระช่วย ช่วงซุนห์สอง, พระยาภาเผือก นิทานพระโพธิสัตว์ทั้ง 5 พระองค์ (กรุงเทพฯ: ดวงแก้ว, มปป.).

⁴⁴สัมภาษณ์ พระครูอุดมศิริธรรม, เจ้าคณะตำบลเมืองทอง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด, 15 มกราคม 2551. อ้างใน อนุชา พิมพ์ศักดิ์, “ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์: โครงสร้าง เนื้อหาและบทบาทในสังคมไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550).

⁴⁵สัมภาษณ์ อุดม วงศ์ศรีรัตน์, ไวยาวัจกรวัดบ้านเมืองทอง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด, 15 มกราคม 2551. อ้างใน อนุชา พิมพ์ศักดิ์, เรื่องเดียวกัน.

⁴⁶พระราชรัตโนบล เจ้าคณะจังหวัดอุบลราชธานี (ชำระ), พญากาเผือก (กรุงเทพฯ: ลูก ส.ธรรมภักดี, 2540).

⁴⁷เจริญ อุปถัมภ์านนท์, พระยาภาเผือก เรื่องพระเจ้าห้าพระองค์ (กรุงเทพฯ โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ, 2471).

⁴⁸อริยะ (นามแฝง), กว่าจะสำเร็จเป็นพระศรีอารีย์ (กรุงเทพฯ: ธาบรรพ์แก้ว, 2540).

⁴⁹พระยาอนุমানราชธน, เทศกาลและประเพณีไทย (มปป., 2528).

⁵⁰“กาขาว”, สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน เล่ม 1 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542)

⁵¹หอสมุดแห่งชาติ, ตำนานแม่กาเผือก. (ต้นฉบับโบราณ ภาษาไทย อักษรไทยล้านนา. ต้นฉบับโบราณงานอักษรไทยล้านนา หมายเลข 96 สมบัติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ).

⁵²ปัญญาสชาติก ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 1 (กรุงเทพฯ: ศิลปบรรณาคาร, 2500).

ที่	รายชื่อตำนาน
21	กผ21 ตำนานพระธาตุเชิงชุม ⁵³
22	กผ22 ตำนานดอยสิงคุตตระ ⁵⁴

อานิสงส์ผางประทีป (กผ1)

มีกาเผือกคู่หนึ่งทำรังอยู่บนต้นไม้ ในป่าหิมพานต์ ครั้งหนึ่งกาตัวผู้บินไปหาอาหารแล้วถูกพายุพัดหลงทางไป พายุนั้นยังพัดทำลายรังของกาเผือกทำให้ไข่ทั้ง 5 ฟองกระเจาไป แม่กาจึงให้จนขาดใจตาย และได้ไปเกิดเป็นพกาพรหมในพรหมโลก ส่วนไข่ทั้งห้านั้นก็มิผู้นำไปดูแลเลี้ยงดูตามลำดับ คือแม่ไก่ แม่เนา แม่เต่า แม่โค และแม่ราชสีห์ เมื่อไข่ทั้ง 5 ฟองฟักออกมาเป็นมนุษย์เพศชาย เมื่อเจริญวัยขึ้น ต่างก็เบือนายต่อเพศมารวาส จึงลามารดาบุญธรรมไปบวชเป็นฤๅษี วันหนึ่งฤๅษีทั้งห้าตนพบกันโดยบังเอิญ ต่างก็ถามนามวงศ์และนามมารดากันได้ ความว่าชื่อ กกุสันโธ-วงศ์ไก่ โจนาคมโน-วงศ์เนา กัสสโป-วงศ์เต่า โคตโม-วงศ์โค และเมตตโย-วงศ์ราชสีห์ ตามลำดับ ส่วนมารดานั้น ไม่มี มีแต่มารดาบุญธรรมซึ่งเป็น ไก่ เนาค เต่า โค และราชสีห์ ตามลำดับ ฤๅษีทั้ง 5 ตนก็ชวนกันอธิษฐานขอให้ได้พบแม่ เมื่อพกาพรหมทราบเหตุก็แปลงเป็นกาเผือกมาเล่าเรื่องในอดีตให้ฤๅษีทั้ง 5 ตนฟังแล้วส่งความว่า หากคิดถึงแม่ก็ให้เอาด้ายดิบมาพันทำเป็นตีนกา เพื่อจุดประทีปบูชาพระคุณมารดาในเดือนยี่ ซึ่งตรงกับเดือนสิบสองของไทยภาคกลาง

กาเผือก สำนวนวัดทุ่งยู เชียงใหม่ (กผ2)

ครั้งหนึ่งพระพุทธรูปเจ้าประทับอยู่ใต้ต้นมะม่วง มีพ่อค้าสองพี่น้องจากเมืองอุตรดิตถ์มาวัดดินคร จะไปค้าขายที่เมืองสุวรรณภูมิ แต่หลงทางจนไปพบพระพุทธรูปเจ้า เทวดามาบอกกับพ่อค้าสองพี่น้องว่าวันนี้เป็นวันที่พระพุทธรูปเจ้าทรงเข้าฌานได้ 49 วันแล้ว ให้ทั้งสองถวายทานข้าวน้ำแด่พระพุทธรูปเจ้า พ่อค้าสองพี่น้องจึงนำข้าวมธุปายาสพันก้อน น้ำผึ้งน้ำอ้อยถวายแด่พระพุทธรูปเจ้า พระพุทธรูปเจ้าจึงประทานพระเกสาธาตุแก่สองพี่น้องคนละ 4 เส้น และทรงแนะนำให้นำไปประดิษฐานที่ดอยสิงคุตตระ อันเป็นที่นัดพบของพระอดีตพุทธทั้ง 3 ผู้เป็นพี่ของพระองค์ คือ พระกกุสันธะ พระโจนาคม และพระกัสสปะ ตามคำปฏิญาณของพี่น้องทั้ง 5 สมัยที่เป็นลูกกาเผือก พ่อค้าทั้งสองจึงกราบทูลอาราธนาให้ทรงเล่าเรื่องกาเผือก จึงโปรดเล่าประทานว่า สมัยเมื่อปฐมกับปี ยังมีแม่กาเผือกตัวหนึ่งอาศัยอยู่ใกล้แม่น้ำคงคา เกิดไข่ 5 ฟอง ฝ้าเลี้ยงรักษาเรื่อยมา วันหนึ่ง

⁵³จังหวัดสกลนคร, ประวัติพระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร (สกลนคร: สกลนครการพิมพ์, 2527).

⁵⁴พระชัยวัฒน์ อชิโร, "ตำนานดอยสิงคุตตระ," ตามรอยพระพุทธบาท ฉบับรวมเล่ม 2 (กรุงเทพฯ: สำนักงานธัมมวิโมกข์, 2537).

ขณะที่แม่กาเผือกออกไปหาอาหาร เกิดพายุใหญ่พัดเอาไข่กาเผือกทั้ง 5 พัดพรากกันไป เมื่อแม่กาเผือกกลับมาไม่เห็นลูก ก็เที่ยวตามหาแต่ไม่พบ คิดว่าลูกทั้งหมดตายแล้ว จึงเสียใจจนขาดใจตาย ไปเกิดเป็นขติกามหาพรหมบนพรหมโลก ส่วนไข่ทั้ง 5 ฟองนั้น ฟองที่ 1 ลอยไปอยู่ที่ป่ามีแม่ไก่เผือกนำไปเลี้ยง ฟองที่ 2 ลอยไปค้ำที่เกาะทราย มีนางพญาวิวัฒนาไปเลี้ยง ฟองที่ 3 ลอยไปค้ำที่เกาะทรายเช่นกันมีแม่เต่านำไปเลี้ยง ฟองที่ 4 ลอยไปค้ำที่เกาะทราย มีแม่นาคนำไปเลี้ยง ฟองสุดท้ายลอยไปติดที่เกาะทรายมีแม่ช่าง(หมอดำแย) นำไปเลี้ยง ไม่นานไข่ทั้ง 5 ฟองนี้ก็แตกออกเป็นมนุษย์ผู้ชาย เมื่ออายุได้ 12 ปีต่างก็ขอมารตามาบวชเป็นฤๅษีและบังเอิญมาพบกันที่ดอยสิงคุตตระแล้วจึงได้รู้ว่าเป็นพี่น้องกัน พี่น้องทั้ง 5 เข้าฌานอธิษฐานขอพบแม่ที่แท้จริง ขติกามหาพรหมจึงลงมาและเล่าเรื่องให้ฟัง และว่าหากลูกทั้ง 5 จะบูชาคุณของแม่กาเผือกให้เอาด้ายดิบผูกไม้เป็นตีนกา ใส่ในผางน้ำมันแล้วจุดประทีปบูชาสืบไป แล้วขติกามหาพรหมก็กลับสู่พรหมโลก แล้วฤๅษีพี่น้องทั้ง 5 ก็ปฏิญาณกันว่า ต่อไปภายหน้าต่อไปใครได้มาตรัสก่อนให้นำธาตุหรือเกสา มาประดิษฐานไว้ ณ ที่นี้ ครั้นเมื่อฤๅษีทั้ง 5 สิ้นอายุขัย ก็มาเกิดเป็นพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ โดยมีแม่กาเผือก หรือ ขติกามหาพรหมคอยนำเครื่องอัฐบริขารมาถวาย จนถึงสมัยที่ฤๅษีตนที่ 4 เกิดเป็นพระพุทธเจ้าโคตรมะ และในอนาคตฤๅษีคนสุดท้ายก็มาเกิดเป็นพระพุทธเจ้านามว่า ศรีอริยมุตไตรย

ตำนานลอยกระทงสาย (กผ3)

ในอดีตกาลมีสามเณรน้อยชุกชนรูปหนึ่ง มีนิสัยชอบล่าสัตว์ ยิงนก ตกปลาเป็นประจำ วันหนึ่งเณรน้อยได้ยิงไก่ วัว เต่า และพญานาคตาย แล้วสำนึกในบาปที่ตนได้กระทำความตลกด จึงได้อธิษฐานกับพวกไก่ วัว เต่า และพญานาค ว่าถ้าได้เกิดในชาติหน้า ขอให้เป็นที่น้องท้องเดียวกัน

ณ ริมฝั่งแม่น้ำคงคา กาเผือกสองตัวผิวเมียวอาศัยบนต้นไทรออกไข่มา 5 ฟอง อยู่มาวันหนึ่ง ขณะที่กาเผือกสองตัวเมียวออกเที่ยวหาอาหารอยู่นั้น ท้องฟ้ามีดกริม ลมพัดแรง ได้พัดเอาไข่ 5 ฟอง ตกลงในแม่น้ำ แล้วลอยไปติดชายหาดแห่งหนึ่ง ต่อมาไข่ทั้ง 5 ฟองก็แตกออกเป็นเด็กทารก 5 คน คือ เณรน้อย ไก่ เต่า วัว และพญานาค ที่กลับชาติมาเกิดนั่นเอง ทารกทั้ง 5 คน ตั้งจิตอธิษฐานว่า ถ้าตนทั้ง 5 เป็นพี่น้องร่วมท้องเดียวกัน ขอให้มีโอกาสพบพ่อแม่ด้วยเถิด ส่วนกาสองตัวเมียว เมื่อตายแล้วไปเกิดเป็นเทวดาอยู่บนสวรรค์ ได้บอกแก่ทารกทั้ง 5 คนว่า "หากเจ้าทั้ง 5 คนอยากเห็นหน้าและระลึกถึงพ่อแม่ จงพันด้ายเป็นรูปตีนกา แล้วลอยแม่น้ำคงคาไป" ต่อมาทารกทั้ง 5 คน ได้สำเร็จจรหันต์เป็นพระพุทธเจ้า 5 องค์ ด้วยเหตุนี้การลอยกระทงสายทุกครั้ง จึงมีการพันด้ายเป็นรูปตีนกา เพื่อบูชาแม่กาเผือกของพระพุทธเจ้า 5 พระองค์

แม่กาเผือกหรือพระเจ้าห้าตน (กผ4)

ในสมัยก่อนพุทธกาลมีแม่กาเผือกตัวหนึ่งเป็นแม่ของพระพุทธเจ้า ได้ไข่ไว้บนต้นไม้ข้างแม่น้ำ ต่อมามีพายุพัดเอาไข่นั้นตกน้ำและไหลไป ลูกแรกคือพระกุตสันตะ ไหลไปแล้วมีแม่ไก่เก็บไปเลี้ยง ลูกที่สองคือโชนามะนะเมื่อไหลไปนาคเอาไปเลี้ยง ลูกที่สามนั้นชื่อกัสสปะเต่าเอาไปเลี้ยง ลูกที่สี่นั้นคือโคตรมะ แม่วัวเอาไปเลี้ยง ลูกที่ห้าคือพระอริยมตโดย ช่างซักผ้าเอาไปเลี้ยง เมื่อแม่กา กลับมาไม่เห็นไข่ของตนก็คิดว่าตกลงไปในน้ำ จึงดำลงไปในน้ำและจมน้ำตาย จากนั้นเมื่อทั้งห้าคนมาพบกันและไปบวชเป็นฤๅษี เมื่อพบกันทั้งหมดต่างถามกันว่าเป็นลูกใคร ปรากฏว่าต่างก็เป็นลูกของแม่กาเผือกเหมือนกัน แล้วทุกคนต่างก็อยากจะได้เห็นแม่ แม่ที่ไปเกิดเป็นพรหมก็ลงมาให้เห็น ทุกคนอยากทดแทนบุญคุณของแม่ แม่จึงบอกว่าจะให้เอาฝ้ายมาปั่นเป็นรูปดินกาและจุดในน้ำมันเป็นการบูชาพรหมหรือบูชาแม่

พระพุทธเจ้าห้าพระองค์ (กผ5)

มีกาเผือกสองตัวเมียไข่อยู่ริมฝั่งน้ำ ก็มีลมพัดเอารังตกน้ำ ไข่ก็หล่นไหลไปคนละทิศ ไข่ฟองที่หนึ่งไปอยู่ในรังแม่ไก่ แม่ไก่ก็ฟักออกมา และได้ชื่อว่ากุตสันโท อีกฟองไหลไปอยู่กับนาค หรืองูเหลือม ก็เกิดเป็นคนชื่อพระโคนาตม อีกฟองไหลไปอยู่กับแม่เต่าจึงได้ชื่อว่ากัสโป มาจนเดี๋ยวนี้ ฟองที่สี่ไหลไปวนต่อหน้านางซึ่งนั่งซักผ้าอยู่ริมน้ำ นางเก็บไข่นั้นมาไว้ นามสกุลของนางคือโคตรมะ จึงเอามาตั้งชื่อคนที่เกิดจากไข่ว่าโคตโม ฟองที่ห้าไปอยู่กับราชสีห์ เกิดมาเป็นคนได้ชื่อว่าพระศรีอริยมตโดย และประเพณีจุดประทีปนั้นเป็นการบูชาแม่พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นกา

ตำนานเวียงกาหลง (กผ6)

ในสมัยต้นปฐมกัป มีพญากาเผือก 2 ตัวตัวเมียทำรังอยู่ที่ต้นมะเดื่อริมฝั่งแม่น้ำคงคา ต่อมาแม่กาเผือกออกไข่จำนวน 5 ฟอง (สถานที่นี้ในกาลต่อมาเรียกชื่อว่า วัดพระเกิด) วันหนึ่งขณะที่พญากาเผือกออกหาอาหาร เกิดพายุพัดจนพญากาเผือกหลงทาง (สถานที่นั้นต่อมาจึงได้ชื่อว่า เวียงกาหลง) และพัดไข่ทั้ง 5 ฟองตกน้ำหายไป แม่กาเผือกหาไข่ของตนไม่พบจึงตรอมใจตายไปเกิดเป็น “ขติกามหาพรหม” คอยถวายอภิวชิรารแก่พระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์

ส่วนไข่ทั้ง 5 ได้ถูกลมพัดตกน้ำไหลไปในสถานที่ต่างๆ ไข่ฟองที่ 1 มีไก่เก็บไปดูแลรักษาไข่ฟองที่ 2 แม่นาคราชเก็บไปดูแลรักษา ไข่ฟองที่ 3 แม่เต่าเก็บไปดูแลรักษา ไข่ฟองที่ 4 แม่โคเก็บไปดูแลรักษา ไข่ฟองที่ 5 แม่ราชสีห์เก็บไปดูแลรักษา จนประสูติออกจากไข่เป็นมนุษย์ และได้ออกบวชเป็นฤๅษีเมื่อเจริญวัยขึ้นเพื่อปรารภนาพระโพธิญาณ แม่เลี้ยงทั้ง 5 เห็นปณิธานอย่างนั้นจึงฝากนามของแม่เลี้ยงไว้กับลูกเพื่อเป็นอนุสรณ์ตำนานไว้แก่โลกต่อไปในภาคหน้า เมื่อลูกได้ตรัสรู้เป็นพระเจ้าโปรดโลกแล้วตามลำดับพระนามดังนี้

องค์ที่ 1 มีพระนามว่า พระกกุสันโธ ตามนามแม่เลี้ยงที่เป็นไก่
 องค์ที่ 2 มีพระนามว่า พระโกนาคมนโธ ตามนามแม่เลี้ยงที่เป็นนาค
 องค์ที่ 3 มีพระนามว่า พระกัสสปโธ ตามนามแม่เลี้ยงที่เป็นเต่า
 องค์ที่ 4 มีพระนามว่า พระโคตมโธ ตามนามแม่เลี้ยงที่เป็นโค
 องค์ที่ 5 มีพระนามว่า พระศรีอริยเมตไตรโย ตามนามแม่เลี้ยงที่
 เป็นราชสีห์

ต่อมาเมื่อฤๅษีทั้ง 5 มาพบกันโดยบังเอิญ และสอบถามกันจนทราบว่า เป็นพี่น้องกันแล้วก็ได้ร่วมกันตั้งสังฆาธิษฐาน ขอให้ได้พบแม่บังเกิดเกล้า ทำวรมติกา มหาพรหมจึง จำแลงเพศเป็นแม่กาเผือกมาพบ ฤๅษีทั้ง 5 ได้ขอสัญลักษณ์ของแม่กาเผือกไว้บูชา พระแม่กาเผือก จึงบอกให้เอาด้ายมาฝั้นเป็นประทีปตีนกาบูชาทุกวันพระ และต่อมาเป็นประเพณีจุดประทีป ตีนกาบูชาแม่กาเผือก ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12

นอกจากนี้ตำนานเรื่องดังกล่าวยังเล่าเรื่องพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ไว้ ว่า พระกกุสันโธสัมมาสัมพุทธเจ้ามีอายุ 4 หมื่นปี มีเขมวตินครของพระเจ้าเขมะเป็นราชธานี พระโกนาคมนโธสัมมาสัมพุทธเจ้ามีอายุ 3 หมื่นปี มีโสภวตินครของพระเจ้าโสภะเป็นราชธานี พระกัสสปโธสัมมาสัมพุทธเจ้ามีอายุ 2 หมื่นปี มีพาราณสีนครของพระเจ้ากิงกิเป็นราชธานี พระโคตมโธสัมมาสัมพุทธเจ้ามีอายุ 80 ปี มีกบิลพัสดุ์นครของพระเจ้าสุทโธทนะเป็นราชธานี

ส่วนพระโพธิสัตว์องค์ที่ 5 คือ พระศรีอริยเมตไตรยจะมีอายุถึง 8 หมื่นปี ในยุคของพระศรีอริยเมตไตรยนั้นสภาพสังคมมนุษย์โลกจะอุดมสมบูรณ์พูนสุขมาก เพราะผู้คนมีศีลธรรม มีทรัพย์สมบัติมาก มีอายุยืนยาว ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ มีรูปร่างสวยสดงดงาม เพราะพระบารมีของพระพุทธเจ้าศรีอริยเมตไตรยที่ได้สั่งสมมา เมื่อพระศรีอริยเมตไตรยได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ก็จะโปรดสัตว์ให้เข้าถึงพระนิพพานทุกคน

กาเผือกหรือพระเจ้าห้าตน (กผ7)

มีกาเผือกคู่หนึ่งออกไข่มา 5 ฟอง อยู่บนต้นไม้ เมื่อเกิดลมพายุ ไข่ทั้งหมด พัดตกลงไปแต่ละแห่ง ครั้นพ่อแม่กาเผือกกลับมาไม่เห็นไข่ของพวกตน เกิดความโศกเศร้าจน ตระอใจแล้วไปเกิดบนสวรรค์ ไข่ทั้งห้าฟองต่างถูกไก่ เต่า พญานาค โค และคนชักฝ่านำไปเลี้ยง เติบโตเป็นชายหนุ่มห้าคน ต่างคนต่างมีจิตใจอยากบวช จึงบวชจนสำเร็จญาณและมาพบกันโดย บังเอิญ ทั้งห้าองค์มีความกตัญญูทวนเวียนที่ต่อผู้ให้กำเนิด จึงได้สร้างตุ๊กตาวายอุทิศให้ กะกุสันทะซึ่งไก่ เป็นผู้เลี้ยงสร้างเป็นรูปไก่ โคนาคมนะสร้างเป็นรูปนาค กัสสปะสร้างเป็นรูปเต่า โคตมะสร้างเป็นรูป

ว้าวและอริยมตตริยสร้างเป็นรูปค้อนทุบผ้า เมื่อสร้างตงเสร็จแล้วก็ทำถวายอุทิศ แต่ไปไม่ถึงผู้ให้กำเนิด กาเผือกจึงต้องมาบอกให้ทำเป็นประทีปรูปตินกาจุดไปถึง จึงจะอุทิศไปถึงได้

โคลงสารพญากาเผือก (กผ8)

เมื่อครั้งที่พระสัพพัญญูพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ลงมาเกิดในท้องแม่กาเผือก แม่กาเผือกก็ได้ฟักไข่ 5 ฟองอยู่บนต้นไม้ใหญ่ริมน้ำ แล้วได้เกิดพายุใหญ่พัดรังการะจัดกระจายไป ไข่กาทั้ง 5 ฟองก็ไหลไปตามน้ำ แม่กานึกว่าลูกตนนั่นตายเสียแล้วก็เสียใจ ตรอมใจตายไปเกิดเป็นท้าวพกาพรหมบนสวรรค์

ฝ่ายไข่กาทั้ง 5 นั้น ก็มีแม่ไก่ แม่นาค แม่เต่า แม่โค และสิงห์เก็บไปเลี้ยง แล้วไข่แตกออกมาเป็นลูกมนุษย์เพศชาย 5 คน เด็กทั้ง 5 เติบโตขึ้นมา ก็ออกไปบวชอยู่ในป่า ครั้นนั้น พระอินทร์ก็ร้อนอาสน์ จึงสั่งให้วิษณุกรรมเทวบุตรสร้างอาศรมถวายพระโพธิสัตว์ทั้ง 5 คน พร้อมเครื่องอัฐบริขาร ต่อมาพระฤๅษีทั้ง 5 ตนเดินทางมาพบกันโดยบังเอิญ พอได้ถามกันแล้วจึงรู้ว่าเป็นพี่น้องกัน แล้วพากันนึกถึงแม่กาเผือก ต่างก็รำพันและอธิษฐานขอให้ได้พบแม่กาเผือกเพื่อจะทดแทนพระคุณ ครั้นนั้นท้าวพกาพรหมจึงลงมาบอกว่า ให้เอาฝ้ายไปทำเป็นตินกาแล้วใส่ในผางหยอดน้ำมันแล้วจุดไฟบูชา กุศลนั้นจึงจะไปถึงแม่ และเป็นการแทนพระคุณแม่กาเผือกได้ด้วย

พญากาเผือก 1 (กผ9 - กผ11)

นางพญากาเผือกทำรังอยู่บนต้นไม้ใกล้ฝั่งน้ำ มีไข่ 5 ฟอง ครั้งหนึ่งเกิดพายุและฝนตกหนักได้พัดต้นไม้โค่นลงแม่น้ำ ไข่ทั้งห้าฟองของนางพญากาเผือกลอยกระจัดกระจายไปตามกระแสน้ำ ฟองที่หนึ่งแม่ไก่เก็บได้ ฟองที่สองนาคเก็บได้ ฟองที่สามเต่าเก็บได้ ฟองที่สี่วัวเก็บได้ ส่วนฟองที่ห้าราชสีห์เก็บได้ สัตว์ทั้งห้าก็นำไข่ไปกกจนเกิดเป็นตัวเมื่อไข่ฟักเป็นตัวกลับกลายเป็นเด็กชายทั้งห้าคน และสัตว์ที่เลี้ยงดูเด็กทั้งห้าก็ตั้งชื่อตามลำดับดังนี้ กกุสันโธ โภจนาคโม โกณาคโม กัสสปะ โคดม และศรีอาริยมตไตร

ครั้นเจริญวัย เด็กทั้งห้าก็พยายามตามหาพ่อแม่เดิมของตน สัตว์ที่เป็นแม่บุญธรรมก็เล่าได้แต่เพียงว่าเก็บไข่ที่ลอยน้ำมา เด็กทั้งห้าจึงลาแม่บุญธรรมติดตามหาพ่อแม่เดิมของตน แต่ละคนต่างก็เดินทางพนจรติดตามหาพ่อแม่เสียบริมฝั่งแม่น้ำ ในที่สุดได้เดินทางมาพบกันและได้ไต่ถามความเป็นมา ซึ่งทุกคนต่างก็ทราบว่าตนเกิดจากไข่ลอยน้ำเหมือนกันและเกิดในวันเดียวกัน เป็นที่อัศจรรย์ใจนักก็เลยคิดว่าน่าจะมีแม่เป็นคนคนเดียวกัน จึงร่วมเดินทางติดตามแม่ด้วยกันทั้งห้าคน เด็กทั้งห้าได้สืบเสาะหาแม่เท่าใดก็ไม่มีใครทราบ จึงทำพิธีเช่นสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้บอกทิศทางติดตามแม่ ด้วยบุญบารมีของเด็กทั้งห้า นางพญากาเผือกซึ่งตายไปแล้วเกิดเป็นเทพอยู่บนสวรรค์ ก็มาปรากฏตัว และบอกว่าตนเป็นแม่เด็กทั้งห้า นางได้บอกสาเหตุที่ลูกได้พลัดพราก

กันเมื่อครั้งเกิดพายุใหญ่ เด็กทั้งห้าจึงถามว่าพวกเขาอยากจะทำอะไรจะตอบสนองคุณมารดาจะกระทำได้อย่างไรโดยวิธีใดนางพญากาเผือกจึงบอกว่า ในวันเพ็ญเดือนสิบสอง ซึ่งเป็นวันที่พลัดพรากกัน ให้ลูกๆ ทำกระทงลอยน้ำไปหาแม่ โดยนำไขสัตว์มาใส่ในกระทง และนำด้ายมาทำเป็นรูปเครื่องหมายตีนกาจุดไฟลอยไปตามน้ำพระคงคา กระทงจะไปถึงแม่ หลังจากนั้น เด็กชายทั้งห้าก็ทำกระทงลอยน้ำในวันเพ็ญเดือนสิบสองทุกปี และผู้คนอื่นต่างก็ทำกระทงลอยน้ำตามเด็กทั้งห้า จึงมีการทำพิธีลอยกระทงสืบมา

นางกาเผือก (กณ12)

ในสมัยต้นกัปปีมีนางกาเผือกออกไข่ไว้ 5 ฟองใต้ต้นมะเดื่อ วันหนึ่งนางออกไปหากิน เกิดพายุพัดรังกาดก่น้ำไป ไข่ทั้ง 5 ฟองไหลไปตามน้ำ ไข่ฟองแรกแม่ไก่นำไปเลี้ยง ไข่ฟองที่สองแม่คานำไปเลี้ยง ไข่ฟองที่สามแม่เต่านำไปเลี้ยง ไข่ฟองที่สี่แม่วัวนำไปเลี้ยง ไข่ฟองที่ห้าแม่สิงห์นำไปเลี้ยง ส่วนแม่กากลับมารังไม่เห็นไข่ก็ตรอมใจตายไปเกิดเป็นหมึกกาพรหม ไข่ทั้ง 5 ฟองฟักออกมาเป็นคน แม่เลี้ยงก็เลี้ยงดูจนเติบโตใหญ่ ทั้งห้าจึงลาบวชเป็นฤๅษี และได้มาพบกันที่ดอยสิงคุตระ เมื่อรู้ว่าเป็นพี่น้องกันจึงอธิษฐานขอพบแม่ นางกาเผือกจึงลงมาหาและบอกใ้ให้ใช้ด้ายดิบพันเป็นเกลียวฉีกเป็นรูปตีนกาจุดประทีปบูชาแม่ ต่อมาฤๅษีทั้งห้าก็บรรลุนิพพานและไปเกิดเป็น พระเจ้าห้าพระองค์ คือพระกกุสันโธ พระโกนาคมโน พระกัสสปโธ พระโคตโม และพระศรีอาริย์ ซึ่งจะมาเกิดในอนาคต ผู้ที่บูชาแม่ ทำความดีทำบุญมาก หรือฟังเทศน์มหาชาติจบภายในวันเดียว ก็จะได้ไปเกิดในโลกพระศรีอาริย์

พระเจ้าห้าพระองค์ (กณ13)

นางกาเผือกได้ออกไข่ไว้ 5 ฟอง วันหนึ่งเกิดพายุพัดรังกาดก่น้ำ ไข่ไหลตามน้ำไป แม่กาตามหาไม่เจอจึงขาดใจตาย ไข่กาทั้งห้ามี แม่ไก่ แม่คาน แม่เต่า แม่วัว และแม่ราชสีห์ นำไปเลี้ยงจนเติบโตใหญ่ ชาติต่อไปได้เกิดเป็นพระเจ้าห้าพระองค์มีพระกกุสันโธ พระโกนาคมโน พระกัสสปโธ พระโคตโม พระศรีอาริย์เมตไตรโย ตั้งชื่อตามผู้นำไปเลี้ยง

พญากาเผือก (กณ14)

ในสมัยหนึ่งพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ลงมาเกิดเป็นลูกแม่กาเผือก แม่กาเผือกฟักไข่ออกมา 5 ฟอง ไข่โตไม่ใหญ่ ต่อมาเกิดพายุใหญ่พัดรังกากระจัดกระจายไป ไข่กาทั้ง 5 ฟองตกลงมาจากต้นไม้และถูกพายุพัดไหลไปตามน้ำ แม่กาเผือกเห็นดังนั้นจึงเข้าใจว่าลูกตายจึงตรอมใจตายจุดไฟไปเกิดเป็นท้าวพกาพรหม ส่วนไข่ทั้ง 5 ฟองนั้น ก็มีแม่สัตว์ต่างๆ เก็บได้และนำไปเลี้ยงเป็นบุตรไว้แม่สัตว์เหล่านั้นได้แก่ แม่ไก่ แม่คาน แม่เต่า แม่โค และสิงห์ เมื่อครบกำหนดไข่ก็

แตกออกมาเป็นมนุษย์เพศชาย 5 คน ต่อมาเมื่อทารกทั้ง 5 คนเจริญวัยขึ้นก็ออกมาเป็นฤๅษีอยู่ในป่า ครั้นนั้นร้อนไปถึงพระอินทร์ จึงทรงให้พระวิษณุกรรมนิมิตอาศรมแก่ฤๅษีทั้ง 5 คนนั้น ต่อมาพระฤๅษีทั้ง 5 คนเดินทางมาพบกันโดยบังเอิญ ภายหลังเมื่อสนทนากันแล้วจึงได้ทราบว่าเป็นพี่น้องกัน เมื่อทราบเรื่องแล้วต่างก็พากันรำลึกถึงพระคุณแม่กาเผือก และประสงค์จะพบแม่กาเผือก ครั้นนั้นท้าวพกาพรหมจึงลงมาบอกว่าให้เอาฝ้ายไปทำเป็นตีนกาแล้วใส่ในผางหยอดน้ำมันแล้วจุดไฟบูชา กุศลนั้นจึงจะไปถึงแม่ และเป็นการแทนพระคุณแม่กาเผือกได้ด้วย

พญากาเผือก เรื่องพระเจ้าห้าพระองค์ (กณ15)

กาเผือกสองตัวผัวเมียปกครองฝูงกามาช้านาน เกิดเบื่อหน่ายในยศศักดิ์ จึงหนีจากฝูงกาไปถือศีลในป่าใหญ่ และได้ออกไข่ 5 ฟอง วางไข่บนต้นมะเดื่อ เมื่อใกล้วันฟักไข่ พ่อกาไปหาอาหารแล้วยังไม่กลับมา แม่กาทนหิวไม่ไหว จึงออกไปหาอาหารเอง ต่อมาเกิดพายุใหญ่พัดจนรังแตก ไข่ทั้ง 5 ฟองจึงพลัดตกลงมาและลอยน้ำไปติดฝั่งในที่ที่ต่างกัน

ไข่ฟองแรกแม่ไก่เก็บไปเลี้ยง ไข่ฟองที่ 2 แม่นาคเก็บไปเลี้ยง ไข่ฟองที่ 3 แม่เต่าเก็บไปเลี้ยง ไข่ฟองที่ 4 แม่โคเก็บไปเลี้ยง และไข่ฟองที่ห้าแม่สิงห์เก็บไปเลี้ยง ส่วนแม่กาเผือก เมื่อหาลูกไม่พบก็ขาดใจตาย พ่อกาภิษาวัวตัวตายตาม ด้วยผลแห่งการรักษาศีลจึงไปเกิดเป็นพรหมชื่อ ผกาพรหม ส่วนไข่ทั้ง 5 ฟองเมื่อฟักออกมากลายเป็นมนุษย์รูปงาม เมื่อโตเป็นหนุ่มได้ ออกบวชและออกตามหาผู้ให้กำเนิดที่แท้จริง มารดาบุญธรรมผู้เลี้ยงดูมาจึงขอฝากชื่อไว้กับลูกแต่ละคน แม่ไก่ฝากชื่อว่า กุกกุสันโธ แม่นาคฝากชื่อ โกนาคมะโน แม่เต่าฝากชื่อ กัสปะ แม่โคฝากชื่อ โคดม แม่สิงห์ฝากชื่อ สียะเมตไตรย

ต่อมาพระอินทร์ได้เนรมิตศาลาให้ทั้ง 5 บำเพ็ญเพียรจนอายุได้ 20 ปี ทั้ง 5 คนก็มาพบกันและรู้ว่าเป็นพี่น้องกัน จึงได้ร่วมกันอธิษฐานขอให้พบผู้ให้กำเนิด ผกาพรหมทั้งสององค์จึงลงมาหาลูก เมื่อลูกได้พบจึงขอรบไหว้ และแม่กาได้ให้ลูกพันด้ายเป็นรูปตีนกา ลอยกระตุงบูชาพ่อแม่ทุกเดือน 11 และเดือน 12 ทั้ง 5 คน เมื่อได้พบผู้ให้กำเนิดแล้วจึงบำเพ็ญเพียรจนบรรลุโพธิญาณ เมื่อสิ้นอายุขัยก็ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิต เมื่อถึงกาลจึงลงมาตรัสรู้ตามลำดับคือ

ไข่ฟองที่ 1 ชื่อพระกุกกุสันโธ เกิดที่เมืองกบิลพัสดุ์ พระบิดานามพระเจ้าจักรพรรดหัตถ์ ครองกรุงกบิลพัสดุ์ พระมารดานามวิสาขา มเหสีนามศรีสำอาง มีพระโอรสนามอุตระบวชได้ 4 เดือนก็ตรัสรู้ได้ตั้งราชพฤกษ์ พระวรกายสูง 4 ศอก มีนางสามาเป็นภิกษุณี อายุได้ 4 หมื่นปีก็เสด็จสู่พระนิพพาน

ไข่ฟองที่ 2 ชื่อ พระโกนาคม เกิดที่เมืองกามพฤกษ์ มีบิดาชื่ออุทิตหัตถ์ พรหมณ์ มารดาชื่อนางเกศวดี มีอายุยืน 4 หมื่นปี เมื่อเสด็จสู่พระนิพพานแผ่นดินสูงได้ 8 พันวา

ไขฟองที่ 3 คือพระกัสโป เกิดที่เมืองพาราชนสี มีบิดาชื่อพรหมทัต พราหมณ์ มารดาชื่อนางสาคร ตรัสรู้ได้ตั้งเ้า พระวรกายสูง 20 ศอก อายุศาสนายืนได้ 2 หมื่นปี เมื่อเสด็จสู่พระนิพพาน แผ่นดินสูงได้ 8 พันวา

ไขฟองที่ 4 คือพระสมณโคดม เกิดที่เมืองกบิลพัสดุ์ พระบิดาชื่อวิสุทโธ กษัตริย์กรุงกบิลพัสดุ์ พระมารดาชื่อพระนางสิริมาया ตรัสรู้ได้ตั้งศรึมหาโพธิ์ มีพระชนมายุ 80 พรรษา แล้วเสด็จสู่พระนิพพาน แผ่นดินสูงได้ 8 พันวา

ไขฟองที่ 5 คือพระศรีอาริย์ เกิดที่เมืองเกตุมวดี พระบิดาชื่อสุพรหม พราหมณ์ พระมารดาชื่อพรหมวดี มีอายุยืนได้ 8 หมื่นปี พระวรกายสูง 80 ศอก ตรัสรู้ได้ตั้งกะทิง เมื่อยังไม่ตรัสรู้ทรงมีพระชายาชื่อจันทมุขี มีโอรสชื่อวธมนา เมื่ออายุได้ 4 หมื่นปีจึงเสด็จออกผนวช เมื่อสิ้นพระศาสนาแล้ว แผ่นดินสูงอีก 8 พันวา

พระโพธิสัตว์ทั้งห้าจุติในฟองไข (กณ16)

พระแม่กาขาวออกไขมา 5 ฟอง และดูแลไขอย่างดี พ่อกาขาวเป็นผู้หาอาหารมาป้อน วันหนึ่งเกิดฝนกรด ไฟไหม้ป่า พายุพัดมายังต้นโพธิ์ทะเลที่เป็นรังของแม่กาขาว แม่กาขาวต้องสละรัง ลมพัดรังจนตกไป ไขทั้ง 5 ฟองลอยไปอยู่คนละที่ แม่กาเห็นไฟไหม้จึงยอมสละชีวิตโดยใช้เลือดตนเพื่อดับไฟป่า ด้วยผลบุญนี้เองจึงได้ไปเกิดเป็นเทพธิดาบนสวรรค์ และเป็นพุทธมารดาของพระพุทธเจ้าในทุกชาติ ไขฟองแรก ไก่เป็นผู้นำไปเลี้ยงจึงได้นามว่า พระกุกกุสันโธ ไขฟองที่ 2 พญานาคนำไปเลี้ยง จึงได้ชื่อว่าโกนาคมน ไขฟองที่ 3 ตกลงไปในทะเล เต่าเป็นผู้นำไปเลี้ยงจึงได้นามว่ากัสสปะ ไขฟองที่ 4 ปลิวตกลงไปในทุ่งหญ้า ไก่นำไปเลี้ยงจึงมีนามว่าโคดม ไขฟองที่ 5 ตกลงไปในปีหิมพานต์ ราชสีห์นำไปเลี้ยงจึงมีพระนามว่า พระศรีอาริย์

ต้นเหตุลอยกระทง (กณ17)

ครั้งดึกดำบรรพ์ มีกาเผือกสองตัวเมียทำรังริมแม่น้ำในปีหิมพานต์ วันหนึ่ง กาดัวผู้บินหายหลงไปไม่กลับ ปล่อยให้กาดัวเมียพักไข 5 ฟองตามลำพัง ต่อมาเกิดพายุใหญ่ ทำให้รังกาถูกลมพัดตกลงแม่น้ำ เมื่อพายุสงบแม่กาบินกลับไม่เห็นไขก็ร้องไห้เสียใจจนขาดใจตายไปเกิดบนพรหมโลก มีนามว่าท้าวพกาพรหม ส่วนไขห้าฟองลอยไปตามแม่น้ำ ถูกคลื่นซัดขึ้นฝั่ง ฟองแรกแม่ไก่เอาไปเลี้ยง ฟองสองแม่นาคเอาไปเลี้ยง ฟองสามแม่เต่าเอาไปเลี้ยง ฟองสี่แม่โคเอาไปเลี้ยง ฟองห้าแม่ราชสีห์เอาไปเลี้ยง ถึงกำหนดลูกไก่กลับฟักออกมาเป็นคน เต็บโตขึ้นก็ไปบำเพ็ญภาวนาเป็นฤาษีมีตบะแก่กล้า วันหนึ่ง ฤาษีทั้ง 5 ตน ได้มาพบกัน ถ้ามถึงญาติวงศ์พงศาภิ บอกกันตามที่มาของแม่ คนแรกชื่อกุกกุสันโธ วงศ์ไก่ โกนาคมนโน วงศ์นาค กัสสโป วงศ์เต่า โคตโม วงศ์โค และเมตเตยโย วงศ์ราชสีห์ แต่แม่ที่แท้จริงเป็นใคร ไม่รู้ จากนั้น ห้าฤาษีก็อธิษฐานบำเพ็ญ

ภาวนาขอเป็นพระพุทธรเจ้า แรงอธิษฐานร้อนไปถึงท้าวพกาพรหม ต้องจำแลงเป็นกาเผือกบินมาบอกเรื่องราว แล้วก็สั่งความว่า วันเพ็ญเดือน 11 หรือเดือน 12 ให้เอาด้ายดิบผูกเป็นตีนกา บักธูปเทียนบูชาลอยกระทงในแม่น้ำ เพื่อแสดงกตัญญูกตเวทิจึงเป็นที่มาของประเพณีลอยกระทงภายหลังฤกษ์ทั้ง 5 ตนก็มาเกิดเป็นพระพุทธรเจ้าทั้ง 5 พระองค์ในภัทรกัปป์

กาขาว (กผ18)

กาขาวสองตัวเมียออกไปหากิน ทั้งไข่ไว้ในรัง 5 ฟอง เกิดลมพายุใหญ่พัดไข่ตกลงน้ำ และลอยไปติดตลิ่ง แม่ไก่ แม่นาค แม่เต่า แม่โค และแม่ราชสีห์เก็บไข่ได้ ภายหลังไข่ได้แตกออกเป็นมนุษย์จึงได้นามตามวงศ์ของแม่สัตว์ที่เก็บไข่มาแต่ละฟอง คือ ทารกที่เกิดจากไข่ซึ่งแม่ไก่เก็บมาเลี้ยงนามว่ากุกกุสันโร ทารกที่เกิดจากไข่ซึ่งแม่นาคเก็บมาเลี้ยงนามว่าโกนาคม ทารกที่เกิดจากไข่ซึ่งแม่เต่าเก็บมาเลี้ยงมีนามว่ากัสสปะ ทารกที่เกิดจากไข่ซึ่งแม่โคเก็บมาเลี้ยงมีนามว่าโคดม ทารกที่เกิดจากไข่ซึ่งแม่ราชสีห์เก็บมาเลี้ยงนามว่าศรีอารีย์ ส่วนกาขาวสองตัวเมียเมื่อกลับรังไม่เห็นไข่ก็เศร้าโศกก็กลั้นใจตายแล้วไปเกิดเป็นพกาพรหมบนสวรรค์

เมื่อทารกเจริญวัยขึ้น เห็นลักษณะรูปร่างของตนไม่เหมือนกับแม่ที่เลี้ยงดู ก็สอบถามจนได้ความจริง และต่างก็ออกมาชเป็นฤษีบำเพ็ญศีลภาวนาเพื่อให้ได้พบแม่ที่แท้จริง ผลที่สุดก็ร้อนถึงพกาพรหมต้องแปลงกายเป็นกาขาวลงมาพบ และบอกว่าถ้าคิดถึงก็ให้เอาด้ายดิบพันแล้วฉีกเป็นรูปตีนกา จุดประทีปบูชาเดือน 12 บูชาแก่นาง หลังจากฤกษ์ทั้งห้าตนได้พบกับกาขาวแล้ว ต่างก็รักใคร่ห่วงใยกันฉันพี่น้อง และมุ่งมั่นบำเพ็ญภาวนา เมื่อสิ้นอายุขัยได้ปฏิสนธิยังสวรรค์ชั้นดุสิต

แม่กาเผือก (กผ19)

ในกาลครั้งเมื่อพระพุทธรเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ พ่อค้าสองพี่น้องนามว่า ผุสสะและปริกะ ชาวรัมภัญญูวิมหนนคร ได้เดินทางนำข้าวสาร 500 เล่มเกวียนไปค้าขายยังดินแดนสุวรรณภูมิ เมื่อมาถึงยังไม่ม่ม่วงที่พระพุทธรเจ้าทรงบำเพ็ญภาวนาอยู่ รุกขเทวดาได้มาบอกว่าขณะนั้นพระพุทธรเจ้าเสวยวิมุตติสุขได้ 49 วัน แจ้งให้ทั้งสองนำข้าวและน้ำไปถวาย พ่อค้าสองพี่น้องจึงปั้นข้าวด้วยน้ำผึ้งและน้ำอ้อยถวายพระพุทธรเจ้า พระองค์จึงประทานพระเกศาธาตุให้คนละ 4 เส้น ผุสสะและปริกะทูลถามพระพุทธรเจ้าว่าจักให้พวกตนนำพระเกศาธาตุทั้ง 8 เส้นไปประดิษฐานไว้ ณ ที่ใด พระพุทธรองค์มีรับสั่งว่าประดิษฐานไว้ ณ โคนไม้โคจรบนดอยสิงคุตร ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระเกศาธาตุของพระกกุสันตะ พระโกนาคมนะ และพระกัสสปะ พระอดีตพุทธรเจ้าทั้ง 3 พระองค์ ตามคำสัตย์ปฏิญาณของพระพุทธรเจ้าทั้งหลายและพระโพธิสัตว์ซึ่งเกิดร่วมครรรค์แม่กาเผือก

พ่อค้าทั้งสองเป็นผู้ฉลาดในการเจรจา จึงได้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่าที่มาของเรื่องนี้เป็นอย่างไร พระองค์ก็ตรัสเล่าให้ฟังว่าเมื่อครั้งปฐมกัปปีมีแม่กาเผือกตัวหนึ่งทำรังอยู่ริมแม่น้ำคงคา วันหนึ่งขณะที่แม่กาเผือกออกจากรัง ได้เกิดพายุใหญ่พัดเอาไข่ทั้ง 5 ฟองตกจากรังลงในแม่น้ำจนกระจัดพลัดพรายไป เมื่อแม่กากลับมาไม่เห็นฟองไข่ก็โหม่นสจนถึงแก่ชีวิต แต่ด้วยจิตรักลูกและบุญบารมีแห่งหน่อโพธิญาณ แม่กาจึงไปเกิดเป็นขมิถุการพรม นำเครื่องอัฐบริขารมาไว้ในดอกบัวทั้งห้าดอก รอไว้ถวายพระพุทธเจ้าซึ่งเคยเกิดเป็นลูกของตนในเวลาที่จะมาตรัสรู้

ส่วนไข่ทั้ง 5 ฟองนั้น ฟองแรกได้แก่แม่ไก่เผือก ฟองที่สองได้แก่แม่วัว ฟองที่สามได้แก่แม่เต่า ฟองที่สี่ได้แก่แม่งู ฟองที่ห้าได้แก่หญิงผู้มีอาชีพชกกลาง ไข่ทั้งห้าฟองแตกออกมาเป็นเด็กชาย ครั้นเมื่อเด็กชายทั้ง 5 อายุครบ 12 ปี ก็ลามารดาบุญธรรมออกบวชเป็นฤๅษี ต่อมาเมื่อทั้ง 5 ได้พบกันได้ร่มไม้โคจรบนดอยสิงคุตร ต่างก็ได้พูดคุยซักถามกันจนทราบว่าเป็นพี่น้องกัน ครั้นแล้วทั้งหมดจึงตั้งสัจจาจาว่า ตนบวชเป็นฤๅษีเพื่อมุ่งให้ได้มาซึ่งพระโพธิญาณในกาลภายหน้า หากความปรารถนานี้เป็นจริง ขอให้แม่กาเผือกมาปรากฏตรงหน้า

สัจจาธิษฐานนั้นดังก้อนไปถึงพรมโลก ขมิถุการพรมได้ยินแล้วก็เนรมิตกายเป็นพญากาเผือกใหญ่มาปรากฏต่อหน้าฤๅษีทั้ง 5 แล้วบอกเล่าความแต่ครั้งหนหลังให้ฟัง เหล่าฤๅษีต่างอ่อนนวยขอรอยเท้าแม่กาไว้บูชา แม่กาจึงให้ทำประทีปดินจากเส้นฝ้ายไว้จุดบูชา แล้วว่าผู้ใดจุดประทีปนี้ให้มีอันสงส์ให้ได้เข้าสู่พระนิพพาน หลังจากแม่กาให้โอวาทแก่ลูกๆ แล้วก็กลับสู่พรมโลก

ฝ่ายฤๅษีพี่น้องก็ได้ทำสัจจาจาว่าร่วมกันว่าสถานที่อันแม่กาได้ให้รอยเท้าไว้บูชาถือเป็นมหาสถานอันประเสริฐ พวกเราพี่น้องก็ควรปฏิญาณว่าภายหลังจะมาพบกัน ณ ที่นี้ อันเป็นที่มียอดยอดล้อมอยู่ 19 ลูก และเมื่อได้ตรัสรู้แล้ว ก็ให้ที่นี่เป็นที่ประดิษฐานพระเกศาธาตุแห่งพวกตน

ต่อมาฤๅษีพี่น้องลูกแม่กาเผือกก็ทยอยกันตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พี่คนโตตรัสรู้ก่อนเป็นพระกฤษณะ ด้วยเหตุเอาเอาชื่อแห่งแม่ไก่มาเป็นนาม พี่คนรองตรัสรู้เป็นพระโกนาคมะ ด้วยเหตุเอาชื่อแห่งแม่วัวมาเป็นนาม พี่คนที่สามตรัสรู้เป็นพระกัศปะพุทธเจ้า ด้วยเหตุเอาชื่อแห่งแม่เต่ามาเป็นนาม พี่คนที่สี่ตรัสรู้เป็นพระโคดม เหตุเอาชื่อแห่งแม่โคมาเป็นนาม และน้องคนสุดท้องตรัสรู้เป็นพระศรีอาริย์ เหตุเอาชื่อแห่งแม่ราชสีห์มาเป็นนาม พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ล้วนได้รับอัฐบริขารจากขมิถุการพรม และต่างประดิษฐานพระเกศาธาตุไว้ ณ ดอยสิงคุตระ เหลือก็แต่ผู้น้องสุดท้องซึ่งยังไม่ได้ตรัสรู้ แต่ในชาติสุดท้ายก็จะได้มาเกิดยังเมืองเกตุมดี บำเพ็ญเพียรอยู่ 7 วัน ขมิถุการพรมจึงจะนำอัฐบริขารมาถวาย ทั้งนี้พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ล้วนประดิษฐานพระเกศาธาตุไว้ยังดอยสิงคุตระนี้

หากผู้ใดมีศรัทธาฟังพระธรรมเทศนาเรื่องนี้ หรือแม้เขียนก็ดี ให้ผู้อื่นเขียนก็ดี บุชาก็ดี จะได้อานิสงส์มากเสมอตั้งได้ไหว้พระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ และด้วยพระธรรมเทศนานี้เป็นเรื่องราวแต่เค้าหลังของพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ จึงสามารถยังหญิงชายให้เข้าสู่พระนิพพานได้ ในที่สุดของพระธรรมเทศนา ผู้สละและประิจะก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล

ตำนานปัญญาพุทธพยากรณ์ (กณ 20)

สมัยหนึ่ง พระกกุสันธะโพธิสัตว์ พระโกนาคมนโพธิสัตว์ พระกัสสปะโพธิสัตว์ พระโคตมะโพธิสัตว์ พระเมตเตยยะโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีอยู่ ณ ที่ต่างกัน ภายหลังได้พบกันและสัญญากันว่าถ้าผู้ใดเป็นพระพุทธเจ้าต้องมาบอกให้รู้กันที่นี้ ดังนั้นในสมัยพระกกุสันธะโพธิสัตว์จึงเสด็จมาประทับ ณ กัณฑ์บรรพต ประทานพระเทศาแก่พระอรหันต์ พระอรหันต์ถวายแด่พระเจ้าอโศกมหาราช พระเจ้าอโศกมหาราชจึงได้นำมาประดิษฐานที่นครท่งย้ง ซึ่งพระพุทธเจ้าอีก 4 พระองค์ต่อมาก็ทรงปฏิบัติเช่นเดียวกัน

ในอดีตพระกกุสันธะโพธิสัตว์เกิดเป็นไก่ป่า พระโกนาคมนโพธิสัตว์เกิดเป็นนาคราช พระกัสสปะโพธิสัตว์เกิดเป็นเต่า พระโคตมะโพธิสัตว์เกิดเป็นโคอุศุภราช พระเมตเตยยะโพธิสัตว์เกิดเป็นราชสีห์ ต่างก็บำเพ็ญธรรมด้วยปวารณาจะเป็นพระพุทธเจ้า บังเิญพระโพธิสัตว์ทั้ง 5 มาบำเพ็ญเพียรอยู่ที่ซอกเขากันทรบรรพต และได้พบกันจึงสัญญากันว่าหากใครได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้าก่อน ให้มาประกาศความเป็นพระพุทธเจ้าที่นี้ที่เดียว ดังนั้นพระพุทธเจ้าทั้ง 4 พระองค์จึงได้มาประดิษฐานพระเทศาธาตุไว้ที่นี้ รวมถึงพระศรีอาริยมตไตรยที่จะตรัสรู้ในอนาคตด้วย

ต่อมาเมื่อพระสมณโคตมเป็นพระพุทธเจ้า เสด็จมาประทับบนพระแท่นศิลาบัฏนอกเมืองนครท่งย้ง เวลานั้นนายเอยยะหัวหน้าชาวบ้านเกิดความเลื่อมใส พระองค์จึงประทานพระธรรมเทศนา จากนั้นจึงไปเสวยภัตตาหาร ณ สถานที่ที่พระพุทธเจ้าองค์ก่อนๆ เคยประทับ แล้วมียักษ์ตนหนึ่งถือคนทีน้ำมาถวายและเหยียบมดง่ามใหญ่ 4 ตัวที่จะมาสูบดมภัตตาหารจนถึงแก่ความตาย พระพุทธเจ้าประทานศีลห้าแก่ยักษ์ ยักษ์นั้นจึงถวายเชี้ยวแก่พระพุทธเจ้า พระองค์จึงพยากรณ์ว่า มดง่ามนั้นจะไปเกิดเป็นกษัตริย์ของเมืองนี้ตามลำดับกัน จากนั้นจึงทรงเห็นพญากวางทองพร้อมด้วยบริวารมาเฝ้า ทรงพยากรณ์ว่าเมื่อพระองค์ดับขันธปรินิพพานแล้ว พญากวางทองจะไปเกิดในหมู่ราชบัณฑิต และจะเป็นผู้บำรุงพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรือง เมื่อพุทธศาสนามีอายุได้ 2,000 ปีพระเจ้าธรรมมาโคกราชเสด็จมาที่เมืองท่งย้งนี้เพื่อประดิษฐานพระเทศาธาตุ ต่อมาเมื่อพุทธศาสนามีอายุได้ 2,000 ปีเศษ กวางทองซึ่งเคยได้รับคำพยากรณ์นั้นก็มาเกิดเป็นมนุษย์และบวชเป็นพระชื่อมหากาลิเทยยปุชิวาชิอุรุ และจะพบที่ที่ประดิษฐานพระเทศาธุนั้น และจะก่อเจดีย์ ครั้นนั้นมีพระมหากษัตริย์ 2 พระองค์ คือ พระสริราชวงศ์ ผู้ครองเมืองท่งย้ง และ พระจังโกธิบดี ผู้ครองเมืองละโว้ จะช่วยกันทำนุบำรุงพระศาสนา

ตำนานพระธาตุเชิงชุม (กษ 21)

ในสมัยพระพุทธเจ้าสมณโคดมเป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ 4 ในภัททกัปป์ ได้ประทับอยู่ที่วิหารพระเชตवनารามใกล้เมืองสาวัตถิมหานคร โดยมีพระอานนท์เถระเจ้ากับพระภิกษุพุทธสาวกจำนวนหนึ่งได้ทูลถามสาเหตุการอุบัติของพระพุทธเจ้าที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในภัททกัปป์ คือ มหากัปป์ที่มีการอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ มีพระพุทธเจ้า กุกุสันโธ พระพุทธเจ้าโกนาคมโน พระพุทธเจ้ากัสสโป พระพุทธเจ้าโคตโม พระพุทธเจ้าศรีอริยมตโดย ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงเล่าเรื่องนิทานกาเผือกว่า มีพระโพธิสัตว์ 5 พระองค์เกิดเป็นลูกของนางกาเผือก และทำรังอยู่ที่ต้นไม้เดื่อ ริมแม่น้ำคงคา ได้ออกไขมา 5 ฟอง นางกาเผือกกไขอยู่ยาวนานถึง 3 เดือนเต็ม ไขก็ยังไม่แตกออกเป็นตัว นางกาเผือกทนหิวไม่ไหวจึงบินออกไปหาอาหาร ในเวลาต่อมาได้เกิดลมพายุและฝนตกหนักที่บริเวณต้นไม้เดื่อ ทำให้กิ่งไม้เดื่อหักลงในแม่น้ำคงคา ไขของนางกาเผือกพลัดตกกระจาย ไขฟองที่ 1 ลอยไปค้างอยู่ที่บริเวณเกาะไกรมหนองหารหลวง แม่ไก่นำไปดูแลเกิดเป็นไก่เผือกเพศผู้ให้ชื่อตามแม่ไก่ว่า กุกุสันโธ ไขฟองที่ 2 ไปค้างอยู่ที่เกาะนาคแห่งหนึ่งริมแม่น้ำคงคา แม่นาคนำไปดูแลเกิดเป็นนาคเผือกเพศผู้ให้ชื่อตามแม่นาคว่า โกนาคมโน ไขฟองที่ 3 ไปค้างอยู่ที่เกาะเต่าแห่งหนึ่งริมแม่น้ำคงคา แม่เต่าได้นำไปดูแลเกิดเป็นเต่าเผือกเพศผู้ ให้ชื่อตามแม่เต่าว่า กัสสโป ไขฟองที่ 4 ไปค้างที่ป่าโคแห่งหนึ่ง แม่โคนำไปดูแลเกิดเป็นโคเผือกเพศผู้ ให้ชื่อตามแม่โคว่า โคตโม ไขฟองที่ 5 ไปค้างอยู่ที่สวนตริพราหมณ์ ที่เมืองอุตตรปัจฉิมมหานคร ซึ่งพราหมณ์ทั้ง 3 คนไปพบไขของกาเผือก จึงได้นำมาให้นางสิงหพรหมณ์ทั้ง 3 ซึ่งเป็นภรรยาของตนมาดูแลจนเกิดมาเป็นมนุษย์เพศชาย มีรูปร่างผิวพรรณงดงาม นางสิงหพรหมณ์ทั้ง 3 คนให้ชื่อตามสกุลของตนว่า อริยมตริบุตร

พระโพธิสัตว์ทั้ง 5 พระองค์ได้อยู่กับมารดาบุญธรรมจนเข้าสู่วัยหนุ่ม มารดาบุญธรรมของพระโพธิสัตว์ทั้ง 5 พระองค์ได้เล่าเรื่องความเป็นมาของพระโพธิสัตว์ให้ฟัง ทำให้พระโพธิสัตว์ทั้ง 5 พระองค์ ต้องการพบกับมารดาที่แท้จริง จึงได้ลามารดาบุญธรรมเที่ยวหามารดาที่แท้จริง และเมื่อพบมารดาของตนจะรักษาศีลภาวนาปรารถนาพุทธภูมิได้แล้ว มารดาบุญธรรมของพระโพธิสัตว์ทั้ง 5 พระองค์ได้ขอให้อยาละทิ้งนามเดิมของมารดาบุญธรรม พระโพธิสัตว์ทั้ง 5 ได้เที่ยวตามหามารดาแต่ไม่พบพระโพธิสัตว์กุกุสันโธจึงได้กลับมาที่เกาะมารดาบุญธรรมมารักษาศีลภาวนาได้ตั้งชัชฎกษั ส่วนพระโพธิสัตว์ทั้ง 4 พระองค์ตามหามารดาไม่พบเช่นกัน และพระโพธิสัตว์ทั้ง 5 พระองค์ได้มาพบกันที่เกาะไถ่ได้สอบถามประวัติของแต่ละฝ่าย ทำให้ทราบว่าเป็นพี่น้องกัน จึงได้ร่วมรักษาศีลภาวนาที่เกาะแห่งนี้จนครบ 3 ปี แต่ก็ยังไม่มีโอกาสได้พบมารดา ได้ปรึกษาร่วมกันจะเที่ยวตามหามารดาโดยออกเดินทางไปทิศประจิม (ทิศตะวันตก) และทิศทักษิณ (ทิศใต้) ก่อนที่จะออกเดินทาง พระโพธิสัตว์กุกุสันโธได้กล่าวว่าที่นี่ (เกาะไถ่) เป็นสถานที่บำเพ็ญเพียรเพื่อพระพุทธภูมิร่วมกัน เราจึงไม่ควรลืมที่แห่งนี้ ถ้าผู้ใดสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าให้มาประทับรอยพระบาทไว้เป็นเครื่องหมาย ณ ที่แห่งนี้ พระโพธิสัตว์ทั้ง 5 เดินทางมาถึงดอย

สิงคุตรระ ซึ่งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำคงคาและมีดอยบริวาร 4 ลูก ได้แวะพัก ณ ที่แห่งนี้ ทำสมาทานศีลบำเพ็ญเพียร ตั้งสัตย์อธิษฐาน ถ้าไม่พบมารดาจะไม่ไปที่ไหนแม้สังขารจะดับ ได้ปรารถนานานถึง 6 ปี ก็ยังไม่พบมารดา พระศรีอาริยเมตไตรยปรึกษากับพระโพธิสัตว์พี่ๆทั้งหลายว่าแม้จะสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าขอให้มารดา มาพบกับเราทั้งหลาย และพระโพธิสัตว์ทั้ง 5 พระองค์ได้อธิษฐานร่วมกันด้วยบารมีทำให้ท้าวผกามหาพรหม คือ นางกาเผือก ทราบว่าบรรดาลูกๆ ต้องการพบ

ท้าวผกามหาพรหมซึ่งอยู่ชั้นสุทธาวาสได้อธิษฐานเป็นกาเผือก มาปรากฏให้พระโพธิสัตว์ทั้ง 5 ได้เห็น พระโพธิสัตว์ทั้ง 5 พระองค์ ได้ทำความเคารพนางกาเผือกผู้เป็นมารดาและขอพรเพื่อปรารถนาที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าร่วมกันในภัททกัปปีเดียวกัน นางกาเผือกได้ประทานพรให้สำเร็จดังที่ได้ขอพรไว้ แล้วเนรมิตประทีปดินกาให้กับพระโพธิสัตว์ทั้ง 5 พระองค์ องค์ละ 1 คู่ เพื่อเป็นเครื่องสักการบูชาและกลับไปสู่ที่พำนักชั้นสุทธาวาส ทำให้พระโพธิสัตว์ทั้ง 5 พระองค์ได้ระลึกถึงสถานที่แห่งนี้เป็นสถานที่อันประเสริฐที่แม่นางกาเผือกมาปรากฏให้เห็นและประทานพรเนรมิตประทีปดินกาไว้ให้เป็นที่เคารพสักการะบูชา พระโพธิสัตว์ทั้ง 5 ให้สัจจะต่อกันว่าเมื่อสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าจะนำบริหารหรือวัตถุธาตุสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาประดิษฐานบูชาเป็นเครื่องหมายไว้ที่ดอยสิงคุตรระ

ตำนานดอยสิงคุตรระ (กณ22)

ในตอนต้นกล่าวถึงเรื่องพญากาเผือก และกล่าวว่าจะสถานที่ที่ฤๅษีทั้งห้าที่เป็นลูกแม่กาเผือกมาพบกันก็คือ ดอยสิงคุตรระ จากนั้นท้าวพกาพรหมเนรมิตตนเป็นแม่กาและได้กล่าวว่าให้บำเพ็ญบารมีตอแทนพระคุณ และให้จัดทำประทีปดินกาใส่ถ้วยน้ำมันจุดไฟ เอาไว้เป็นที่กราบไหว้บูชาตราบจนแต่ละคนได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า จากนั้นก็กลับไปสวรรค์ ฝ่ายฤๅษีทั้ง 5 ตน ปรึกษากันว่าสถานที่แห่งนี้เป็นที่ประเสริฐกว่าที่อื่น เพราะเป็นที่ที่พี่น้องได้มาพบกันและเป็นเป็นที่ที่แม่กาได้มาประทับรอยเท้าไว้ด้วย จึงตกลงปฏิญาณกันว่าภายหน้าหากใครได้เป็นพระพุทธเจ้าก่อนให้เอาอัฐบริวารหรือพระธาตุอันใดอันหนึ่งมาบรรจุไว้ ณ ที่นี้

ภายหลังฤๅษีเหล่านี้ก็ได้มาเกิดเป็นพระพุทธเจ้าทั้ง 4 พระองค์ และกำลังจะลงมาเกิดอีก 1 พระองค์ ส่วนแม่กาก็ลงมาเกิดเป็นพุทธมารดาทุกครั้งไป ซึ่งในสมัยของพระกกุสันโธ-พุทธเจ้า ทรงประทานธรรมกรก หรือที่กรองน้ำบรรจุไว้ ณ ดอยสิงคุตรระแห่งนี้ ปัจจุบันคือ พระเจดีย์ชะเวดากอง ประเทศพม่า ต่อมาในสมัยของพระโกนาคมพุทธเจ้าทรงประทานไม้เท้ามีด้ามทำด้วยทองคำ (ในตำนานมอญว่าเป็นรัตประเวา) ต่อมาในสมัยของพระกัสปพุทธเจ้า ทรงประทานผ้าจีวรบรรจุไว้ (ในตำนานมอญว่าเป็นผ้าอาบน้ำฝน) และในสมัยของพระสมณโคมพุทธเจ้าได้ทรงประทานพระเกศา 8 เส้น ให้แก่ ตปุสสะและภัลลิกะ สองพี่น้องมาบรรจุไว้ที่ดอยสิงคุตรระแห่งนี้ ส่วนองค์สุดท้ายคือพระศรีอาริยเมตไตรย ซึ่งจะมาตรัสรู้ในภพภาคหน้าจะทรงประทานพระธาตุส่วนพระศอกและพระนลาฏ เพื่อให้บรรจุรวมไว้กับของพระพุทธเจ้าองค์อื่นๆ ก่อนหน้านั้น

จากตำนานที่ผู้วิจัยรวบรวมมาในกลุ่มเรื่อง กผ นั้นได้นำมาแบ่งเหตุการณ์สำคัญ และจัดทำเป็นโครงเรื่องของกลุ่มเรื่อง กผ ได้ดังนี้

โครงเรื่องตามลำดับเนื้อหาของกลุ่มเรื่องกาเหวอก (กผ)

กผ a ที่มาของเรื่องกาเหวอก

กผ a.1 พ่อค้าสองพี่น้องถวายเป็นข้าวแด่พระโคตมพุทธเจ้า พระองค์ทรงกล่าวถึง
กาเหวอก (กผ2, กผ19)

กผ a.2 พระอานนท์กราบทูลอาราธนาให้พระพุทธเจ้าเล่าเรื่อง (กผ21)

กผ a.3 เณรน้อยยิว วกั ใ้ เต่า และนาคตาย แล้วสำนักกษัตริษฐานขอเป็นพี่น้อง
กับสัตว์ทั้ง 4 ในชาติหน้า (กผ3)

กผ b แม่กาเหวอกออกไข่มา 5 ฟอง (กผ1-กผ19, กผ21)

กผ c ไข่ทั้ง 5 ฟองถูกพายุพัดกระจายกันไป (กผ1-กผ19, กผ21)

กผ d กาเหวอกตายไปแล้วเกิดเป็นพรหม

กผ d.1 แม่กาเหวอกตายไปเกิดเป็นพรหม (กผ1, กผ2, กผ4, กผ6, กผ8, กผ9,
กผ10, กผ11, กผ12, กผ13, กผ16, กผ17, กผ19, กผ21)

กผ d.2 ทั้งแม่กาและพ่อกาเหวอกตายไปเกิดเป็นพรหม (กผ3, กผ7, กผ18)

กผ e พระโพธิสัตว์ทั้งห้าถือกำเนิดร่วมกัน

กผ e ก. ไข่ทั้ง 5 ฟอง ฟักเป็นพระโพธิสัตว์ทั้งห้า

กผ e ก.1 มีผู้เก็บไข่ทั้ง 5 ไปเลี้ยงก่อนฟัก

กผ e ก.1.1 ผู้เก็บไปเลี้ยงคือ ใ้ นาค เต่า โค ราชสีห์ (กผ1,
กผ6, กผ8 กผ9, กผ10, กผ11, กผ12, กผ13,
กผ14, กผ15, กผ16, กผ17, กผ18)

กผ e ก.1.2 ผู้เก็บไปเลี้ยงคือ ใ้ เต่า วั นาค หญิงชักผ้า
(กผ2 (หมอต้าแย), กผ4, กผ5, กผ7, กผ11, กผ21
(นางสิงหพรหมณี)

กผ e ก.2 ไข่ฟักเอง (กผ3)

กผ e ข. พระโพธิสัตว์ทั้ง 5 เสวยพระชาติเป็นใ้ เต่า นาค วั นาค ราชสีห์ (กผ20)

กผ f พระโพธิสัตว์ออกบวชเป็นฤาษี (กผ1, กผ2, กผ6, กผ7, กผ8, กผ12, กผ14, กผ15,
กผ17, กผ18, กผ19, กผ21)

กผ g ได้พบแม่ซึ่งไปเกิดเป็นพรหม (กผ1, กผ2, กผ3, กผ4, กผ5, กผ6, กผ8, กผ9, กผ10,
กผ11, กผ12, กผ14, กผ17, กผ18, กผ19, กผ21)

กผ h กำเนิดประเพณีทำประทีปตีนกา (กผ1, กผ3, กผ4, กผ5, กผ6, กผ7, กผ8, กผ 9,
กผ10, กผ11, กผ12, กผ14, กผ17, กผ18, กผ19, กผ21)

- กฉ i ให้สัตย์ปฏิญาณว่า ถ้าตรัสรู้จะนำพระศาสดาประติษฐานไว้ร่วมกัน (กฉ2, กฉ12, กฉ19, กฉ20, กฉ21)
- กฉ j พระโพธิสัตว์มาเกิดเป็นพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ (กฉ2, กฉ3, กฉ4 กฉ12, กฉ13, กฉ15, กฉ16, กฉ17, กฉ20)
- กฉ k เหตุการณ์เมื่อพระโพธิสัตว์ตรัสรู้
- กฉ k.1 แม่กาซึ่งเป็นพรหมนำบริขารมาถวายในคราวตรัสรู้ (กฉ2, กฉ6, กฉ19)
- กฉ k.2 กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ (กฉ6, กฉ15)
- กฉ k.3 กล่าวถึงยุคสมัยพระศรีอารีย์ (กฉ6, กฉ19)
- กฉ l พระโคตมพุทธเจ้าพยากรณ์อนาคต (กฉ20)

ข. กลุ่มเรื่องบุพกรรมของพระศรีอารีย์ (ต่อไปนี้จะขอใช้ตัวย่อ *บก*) เป็นกลุ่มตำนานที่เล่าถึงอดีตชาติของพระศรีอารีย์ก่อนมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า การพยากรณ์ของพระอดีตพุทธเจ้าว่าพระศรีอารีย์จะได้เป็นพระพุทธเจ้า และมูลเหตุในการเกิดมาเป็นมนุษย์ในชาติต่างๆ ของพระศรีอารีย์ ตำนานในกลุ่มนี้อาทิ *เรื่องนางยักษิณีเมตไตรย เรื่องมหายักษ์ถ้ำเชียงดาว เรื่องเมตไตรยเหยียบพระฉาย เรื่องรวงสชาดก ในคัมภีร์ปัญญาสชาดก* รายละเอียดปรากฏในตารางดังนี้

ตารางที่ 4 แสดงรายชื่อของตำนานพระศรีอารีย์ กลุ่มเรื่องบุพกรรมของพระศรีอารีย์

ที่	รายชื่อตำนาน
1	บก1 พระราชาฆ่าลูก ⁵⁵
2	บก2 พระราชาฆ่าลูก ⁵⁶
3	บก3 นางยักษิณีเมตไตรย ⁵⁷
4	บก4 นางยักษิณีเมตไตรย ⁵⁸
5	บก5 มหายักษ์ถ้ำเชียงดาว ⁵⁹

⁵⁵ อารยันตคุปต์, *เมื่อพระศรีอารีย์มาเป็นเจ้าโลก* (กรุงเทพฯ: จำลองศิลป์, 2495).

⁵⁶ ทลิตกะ เมฆโปดก (นามแฝง), *สิริอริยะธรรมมิกราชโพธิสัตว์* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544).

⁵⁷ อารยันตคุปต์, เรื่องเดียวกัน.

⁵⁸ ทลิตกะ เมฆโปดก (นามแฝง), เรื่องเดียวกัน.

⁵⁹ อารยันตคุปต์, เรื่องเดียวกัน.

ที่	รายชื่อตำนาน
6	บก6 มหัยกษัตริย์เวียงดาว 2 ⁶⁰
7	บก7 เมตไตรยเหยียบพระฉาย 1 ⁶¹
8	บก8 เมตไตรยเหยียบพระฉาย 2 ⁶²
9	บก9 วรวงสชาติก ⁶³
10	บก10 วรวงศ์คำกาพย์ ⁶⁴
11	บก11 นายควาญช้างเมตไตรย 1 ⁶⁵
12	บก12 นายควาญช้างเมตไตรย 2 ⁶⁶
13	บก13 นายควาญช้างเมตไตรย 3 ⁶⁷
14	บก14 หัวหน้าพรหมณศิษย์พรหมฤๅษี 1 ⁶⁸
15	บก15 หัวหน้าพรหมณศิษย์พรหมฤๅษี 2 ⁶⁹

⁶⁰ ทลัทกะ เมฆโปดก (นามแฝง), เรื่องเดียวกัน.

⁶¹ อารยันตคุปต์, เรื่องเดียวกัน.

⁶² ทลัทกะ เมฆโปดก (นามแฝง), เรื่องเดียวกัน.

⁶³ ปัญญาสชาติก ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 1 (กรุงเทพฯ: ศิลปบรรณาคาร, 2500). อนึ่ง เรื่อง วรวงสชาติกนี้ แม้ว่าจะพบว่าแพร่หลายในแทบทุกภาคของไทย แต่พบว่าเมื่อประชุมชาติก ในฉบับภาคกลาง และภาคใต้ จะกล่าวตรงกันว่า พระวรวงศ์ ภายหลังเกิดมาเป็นพระพุทธเจ้าสมณโคดม และ พระวงศ์สุริยามาตร ภายหลังเกิดมาเป็นพระศรีอาริย์ ส่วนในภาคเหนือและภาคอีสาน จะกล่าวว่า พระวรวงศ์ หรือบัววรวงศ์ ภายหลังเกิดมาเป็นพระพุทธเจ้าสมณโคดม และพระวงศ์สุริยามาตร หรือพระสุริยา ภายหลังเกิดมาเป็นพระสารีบุตร ดังนั้น ในการวิจัยในครั้งนี้จึงเลือกมาศึกษาเฉพาะฉบับภาคกลางและภาคใต้เท่านั้น

⁶⁴ พระธรรมรัตขโยดม (ก.ธรรมวร) ปรีวรรต, วรวงศ์ (สุราษฎร์ธานี: ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม จังหวัดสุราษฎร์ธานี, 2524).

⁶⁵ กรมศิลปากร, ตำนานมูลศาสนา (พระสังฆาธิการเขตยานนาวา จัดพิมพ์เป็นธรรมทานงาน พระราชทานเพลิงศพ พระธรรมราชานุวัตร (ไสว วิจิทธิมโม ป.๕.7) อดีตเจ้าอาวาสวัดยานนาวา กรุงเทพฯ 11 ตุลาคม 2530).

⁶⁶ ส.พลายน้อย, พระศรีอาริย์, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: น้ำฝน, 2541).

⁶⁷ กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ (หมวดศาสนจักร) เล่ม 4 ชินกาลมาลีปกรณ์ (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2536).

⁶⁸ กรมศิลปากร, ตำนานมูลศาสนา (พระสังฆาธิการเขตยานนาวา จัดพิมพ์เป็นธรรมทานงาน พระราชทานเพลิงศพ พระธรรมราชานุวัตร (ไสว วิจิทธิมโม ป.๕.7) อดีตเจ้าอาวาสวัดยานนาวา กรุงเทพฯ 11 ตุลาคม 2530).

⁶⁹ กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, เรื่องเดียวกัน.

ที่	รายชื่อตำนาน
16	บก16 สิริคุตมหาอำมาตย์ ⁷⁰
17	บก17 สิริคุตมหาอำมาตย์ 2 ⁷¹
18	บก18 ศรีอาริยนารายณ์ ⁷²
19	บก19 พระโพธิสัตว์อภิกษัตริย์ ⁷³
20	บก20 พระโพธิสัตว์อัครมาณพ ⁷⁴
21	บก21 อนันตนาคราชมหาโพธิสัตว์ ⁷⁵
22	บก22 เจ้าแก้วฟ้าทราวดี ⁷⁶
23	บก23 อัครมาณพมหาเศรษฐี ⁷⁷
24	บก24 เจ้ากระเทด เมืองลพบุรี ⁷⁸

ตำนานพระราชาม่าลูก (บก1 - บก2)

ในสมัยพระกัศสปะพุทธเจ้า พระศรีอาริย์เสวยพระชาติเป็นกษัตริย์ที่ลังกา ครั้นนั้นทรงเป็นกษัตริย์ที่นิยมดื่มสุราและมักผิดลูกเมียของผู้อื่น วันหนึ่งทรงดื่มสุราเกินขนาด จนเมาขาดสติ เมื่อได้ยินเสียงร้องของพระโอรสซึ่งยังเล็ก ก็กริ้ว และรับสั่งให้เอาไปฆ่าและนำเนื้อพระโอรสมาแก้มเหล้า พระมเหสีก็ทรงทัดทานแต่ไม่เป็นผล พระนางจึงแทงพระศอสิ้นพระชนม์ตามพระกุมารไป ครั้นรุ่งเช้าทรงสร้างเม่าและทรงทราบเรื่องก็เสียพระทัยและตรอมพระทัยจนสิ้นพระชนม์ในที่สุด ตามตำนานกล่าวว่าได้ลงไปบังเกิดในขุมนรกเป็นเวลาหลายพันปี

(หมายเหตุ: ตำนานที่ 1 - 4 เป็นชาติของพระศรีอาริย์ที่เรียงลำดับต่อกัน)

ตำนานนางยักษ์นิเมตไตรย (บก3 - บก4)

ในสมัยศาสนาของพระพุทธเจ้าโคดม พระราชาขี้เมาที่พ้นจากนรกมาเป็นนางยักษ์อยู่ที่ป่าใหญ่ริมแม่น้ำอรวดีในประเทศพม่า เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ 3 พรรษา ได้

⁷⁰กรรมศิลปากร, เรื่องเดียวกัน.

⁷¹กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, เรื่องเดียวกัน.

⁷²อริยะ (นามแฝง), กว่าจะสำเร็จเป็นพระศรีอาริย์ (กรุงเทพฯ: ธารบัวแก้ว, 2540).

⁷³เรื่องเดียวกัน.

⁷⁴เรื่องเดียวกัน.

⁷⁵เรื่องเดียวกัน.

⁷⁶เรื่องเดียวกัน.

⁷⁷เรื่องเดียวกัน.

⁷⁸เรื่องเดียวกัน.

เสด็จมาโปรดนางยักษ์ณีเมตไตรย เมื่อนางยักษ์ณีได้เห็นพระพุทธรองค์ก็เลื่อมใสยิ่งนัก และได้ตัด
 เต้านมทั้งสองของนางออกเป็นเครื่องสักการบูชาตั้งความปรารถนาเป็นชายในอนาคต พระพุทธเจ้า
 ตรัสทำนายว่าอานิสงส์ที่นางตัดเต้านมบูชาจะส่งผลให้นางไปบังเกิดเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต มี
 นามว่า "ศรีอาริยมตไตรย"

ตำนานมหากษัตริย์เก้าเชียงดาว (บก5 - บก6)

เมื่อนางยักษ์ณีเมตไตรยตายแล้ว ได้ไปบังเกิดเป็นมหากษัตริย์ใหญ่อยู่ในเก้า
 เชียงดาว แคว้นสุวรรณภูมิ พระพุทธเจ้าทรงทราบจึงเสด็จมาทางประเทศพม่า และได้ทำนาย
 พยากรณ์ว่า ณ ที่แห่งนั้นจะมีนครอันยิ่งใหญ่ชื่อว่านครเชียงใหม่ ต่อมาได้เสด็จมาถึงตำบลเชียงดาว
 ได้พบกับมหากษัตริย์ มหากษัตริย์ไม่รู้จักพระพุทธรองค์ จึงจะเข้ามาทำร้าย แต่ก็พ่ายแพ้แก่พระพุทธรองค์
 จึงกลับไปแจ้งแก่ภรรยา ฝ่ายนางยักษ์ณีผู้ภรรยาเมื่อฟังคำบอกเล่าถึงรูปพรรณสัณฐานและการ
 แต่งกายของผู้ที่มหากษัตริย์ไปต่อสู้ด้วยแล้ว ก็แน่ใจว่าเป็นพระพุทธเจ้า จึงให้มหากษัตริย์นำดอกไม้ไป
 ขอมมา ครั้งนั้นพระพุทธเจ้าทรงเทศนาให้มหากษัตริย์อยู่ในศีล 9 และกุศลกรรมบถ 10 และพยากรณ์
 ว่าในอนาคตจะบังเกิดเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต มีนามว่า "ศรีอาริยมตไตรย"

ตำนานเมตไตรยมาณพเหยียบพระฉาย (บก7 - บก8)

เมื่อมหากษัตริย์เชียงดาวถึงแก่ความตายไปแล้ว ไปเกิดเป็นมนุษย์ชาวไร่อยู่
 ที่ริมภูเขาตักศิรา วันหนึ่งเมตไตรยมาณพวิ่งไล่ฝูงที่ลิงมากินแตงโมในไร่ ไม่ทันได้สังเกตเห็นพระพุทธร
 องค์ ได้วิ่งถลันเข้าไปเหยียบพระฉายคือเงาของพระพุทธเจ้า ครั้นพบพระพุทธเจ้าก็บังเกิดความ
 เลื่อมใส จึงขนแตงโมไปถวาย 7 ผล ผลหนึ่งมีรอยหนูกัด พระพุทธรองค์ทรงรับไว้แล้วทรงพยากรณ์
 ว่า อานิสงส์การถวายแตงโม 7 ผล จะส่งผลให้ไปบังเกิดเป็นพญาจักรพรรดิราช ในระหว่างกลาง
 ศาสนาของพระพุทธเจ้าโคดม และจะช่วยสังคายนาชำระสะสางพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองไป
 จนถึง 5,000 ปี ส่วนวิบากกรรมที่เมตไตรยมาณพเหยียบพระฉายและนำแตงโมที่มีรอยหนูกัดมา
 ถวาย จะส่งผลให้ไปเกิดเป็นมนุษย์ที่มีรูปร่างหน้าตาไม่งาม บนศีรษะมีบาดแผลดูรอยหนูกัด
 แตงโม

วรรณสชาติก(บก9 - บก10)

พระเจ้าวรวงศาธิราชผู้ครองภูษานครมีมเหสีสององค์ อัครมเหสีนามว่า
 วงศ์สุริยาราชเทวี พระนางมีพระโอรส ได้แก่ วงศ์สุริยามาศกุมาร และวรวงศ์กุมารซึ่งก็คือพระ
 โพรสัตว์ ส่วนมเหสีอีกองค์นามว่า กาไวเทวี มีโอรสคือ ไวยทัตถกุมาร ไวยทัตถกุมารมีนิสัยหยาบช้ำ
 ทารุณ พระบิดาจึงมีดำริจะไม่ให้ครองราชย์ กาไวเทวีจึงทำอุบายว่าวงศ์สุริยามาศกุมารและ
 วรวงศ์กุมารล่วงเกินพระนาง พระเจ้าวรวงศาธิราชหลงเชื่อ มีรับสั่งให้นำโอรสทั้งสองพระองค์ไป

ประหาร แต่วงศ์สุริยาราชเทวีติดสินบนเพชรฆาตให้ปล่อยสองกุมาร พระวรวงศ์กับพระเชษฐาพากันรอนแรมไปในป่า พอค้ำลงกับบรรพมได้ต้นไทรใหญ่ ได้ยินไก่ขาวและไก่ดำวิวาทกัน ไก่ขาวว่าผู้ใดกินหัวใจของตนจะได้เป็นจักรพรรดิราช ฝ่ายไก่ดำก็ว่าผู้ใดกินหัวใจของตนจะสามารถยกหลักศิลาฆ่ายักษ์ตายแล้วได้เป็นบรมกษัตริย์ พระวงศ์สุริยามาตจึงเสวยหัวใจไก่ขาว ส่วนพระวรวงศ์เสวยหัวใจไก่ดำ

ขณะนั้นนครอัยมาศว่างกษัตริย์ เหล่าข้าราชการจึงทำพิธีเสี้ยงบุศย-ราชรถ ปรากฏว่าเสียงได้พระวงศ์สุริยามาตเป็นกษัตริย์ พระวรวงศ์โพธิสัตว์จึงต้องพลัดพรากจากพระเชษฐา ออกผจญภัยได้นางคารวี และยกหลักศิลาสังหารยักษ์ ช่วยชีวิตพระเจ้ากุสราราชได้ ทำให้ได้นางมกุฎเทวีเป็นชายาอีกองค์หนึ่ง จากนั้นพระโพธิสัตว์ก็พานางคารวีออกตามหาพระวงศ์สุริยามาต ต่อมาเกิดพลัดพรากกับนาง ภายหลังพระองค์จึงได้พบกับพระเชษฐาและนางคารวี ซึ่งประสูติโอรสนามว่าดาราวงศ์ จากนั้นทั้งสองพระองค์ก็ได้เดินทางกลับไปยังภูฐานคร รบชนะพระไวยทัต ทำให้นางกาไวยเทวีตีเมียพิษฆ่าตนเอง พระวรวงศ์ได้สืบราชสมบัติต่อจากพระเจ้าวงศาราช ส่วนพระวงศ์สุริยามาตกลับไปครองนครอัยมาศ เมื่อพระวรวงศ์ชราภาพแล้วก็เสด็จออกบำเพ็ญธรรม หลังจากสิ้นพระชนม์แล้วได้ไปบังเกิดในดุสิตเทวโลก

ในตอนท้ายเรื่องมีประชุมชาตกว่า พระวรวงศ์ได้เกิดเป็นพระสมณโคดม พุทธเจ้า ส่วนพระเชษฐา คือ พระวงศ์สุริยามาต จะได้ตรัสรู้เป็นพระเมตไตรยพุทธเจ้า

นายควาญช้างเมตไตรย (บก11 - บก13)

ครั้งหนึ่งมีพระราชาทรงพระนามว่า "พญาสัตตปาณฑนาทีโป" พระองค์ทรงเป็นที่ยำเกรงแก่กษัตริย์ทั้งหลายในชมพูทวีป นับแต่พญาสัตตปาณฑนาทีโปประสูติเป็นต้นมา พระองค์มีพระประสงค์ใคร่จะได้ช้าง วันหนึ่งมีนายพรานมาทูลว่าพบช้างประหลาด มีผิวพรรณงดงามประดุจช้างเอราวัณ พระองค์จึงพาไพร่พลไปคล้องช้าง เมื่อไปถึง ช้างนั้นก็ยืนอยู่กับที่ไม่เคลื่อนไหวไปไหน จึงนำเข้ามาฝึกในวังและขึ้นระวางเป็นพญาช้างมงคล อยู่มาวันหนึ่งมีฝูงช้างป่าเข้ามาทำลายอุทยานในพระราชวัง พญาสัตตปาณฑนาทีโปจึงทรงพญาช้างมงคลไปที่อุทยาน พญาช้างมงคลได้กลืนนางช้างมีอาการตมัน พาพระราชเตลิดเข้าป่าไป พระองค์เกรงจะเป็นอันตราย จึงทรงกระโดดเกาะกิ่งมะเดื่อและประทับอยู่บนกิ่งมะเดื่อนั้น เมื่อไพร่พลตามมาถึงต้นมะเดื่อ จึงเชิญลงมาจากต้นมะเดื่อแล้วเชิญเสด็จกลับพระนคร เมื่อกลับมาถึง มีรับสั่งให้เรียกหาควาญช้าง แล้วกล่าวโทษควาญช้าง แต่ควาญช้างทูลว่าเหตุที่พญาช้างมงคลเป็นเช่นนั้นเพราะได้กลืนนางช้าง หากพญาช้างได้นางช้างแล้ว ก็จะกลับคืนพระนครดังเดิม

เมื่อครบกำหนด 7 วัน พญาช้างก็กลับมา พระราชาจึงถามควาญช้างว่า เหตุใดช้างที่ควาญช้างสอนจนเชื่องเช่นนี้ แต่เมื่อพยศแม้จะเอาขอสับเกี่ยวเหนี่ยวรั้งจนสุดกำลังก็

เอาไม่อยู่ ความอึดจึงหลุดออกเป็นเพราะแรงดันหรรษา ภายหลังจากความอึดซึ่งให้ปัญญาอึดแห่งเหล็กแดงที่ร้อนจากการเผาไฟ โดยสั่งให้ถือไว้จนกว่าจะให้วาง ปัญญาอึดก็อึดแห่งเหล็กนั้นไว้จนถึงแก่ความตายในที่สุด เมื่อพระราชารักษาเห็นความเชื่อของปัญญาอึดและนึกย้อนถึงเหตุการณ์ที่ปัญญาอึดพยศก็ทรงเกิดความสังเวชว่าอำนาจแห่งต้นหรรษานี้ช่างทารุณโดยแท้ แล้วพระราชทานพระราชทรัพย์แก่ความอึดเป็นอันมาก ต่อมาทรงสละราชสมบัติออกผนวชเป็นฤๅษีแล้วตั้งความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในภายหน้า

ภายหลังปัญญาสัตตาปณาที่ไปมาเกิดเป็นพระโคตมพุทธเจ้า นายความอึดนั้นจะมาเป็นพระศรีอาริย์ที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในภายหน้า ส่วนปัญญาอึดนั้นคือพระมหากัสสปะเถระซึ่งจะนิพพานในละแวกภูเขา 3 ลูก อันมีอยู่ในเมืองห่อ ภูเขา 3 ลูกนั้นจะรวมกันเป็นลูกเดียว ปกปิดกำบังศพบิให้ปรากฏแก่คนทั้งหลาย ต่อเมื่อพระศรีอาริย์เมตไตรยลงมาตรัสเป็นพระพุทธเจ้าในโลกนี้แล้ว พระองค์จึงจะเอาศพของพระมหากัสสปะเถระขึ้นวางบนฝ่าพระหัตถ์เบื้องขวา แล้วเปลวไฟก็จะบังเกิดในกายแห่งพระมหากัสสปะเถระใหม่เป็นจุนบนฝ่าพระหัตถ์ของพระศรีอาริย์ จึงนับได้ว่าเป็นการสิ้นเวรที่พระองค์ได้ทำแก่ปัญญาอึด เมื่อครั้งที่เสวยพระชาติเป็นนายความอึด

หัวหน้าพรหมณัศิษย์พรหมฤๅษี (บก14 - บก15)

เมื่อสิ้นอายุจากความอึดแล้วได้ไปจุติในสวรรค์ ภายหลังจากจึงลงมาเกิดในโลกมนุษย์ ครั้นนั้นพระศรีอาริย์เสวยพระชาติเป็นหัวหน้าพรหมณัศิษย์ในสำนักของพรหมฤๅษี พระพุทธเจ้าโคตมเสวยพระชาติเป็นพรหมณัศิษย์ชื่อพรหมฤๅษี เป็นศิษย์ในสำนักของพรหมฤๅษี อยู่มาวันหนึ่งพรหมฤๅษีพร้อมด้วยศิษย์ทั้งหลายพากันขึ้นไปบนภูเขาลูกหนึ่งชื่อว่า มณฑะ (ภูเขาโล้น) เพื่อแสวงหาผลไม้ เที้ยวแสวงหากันอยู่นานก็ไม่พบผลไม้ชนิดใด พรหมฤๅษีจึงมองลงมาทางเชิงเขา เห็นแม่เสือโคร่งตัวหนึ่งออกลูกมาได้ประมาณ 3 วัน มีความหิวอาหยังนัก คิดจะกินลูกของตนเองเป็นอาหาร เมื่อพรหมฤๅษีได้เห็นอาการดั่งนั้น จึงคำนึงในใจว่า สงสารนี้หนอจะหาแก่นสารมิได้ แม้แต่ลูกอันเกิดแต่สายเลือดแห่งตนแท้ๆ ก็ยังจะกิน เมื่อพรหมฤๅษีพิจารณาเห็นดั่งนั้นแล้ว จึงเจรจากับลูกศิษย์ที่เป็นหัวหน้าและอาวุโสกว่าศิษย์ทั้งหลายว่า ให้ไปหาเนื้อซึ่งเป็นอาหารของราชสีห์มา เพื่อให้ทานแก่เสือโคร่งแม่ลูกอ่อนตัวนี้เกิด ศิษย์ทั้งหลายก็พากันไปเที้ยวแสวงหาตามคำอาจารย์สั่งทุกประการ

ฝ่ายพรหมฤๅษี เมื่อเห็นศิษย์ทั้งหลายไปหมดแล้วก็มาพิจารณาว่าควรให้ชีวิตร่างกายเป็นทานแก่เสือโคร่งแม่ลูกอ่อนตัวนี้ เพื่อปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า เมื่อคำนึงดั่งนี้แล้ว ก็กระทำพุทธปณิธาน อธิษฐานเป็นพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในกาลภายหน้า และหากได้ตรัสรู้แล้วจะพาสัตว์ทั้งหลายให้ข้ามพ้นสงสารสู่พระนิพพาน จากนั้นพรหมฤๅษีก็ปล่อยตัวตักจากยอดเขา

สู่เชิงเขาตกลงเบื้องหน้าของเสือโคร่งแม่ลูกอ่อน และเป็นอาหารของเสือโคร่งแม่ลูกอ่อนในที่สุด พรหมฤๅษีนี้ในชาติภายหลังก็คือพระที่บึงกรพุทธเจ้านั่นเอง

สิริคุตมหาอำมาตย์ (บก16 - บก17)

ในกาลต่อมา พระพุทธเจ้าโคดมเสวยพระชาติเป็นพญาอติเทโวเจ้าเมือง กรณทกะ และพระศรีอาริย์เสวยพระชาติเป็นสิริคุตอำมาตย์ ครั้นนั้นพระพุทธเจ้าพรหมเทโว ตรัสรู้ เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว เสด็จไปสู่เมืองกรณทกะ เพื่อทรงเทศนาพระธรรม พระองค์เปล่งพระรัศมี เสมอด้วยดวงอาทิตย์ 1,000 ดวงครอบงำหัวเมืองทั้งหลาย ขณะนั้นพญาอติเทโวพร้อมด้วยสิริคุต มหาอำมาตย์เห็นรัศมีรุ่งเรืองทั่วทั้งพระนคร ทรงสะดุ้งตกใจกลัวยิ่งนัก เมื่อสิริคุตมหาอำมาตย์ พิจารณาดูเห็นว่าเป็นรัศมีแห่งพระพุทธเจ้า จึงกราบทูลพญาอติเทโวว่าเป็นรัศมีแห่งพระพุทธเจ้า สมควรที่พระองค์จะทรงไปต้อนรับพระพุทธองค์ ทันใดนั้นพระพุทธเจ้าก็เสด็จมาถึงในฉับพลัน

ฝ่ายพญาอติเทโวเมื่อได้ฟังสิริคุตมหาอำมาตย์แล้ว ก็เต็มไปด้วยปีติ ทรง ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าในทันที ทรงก้าวพระบาทออกทางหน้าต่างแทนการลงบันไดตามปกติ ทันใดนั้น ก็มีดอกบัวมารองรับที่พระบาทของพญาอติเทโว จนถึงที่ประทับของพระพุทธเจ้า เมื่อเสด็จถึงแล้ว ทรงสักการะพระพุทธเจ้าและอธิษฐานปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า

ในวันรุ่งขึ้น พญาอติเทโวได้เฝ้าพระพุทธเจ้าอีกครั้ง และทรงตั้งจิต อธิษฐานว่าหากพระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ขอให้ได้นำพาสัตว์โลกทั้งหลายข้ามสังสารวัฏ ไปสู่พระนิพพานได้ดุจเดียวกับพระพุทธเจ้าพรหมเทโว ต่อมาพระพุทธเจ้าพรหมเทโวได้กระทำ พุทธกิจประจำวันเสร็จสิ้นแล้ว เสด็จเข้าสู่พระนิพพานในวันเดียวกันนั่นเอง ภายหลังพญาอติเทโว เกิดเป็นพระโคตมะพระพุทธเจ้า และสิริคุตมหาอำมาตย์จะมาก่อเกิดเป็นพระศรีอาริย์ในอนาคต

ศรีอาริย์นารายณ์ (บก18)

ในสมัยหนึ่ง พระอิศวรพร้อมด้วยท้าวจตุโลกบาลนำราชมารับชายคน หนึ่งชื่อว่า "ศรีอาริย์โพธิสัตว์" แล้วพาไปยออดดอยลูกหนึ่ง และสร้างปราสาทให้อยู่ ครั้นนั้นมีพระฤๅษี นามว่าอินทสมภาร จะเอาดอกกริวัคมาสักการบูชา จากนั้นได้ทรงเครื่องทรงของพญาจักรพรรดิ- ราชแล้วเสด็จไปห้ามทัพซึ่งกำลังรบกัน เป็นสงครามระหว่างพญาลายตีนกงจักร พญาแขนสั้นยาว พญาลิ้นก้านอยู่ที่เชิงเขาสุวรรณคีรี ต่อมาเกิดโกลาหลวันไหนขึ้น ฟ้าดินเกิดอาเพศตลอด 7 วัน 7 คืน ผู้คนที่ไม่ได้อยู่ในศีลธรรมก็จะถูกฆ่าตาย กระทั่งวันที่ 8 ผู้ที่รอดชีวิตคือคนที่มีคุณธรรม จากนั้น พระอิศวรก็บันดาลให้ฝนตก 7 วัน 7 คืน เพื่อชำระล้างศพและกลืนอายุสงคราม จนเป็นปกติดุจ ดังเดิม คราวที่เกิดสงครามนั้น ในตำนานพุกามกล่าวว่าพระศรีอาริย์ทรงห้ามทัพตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนพระอิศวรเสด็จไปห้ามทัพทางทิศตะวันออก

พระโพธิสัตว์อภินันท์ (บท 19)

ครั้งหนึ่งพระศรีอารีย์เสวยพระชาติเป็นอภินันท์ วรรณะพราหมณ์ เป็นช่วงเวลาเว้นว่างในระหว่างภทท์กับปี อภินันท์ได้บำเพ็ญเพียรอยู่ในป่า สามารถพูดภาษา สัตว์ต่างๆ ได้ พยายามแสดงธรรม สั่งสอนสัตว์ให้ตั้งอยู่ในธรรม และหมั่นคอยดูแลบิดามารดาที่ ชรา และคนด้อยโอกาสอยู่เสมอ อภินันท์มีความสุขกับการกระทำของตนเป็นอย่างยิ่ง ครั้งหนึ่ง จึงได้อริษฐานว่าเกิดชาติภพใดขอให้เกิดเป็นผู้ให้ตลอดไป เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นให้มีความสุข ภายหลังอภินันท์ได้บำเพ็ญเพียรจนดับขันธไปในที่สุด

พระโพธิสัตว์อัครมาณพ (บท 20)

ครั้งนั้นพระศรีอารีย์เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์อัครมาณพ บุตรชาว ป่า และเป็นหมอรักษาโรค ส่วนพระโคตมะพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นอตุลนาคราช อยู่ในสมัยของ พระพุทธเจ้าสมณะ อัครมาณพดำรงชีพด้วยคำรักษาพยาบาลของคนไข้ นอกจากนี้ยังมีความ เชี่ยวชาญในด้านโหราศาสตร์และดาราศาสตร์อีกด้วย หลายครั้งที่คนไข้ไม่ยอมจ่ายคำรักษาแก่ อัครมาณพ ภายหลังจึงออกไปอยู่ในป่าหิมพานต์ และบำเพ็ญเพียรพร้อมกับฝึกวิชาทางการแพทย์ อยู่เสมอ

เมื่อเห็นว่ารู้แจ้งแล้ว อัครมาณพก็เดินทางกลับเมือง และได้ทราบข่าวว่า พระราชาทรงประชวรเป็นต้อเนื้อในตา ต้องการหมอวิเศษมารักษาพระองค์ หากทำได้จะมอบ สมบัติและพระนครให้ อัครมาณพได้อาสารักษารักษาพระองค์จนหายเป็นปกติ พระองค์จะทรงยก สมบัติและพระนครให้ทั้งหนึ่งเป็นการตอบแทน อัครมาณพไม่รับ แต่ขอแค่ปลูกบ้านหลังเล็กท้าย สวนเท่านั้น

อนันตนาคราชมหาโพธิสัตว์ (บท 21)

ครั้งหนึ่งในสมัยที่พระพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นพระภริทัต พระศรีอารีย์ เสวยพระชาติเป็นพระอนันตนาคราช บุตรของท้าวยักษ์กโตนกับนางศรีสุริโย พระภริทัตเป็น พี่ชายต่างมารดาของพระอนันตนาคราช ท้าวยักษ์กโตนนี้มีเมียอยู่ 4 องค์ ซึ่งล้วนเป็นพี่น้องกัน คือ นางศรีสุริโย นางกัลปฤกษ์ นางทองศรีไพร นางศรีไพรวัลย์ ต่อมาพระอนันตนาคราชเจริญ วยขึ้น ได้อภิเษกกับขนิษฐาต่างมารดา 3 นาง คือ นางมณีนาคราช นางนาคเทวี และนางนาคี นาคา ภายหลังพระอนันตนาคราชได้ครองพิภพนาคแทนพระบิดา เกิดหลงใหลในกามราคะ มีสนมนับพันนาง แต่ละนางก็ล้วนแต่ต้องการให้พระองค์สนพระทัย จึงมีการใช้ฤทธิ์อำนาจและ มนต์ราต่างๆ ผูกพระทัยพระอนันตนาคราชให้หลงใหลตนมากขึ้น เมื่อพระอนันตนาคราชทรง ทราบเรื่องก็ทุกข์ใจมาก เนื่องจากเป็นกรรมจากการที่เป็นคนเจ้าชู้นั่นเอง

เจ้าแก้วฟ้าทราวดี (บก22)

เมืองทราวดี* นี้หมายถึง เมืองเชียงรุ่ง ห้อมล้อมไปด้วยเมืองอโคการาม โยนกนคร ล้านนา ล้านช้าง เป็นยุคเมื่อราว 4,000 ปี ก่อนหน้าที่จะเกิดเมืองเชียงใหม่และเชียงราย เป็นช่วงที่ว่างเว้นพระพุทธเจ้ามาตรัสรู้ คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพราหมณ์ ครั้งนั้นมีเจ้าครองนคร ชื่อพระธรรมราชา ทรงปกครองตามหลักทศพิธราชธรรม มีพระมเหสีชื่อพระนางศรีสุริโย มีโอรส และธิดา 2 องค์ พระธิดาชื่อ นางทราวดี พระโอรสชื่อ พระแก้วฟ้า อาชีพสำคัญของชาวเมืองนี้คือ การค้าขายอัญมณีต่างๆ ส่วนทองคำกลายเป็นของไม่มีราคา เนื่องจากเป็นของที่พบเห็นได้ทั่วไป และหาได้ง่าย เมืองนี้จึงเป็นเมืองที่มั่งคั่งที่สุดในดินแดนแถบนั้น ทำให้หลายเมืองต้องการมารบ เพื่อให้เป็นเมืองขึ้นของตน

ต่อมาพระเจ้าอโคกรมหาราชแห่งเมืองอโคการามเดินทางมาขอนางทราวดี เป็นชายาของพระโอรส ขณะนั้นพระแก้วฟ้ายังเล็กอยู่ พระนางศรีสุริโย เกรงว่าหากพระแก้วฟ้าอยู่ในเมืองเชียงรุ่งอาจได้รับผลกระทบจากสงคราม จึงให้ตามนางทราวดีไปอยู่ที่เมืองอโคการามด้วย

เมืองเชียงรุ่งนี้มีศึกสงครามอยู่ไม่ขาด แต่เนื่องจากพระราชาและพระมเหสีซึ่งเชี่ยวชาญเรื่องไสยศาสตร์ทรงออกรบด้วยพระองค์เองจึงทำให้ได้ชัยชนะ แต่ภายหลังเกิดกบฏขึ้นในเมือง โดยขุนนางจับพระราชาและพระมเหสีไว้ ภายหลังเมื่อพระแก้วฟ้าเจริญวัยขึ้นจึงคิดจะกลับมากอบกู้ราชสมบัติคืน และสามารถเอาชนะกลุ่มกบฏได้สำเร็จ ทั้งยังได้สั่งประหารทหารทั้งเมือง ทำให้เกิดการผูกพยาบาทกันในภพชาติต่อๆ มา ภายหลังพระแก้วฟ้านี้มาเกิดเป็นพระเมตไตรยนั่นเอง

อัครมานพมหาเศรษฐี (บก23)

ครั้งนั้นพระศรีอาริย์เสวยพระชาติเป็นอัครมานพ บุตรชายมหาเศรษฐี ชีเหนียว อยู่ในวรรณะพราหมณ์ สมัยนั้นเป็นสมัยที่พระพุทธเจ้าสมณโคดมเป็นพระพุทธเจ้า เป็นยุคที่พระพุทธศาสนารุ่งเรือง บิดาของอัครมานพเป็นผู้ตระหนี่มากในเรื่องที่เกี่ยวกับตัวเอง เช่น การกินอยู่ แต่เป็นคนชอบทำบุญกุศล ขณะเดียวกันก็เฝ้าระวังไม่ให้บุตรไปไหนเพื่อจะได้ไม่ต้องเสียเงินทอง ทำให้อัครมานพทนไม่ไหวและหนีไปบวชในสำนักของพระโคตมพุทธเจ้า จนบรรลุปะระอรหันต์ ภายหลังได้กลับไปแสดงธรรมโปรดบิดามารดาจนบิดามารดาสำเร็จโสดาบัน

เจ้าการะเกด เมืองลพบุรี (บก24)

ครั้งนั้นพระศรีอาริย์เกิดในเมืองละโว้ ชื่อว่าเจ้าการะเกด อยู่ในตระกูลของเศรษฐีผู้มั่งคั่ง มีพี่สาวชื่อภัทรา บิดามารดาตายเสียตั้งแต่เจ้าการะเกดยังเยาว์ เมื่อเติบโตใหญ่ก็

* ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าคงหมายถึงเมือง ทวาราวดี นั่นเอง

เป็นคนใจบุญสุนทาน เชื่อว่าเป็นพระศรีอาริย์ชาติที่มากำเนิดเพญานบารมี เจ้าการะเกดมีภรรยาอยู่คนหนึ่งชื่อนางศรีประจัน วันหนึ่งมีโจร 2 คนเข้ามาปล้นบ้านของเจ้าการะเกด แต่ถูกบริวารของเจ้าการะเกดจับได้ เจ้าการะเกดต้องการเพียงสังฆอนโจร จึงให้บริวารจับโจรมัดติดกับแพและปล่อยลอยแพไป หากว่าใครพบเจอก็คงจะพอช่วยเหลือได้บ้าง แต่เคราะห์ร้ายเกิดพายุใหญ่และแพพลิกคว่ำทำให้โจรทั้ง 2 คนถึงแก่ความตาย ก่อนตายโจรได้ผูกพยาบาทเจ้าการะเกดว่า จะเกิดเป็นยักษ์แล้วจะกินเจ้าการะเกดให้จงได้ ภายหลังจากโจรคนหนึ่งไปเกิดเป็นยักษ์อกแตกที่ถ้ำเชียงดาว (ดูเพิ่มใน bk5 - bk6) ส่วนโจรอีกคนหนึ่งเกิดเป็นท้าวภกชนากที่เขาวงพระจันทร์ และนางศรีประจันภรรยาของเจ้าการะเกดเกิดเป็นลูกสาวท้าวภกชนากทอผ้าใยบัวไว้เพื่อรอถวายพระศรีอาริย์ (ดูเพิ่มใน bk20) ระหว่างที่ทอผ้าใยบัว มีเจ้าเปี้ย เจ้าเมืองจีนมาขอแต่งงานกับนางศรีประจัน ขนสินสอดทองหมั้นมาจากเมืองจีน ภายหลังจากเรืออัปปางหมดทุกลำ จึงเรียกสถานที่นั้นว่า เขาพับผ้า ปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัดตรัง

โครงเรื่องตามลำดับเนื้อหาของกลุ่มเรื่องบุพกรรมของพระศรีอาริย์ (bk)

bk a พระศรีอาริย์มีกำเนิดต่างๆ ในโลกมนุษย์

bk a.1 เกิดเป็นกษัตริย์ (bk1, bk2, bk9, bk10, bk16, bk17, bk22)

bk a.2 เกิดเป็นเทวดา (bk18)

bk a.3 เกิดเป็นพราหมณ์ (bk14, bk15, bk19, bk23)

bk a.4 เกิดเป็นมนุษย์สามัญ (bk7, bk8, bk11, bk12, bk13, bk20, bk24)

bk a.5 เกิดเป็นยักษ์ (bk3, bk4, bk5, bk6)

bk a.6 เกิดเป็นนาค (bk 21)

bk b พระศรีอาริย์ถูกปองร้าย

bk b.1 ถูกทำให้พลัดบ้านเมือง (bk9, bk10, bk22)

bk b.2 ถูกตำหนิโทษ (bk11, bk13)

bk b.3 ถูกทำเสน่ห์ (bk21)

bk b.4 ถูกบังคับ (bk23)

bk b.5 ถูกโจรปล้น (bk24)

bk c พระศรีอาริย์พบพระพุทธเจ้า (bk3, bk4, bk5, bk6, bk7, bk8, bk16, bk17, bk23)

bk d พระศรีอาริย์กระทำพฤติกรรมเหนือธรรมดา

bk d.1 กระทำอุศลกรรมหนัก

bk d.1.1 กระทำปาณาติบาต

บก d.1.1.1 ฆ่าลูก (บก1, บก2)

บก d.1.1.2 ทำร้ายผู้อื่นจนตาย (บก11, บก12, บก13, บก22,
บก24)

บก d.1.2 กระทำการไม่เคารพต่อพระพุทธเจ้า (บก5, บก6, บก7, บก8)

บก d.2 กระทำกุศลกรรมอันยิ่งยวด

บก d.2.1 ถวายทานแด่พระพุทธเจ้า

บก d.2.1.1 สละอวัยวะถวายพระพุทธเจ้า (บก3, บก4)

บก d.2.1.2 ถวายสิ่งของแด่พระพุทธเจ้า (บก7, บก8)

บก d.2.2 ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า (บก5, บก6, บก16, บก17)

บก d.2.3 บำเพ็ญทานบารมี (บก24)

บก d.2.4 ปฏิบัติธรรม (บก14, บก15, บก19, บก23)

บก d.2.5 รักษาผู้ป่วย (บก20)

บก d.3 ผจญภัย - ได้ราชสมบัติ (บก9, บก10, บก22)

บก d.4 ห้ามทัพ (บก18)

บก e อธิษฐานขอเป็นพระอนาคตพุทธเจ้า (บก16, บก17, บก19)

บก f ได้รับคำพยากรณ์ว่าจะได้เป็นพระอนาคตพุทธเจ้า (บก3, บก4, บก5, บก6, บก7,
บก8)

บก g เกิดกสิยศช่วงสั้นๆ (บก18)

บก h ตายแล้วเกิดในภพชาติที่ต่อกัน (บก1, บก2, บก3, บก4, บก5, บก6, บก7, บก8,
บก14, บก15)

ค. กลุ่มเรื่องพระศรีอารีย์เป็นพระเกจิชื่อดัง (ต่อไปนี้จะขอใช้ตัวย่อ กจ) เป็นกลุ่มตำนานที่เล่าถึงพระเกจิอาจารย์ชื่อดังรูปต่างๆ ตอนท้ายของประวัติมักเล่าให้คล้ายคลึงกับตำนานพระศรีอารีย์ หรือบางครั้งอาจบอกเป็นนัยหรือระบุโดยตรงว่าพระเกจิรูปนั้นๆ จะมาเกิดเป็นพระศรีอารีย์พุทธเจ้า หรือพระอัครสาวกของพระศรีอารีย์พุทธเจ้าในชาติต่อไป ตำนานในกลุ่มอาทิ เรื่องประวัติหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด เรื่องประวัติหลวงปู่เทพโลกอุดร เรื่องประวัติสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) เรื่องประวัติท่านบัณฑิตูรสิงห์แห่งวัดเกตุมดีศรีวราราม จ.สมุทรสาคร รายละเอียดปรากฏในตารางดังนี้

ตารางที่ 5 แสดงรายชื่อของตำนานพระศรีอารีย์ กลุ่มเรื่องพระศรีอารีย์เป็นพระเกจิชื่อดัง

ที่	รายชื่อตำนาน
	พระเกจิเป็นพระศรีอารีย์
1	กจ1 ประวัติหลวงปู่ทวด 1 ⁷⁹
2	กจ2 ประวัติหลวงปู่ทวด 2 ⁸⁰
3	กจ3 ประวัติหลวงปู่ทวด 3 ⁸¹
4	กจ4 ประวัติหลวงปู่ทวด 4 ⁸²
5	กจ5 ประวัติสมเด็จพระพุฒาจารย์โต ⁸³
6	กจ6 ประวัติพระครูเทพโลกอุดร 1 ⁸⁴
7	กจ7 ประวัติพระครูเทพโลกอุดร 2 ⁸⁵
8	กจ8 ประวัติหลวงปู่ตู้ พรหมปัญญา ⁸⁶
	พระเกจิเป็นอัครสาวกของพระศรีอารีย์
10	กจ10 ประวัติท่านพ่อบัณฑิตบูรสิงห์ธรรมบัณฑิต ⁸⁷

⁷⁹อุดม นนุทอง, "หลวงปู่ทวด", สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ.2529 เล่ม 10 (สงขลา: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2529).

⁸⁰ทรงวิทย์ แก้วศรี, "ตำนานประวัติหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด", หลวงปู่ทวดประวัติและวัตถุมงคล (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2537).

⁸¹ชัย สัจจาพันธุ์, ประวัติวัดพะโคะ (วัดราชประดิษฐฐาน) และประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะ (หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด) (มปท., มปป.).

⁸²ข้อมูลสัมภาษณ์ชาวบ้านในจังหวัดสงขลา พัทลุงและปัตตานี ใน ญาณินทร์ เพชรสุวรรณ, "ความเชื่อเกี่ยวกับหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืดในจังหวัดสงขลา พัทลุงและปัตตานี," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2544).

⁸³ระฆัง อริยทัณฑ์, สมเด็จพระพุฒาจารย์โต พรหมรังสี ที่เข้าพเจ้ารู้จัก (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2545).

⁸⁴ราศีกรกฎ (นามแฝง), เข้าให้ถึง..พระครูเทพโลกอุดร (กรุงเทพฯ: ไพลิน, 2548).

⁸⁵มณีจันทร์ เลิศศิริปัญญา, ชีวิตประวัติพระครูเทพโลกอุดร (มปท., 2550).

⁸⁶สำนักสงฆ์พุทธพรหมปัญญา, 101 ปี หลวงปู่ตู้ พรหมปัญญา วัดถ้ำเมืองนะ ตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ (มปท., 2545).

⁸⁷สุจิตร์งานสมโภชพระบรมธาตุกุมวดีและงานผูกพัทธสีมาปิดทองฝังลูกนิมิตอุโบสถวัดเกตุมดีศรีวราราม 5-13 กุมภาพันธ์ 2548 (สมุทรสาคร: วัดเกตุมดีศรีวราราม, 2548).

ประวัติหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด (กจ1 - กจ4)

มีตำนานเล่าว่าเมื่อหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืดชราภาพมากแล้ว จำพรรษาอยู่ที่อำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา มีสามเณรรูปหนึ่งชื่อสามเณรบุญรอด อยู่ที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ได้บวชเรียนและปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด สามเณรนี้ตั้งจิตอธิษฐานว่า ก่อนที่จะตาย ขอให้ได้พบพระศรีอารีย์ และด้วยกุศลที่สามเณรบุญรอดได้กระทำมา ทำให้คืนวันหนึ่งมีพระอินทร์ปลอมเป็นชายแก่มาหาสามเณรบุญรอดพร้อมกับมอบดอกไม้ให้ดอกหนึ่ง และบอกว่าเป็นดอกไม้ทิพย์จากสวรรค์ ซึ่งในขณะนั้นพระศรีอารีย์เมตไตรยได้มาจุติที่โลกมนุษย์แล้ว ให้สามเณรบุญรอดออกตามหาพระโพธิสัตว์พระศรีอารีย์เมตไตรยและชายแก่คนนั้นก็คือพระอินทร์ที่ได้เนรมิตลงมาเป็นชายแก่ เพื่อช่วยสามเณรบุญรอดออกตามหาพระโพธิสัตว์ศรีอารีย์ และชายแก่คนนั้นได้บอกกับสามเณรบุญรอดว่าพระภิกษุรูปใดที่สามารถบอกชื่อดอกไม้นี้ได้ พระภิกษุรูปนั้นก็คือพระโพธิสัตว์ศรีอารีย์ เมื่อได้ฟังดังนั้น สามเณรบุญรอดจึงได้นำดอกไม้ทิพย์จากสวรรค์เดินทางไปสถานที่ต่างๆ เป็นเวลาหลายคืน แต่ไม่มีพระภิกษุรูปใดสามารถบอกชื่อดอกไม้ดอกนี้ได้ จนกระทั่งถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 สามเณรบุญรอดก็ได้เดินทางรุดงค์มาจนถึงวัดพะโคะ หมู่ที่ 6 ตำบลชุมพล อำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา ได้พบกับหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด เมื่อสามเณรบุญรอดได้กราบหลวงปู่ทวดแล้วก็ได้ถวายดอกไม้ทิพย์แก่หลวงปู่ทวด เมื่อหลวงปู่ทวดเห็นดอกไม้ ก็ถามสามเณรบุญรอดว่า "ได้ดอกมณฑาสวรรค์นี้มาจากที่ใด" สามเณรจึงก้มกราบด้วยความเลื่อมใสและเล่าเรื่องราวทั้งหมดให้ท่านฟัง แล้วหลวงปู่ทวดกับสามเณรบุญรอดจึงเข้ามานและกลายเป็นดวงไฟ 2 ดวง ดวงใหญ่ดวงหนึ่ง ดวงเล็กดวงหนึ่ง ลอยไปปรากฏอยู่ที่ยอดต้นเลียบที่เป็นที่ฝังศพของหลวงปู่ทวด แล้วลอยวนรอบๆ วัดพะโคะ นายไปทางทิศใต้ของวัดและไม่กลับมาอีกเลย หลังจากนั้นบางครั้งชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณนั้นก็เห็นดวงไฟ 2 ดวง ลอยปรากฏอยู่แถบวัดพะโคะ ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นดวงวิญญาณหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด และสามเณรบุญรอดที่มาปรากฏให้เห็น

ประวัติสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) (กจ5)

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) มีนามเดิมว่า "โต" เมื่ออุปสมบทในพระพุทธศาสนา ได้นามฉายาว่า "พรหมรังสี" ท่านเกิดเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน 5 ขึ้น 12 ค่ำ ปีวอก ตรงกับวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2321 ที่บ้านท่าหลวง อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กล่าวกันว่าสมเด็จพระโตเป็นโอรสลับของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ครั้งทรงพระยศเป็นเจ้าพระยาจักรี โยมมารดาของท่านชื่อนางจูด บุตรของนายผลกับนางลา ชาวนาเมืองกำแพงเพชร

เมื่อถึงวัยสมควรได้บรรพชาเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดและเมตตาสามเณรโตเป็นอย่างยิ่ง ครั้นอายุครบอุปสมบทในปี พ.ศ. 2350 ได้โปรดเกล้าฯ ให้อุปสมบทเป็นนาคหลวงที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีสมเด็จพระสังฆราช (สุก) เป็นพระอุปัชฌาย์ ในรัชกาลที่ 2 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงโปรดฯ รับไว้ในพระราชูปถัมภ์

ครั้นถึงรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงสถาปนาสมณศักดิ์เพื่อยกย่องแต่ท่านไม่ยอมรับ ต่อมาเล่ากันว่าท่านออกธุดงค์ไปตามสถานที่ต่างๆ และได้สร้างปูชนียสถานในที่ต่างๆ กัน เช่น สร้างพระพุทธไสยาสน์ไว้ที่วัดสดีอ ตำบลไถ่จัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สร้างพระพุทธรูปหลวงพ่อดโต วัดไชโย จังหวัดอ่างทอง นอกจากนี้ยังมีปูชนียสถานที่คุณสมเด็จฯ ได้สร้างไว้ในที่ต่างๆ อีก ทุกอย่างที่ท่านสร้างจะมีขนาดใหญ่โตสมกับชื่อของท่าน อนึ่ง ไม่ว่าจะไปอยู่ ณ ที่ใด ๆ ท่านย่อมเป็นที่รักใคร่ของมหาชนทุกหนทุกแห่งและด้วยบารมีของเจ้าประคุณสมเด็จฯ นี้เอง ทำให้บรรดาพุทธศาสนิกชนในยุคนั้นเคารพเลื่อมใส

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์โปรดสมเด็จฯ เป็นอย่างมาก ปี พ.ศ. 2395 ได้พระราชทานสมณศักดิ์ครั้งแรกถวายเป็นพระราชาคณะที่พระธรรมกิติ ขณะนั้นท่านอายุ 65 ปี ครั้นนั้นท่านยอมรับสมณศักดิ์ ครั้นต่อมาอีก 2 ปี คือ พ.ศ. 2397 ได้รับสถาปนาสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นผู้ใหญ่ คือ พระเทพกวี อีก 10 ปี (พ.ศ. 2407) จึงได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระพุฒาจารย์ ในราวปี พ.ศ. 2410 เจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) พรหมรังสี ได้มาเป็นประธานก่อสร้างปูชนียวัตถุครั้งสุดท้าย คือ พระศรีอารีย์ หรือ องค์หลวงพ่อดโตที่วัดอินทรวินัย ซึ่งเป็นพระพุทธรูปแทนตัวท่าน จึงเชื่อกันว่าท่านเป็นพระศรีอารีย์เมตไตรย ครั้นสร้างได้สูงถึงพระนาคี (สะดือ) ก็มีเหตุให้ไม่สำเร็จ เพราะวันที่ 22 มิถุนายน 2415 เจ้าประคุณสมเด็จฯ พระพุฒาจารย์ (โต) พรหมรังสี ได้ถึงแก่กรรมภาพบนศาลาแก้ววัดบางขุนพรหม แล้วกลับขึ้นไปยังสวรรค์

ประวัติพระครูเทพโลกอุดร (กจ6 - กจ7)

พระครูเทพโลกอุดร หรือ หลวงปู่ใหญ่เป็นบุคคลในตำนาน เล่ากันว่าเกิดเมื่อหลายร้อยปีก่อน บิดาของหลวงปู่พระครูเทพโลกอุดร มีนามว่าโกเมน มารดามีนามว่าพิราศ มีพี่น้อง 2 คน คือ พระครูธรรมเทพโลกอุดร และน้องสาวชื่อทิพย์ยะติ ก่อนที่พระครูเทพโลกอุดรจะถือกำเนิด พระเทพคันถ์ภยยะซึ่งเป็นพระอาจารย์ของบิดาได้เดินทางธุดงค์มาจากทางเขาพันสน ปัจจุบันอยู่ในประเทศศรีลังกา มาพักอยู่ที่บ้านของบิดา บิดามารดาของพระครูเทพโลกอุดร เป็นคนมีศีลมีธรรม ได้จัดพิธีไหว้ครู (พระเทพคันถ์ภยยะ) ในวันนั้น ก็บังเอิญที่หน้าบ้านมีดอกบัวสีแดง ผุดขึ้นมาจากสระน้ำ เป็นดอกบัวสีแดง แสดงให้รู้ว่าจะมีผู้มีบุญญาธิการมาเกิด หากบวชจะได้เป็นพระอรหันต์

วันที่พระครูเทพโลกอุดรถือกำเนิด มีเหตุการณ์เกิดขึ้นอีก คือ ดอกบัวที่อยู่ในสระนั้นบานขึ้นมา บิดาของพระครูเทพโลกอุดรได้อุ้มท่านที่เพิ่งถือกำเนิดออกมา และวางไว้ในดอกบัว ทันใดนั้นดอกบัวก็ได้พล้นหูลงห่อตัวหลวงปู่เอาไว้ พระเทพคันถ์ปิยะจึงได้พูดกับบิดาของพระครูเทพโลกอุดรว่า ให้ทำพิธีขอขมาดอกบัว เพื่อให้ดอกบัวบานออก แล้วบิดาก็อุ้มพระครูเทพโลกอุดรออกมาจากดอกบัว

เมื่อเติบโตใหญ่ บิดาได้พาไปบวช อุปัชฌาย์ของพระครูเทพโลกอุดรสอนวิชาต่างๆ ให้ หลังจากที่ศึกษาจบแล้ว ต่างก็แยกย้ายกันกลับถิ่นฐานเดิม พระเทพคันถ์ปิยะได้คัดเลือกให้พระครูเทพโลกอุดรไปเผยแผ่พุทธศาสนาตามทวีปต่างๆ ในคณะของพระครูเทพโลกอุดรนั้นมี 5 รูป แต่ไม่มีพระสหายคนสนิทของหลวงปู่ร่วมอยู่ในคณะด้วย คือ ท่านพระนามาตะ ในคณะของหลวงปู่มีชื่อ ดังนี้ พระเทพมุนีเย (พระครูเทพโลกอุดร) พระเทพยะโสณะ พระเทพศรีอุตตระ พระเทพกิริยะญาณี พระเทพธรรมภูริ

คณะของพระครูเทพโลกอุดร เลือกที่จะเดินทางมายังประเทศสยาม เมื่อถึงเขตประเทศสยามแล้ว พระเทพยะโสณะได้ปรึกษาว่าควรที่แยกย้ายกันไปแต่ละแห่งตามทิศที่แต่ละรูปปรารถนา เพื่อจะได้เผยแผ่ธรรมะได้หลายๆแห่ง ทุกรูปต่างเห็นดีด้วย จึงเตรียมตัวแยกย้ายกันไปตามภาคต่างๆ ส่วนพระครูเทพโลกอุดรเลือกมาทางภาคอีสาน เมื่อเลือกที่จะมาทางภาคอีสานแล้ว ก็ได้เดินทางรอนแรมมาเรื่อยๆ จนถึงเมืองลพบุรี เมืองชัยภูมิ

เล่ากันว่าเวลาสนทนาธรรม พระครูเทพโลกอุดรจะเคี้ยวหมากไปด้วย มือก็จะถือลูกแก้วเล่นไปด้วย ลูกแก้วของพระครูเทพโลกอุดรนั้น สามารถเปลี่ยนสีได้ เชื่อกันว่าทุกวันนี้พระครูเทพโลกอุดรยังมีชีวิตอยู่และจะปรากฏให้มนุษย์เห็นในรูปลักษณะที่ต่างกันไป พระครูเทพโลกอุดรนี้กล่าวกันว่าจะนิพพานในสมัยของพระศรีอาริย์

ประวัติหลวงปู่ พรหมบัญญัติ (กจ8)

หลวงปู่ พรหมบัญญัติ นามสกุลเดิม หนูศรี เกิดเมื่อ วันที่ 10 พฤษภาคม 2447 ณ บ้านข้าวเม่า ตำบลข้าวเม่า อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน 3 คน ชีวิตในวัยเด็กของหลวงปู่ต้องกำพร้าบิดามารดาแต่เยาว์วัย ครั้งหนึ่งเป็นหน้าน้ำ ขณะที่บิดามารดากำลังนำขนมไปขายได้วางบนเบาะไว้ที่ซานตามลำพัง หลวงปู่ดูลิ่งตกน้ำทั้งเบาะแต่เป็นที่อัศจรรย์ยิ่งที่หลวงปู่ไม่จมน้ำ กลับลอยน้ำไปติดอยู่ที่ข้างรั้ว กระทั่งสุนัขที่บ้านเห็นเข้าจึงเห่าพร้อมกับวิ่งกลับไปมาระหว่างตัวกับมารดา เมื่อมารดาเดินตามสุนัขออกมาพบหลวงปู่ลอยน้ำติดอยู่ที่ข้างรั้ว ทำให้มารดาเชื่อมั่นว่าหลวงปู่จะต้องเป็นผู้มีบุญวาสนามาเกิด ต่อมาเมื่ออายุ 21 ปี ได้บวชที่วัดสะแก ตำบลลพบุรี อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

หลวงปู่มีวัตรปฏิบัติเป็นประจำคือธุดงค์ไปยังสถานที่สำคัญทางศาสนา นอกจากนี้หลวงปู่ยังฉันมือเดียวมาตั้งแต่ พ.ศ.2500 และไม่รับกิจนิมนต์ไปนอกวัดตั้งแต่ก่อน พ.ศ.2490 มีอยู่วันหนึ่งหลวงปู่สูดมนต์ทำวัตรเย็น แล้วเกิดนิมิตว่าได้ฉันทาที่มีแสงสว่างเข้าไป 3 ดวง เมื่อตื่นขึ้นมาจึงพิจารณาว่าน่าจะหมายถึงแก้ว 3 ประการ คือพระรัตนตรัย อย่างไรก็ตามหลวงปู่มีความรู้ในการทำและปลุกเสกพระเครื่อง แต่หลวงปู่ก็ยังคงยกย่องว่าการปฏิบัตินั้นเป็นสิ่งสำคัญกว่า

ครั้งหนึ่งหลวงปู่เล่าเรื่องการแบ่งภาคมาเกิดของหลวงปู่ให้ลูกศิษย์ฟัง ปรากฏอยู่ในบันทึกว่าหลวงปู่ยังไม่สอนใครให้ถึงนิพพาน เพราะไม่ใช่กิจของท่าน และกล่าวว่า "เรื่องอะไรข้าจะไปนิพพาน ข้าหวังเป็นนายร้อยไม่ใช่ นายสิบ คนอย่างข้าต้องหักเอาอดฉัตรถึงจะสมใจ" นอกจากนี้ยังมีวันหนึ่งที่ศิษย์ของหลวงปู่เห็นแสงสว่างยาวออกไปไกลในเวลากลางคืน เป็นเสมือนรัศมีของแวงอาทิตย์อ่อนๆ เมื่อมองชัดขึ้น ก็เป็นรูปหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืดและค่อยๆ เปลี่ยนเป็นหลวงปู่ จากนั้นก็กลับไปกลับมาจากหลวงปู่เป็นหลวงปู่ทวด หลวงปู่ทวดเป็นหลวงปู่ เหตุการณ์นี้เป็นเหตุให้ภายหลังหลวงปู่เปิดเผยว่าท่านคือหลวงปู่ทวดลงมาเกิด และหลวงปู่ทวดก็คือพระศรีอาริย์มาเกิด ดังนั้นหลวงปู่กับพระศรีอาริย์จึงเป็นองค์เดียวกัน หลวงปู่นี้มรณภาพเมื่อวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2533

ประวัติท่านพ่อบัณฑิตบูรุษสังข์ธรรมบัณฑิต (ภจ9)

ท่านพ่อบัณฑิตบูรุษสังข์เกิดเมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ.2434 ตรงกับวันอาทิตย์ขึ้น 6 ค่ำ เดือน 6 ปีเถาะ หมู่บ้านเกิดของท่านเรียกว่า "บ้านบน" เพราะอยู่เหนือศูนย์กลางคือวัดขึ้นไปข้างบน ท่านพ่อบัณฑิตบูรุษสังข์เป็นบุตรคนที่ 2 ของปู่แพ คุณย่านุ้ม คุณาบุตร มีพี่และน้องร่วมบิดามารดาเดียวกันทั้งหมด 6 คน ชีวิตเมื่อเยาว์วัยของท่านพ่อบัณฑิตบูรุษสังข์นั้นเป็นคนสงบเสงี่ยม และสามารถอดกลั้นต่ออารมณ์ต่างๆ ได้ดีเยี่ยม เมื่ออายุได้ 15 ปี บวชเป็นสามเณร และเมื่ออายุ 20 ปีบริบูรณ์ บิดามารดาจึงจัดการอุปสมบทให้เป็นพระภิกษุ ณ วัดบางพลีใหญ่ นั่นเอง พระอุปัชฌาย์คือหลวงพ่อนิล วัดตึก สมุทรสาคร หลวงพ่อเทศ หลวงพ่อนิตย วัดใหญ่บ้านป่อเป็นกรรมวาจาจารย์ เมื่อท่านพ่อบัณฑิตบูรุษสังข์อุปสมบทแล้ว ได้รับนิมนต์ให้มาอยู่ที่สำนักสงฆ์บางไทรด์ เพราะใกล้บ้าน โปรดญาติโยมได้สะดวก สำนักสงฆ์บางไทรด์ซึ่งโยมบิดามารดาเป็นผู้สร้างต้องการให้ท่านพ่อมาดูแลและบูรณะให้ดีขึ้นไปอีก เมื่ออายุได้ 3 พรรษา ก็ได้เป็นหัวหน้า และดำเนินการขอพระราชทานวิสุงคามสีมา และได้สร้างพระอุโบสถขึ้น

ท่านพ่อบัณฑิตบูรุษสังข์ได้ไปเรียนกรรมฐานกับหลวงพ่ออรุณ วัดช้างเผือก อำเภอกอฉก จังหวัดสมุทรสงคราม และขอเดินธุดงค์ร่วมกับหลวงพ่ออรุณ ทุกปีได้เข้าอยู่ปริวาสกรรมก่อนเดินธุดงค์ ได้บรรลุธรรมในขณะที่อยู่ปริวาส ตามคำบอกเล่าของท่านพ่อบัณฑิตบูรุษสังข์ว่าได้

เห็นในร่างกายโปร่งชัดเจนเหมือนกระจกแก้วไปทั้งร่าง ครั้งแรกแปลกใจ แต่เก็บความรู้สึกไว้ สอบสวนอยู่ทุกคืน และโอกาสที่ได้นั่งกรรมฐาน จนกระทั่งแน่ใจแล้วจึงคิดว่าเมื่อเราเห็นในตัวชัดเจนอย่างนี้แล้ว ในดินตรงหน้านี้มีอะไรบ้าง ก็เห็นในพื้นที่ดินแข็งไปหมด สงสัยที่ตรงไหน ตรงนั้นก็เห็น ไม่มีสิ่งใดบังกันเลย เมื่อเข้าหมู่สงฆ์ หลวงพ่ออรุณทราบด้วยฌาน ก็ยกย่องในหมู่คณะสงฆ์นั้น ว่าคุณเจมรู้ธรรมแล้ว (ปกติหลวงพ่อรุณท่านไม่ได้พูดหรือสอนมาก เพราะสร้างบารมีเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ได้แต่บอกวิธีปฏิบัติให้ เมื่อใครปฏิบัติดี ท่านก็ยกย่อง)

ต่อมาท่านพ่อบัณฑิตทูลขอร้องให้ได้พิจารณาว่า ท่านได้เกิดมาก็ชาติ สร้างบารมีอะไรมา ระลึกชาติแต่ไหนหลังได้ว่า เกิดมาแล้ว 92 กัลป์ เคยอธิษฐานสร้างบารมีเป็นพระโพธิสัตว์ มาตลอด ได้รับพยากรณ์จากพระสมณโคดมพุทธเจ้าพระองค์นี้ในชาติที่เกิดเป็นช่างนาราครีและจะเกิดมาในตระกูลสามัญชนอีกเพียงชาตินี้เท่านั้น ต่อไปก็จะเกิดเมื่อพระศรีอาริย์มาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านจะเป็นพระพุทธรูปปฏิมากรบำรุงอยู่ตลอด ถึงพระศรีอาริย์ดับขันธปรินิพพาน ท่านพ่อบัณฑิตทูลขอร้องก็จะยังอยู่ดุสิตเทวโลก จนกว่าถึงสมัยที่ท่านจะมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ที่ 10 ในพุทธกาลหน้า เมื่อท่านพ่อบัณฑิตทูลขอร้องให้บวชได้ 5 พรรษา พิจารณาว่าต่อไปจะเร่งสร้างบารมี ถ้าจะอยู่ในสมณเพศก็จะคับแคบ เพราะจะต้องสงเคราะห์ญาติด้วยอาการต่างๆ ทำให้พระธรรมวินัยของพระสมณโคดมแปดเปื้อนเป็นมลทิน ท่านจึงปลงจิต ลาสิกขาบทจากสมณเพศ มาปฏิบัติธรรมในฐานะฆราวาสโดยตั้งอยู่ในศีล 5 เป็นปกติ วันพระก็รับอุโบสถศีลเป็นประจำ ส่วนอาชีพอื่นๆ ตามบรรพบุรุษ ก็ทำมาโดยตลอดเยี่ยงบุคคลสามัญทั้งหลาย บิดามารดาเห็นสมควรให้ครองเรือนโดยสุขอแม่เรียบ รสทองให้แต่งงานอยู่กินแบบบุคคลทั่วไป ท่านพ่อบัณฑิตทูลขอร้องก็อนุโลมตาม ลาสิกขาบทมาได้ 6 ปี ก็แต่งงานตอนอายุ 30 ปี แต่ยังมีได้บอกใครว่าได้บรรลุลหรรณมอันใด ท่านทำนาเกลือเหมือนหน้าแล้ง พอหน้าฝนท่านก็ข้ามมาฝั่งตรงข้ามคือวัดเกตุมดี ปัจจุบัน ท่านพ่อบัณฑิตทูลขอร้องก็ได้มาแผ้วถางที่บริเวณพระธาตุองค์เก่าที่เหลือแต่ซากหักพังบริเวณใกล้ๆ ท่านพ่อบัณฑิตทูลขอร้องปลูกข้าวปีหนึ่งๆ ก็ได้ข้าวพอสมควร แต่มักมีฝูงนกใหญ่ๆ มากิน ท่านพ่อบัณฑิตทูลขอร้องไม่ไล่และไม่ให้ใครไล่ บอกว่าให้ท่านนกกินก็แล้วกัน (ต่อมาจึงบอกว่าไม่ประสงค์จะมาปลูกเอาข้าวจะมานั่งพักอยู่เพื่อนั่งตรวจสถานที่ให้แน่นอนว่า เป็นที่สร้างบารมีแน่ชัดหรือไม่)

เมื่อท่านพ่อบัณฑิตทูลขอร้องอายุได้ 35 ปี ก็ได้เปิดเผยการปฏิบัติธรรม และกล่าวว่าจะขอเริ่มสร้างบารมี โดยครั้งแรกท่านได้ไปกราบบิดามารดาของท่าน แล้วบอกว่าได้รู้เห็นธรรมอย่างนั้นๆ มาตั้งแต่บวช ต่อไปนี้สมควรที่จะสร้างบารมีต่อไปแล้ว ขอให้บิดามารดาตั้งทุนขึ้นเพื่อสร้างเสริมองค์พระธาตุเก่าแก่นี้ก่อนเป็นคนแรก เมื่อบูรณะขึ้นแล้วก็ให้บิดามารดาปลูกต้นไม้โพธิ์ อธิษฐานไว้ข้างองค์พระธาตุคนละต้น (ขณะที่ขยายองค์พระธาตุจึงได้ขอตัดออกไป) แต่ส่วนหนึ่งที่แตกจากรากตลอดองค์พระธาตุ ดูเหมือนกับมีอะไรจะซ้อนองค์พระธาตุข้างที่ทรุดไว้ ปัจจุบันนี้ต้นไม้โพธิ์ ส่วนที่แตกออกมานี้ก็ยังมีอยู่

ท่านพ่อบัณฑิตบุรีสิงห์เริ่มสอนกรรมฐานตามแบบที่เรียนมาจากหลวงพ่ออรุณ วัดช้างเผือกสืบมา แต่ถ้าเป็นคฤหัสถ์จะต้องให้สมาทานศีลห้า ข้อใดข้อหนึ่งตามที่ตนจะรักษาได้ ตลอดชีวิตก่อน แล้วท่านพ่อบัณฑิตบุรีสิงห์จะบอกให้เรียนกรรมฐาน ต่อจากนั้นท่านพ่อบัณฑิตบุรีสิงห์ ก็บูรณะวัดบางโหด แล้วเปลี่ยนชื่อเป็นวัดบัณฑิตบุรีสิงห์ และเป็นวัดเกตุมดีศรีวรารามในปัจจุบัน โดยสืบต่อจากบิดามารดาของท่านที่ได้สร้าง

ท่านพ่อบัณฑิตบุรีสิงห์ได้สร้างบารมีโดยตลอดมาถึงอายุ 72 ปี เมื่อ พ.ศ. 2506 จึงถึงแก่กรรม เหลือไว้ให้แต่อาณาเขตบริเวณพระธาตุเกตุมดีพร้อมทั้งอธิษฐานจิตไว้ 3 ประการ ณ เกตุมดียมงคลสถานแห่งนี้ 1. ผู้ใดเคยเป็นญาติมาแต่อดีต เมื่อเกิดขึ้น ขอจงมาสร้าง กุศลบารมีอธิษฐานต่อไป ณ สถานที่นี้ 2. ผู้ใดได้ทำบุญสร้างกุศลมา มาก ขอจงมาสร้างบารมี และอธิษฐานต่อไป ณ สถานที่นี้ 3. ผู้ใดได้สร้างบารมีอธิษฐานเป็นพระโพธิสัตว์ เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ขอจงอธิษฐานสร้างบารมีต่อไป ณ สถานที่นี้

จากตำนานที่ผู้วิจัยรวบรวมมาในกลุ่มเรื่อง กจ นั้นได้นำมาแบ่งเหตุการณ์ สำคัญและจัดทำเป็นโครงเรื่องของกลุ่มเรื่อง กจ ได้ดังนี้

โครงเรื่องตามลำดับเนื้อหาของกลุ่มเรื่องพระศรีอารีย์เป็นพระเกจิชื่อดัง (กจ)

- กจ a มีนิมิตบ่งบอกว่าจะมาเกิด
 - กจ a.1 มารดามีนิมิต (กจ1, กจ2, กจ3, กจ4)
 - กจ a.2 มีดอกบัวผุดเป็นนิมิต (กจ6, กจ7)
- กจ b เกิดในโลกมนุษย์ (กจ1, กจ2, กจ3, กจ4, กจ5, กจ6, กจ7, กจ8, กจ9)
- กจ c มีปาฏิหาริย์ในวัยเยาว์
 - กจ c.1 ได้ลูกแก้ววิเศษ (กจ1, กจ2, กจ3, กจ4, กจ6, กจ7)
 - กจ c.2 นอนบนดอกบัว (กจ6, กจ7)
 - กจ c.3 ตกน้ำไม่จมน (กจ8)
- กจ d ออกบวช (กจ1, กจ2, กจ3, กจ4, กจ5, กจ6, กจ7, กจ8, กจ9)
- กจ e มีอิทธิปาฏิหาริย์ในขณะที่เป็นพระภิกษุ
 - กจ e.1 มีฤทธิ์ (กจ1, กจ2, กจ3, กจ4, กจ5, กจ6, กจ7)
 - กจ e.2 พบเห็นปรากฏการณ์มหัศจรรย์ (กจ8, กจ9)
- กจ f มีนิมิตเกี่ยวกับพระศรีอารีย์
 - กจ f.1 มีนิมิตว่าเป็นพระโพธิสัตว์พระศรีอารีย์
 - กจ f.1.1 มองเห็นดอกไม้ทิพย์ (กจ1, กจ2, กจ3, กจ4)
 - กจ f.1.2 เห็นนิมิตเป็นหลวงปู่ทวด เขี้ยวบนน้ำทะเลจืด (กจ8)

- กจ f.2 มีนิมิตว่าเป็นสาวกของพระศรีอาริย์ (กจ 9)
- กจ g ลาลึกษา แต่ก็ยังคงดำรงตนอยู่ในศีลธรรม (กจ9)
- กจ h เผยแผ่พุทธศาสนาด้วยวิธีต่างๆ (กจ1, กจ2, กจ3, กจ4, กจ5, กจ6, กจ7, กจ8, กจ9)
- กจ i มรณภาพแล้วไปเกิดในภพภูมิสูง (กจ1, กจ2, กจ3, กจ4, กจ5, กจ6, กจ7, กจ8, กจ9)
- กจ j เกิดใหม่ในสมัยพระศรีอาริย์
- กจ j.1 เกิดเป็นพระศรีอาริย์ (กจ1, กจ2, กจ3, กจ4, กจ5, กจ8)
- กจ j.2 เกิดเป็นสาวกของพระศรีอาริย์ (กจ9)
- กจ k นิพพานในสมัยพระศรีอาริย์ (กจ6, กจ7)

ง. **กลุ่มเรื่องพระโคตมพระศรีอาริย์เสด็จหายดอกบัว** (ต่อไปนี้จะขอใช้ตัวย่อ สท) เป็นกลุ่มตำนานที่เล่าถึงความสัมพันธ์เชิงขัดแย้งระหว่างพระศรีอาริย์กับพระพุทธเจ้าโคตม ก่อนตรัสรู้ โดยตกลงกันว่าจะใช้ดอกบัวเสด็จหายเพื่อคัดเลือกผู้ใดจะลงมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าก่อน หากดอกบัวของใครบานก่อน ผู้นั้นก็จะได้รับเลือกให้เป็นพระพุทธเจ้าก่อน ภายหลังพระโคตมใช้อุบายโกง ทำให้ดอกบัวของตนบานก่อน จึงได้ลงมาตรัสรู้ก่อน ตำนานประเภทนี้ได้แก่ *เรื่องพระพุทธ พระศรีอาริย์ เรื่องพระพุทธเจ้าสลัดดอกบัว* รายละเอียดปรากฏในตารางดังนี้

ตารางที่ 6 แสดงรายชื่อของตำนานพระศรีอาริย์
กลุ่มเรื่องพระโคตม พระศรีอาริย์เสด็จหายดอกบัว

ที่	รายชื่อตำนาน
1	สท1 พระพุทธ พระศรีอาริย์ ⁸⁸
2	สท2 กรรมของพระโคตม 1 ⁸⁹
3	สท3 กรรมของพระโคตม 2 ⁹⁰
4	สท4 พระโคตมสลัดดอกบัวพระศรีอาริย์ ⁹¹

⁸⁸ ชำนาญ รอดเหตุภัย, *วรรณกรรมไทลื้อ ต่าบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย* (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2516).

⁸⁹ นวภาพรหม *ความเป็นมาของพระพุทธเจ้าห้าพระองค์* (กรุงเทพฯ: โภธิสถานมงคลธัญ, มปป.).

⁹⁰ เอกสารประชาสัมพันธ์งานถวายพระทรงชัยรัตนพลังแผ่นดิน 5 ธันวาคม 2549 ณ เวียงกาขาว แดนธรรมศรีวิไล บ้านเทอดไท ต.แม่สลองใน อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย (มปท., 2549).

⁹¹ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านบ้านต้นตาล (ชุมชนไทยวน), ณ วัดต้นตาล อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี ในงานประเพณีเทศน์พญาภาเผือกในเทศกาลลอยกระทง, 2 พฤศจิกายน 2552.

พระโคตม พระศรีอารีย์เสี่ยงทายดอกบัว (สท1)

สมัยหนึ่งที่พระโคตมยังไม่ตรัสรู้ พระศรีอารีย์กับพระโคตมเอาดอกบัวมาคนละดอก เข้าไปอธิษฐานว่า ถ้าใครจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าก่อน ก็ขอให้ดอกบัวของผู้นั้นบานก่อน แล้วนั่งสมาธิ ภายหลังพระโคตมแอบลืมนาดู พบว่าดอกบัวของพระโคตมยังไม่บาน ดอกบัวของพระศรีอารีย์บานก่อน ด้วยความที่อยากเป็นพระพุทธเจ้าก่อนพระศรีอารีย์ จึงลักเปลี่ยนดอกบัวของพระศรีอารีย์มาไว้ที่พระโคตม และกลายเป็นที่มาของการลักขโมยในสมัยของพระองค์

กรรมของพระโคตม (สท2 - สท3)

สมัยหนึ่งพระพุทธโคตมได้เสด็จเสียบมาถึงแม่น้ำสายหนึ่งในแคว้นสุวณณภูมิ พระองค์ลงสรงน้ำเรียบร้อยแล้ว ก็เอาผ้าอาบตากไว้บนฝั่งแม่น้ำ เสด็จขึ้นประทับอยู่บนภูเขาตักกคีรี มีลิงแม่ลูกอ่อนฝูงหนึ่งอุ้มลูกออกจากชายป่า แล้วถ่ายอุจจาระลงบนผ้าอาบของพระองค์จนเลอะเทอะไป 3 ชาย ทันใดนั้นก็มีคนยกขาขวามาจับลงที่ศีรษะของแม่ลิงตัวหนึ่ง แล้วก็เหวี่ยงน้ามองไปโดยรอบทั่วทุกทิศ ในทันใดศรีมีซึ่งเป็นสีต่างๆ ได้พุ่งปราดออกจากพระเขี้ยวทั้งสี่ของพระพุทธเจ้า พระอานนท์จึงทูลถามเหตุการณ์อันประหลาดนั้น พระองค์ตรัสพยากรณ์ว่า ผ้าอาบ ได้แก่ ศาสนาของพระองค์ ลิงแม่ลูกอ่อนที่มาถ่ายมูลเลอะเทอะหมด ถึง 3 ชายนั้น ได้แก่ กองทัพ ซึ่งจะมารบราฆ่าฟันกันตายไปมากมาย ทำให้ศาสนาของพระองค์เสื่อมทรุดไปถึง 3 ใน 4 ส่วนนยกขาขวามาจับหัวแม่ลิงนั้น คือ พระศรีอารีย์จะมาปราบอธรรม และช่วยสืบอายุพระศาสนาตั้งแต่ 2,500 ปีขึ้นไปจนครบ 5,000 ปี

พระพุทธองค์ทรงเล่าต่อว่าพระองค์เคยมีกรรมกับพระศรีอารีย์ กล่าวคือ เมื่อครั้งที่ทั้งสองพระองค์นั่งอธิษฐานภาวนาให้ดอกบัวของตนบาน เพื่อเสี่ยงทายว่าใครจะได้ตรัสรู้ก่อน พระโคตมแอบเห็นว่าดอกบัวของพระศรีอารีย์บานก่อน ทรงลอบนำมาสับเปลี่ยนกับของตน ส่งผลให้มีการโกหกและการลักขโมยอยู่ในศาสนาของพระสมณโคตมพุทธเจ้า นอกจากนั้น ผลกรรมก็ยังทำให้ศาสนาของพระองค์เหลือคำสอนที่เป็นจริงเพียงส่วนเดียว ที่เหลือนั้นก็ยกขึ้นมาระนำไปครอบครอง และหลังจากพระอรหันตสาวกนิพพานหมดแล้ว ก็จะเหลือแต่สมมุติสงฆ์เท่านั้น ต่อจากที่ทรงเล่าบุพกรรมแล้ว ก็ทรงมีพุทธทำนายถึงความปั่นป่วนวุ่นวายของกสิยุค ก่อนที่พระศรีอารีย์จะมาตรัสรู้

พระโคตมสลับดอกบัวพระศรีอารีย์ (สท4)

เมื่อก่อนที่พระโคตมจะมาเป็นพระพุทธเจ้านั้น พระโคตมกับพระศรีอารีย์ชวนกันมาเข้าญาณอธิษฐานเป็นพระพุทธเจ้า โดยนำดอกบัวกันมาคนละดอก และเสี่ยงทายกันว่า หากดอกบัวของใครบานก่อนผู้นั้นจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าก่อน ต่อมาพระโคตมคิดไม่ซื่อสัตย์แอบลืมนาดูแล้วพบว่า ดอกบัวของพระศรีอารีย์บานก่อน พระโคตมจึงสลับดอกบัวของพระศรีอารีย์กับ

ของพระองค์ เพื่อที่พระองค์จะได้มาตรัสรู้ก่อน ด้วยเหตุที่พระโคตมลักเอาดอกบัวของพระศรีอารีย์ มาเป็นของตนนั่นเอง จึงทำให้ในศาสนาของพระโคตมมีคนชอบลักขโมยเป็นจำนวนมาก

จากตำนานที่ผู้วิจัยรวบรวมมาในกลุ่มเรื่อง สท นั้นได้นำมาแบ่งเหตุการณ์สำคัญ และจัดทำเป็นโครงเรื่องของกลุ่มเรื่อง สท ได้ดังนี้

โครงเรื่องตามลำดับเนื้อหาของกลุ่มเรื่องพระโคตมพระศรีอารีย์เสด็จทวยดอกบัว (สท.)

- สท a พระพุทธเจ้าเดินทางมายังแม่น้ำแห่งหนึ่ง (สท2 - สท3)
- สท b พระองค์ลงสรงน้ำเรียบร้อยแล้ว ก็เอาผ้าอาบตากไว้บนฝั่งแม่น้ำ (สท2 - สท3)
- สท c มีลิงแม่ลูกอ่อนฝูงหนึ่งอุ้มลูกออกจากชายป่า ถ่ายอุจจาระลงบนผ้าอาบของพระองค์
ข้าเอหาว่านเล่นเสี้ยเลอะเทอะ เหลืออยู่ชายเดียว (สท2 - สท3)
- สท d มีนกยางปอน (นกยางขาว) ตัวหนึ่งบินมาจับลงที่ศีรษะของแม่ลิงตัวหนึ่ง แล้ว
เหลียวหน้ามองไปโดยรอบทั่วทุกทิศ (สท2 - สท3)
- สท e มีรัศมีพุ่งปราดออกจากพระเขี้ยวทั้งสี่ของพระพุทธเจ้า (สท2 - สท3)
- สท f พระอานนท์ผู้ปฏิฐาก จึงทูลถามเหตุการณ์อันประหลาดนั้น (สท2 - สท3)
- สท g พระองค์ตรัสพยากรณ์ ครั้งที่ 1
- สท g.1 ผ้าอาบของพระพุทธเจ้า ได้แก่ ศาสนาของพระโคตม (สท2 - สท3)
- สท g.2 ลิงแม่ลูกอ่อนที่มาถ่ายมูลเลอะเทอะหมด ถึง 3 ขายนั้น ได้แก่ กองทัพ
ซึ่งจะมารบราฆ่าฟันกันตาย ศาสนาจะเสื่อมทรุดไปถึง 3 ใน 4 ส่วน
(สท2 - สท3)
- สท g.3 ยางขาวที่บินมาจับหัวแม่ลิงนั้น คือ พระศรีอารีย์จะมาปราบอธรรม
และช่วยสืบอายุศาสนาจนครบ 5,000 ปี (สท2 - สท3)
- สท h พระองค์ทรงเล่าถึงอดีตชาติ
- สท h.1 พระโคตมกับพระศรีอารีย์นำดอกบัวมาอธิษฐาน ใครจะได้ตรัสรู้เป็น
พระพุทธเจ้าก่อน ก็ขอให้ดอกบัวของผู้นั้นบานก่อน (สท1, สท2 - สท3)
- สท h.2 วันรุ่งขึ้นพระโคตมเข้าไปดู เห็นดอกบัวของพระศรีอารีย์บานก่อน
จึงสับเปลี่ยนดอกบัว (สท1, สท2 - สท3)
- สท h.3 พระศรีอารีย์รู้ว่ามี การสับเปลี่ยนบัว จึงทำนายว่า พระพุทธเจ้าโคตมจะ
ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าก่อน แต่มนุษย์ยุคนั้นจะเป็นคนซึขโมย
(สท1, สท2 - สท3)
- สท i กล่าวถึงสมัยท้ายพุทธกาลของพระโคตม จะเกิดกสิยัคในบ้านเมือง (สท2 - สท3)
- สท j เมื่อสิ้นสุดกสิยัคแล้วพระศรีอารีย์จึงจะลงมาเกิดในโลกมนุษย์ (สท2 - สท3)

จ. **กลุ่มเรื่องพญารัตนนิกราช** (ต่อไปนี้จะขอใช้ตัวย่อ พธ) เป็นกลุ่มตำนานที่กล่าวถึงการลงมาโลกมนุษย์ชั่วคราวของพระศรีอาริย์หรือผู้แทนของพระศรีอาริย์ เพื่อดูแลโลกมนุษย์ให้มีความสงบสุขปราศจากความขัดแย้งและรักษาศาสนาของพระสมณโคดมให้อยู่ถาวร 5,000 ปี ตำนานกลุ่มนี้มักกล่าวแทรกคำสอนต่างๆ ไปด้วย ตำนานประเภทนี้อาทิ เรื่องพญารัตนนิกราช เรื่องพญารัตนนิกราช เรื่องอภัยบุญกว้าง เรื่องพระศรีอาริย์วัดไผ่ เรื่องพญาอินทร์ เรื่องพื้นเมืองกุง เรื่องหนังสือผู้มีบุญ เรื่องเทวดาสอนโลก เรื่องพระพุทธเจ้าโคตมะ เรื่องฟ้าเสมียนคำ เรื่องธาตุ 5 ดวง เรื่องพุทธาณุญาตโอวาทคำสอน เรื่องเมืองละแวก เรื่องแม่ระมิงไชย รายละเอียดปรากฏในตารางดังนี้

ตารางที่ 7 แสดงรายชื่อของตำนานพระศรีอาริย์ กลุ่มเรื่องพญารัตนนิกราช

ที่	รายชื่อตำนาน
	ตำนานพระศรีอาริย์วัดไผ่
1	พธ1 ตำนานพระศรีอาริย์วัดไผ่ สำนักจันทบุรี ⁹²
2	พธ2 ตำนานพระศรีอาริย์วัดไผ่ สำนักวัดไผ่ ⁹³
3	พธ3 ตำนานพระศรีอาริย์วัดไผ่ สำนักหอสมุดแห่งชาติ ⁹⁴
4	พธ4 ตำนานบ้านชีหาย จังหวัดลพบุรี ⁹⁵
	ตำนานคำสอน/คำสั่งพญารัตนนิกราช
5	พธ5 ตำนานพญารัตนนิกราช 1 ⁹⁶
6	พธ6 ตำนานพญารัตนนิกราช 2 ⁹⁷

⁹²พระศรีอาริย์วัดไผ่ (ฉบับวัดเขาขำหาน จังหวัดจันทบุรี) หอสมุดแห่งชาติรัชมังกลาภิเชก จันทบุรี หนังสือโบราณฉบับสองขาด เส้นจาร อักษรขอม-ไทย ภาษาบาลี-ไทย เลขที่ จบ.บ. 1035/1, มปป. (เอกสารไม่ตีพิมพ์).

⁹³วัดไผ่, พระศรีอาริย์เมตไตรย (ลพบุรี: วัดไผ่, 2547).

⁹⁴หอสมุดแห่งชาติ, ตำนานพระศรีอาริย์เมืองลพบุรี (สมุดฝรั่ง หมู่ตำนาน ดู่ที่ 1 ชั้น 3 เลขที่ 93).

⁹⁵วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดลพบุรี (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542).

⁹⁶อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (ผู้ปริวรรต), ตำนานธรรมนิกราช ตำนานดอนเต้า พิธีสืบชะตาเมือง เชียงใหม่ และกฎหมายเขานา (เชียงใหม่: ศูนย์ส่งเสริมและศึกษาวัฒนธรรมล้านนาไทย วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2523).

⁹⁷หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, หนังสือท้าวพญารัตนนิกราช (เอกสารรัชกาลที่ 5 มร.5 ม 30/1 เลขที่ 73).

ที่	รายชื่อตำนาน
7	พธ7 ตำนานพญาธรรมิกราช 3 ⁹⁸
8	พธ8 ตำนานท้าวธรรมิกราช 1 ⁹⁹
9	พธ9 ตำนานท้าวธรรมิกราช 2 ¹⁰⁰
10	พธ10 ตำนานอ้ายบุญกว้าง ¹⁰¹
11	พธ11 ตำนานพญาอินทร์ 1 ¹⁰²
12	พธ12 ตำนานพญาอินทร์ 2 ¹⁰³
13	พธ13 ตำนานผู้มีบุญ ¹⁰⁴
14	พธ14 ตำนานพระพุทธเจ้าโคตมะ ¹⁰⁵
15	พธ15 ตำนานฟ้าเสมียนคำ ¹⁰⁶
16	พธ16 ตำนานฟ้าสมิงคำหลวง ¹⁰⁷
17	พธ17 ตำนานโอวาทคำสอน ¹⁰⁸

⁹⁸ หอสมุดแห่งชาติ, **ตำนานพญาธรรมิกราช** (สมุดฝรั่ง แปลมาจากต้นฉบับอักษรขอมลาว โดยพระยาประชาภิจักรจักร ดุ์ที่ 1 ชั้น 3 เลขที่ 89).

⁹⁹ สถาบันทักษิณคดีศึกษา, **ท้าวธรรมิกราช** (หนังสือสมุดไทยขาว, อักษรไทย ภาษาไทย เส้นหมึก, มปป. หมายเลขทะเบียน สทษ.อ. 140.009).

¹⁰⁰ สถาบันทักษิณคดีศึกษา, **ท้าวธรรมิกราช** (สำเนาหนังสือสมุดไทยขาว, อักษรไทย ภาษาไทย เส้นหมึก, มปป. หมายเลขทะเบียน สทษ.อ. 1990.018).

¹⁰¹ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, **ตำนานอ้ายบุญกว้าง** (สำเนาหนังสือสมุดไทยขาว, อักษรล้านนา ภาษาไทยล้านนา เส้นหมึก, มปป.).

¹⁰² **ตำนานพระยาอินทร์ : ปฏิทิน 100 ปี ล้านนาไทย คำจ่ม พญาพรหม** (เชียงใหม่: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยครูเชียงใหม่ ร่วมกับ โครงการศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่น หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2528).

¹⁰³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, **หนังสือพระยาอินทร์** (เอกสารรัชกาลที่ 5 มร.5 ม 30/1 เลขที่ 73).

¹⁰⁴ กจช. ร.5 ม.2.18/3 **สำเนาหนังสือผู้มีบุญ** อ่างใน สุนทรী อาสะโวย์, "จากอุดมการพระศรีอาริย์ถึงขอบผู้มีบุญภาคอีสาน" (เอกสารวิชาการหมายเลข 39 เพื่อประกอบการสัมมนา **สองศตวรรษรัตนโกสินทร์: ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย**, 23 ธันวาคม 2525).

¹⁰⁵ อนาคต เป็ลติเยร์, **วรรณกรรมไทยเขิน** (กรุงเทพฯ: ดวงกมล, 2529).

¹⁰⁶ เรื่องเดียวกัน, 2529.

¹⁰⁷ บำรุง บารมี, "ตำนานฟ้าสมิงคำหลวง", **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 5** (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542).

¹⁰⁸ อนาคต เป็ลติเยร์, เรื่องเดียวกัน, 2529.

ที่	รายชื่อตำนาน
18	พธ18 ตำนานจารีต ¹⁰⁹
19	พธ19 ตำนานมาตหยองศาสนา ¹¹⁰
20	พธ20 ตำนานมุกุตาทเวตตามาแต่ทคงเจ้า ¹¹¹
21	พธ21 ลำพันเมืองพันเพคำสอน ¹¹²
22	พธ22 ตำนานห้าพันวัสสา ¹¹³
23	พธ23 ตำนานอินทาสมภารสุดดี ¹¹⁴
24	พธ24 ตำนานพระกิดพระพาน ¹¹⁵
25	พธ25 ตำนานพุทธทำนายจากอินเดีย ¹¹⁶
26	พธ26 ตำนานมหาศักราชหลวง ¹¹⁷
27	พธ27 ตำนานเมืองทรายฟอง ¹¹⁸
28	พธ28 ตำนานทรายฟองหนองคำแสน ¹¹⁹
29	พธ29 ตำนานธาตุ 5 ดวง ¹²⁰

¹⁰⁹ เรื่องเดียวกัน, 2529.

¹¹⁰ เรื่องเดียวกัน, 2529.

¹¹¹ หอสมุดแห่งชาติ, ตำนานมุกุตาทเวตตามาแต่ทคงเจ้า (สมุดฝรั่ง) (นายทอง ไชยเฟื่อง แปลจากหนังสือลาวเขียนใหม่ ฉบับหอพระสมุด เมื่อเดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2460).

¹¹² พันเพคำสอน แปลจากตัวธรรมคำสอนภาคอีสาน (กรุงเทพฯ: สำนักงานลูก ส. ธรรมภักดี, มปป.).

¹¹³ หอสมุดแห่งชาติ, ตำนานห้าพันวัสสา (สมุดฝรั่ง) (นายสุด ศรีสมวงศ์ จำลองจากฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ ฯ เมื่อพระพุทศักราช 2469).

¹¹⁴ อนาโตน เปลติเยร์, เรื่องเดียวกัน, 2529.

¹¹⁵ วีระ พลเสนา (ผู้ปริวรรต), พระกิด พระพาน: เอกสารเผยแพร่สำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏอุดรธานี (อุดรธานี: สำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏอุดรธานี, มปป.).

¹¹⁶ สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์, วรรณกรรมท้องถิ่นภูเกิด (ภูเกิด: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเกิด, 2532).

¹¹⁷ อนาโตน เปลติเยร์, เรื่องเดียวกัน.

¹¹⁸ "ตำนานเมืองทรายฟอง", ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 70 เรื่อง เมืองนครจำปาศักดิ์ (พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าหญิงคยองท่า ปราโมช ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2484) (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2484).

¹¹⁹ โครงการศึกษารวบรวมและจัดสร้างฐานข้อมูลหนังสือโบราณ จังหวัดอุบลราชธานี, ตำนานทรายฟองหนองคำแสน (อักษรธรรม 1 ผูก วัดมัทธิมาวาส บ้านนางวาน ต.ม่วงใหญ่ กิ่งอ.โพธิ์ไทร จ.อุบลราชธานี สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี (เอกสารไม่ตีพิมพ์)).

¹²⁰ อนาโตน เปลติเยร์, เรื่องเดียวกัน.

ที่	รายชื่อตำนาน
30	พร30 ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ¹²¹
31	พร31 ตำนานพระศรีอารีย์เมืองมณฑล ¹²²
	ตำนานประวัติเมือง
32	พร32 ตำนานพื้นเมืองกรุง ¹²³
33	พร33 ตำนานพื้นเมืองกรุง ¹²⁴
34	พร34 ตำนานเมืองระแวก ¹²⁵
35	พร35 ตำนานแม่ระมิงไชย ¹²⁶
36	พร36 ตำนานเมืองฝาง ¹²⁷
37	พร37 ตำนานหนองสะเนา ¹²⁸
38	พร38 ตำนานเมืองห่อ ¹²⁹

จากตำนานที่ผู้วิจัยรวบรวมมาในกลุ่มเรื่อง พร นั้น มีเนื้อหาที่ค่อนข้างหลากหลายกว่าเนื้อหาในกลุ่มเรื่องอื่นๆ ผู้วิจัยจึงได้แบ่งโครงเรื่องของกลุ่มเรื่อง พร เป็น 3 กลุ่มย่อยตามเนื้อหา ดังนี้ คือ พร /1 ตำนานพระศรีอารีย์วัดไผ่ พร /2 ตำนานคำสอนพญาธรรมิกราช และ พร /3 ตำนานเมือง

¹²¹กตัญญู ชูชื่น, “พระเจ้าเลียบโลกฉบับล้านนา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2525).

¹²²อารยคุปต์, เมื่อพระศรีอารีย์มาเป็นเจ้าโลก, พิมพ์ครั้งที่ 5 (พระนคร: จำลองศิลป์, 2495).

¹²³หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, “หนังสือพื้นเมืองกรุง” (เอกสารราชการที่ 5 มร.5 ม 30/1 เลขที่ 73. (เอกสารไม่ตีพิมพ์)).

¹²⁴จักรฤทธิ์ อุทโธ, “เอกสารโบราณเรื่อง พื้นเมืองกรุง,” วารสารรวมบทความประวัติศาสตร์ 19 (มกราคม 2540).

¹²⁵อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และศรีทน คำแปง, ปกตินกะตำนาน: ตำนานตุงครสีพื้นเมืองชงตุง ตำนานเมืองระแวกและตำนานศรีจักร ตำนานห่อ ตำนานหนองสะเนา (เชียงใหม่: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, 2540).

¹²⁶บำรุง บารมี, “ตำนานแม่ระมิงไชย”, สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 5 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542).

¹²⁷สมหมาย เปรมจิตต์ (ปวีรรต), ตำนานเมืองฝาง ภาคปวีรรตลำดับที่ 12 (เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2519).

¹²⁸อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และศรีทน คำแปง, เรื่องเดียวกัน.

¹²⁹เรื่องเดียวกัน.

พธ/1 ตำนานพระศรีอารีย์วัดไผ่

ตำนานพระศรีอารีย์วัดไผ่ (พธ1-พธ3)

บริสุทธกุมารและปทุมনারี สองสามีภรรยาชาวบ้านท่าลาด แขวงเมืองปาวา ทำบุญกุศลเพราะปรารถนาจะมีบุตร ร้อนถึงพระอินทร์ พระอินทร์จึงไปอาราธนาพระศรีอารีย์ที่สวรรค์ชั้นดุสิตให้มาเกิดที่โลกมนุษย์ในครรภ์ของนางปทุมনারีเพื่อช่วยรักษาอายุพระศาสนาของพระสมณโคดมให้ถ้วน 5,000 ปี พระศรีอารีย์รับคำอาราธนา ต่อมานางปทุมনারีตั้งครรภ์ และให้กำเนิดบุตรชาย มีนามว่า "ศรี" เมื่ออายุได้ 7 ปี ศรีขอตามมารดาไปช่วยไถ่คนที่มากินข้าวในนา นกก็พากันหลบไป ศรีเห็นปลาในแอ่งน้ำที่นาจึงอธิษฐานให้ได้ปลา มีปลาตัวหนึ่งติดเบ็ดของศรี และร้องด้วยความเจ็บปวดเป็นภาษามนุษย์จนเป็นที่อัศจรรย์ บิดามารดาจึงพาไปหาเจ้าอาวาสวัดไผ่ และเล่าเรื่องของศรีตั้งแต่ต้นให้เจ้าอาวาสฟัง เจ้าอาวาสรู้ว่าศรีเป็นพระศรีอารีย์มาเกิด จึงให้ศรีบวชเป็นสามเณร สามเณรศรีอยู่ในพระวินัยอย่างเคร่งครัดจนอายุครบบวช จึงได้บวชที่วัดไผ่นั้น และจำพรรษาอยู่ที่วัดไผ่เรื่อยมา

ครั้งนั้นมีชายแก่คนหนึ่งชื่อตาสูวี่ (บางสำนวนเรียกว่า ตามณฑา) อยู่ที่แขวงเมืองพารา (บางสำนวนว่าเมืองพิษณุโลก) เป็นผู้ปฏิบัติธรรมอยู่เป็นนิจ ปรารถนาแต่จะพบพระศรีอารีย์ จนอายุได้ 80 ปี จึงเรียกครอบครัวมาสั่งเสีย และสั่งว่าถ้าตนตายแล้วให้รอจนครบ 7 วันแล้วจึงเผา เมื่อตาสูวี่ตายแล้วก็ขึ้นไปสวรรค์ เทียวนหาพระศรีอารีย์จนทั่วก็ไม่พบ จึงไปถามพระอินทร์ พระอินทร์กล่าวว่าพระศรีอารีย์ลงมาบวชอยู่ที่โลกมนุษย์ที่วัดไผ่ บ้านท่าลาด แขวงเมืองปาวา และประทานดอกมณฑาทิพย์ให้ตาสูวี่ไป เพื่อใช้ตามหาพระศรีอารีย์ เพราะดอกมณฑาทิพย์นี้มนุษย์จะมองไม่เห็นนอกจากพระศรีอารีย์เท่านั้น ตาสูวี่จึงรับดอกมณฑาทิพย์มาและกลับมายังโลกมนุษย์ คืบเข้าสู่ร่างเดิมแล้วเล่าเรื่องราวต่าง ๆ บนสวรรค์ให้ครอบครัวฟัง แล้วจึงออกตามหาพระศรีอารีย์ที่วัดไผ่ วันที่ตาสูวี่มาถึงเป็นวันพระ พระสงฆ์สวดมนต์อยู่ในโบสถ์ ตาสูวี่จึงนั่งรอที่เชิงบันไดและถือดอกมณฑาทิพย์ไว้รอว่าหากพระรูปใดทักก็จะรู้ว่าเป็นพระศรีอารีย์ แต่ปรากฏว่าไม่มีพระรูปใดทักตาสูวี่เลย จึงได้เข้าไปถามพระสงฆ์เหล่านั้นทราบว่ามีพระสงฆ์รูปที่อาพาธขอยู่ที่กุฏิ ตาสูวี่จึงเข้าไปพบ พระภิกษุศรีอารีย์เห็นดอกมณฑาทิพย์จึงทักขึ้น ตาสูวี่จึงทราบและเล่าเรื่องราวให้พระศรีอารีย์ฟัง พระศรีอารีย์กำชับว่าอย่าบอกเรื่องนี้แก่ใคร ต่อมาตาสูวี่ได้พิจารณาตนเป็นโยมอุปัฏฐากพระศรีอารีย์เรื่อยมา และได้ชักชวนให้ชาวบ้านสร้างศาสนสถานมากมาย รวมทั้งได้หล่อพระพุทธรูปไว้ 4 องค์

วันหนึ่งเป็นวันพระขึ้น 15 ค่ำ พระศรีอารีย์ได้แสดงพระธรรมเทศนาหัวข้อ อริยสัจ 4 และอานิสงส์ของการสร้างศาสนสถานต่างๆ รวมถึงการปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นหนทางสู่นิพพานให้แก่ชาวบ้าน ครั้งนั้นพระอินทร์ได้มาเฝ้าด้วย พระศรีอารีย์จึงตรัสกับพระอินทร์ว่าทรง

บำเพ็ญบารมีพอสมควรแล้ว ควรที่จะกลับไปยังสวรรค์ชั้นดุสิตดังเดิม พระอินทร์จึงบันดาลให้มี พายุมีดครึ้ม พระศรีอารีย์ก็กลับเป็นพระเทพบุตร และเสด็จกลับไปยังสวรรค์ดังเดิม เมื่อพายุสงบ ชาวบ้านทั้งหลายไม่เห็นพระศรีอารีย์ จึงพากันไปดูที่กุฎี พบร่างของพระศรีอารีย์สิ้นลม จึงพากัน ร้องไห้และจัดงานศพถวาย เมื่อเผาศพพระศรีอารีย์แล้ว ปรากฏว่าอิฐธาตุกลายเป็นทองแดง จึง ตกลกกันว่าจะนำมาหล่อเป็นพระพุทธรูปพระศรีอารีย์ แต่ก็ไม่สำเร็จ ขณะที่หล่อพระพุทธรูปนั้น พระอินทร์ก็ร่อนอาสน์ จึงแปลงร่างเป็นตาปะขาวมาช่วยหล่อพระพุทธรูปจนหล่อพระเสร็จในเวลา ที่ชาวบ้านพักกินข้าว หลังจากพักกินข้าวแล้วชาวบ้านกลับมาเห็นพระพุทธรูปพระศรีอารีย์งดงาม มาก เห็นตาปะขาวกำลังเดินจากไปจึงติดตามไป แต่ไม่พบ จึงแน่ใจกันว่าเป็นพระอินทร์แปลงมา จากนั้นพระสงฆ์และชาวบ้านจึงได้เฉลิมฉลองรูปหล่อพระศรีอารีย์กัน รูปหล่อนี้เป็นที่เคารพและ ศรัทธาของชาวบ้านเรื่อยมา

ตำนานบ้านชีหาย จังหวัดลพบุรี (พธ4)

ตำนานบ้านชีนั้นสืบเนื่องมาแต่บรรพกาล ถึงเรื่องราวการหล่อพระศรีอารีย์ โดยทางวัดไลย์ที่พระศรีอารีย์เคยเสด็จมาพำนักโปรดสัตว์อยู่และได้มรณภาพไป เมื่อทางวัดทราบ เรื่อง จึงได้ประกาศเชิญชวนสาธุชนผู้มีจิตศรัทธา ร่วมนำภาชนะทองเหลืองมาร่วมหล่อองค์พระ ดังกล่าว ซึ่งก็มีประชาชนมากมาย ทุกเพศทุกวัยมาร่วมบริจาคภาชนะ และร่วมหล่อพระศรีอารีย์ แต่แล้วก็เกิดเหตุอัศจรรย์ขึ้น คือไม่ว่าจะหล่ออย่างไรก็ไม่ประสบผลสำเร็จ ด้วยองค์พระนั้นไม่เป็นองค์

ครั้นถึงเวลาพักกลางวันทั้งพระภิกษุ สามเณรและประชาชนทั่วไปต่าง แยกย้ายกันไปรับประทานอาหาร คงเหลือแต่เพียงเด็กๆ วิ่งเล่นกันตามประสา ณ บริเวณที่หล่อ พระ หลังจากรับประทานอาหารเรียบร้อยแล้ว ทุกคนก็กลับมาเพื่อที่จะหล่อองค์พระศรีอารีย์ต่อ แต่ก็ต้องประหลาดใจ เมื่อพบว่าพระพุทธรูปพระศรีอารีย์ได้รับการหล่อเป็นองค์อย่างงดงาม ต่าง วิพากษ์วิจารณ์กันต่างๆ นานา ว่าใครเป็นผู้หล่อองค์พระศรีอารีย์นี้ จึงได้สอบถามเด็กๆ ที่วิ่ง เล่นกันอยู่ในบริเวณดังกล่าว ได้ความว่ามีชีปะขาวองค์หนึ่งได้มาหล่อพระในช่วงเวลาที่ปราศจาก ผู้คน แล้วเดินหายลับไปในป่าทางด้านเหนือของวัดไลย์ เมื่อทราบดังนั้น ประชาชนทั้งหลายต่าง พากันติดตามไป เห็นชีปะขาวองค์นั้นอยู่ไม่ไกล แต่ก็ตามไม่ทัน จึงได้ขนานนามบริเวณนั้นว่า บ้านชีหาย * ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

* คำว่า บ้านชีหาย นั้นเมื่อผวนกลับจะเป็นคำไม่สุภาพ จึงมีการเปลี่ยนชื่อหมู่บ้านเสียใหม่ว่า บ้านชี แล้วก็เรียกชื่อนี้มาจนถึงปัจจุบัน

ตำนานพญารมิกราชในกลุ่มนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระศรีอาริย์ลงมาเกิดในโลกมนุษย์เป็นการชั่วคราวที่วัดไผ่ จังหวัดลพบุรีกล่าวถึงประวัติพระศรีอาริย์ในขณะที่ใช้ชีวิตอยู่บนโลกมนุษย์อย่างละเอียด ซึ่งเรื่องนี้รับรู้กันแพร่หลายในภาคกลางของไทย ผู้วิจัยได้นำมาแบ่งเหตุการณ์สำคัญและจัดทำเป็นโครงเรื่องของกลุ่มเรื่อง พธ/1 ได้ดังนี้

โครงเรื่องตามลำดับเนื้อหาของกลุ่มเรื่องพญารมิกราช :

ตำนานพระศรีอาริย์วัดไผ่ (พธ/1)

- พธ/1 a สองสามีภรรยาทำบุญกุศลเพราะปรารถนาจะมีบุตร (พธ1 - พธ3)
- พธ/1 b พระอินทร์จึงไปอาราธนาพระศรีอาริย์ให้มาเกิดเป็นบุตรเพื่อรักษาอายุพระศาสนาของพระสมณโคดมให้ถ้วน 5,000 ปี (พธ1 - พธ3)
- พธ/1 c กำเนิดพระศรีอาริย์ (พธ1 - พธ3)
- พธ/1 d เมื่ออายุได้ 7 ปี พระศรีอาริย์ขอตามมารดาไปช่วยไถ่คนที่มากินข้าวในนาจนกักปากันหลบไป พระศรีอาริย์เห็นปลาในแอ่งน้ำที่นาจึงอธิษฐานให้ได้ปลา (พธ1 - พธ3)
- พธ/1 e มีปลาตัวหนึ่งติดเบ็ดของพระศรีอาริย์ และร้องเป็นภาษาคน (พธ1 - พธ3)
- พธ/1 f บิดามารดาจึงพาไปพบเจ้าอาวาสวัดไผ่ และเล่าเรื่องของศรีตั้งแต่ต้นให้เจ้าอาวาสฟัง (พธ1 - พธ3)
- พธ/1 g เจ้าอาวาสรู้ว่าศรีเป็นพระศรีอาริย์มาเกิด จึงให้บวชเป็นสามเณร จนอายุครบบวชจึงได้บวชที่วัดไผ่ (พธ1 - พธ3)
- พธ/1 h มีชายแก่คนหนึ่งปรารถนาจะพบพระศรีอาริย์ เมื่อตายแล้วก็ขึ้นไปสวรรค์ ไปถามพระอินทร์เรื่องพระศรีอาริย์ (พธ1 - พธ3)
- พธ/1 i พระอินทร์มอบดอกมณฑาทิพย์ให้ตาสูวไปใช้ตามหาพระศรีอาริย์ (พธ1 - พธ3)
- พธ/1 j ชายแก่จึงรับดอกมณฑาทิพย์มาและกลับมายังโลกมนุษย์ (พธ1 - พธ3)
- พธ/1 k ชายแก่ตามหาพระศรีอาริย์ที่วัดไผ่ และถือดอกมณฑาทิพย์ไว้ (พธ1 - พธ3)
- พธ/1 l พระศรีอาริย์เห็นดอกมณฑาทิพย์จึงทักขึ้น ชายแก่จึงทราบว่าเป็นพระศรีอาริย์ (พธ1 - พธ3)
- พธ/1 m ชายแก่ปรารถนาตนเป็นโยมอุปัฏฐาก และได้ชักชวนให้ชาวบ้านสร้างศาสนสถานรวมทั้งได้หล่อพระพุทธรูปไว้ 4 องค์ (พธ1 - พธ3)
- พธ/1 n พระอินทร์มาเตือนพระศรีอาริย์ให้กลับขึ้นไปยังสวรรค์ชั้นดุสิต (พธ1 - พธ3)
- พธ/1 o พระศรีอาริย์ก็กลับเป็นพระเทพบุตร และกลับไปยังสวรรค์ดังเดิม (พธ1 - พธ3)
- พธ/1 p ชาวบ้านพบร่างของพระศรีอาริย์สิ้นลม จึงพากันจัดงานศพถวาย (พธ1 - พธ3)

พร/1 q ชาวบ้านร่วมกันหล่อรูปเหมือนของพระศรีอารีย์เป็นที่ระลึก

พร/1 q.1 เมื่อเผาศพพระศรีแล้ว ปรากฏว่าอิฐธาตุกลายเป็นทองแดง จึงตกลงกันว่าจะนำมาหล่อเป็นพระพุทธรูปพระศรีอารีย์ แต่ก็ไม่สำเร็จ
(พร1 - พร3)

พร/1 q.2 ชาวบ้านร่วมกันนำภาชนะทองเหลืองมาหล่อพระศรีอารีย์ (พร4)

พร/1 r พระอินทร์แปลงร่างเป็นตาปะขาวมาช่วยหล่อพระพุทธรูปจนหล่อพระเสร็จ
(พร-1ข พร3, พร4)

พร/1 s ตาปะขาวแปลงเดินจากไป ชาวบ้านจึงเชื่อว่าเป็นพระอินทร์แปลงมาหล่อพระศรีอารีย์ (พร1 - พร3, พร4)

พร/2 ตำนานคำสอนพญารัตนมิถรา

ตำนานพญารัตนมิถรา 1 (พร5)

ในตอนต้นเรื่องกล่าวถึงความเดือดร้อนประการต่างๆ ที่เกิดในบริเวณเมืองเชียงใหม่กับลำพูน แล้วจึงกล่าวถึงพญาดนหนึ่งอยู่ทางปากตะวันออกของน้ำแม่ระมิงคือน้ำแม่ปิง พญาดนดังกล่าวมีบุตร 2 คน แล้วทั้ง 3 ได้รบกันที่เชิงดอยจุกคือดอยสุเทพ บุตรที่เกิดในปีจุลได้เป็นพญาแทนพ่อ ต่อมาก็ถูกพญากบปราชแห่งเมืองไตยกขึ้นมารบจน ถัดจากนั้นพญาซึ่งอยู่ด้านตะวันออกและตะวันตกของน้ำแม่ปิงจะรบกัน หลังจากนั้นท้าวพญาทั้งหลายที่อยู่บริเวณขุนน้ำแม่ปิงจะหาศีลธรรมมิได้ ซึ่งเป็นเหตุให้พญาทาง "ฝ่ายสมุทร" หรือ ทางใต้ ยกทัพขึ้นมาตามลำน้ำแม่ระมิงแล้วรบกันที่เชิงดอยคำ เลือดจะตกในทีนั้นมากจนหนูข้ามไม่ได้

พญารัตนมิถราจะปรากฏที่ "นาไร่หลวงแห่งเมืองหริภุญชัย" แล้วพญารัตนมิถราหรือพญาธัมมจะเป็นผู้ห้ามการรบต่างๆ ครั้งนั้นจะมีปราสาทเกิดที่ผาก่อนใหญ่นอกเมือง พระอินทร์จะมาสรงน้ำและเป่าหอยสังข์ ท้าวจตุโลกบาล เทวดา ฝี่เสื่อ (อารักษ์) จะเอาของดีพิเศษต่างๆ ไปมอบให้เนื่องในการอภิเษกให้เป็นพญาธัมม พระวิสุกัมมจะมาเป็นสารถี พระอินทร์จะนำนางแก้วจากอุตตรกุรุทวีป รวมทั้งธิดาภคินีต่างๆ ในชมพูทวีปอีก 18,000 นางมาให้ แล้วพญารัตนมิถราและพระอินทร์จะช่วยกันสร้างเมืองลำพูนให้เป็นมหานครให้ชื่อว่า "อินทปราชการ" และสร้างเครื่องประดับถวายพระธาตุหริภุญชัย แล้วขุมทรัพย์ทั้งหลายจะปรากฏขึ้น ซึ่งพญารัตนมิถราจะได้แจกจ่ายแก่คนทั้งปวง

พญารัตนมิถราไปเมือง "นครหลวง" ซึ่งมีรูปหมูทองคำอยู่สี่มุมเมือง นำเอาคัมภีร์ทั้งหลายมาตรวจสอบ เมื่อพบคัมภีร์ที่ผิด ก็จะเผาเป็นมุกทำเป็นพระพุทธรูป ภิกษุที่ไม่ถูกตามวินัยก็จะทรงให้สึกเสีย ถัดนั้นพญารัตนมิถราจะสอนคนทั้งหลายให้ตั้งอยู่ในธรรม แล้ว

ไปบูรณะเมืองราชคฤห์ สಾವถี และมัทฉิมปเทศ แล้วจึงกลับสู่เมือง "อินทปราชการ" ใน พ.ศ. 1920 รัชสมัยของพญารามมหาราชองค์ก่อนที่จมอยู่ในแม่น้ำอจิรวดีก็จะผุดขึ้น หากพญารามมหาราชไปในที่ใด ก็จะมีสันระฆังนั้น พระองค์จะมีบุตรที่ตีเหมือนขาลีและกัณฑา พระองค์จะสร้างเจดีย์และพระพุทธรูป เมื่อมีการเฉลิมฉลองนั้นจะมี "ฝนท่าแก้ว" ตกลงเป็นแก้วมณีในชมพูทวีป พระองค์จะป่าวให้คนทั้งหลายเก็บเอาแก้วมณีมีค่านั้นไปตามความปรารถนา

ในครั้งนั้นเมฆเป็นสีเหลืองสีแดง เมฆเป็นเหมือนธงเป็นรูปเหยี่ยวอยู่ทางทิศตะวันออก ถือว่าเป็นเหตุอัศจรรย์ แร้งกาบินโฉบไปมา เหยี่ยวเกาะที่เรือนก็เป็นอัศจรรย์ รูปเทวดาและพุทธรูปมีเหนือโคลกก็เป็นอัศจรรย์ ดาวหางเกิดขึ้นก็เป็นอัศจรรย์ ต้นไม้ที่ไม่ควรมีดอกผลกลับมีดอกผลก็เป็นอัศจรรย์ ต้นไม้ที่ไม่หอมเกิดหอมก็เป็นอัศจรรย์ ไม้ตายแล้วมีแก่นหอมเหมือนไม้จันทร์ก็เป็นอัศจรรย์ แผ่นดินแข็ง แต่เมื่อลมพัดกลับมีกลิ่นหอม คนใจบาปกลับใจบุญ คนใจบุญกลับใจบาป เมืองเดียวเกิดมีพญาชิงอำนาจกัน แต่นั้น คนก็เลยวิวาทฆ่าฟันกัน พระอินทร์จะมาเป่าสังข์ในอากาศทำให้คนตกใจกลัว คนโกหกกัน ภูตผีเข้าสิงคนให้ฆ่าฟันชิงทรัพย์ แย่งลูกเมียกัน ถัดนั้น เทวดาจะพุ่งไปในอากาศ 3 ครั้ง ทำให้เกิดแผ่นดินไหวสองครั้งในวันเดียว เมื่อมีเหตุดังนี้แล้ว ก็หมายความว่าพญารามมหาราชจะมาบังเกิด

ลักษณะของธรรมิกราชเมื่อจะเป็นพญานั้น มีกายสีขาวเหลืองเหมือนทองหยด ลักษณะดี ฟันงาม มีเสียงนุ่มนวล มีขนขาวเส้นหนึ่งอยู่ที่โหนกด้านซ้าย แต่ก่อนเป็นคนยากไร้แต่มีความเพียร อยู่ที่ไหนมักถูกคนไล่ให้หนีจากบวชสองครั้ง และเมื่อบวชนั้น เหล่าสงฆ์ก็ไม่ชอบ เมื่อลาสิกขาบทแล้วไปอยู่ที่ใด คนก็ไม่ชอบ พญารามมหาราชให้ความเมตตาต่อคนยากไร้ รักคนใจบุญ พญารามมหาราชมีบุตรชายหญิงอย่างละสอง ได้เรียนวิชาการมากมาย มีใจกล้าหาญ เมื่อบวชนั้นอยู่ทางปลายน้ำแต่เมื่อลาสิกขาบทกลับอยู่ด้านเหนือน้ำ สง่างามเหมือนช้างเอราวัณ ตอนที่บวชนั้นนอนเหมือนลิงลม แต่เมื่อลาสิกขาบทแล้วนอนเหมือนนกพิราบ เมื่อจะได้เป็นพญาก็นอนเหมือนราชสีห์ พญารามมหาราชจะมาสืบหาคนที่เกิดในปีมะเส็งตั้งแต่ "ปีเต่าเส็ดถึงปีกุดเป่า" เมื่อธรรมิกราชจะปรากฏเป็นพญานั้น จะมีม้าแก้วอยู่ที่ดอยอ่างสรง เชียงดาว เทวดาจะนำพระแสงขรรค์ชัยศรีและแก้ววิเศษนั้นมาให้ มีผีเสื้อพันธ์หนึ่งเป็นบริวาร ผีเสื้อและฤาษีจะรื้อเอารางทองมาอภิเษก พระอินทร์จะให้น้ำอมฤตทำให้ท่านมีรูปงามและรู้ปฏิภวะทั้งปวง พญารามมหาราชจะมาทำให้ศาสนารุ่งเรืองในทริภุชชัย เมืองฝาง เมืองละโว้ และชำระคัมภีร์ทั้งปวง ทำให้คนทั้งหลายเป็นสุขด้วยข้าวของต่าง ๆ หลังจากนั้นกลุ่มผู้ที่เรียกตนเองว่า "หมู่น้ำแข็งตนขาว" จะเอาเมืองวิเทหะและจุฬินมาถวายจะสร้างปราสาทถวายธิดากษัตริย์ทั้งปวงจะมาถวายตัว พญารามมหาราชจะครองเมืองได้ร้อยปีและโอรสของพระองค์จะครองต่ออีกร้อยปี คนทั้งหลายจะมีความสุขทุกเมื่อ

ตำนานพญารมิกราช 2 (พ66)

หนังสือพญารมิกราชนี้ กล่าวถึง พระเกศส์ทหาวิหารเจ้าฟ้าอยู่บ้านนาเลา ท้าวหุระมาน ท้าวบุญรอดอยู่บ้านเสียว ท้าวมหาหยุดอยู่บ้านหนองฮัง นายพงอยู่บ้านนาพระแขวงเมืองคันทะยักร์ ท้าวธรรมิกราชอยู่บ้านนาเลา พระเกศส์ทหาเป็นพี่ชายของพญารมิกราช จากนั้นบรรยายลักษณะของพญารมิกราช จากนั้นบรรยายถึงทุกข์ภัยที่จะมาเกิดซึ่งทำให้ ท้าวธรรมิกราชทุกข์ใจมากและเขียนหนังสือนี้เพื่อให้ราษฎรทำบุญภาวนา ตอนท้ายกล่าวถึงอันสงส์ของการคัดลอกหนังสือพญารมิกราชนี้

ตำนานพญารมิกราช 3 (พ67)

ตอนต้นกล่าวถึงพระพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนท์ว่าศาสนาของพระองค์ว่าจะอยู่ได้ 2,500 ปี พระอานนท์และพระสาวกอื่นๆ ทูลขอ รวมถึงเหล่าเทวดาพระอินทร์ จึงทรงต่ออายุพระศาสนาไปเป็น 5,000 ปี เมื่อครบ 5,000 ปีแล้ว จะมีลูกพระตถาคตตนหนึ่งชื่อ รัมมกาโล จะลงมาเกิดและมายกย่องพระศาสนาในภายหน้า มีมนุษย์จำนวนมากมารักษา และกล่าวถึงกสิยศที่จะเกิดขึ้น จากนั้นกล่าวพยากรณ์การศึกษาที่จะเกิดขึ้น เป็นเรื่องพระเจ้ามังลง (อลองพญา) ตั้งตัวขึ้นที่เมืองมุดโซโบ แล้วตีได้เมืองมอญเมืองพม่า แล้วจึงเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา โดยกล่าวถึงเหตุการณ์การศึกษาที่จะเกิดขึ้นในแต่ละปี นับแต่ปี จ.ศ.1123 - จ.ศ.1131* ภายหลังจะเกิดฝนโบกขรพรรษตก 7 วัน 7 คืน พญาคำแดงจะเอาทรัพย์สมบัติมาถวายเจ้าตนบุญ และจะให้พระสงฆ์ในชมพูทวีปที่ไม่ได้ตั้งอยู่ในธรรมมาสิก และเอาผ้าจีวรมารวมกันเผาแล้วเอามาสมรภักป็นเป็นพระพุทธรูปไว้บูชา มีการชำระพระศาสนาครั้งใหญ่ มีการสร้างศาสนสถานจำนวนมากโดยพระอินทร์และเทวดาทั้งหลาย

ต่อมากล่าวถึงเรื่องพระพุทธเจ้าเสด็จโปรดสัตว์ในเมืองน้อยใหญ่ทั้งหลาย มีพระอานนท์ พระโสณะ และพระอุตระเป็นผู้ตามเสด็จ (ลักษณะตอนนี้คล้ายตำนานพระเจ้าเลียบโลก) พระพุทธเจ้าประทับรอยพระบาท และประทานพระเกศธาตุไว้ตามที่ต่างๆ ที่เสด็จผ่าน ทรงพยากรณ์ว่าพระศรีอารียก็จะเสด็จมายังที่ที่พระองค์เสด็จมาเช่นเดียวกัน จากนั้นกล่าวถึงการสร้างพระเจ้าตนหลวง และขันตุมารชาวเมืองฝางที่ทำธงชาวมืดหนึ่งบูชาพระเจ้าตนหลวง เมื่อจติแล้วไปเกิดเป็นเทวดาที่มีเครื่องทรงงดงามมากกว่าเทวดาองค์อื่นๆ

มีพญายักษ์ตนหนึ่งเห็นพระพุทธเจ้า ก็ใคร่จะได้กินพระพุทธเจ้า ภายหลังพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมโปรด และพยากรณ์ว่าพญายักษ์นั้นจะเกิดเป็นพญารมิกราชและช่วยยกย่องพระศาสนาให้รุ่งเรืองยิ่งขึ้น พญารมิกราชจะเกิดมาตามลำดับกัน ตนแรกเกิดมาในเมืองปาฏลีบุตร ชื่อบุตรมาริกะ คือพระเจ้าอโศกมหาราช ตน 2 จะมาเกิดในเมืองสาวัตถีคือเมือง

* เหตุการณ์ที่กล่าวถึงนี้ส่วนใหญ่สอดคล้องกับเหตุการณ์ตอนเสวยกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2

หงสาวดี อีกคนหนึ่งชื่อตัมมระอนุทธธรรมิกราชเป็นพ่อค้า เกิดในเมืองพุกาม คือเมืองหงสาวดี และใน พ.ศ. 2000 จะมีพญาธรรมิกราชมาเกิดเป็นพ่อค้าในเมืองอโยธยา อีกพระองค์หนึ่งจะเป็นพญาธรรมิกราชเกิดเป็นพ่อค้าชาวสารแพง ที่เมืองโยนกโลก คือเมืองหริภุญไชย อีกคนเป็นพญาธรรมิกราชเกิดเป็นพ่อค้าเกลือในเมืองอังวะ ส่วนพญาฤษณนี่จะมาเกิดเป็นพญาธรรมิกราชเมื่อ พ.ศ. 3000 ที่เมืองเชียงดาวและดอยอ่างสลุง ต่อมากล่าวถึงเหตุการณ์ข้าวยากมากแพง แล้วแนะนำคำสอนให้ราษฎรปฏิบัติกระทำความดี

ตำนานท้าวธรรมิกราช (พธ8 - พธ9)

เนื้อหาในตำนานกล่าวถึงลักษณะของท้าวธรรมิกราช รวมถึงกล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อบ้านเมืองเข้าสู่ภัยแล้ง ราษฎรทุกหัวระแหงจะมีแต่ความทุกข์ เกิดศึกสงคราม และตอนท้ายเป็นการกล่าวถึงการมาเกิดของท้าวธรรมิกราช และมีคำอธิษฐานของผู้คัดลอก

ตำนานอ้ายบุญกว้าง (พธ10)

เมื่อศาสนาพระสมณโคดมถ้วนได้ 5,000 ปีแล้ว พระศรีอาริย์ก็จะลงมาเกิดในโลกมนุษย์ ในครั้งนั้นพระอินทร์จะตกเตือนให้สมณะชีพรามณ์ชาวเมืองทั้งหลายปฏิบัติธรรมถือศีลภาวนา ขอให้จำคำสอนของพระอินทร์ไว้ก็จะได้พบพระศรีอาริย์ เมื่อก่อนพระศรีอาริย์จะมาเกิดนั้นจะเกิดความโกลาหล บ้านเมืองมีแต่คนพาลและจะเข่นฆ่ากัน ผู้ที่มีศีลธรรมและมีสังฆวาจาจะรอดพ้นจากอันตรายนั้น และจะได้ทันพบพระศรีอาริย์ ในปีศักราช 1035 พระอินทร์และพระศรีอาริย์ได้เขียนหนังสือแล้วให้พระวิษณุกรรมเทพบุตรเอาลงมาสั่งสอนคนทั้งหลาย เพื่อเตือนให้ชาวบ้านหญิงชายทั้งหลายเตรียมตัวและบำเพ็ญภาวนา ให้กราบไหว้หนังสือฉบับนี้ไว้ ในขณะที่บ้านเมืองเกิดภัยพิบัติต่างๆ ฝนหลวงจะเข้ามากินคน ให้รักษาศีล 5 ศีล 8 หนังสือฉบับนี้หากเป็นหญิงให้รับมือซ้าย หากเป็นชายให้รับมือขวา เมื่อพระวิษณุกรรมเทพบุตรลงมาแจ้งข่าวแล้ว พระอินสวณและพระนารายณ์ ขึ้นไปหาพระอินทร์ให้พระอินทร์ไปเชิญตมบุญลงมาเกิด ตมบุญรับคำเชิญและลงมาเกิดในโลกมนุษย์ พร้อมทั้งเทวดาอีก 6 องค์ลงมาเกิดเป็นเสนาของตมบุญ และเทวดาอีกองค์หนึ่งลงไปเกิดเป็นพระสงฆ์สั่งสอนมนุษย์ ภายหลังอ้ายบุญกว้างมาเกิดพร้อมด้วยคนอื่นๆ เพื่อมาเป็นเสนาของตมบุญ ตมบุญจะมาสร้างพระธาตุลำพูน พระอินทร์จะสร้างเมือง ฝนท่าแก้วจะตกในเมืองและนอกเมือง ผู้คนมีใจศรัทธาในการทำบุญ ในตอนท้ายเป็นคำอธิษฐานของผู้จารว่าขอให้ได้รับอานิสงส์จากการสร้างธรรมตำนานนี้โดยต้องการไปเกิดในสมัยของพระศรีอาริย์

ตำนานพยาอินทร์ 1 (พธ11)

เมื่อศาสนาของพระพุทธเจ้าเข้าถึงปัจจุ ปุณเมื่อใด บุคคลทั้งหญิงชาย จะพากันล้มตายเป็นอันมาก เดือน 7 เดือน 8 พระเมืองสิงหราชก็จะเข้าไปพร้อมกันในเมืองรบพุ่งกัน พระเสื้อเมืองก็จะออกมากินคนใจบาป คนทั้งหลายก็จะประพุดตีชู้กันมาก ไม่รู้ผิดชอบชั่วดี ให้ทำบุญมากๆ หากไม่ทำบุญ เดือน 7 - 8 - 9 ภูใหญ่มากัดให้ตาย และเดือน 11 จะเกิดโรคระบาด คนตายกันมาก ถ้าใครไม่เชื่อหนังสือนี้ก็เหมือนกับทำบาป เสือจะมากัด ไฟจะไหม้บ้านเมือง เกิดจลาจล ฝนฟ้าไม่ตก จากนั้นกษัตริย์องค์หนึ่งมาจากทิศพายัพมารบ คนจะตายอีกมาก เดือดร้อนทั่วทุกแห่ง ผู้ที่รอดจะได้พบผู้มีบุญ ผู้ใดที่บูชาหนังสือนี้ผู้มีบุญจะมาตรวจดู จะทำให้มีอายุยืนยาว และในศักราช 1246 ปีกาบสัน พระอินทร์ที่อยู่ชั้นดาวดึงส์พร้อมด้วยพระเมตไตรยโพธิสัตว์ และพระนางศรีมหาเมธาได้เขียนหนังสือนี้ไว้แล้วส่งลงมาที่เมืองมนุษย์ ให้ทำบุญรักษาศีลหลายๆ ในตอนท้ายเรื่องได้กล่าวถึงวิธีกันป้องกันภัยด้วยการให้บูชาหนังสือนี้ด้วยดอกไม้และให้เขียนชื่อพระกกุสันโธ พระโกนาคมน พระกัสสปะ และพระโคตมะ ไสลงใบลานเผาไฟ แล้วผสมน้ำเอาพุทธา- นุสสติ ธัมมานุสสติ สังฆานุสสติ เสก 7 ครั้งแล้วดื่ม

ตำนานพยาอินทร์ 2 (พธ12)

พระอินทร์สั่งความลงมายังโลกมนุษย์ว่า ให้รีบทำบุญรักษาศีลภาวนา ให้เกรงใจผู้อาวุโส บูชาพระคุณบิดามารดา ใครที่เห็นหนังสือนี้ให้คัดลอกกันไว้ ห้ามมิให้จ้างผู้อื่นให้คัดลอกด้วยตนเองแล้วบูชาไว้ หากว่าพระอินทร์ลงมาแล้วพบว่าบ้านใดไม่มีหนังสือฉบับนี้ก็จะรากลือตตาย ผู้ที่เชื่อคำกล่าวนี้ก็มีแต่อายุยืนยาว รอดพ้นจากภัยทั้งปวงและก็จะได้เห็นหน้าของท้าวพญาผู้มีบุญ ให้หมั่นตั้งอยู่ในศีล 5 ศีล 8 ผู้ที่ไม่เชื่อคำพูดของพระอินทร์ตายไปนับ 94,000 คนแล้ว จะให้ตายครบแสนคนหากไม่เชื่อฟัง ผู้มีบุญจะมาในเดือน 8 ขึ้น 8 ค่ำ เจ้าตนบุญใหม่จะมาเกิดลงมาจากดาวดึงส์ชั้นฟ้า บ้านเมืองจะเกิดภัยใหญ่ในราวปี จ.ศ.1200 ปีระกา ในครั้งนั้นหาฝนแก้วแหวนเงินทองจะตกลงมา 7 วัน 7 คืน แล้วหอกดาบหาวแหลมก็จะตกลงมา 7 วัน 7 คืน ให้จดจำถ้อยคำของพระอินทร์นี้ไว้ และจะให้หม้ายภรรยาชื่อ เรยายักษ์ ลงมาตรวจดูทุกบ้านเรือน จากนั้นเป็นการพรรณนาภัยต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น ตอนท้ายกล่าวถึงคำอธิษฐานของผู้เขียน

ตำนานผู้มีบุญ (พธ13)

ในเดือน 5 จะเกิดภัยพิบัติไปทั่วจักรวาลสลบไปมา ต่อมาหนังสือผู้มีบุญ จะตกลงมาทางอากาศ ในเดือน 5 ถัดไปจะเกิดภัยพิบัติอันตรายต่างๆ นานา จนแรม 4 ค่ำ ผู้มีบุญ จึงจะมาช่วยแก้ไข พร้อมนำเงินทองมาด้วย ในเดือน 3 15 ค่ำ ให้ป่าวร้องให้คนทั่วไปทำบุญทำทาน ถ้าไม่ทำจะมีภัยร้ายใจเป็นลมแดง สิบคนไปกินหมอดทุกคน ยักษ์ที่ว่านี้จะเกิดขึ้นถึง 17 ตน ในเดือน 7 ตอนท้ายบอกมนต์ปราบยักษ์ไว้ด้วย

ตำนานพระพุทธเจ้าโคตมะ (พธ14)

เมื่อพระพุทธเจ้ายังไม่เสด็จปรินิพพานนั้น พระองค์ทรงทำนายเหตุการณ์ในอนาคตว่า ต่อไปภายหน้าพุทธศาสนาจะเสื่อมลงไปโดยลำดับ ผู้คนก็จะไม่ประพฤติธรรม พระสงฆ์ก็จะมีไม่ในพุทธศาสนา มนุษย์ทั้งหลายจะทำศึกสงครามกัน ทำให้เกิดความเดือดร้อนไปทั่วโลก ในที่สุดก็เกิดกบฏ เมื่อศาสนาถึง 5 พันปี พระศรีอารยเมตไตรยก็จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ผู้ที่ปรารถนาจะไปเกิดในสมัยนั้นก็ให้เร่งทำบุญรักษาศีลเพื่อที่จะได้ไปเกิดในสมัยดังกล่าว

ตำนานฟ้าเสมียนคำ (พธ15)

พระอินทร์ทอดพระเนตรลงมายังโลกมนุษย์ และแลเห็นว่าต่อไปในอนาคตผู้คนจะไม่ประพฤติธรรม ความยุ่งยากก็จะเกิดขึ้นเป็นอันมากด้วยการศึกสงครามที่มนุษย์ทั้งหลายรบราฆ่าฟันกันเอง ภัยโรคทั้งหลายก็จะบังเกิดแก่มนุษย์ เมื่อแลเห็นเหตุการณ์เช่นนี้แล้ว พระอินทร์จึงนำเอาหนังสือฟ้าเสมียนคำลงมาไว้ที่พระธาตุตะโก้ง ประเทศพม่า ให้นำบุคคลทั้งหลายได้อ่านเขียน และเผยแพร่กันสืบต่อไป ตำนานฟ้าเสมียนคำเล่มนี้เป็นหนังสือที่สอนให้ทุกคนประพฤติธรรม ละเว้นจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ซึ่งจะเป็นเครื่องป้องกันมิให้รบราฆ่าฟันกันในอนาคต

ตำนานฟ้าสมิงคำหลวง (พธ16)

เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระอินทร์ได้มาประพาสสวนและทรงเห็นว่าคนทั้งหลายจะเกิดมีอันตรายหลายสิ่งก็สงสาร จึงได้ทำหนังสือใส่ไว้ในพับคำแดง คือตำราอันเป็นคำสอนที่มีค่าดังทองคำสุกปลั่ง แล้วหย่อนหนังสือนั้นลงมาที่ธาตุตะโก้ง (เจดีย์ชเวดากอง) เมื่อเปิดดูได้ 1250

เนื้อความในหนังสือกล่าวว่า ในเดือน 10 เพ็ญ ฝนจะตกในชมพูทวีป จะเกิดอุบารห์และโรคภัยทั่วไป ผู้คนจะล้มตายด้วยอหิวาตกโรคจำนวนมาก ศักราช 1250 คนทั้งหลายจะประพฤติผิดทำนองคลองธรรม และมีอันเป็นไปด้วยภัยต่างๆ ใน จ.ศ. 1255 เป็นต้นไป จะเกิดศึก ให้คนทั้งหลายหมั่นทำบุญรักษาศีล จึงจะพ้นภัยที่กล่าวมา ศักราช 1240 จะเกิดโรคห่าระบาด สามีภรรยาจะทะเลาะกัน เกิดข้าวยากมากแพง ฤดูกาลแปรปรวน จะหาคนสืบศาสนาไม่ได้ เหตุเช่นนั้นพระอินทร์ก็สงสาร จึงให้หนังสือลงมาแจ้งเหตุ โดยหย่อนลงมาที่พระธาตุตะโง่ง เมืองพุกาม

ยังมีชายผู้หนึ่งได้นำหนังสือนี้มาแล้ว แต่ไม่ยอมเผยแพร่ จึงต้องตาย ต่อมาชายคนหนึ่งเก็บได้ จึงเอามาเผยแพร่ เรียกว่าหนังสือ ฟาสมิงคำหลวง สำหรับไว้ให้ภาวนาพร้อมทำบุญทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ประพฤติแต่ธรรม เพื่อให้พ้นจากภัยพิบัติ

ในศักราช 1280 (พ.ศ. 2516) นั้น พระอินทร์และท้าวจตุโลกบาลทั้ง 4 จะเสด็จมาดูสัตว์โลก รักษาพระศาสนา และอภิบาลคนดี ส่วนคนใจบาปทั้งหลายก็จะตายเพราะการศึกครั้งใหญ่ที่มาจากทิศตะวันตกและกลายเป็นอาหารแก่อมมนุษย์ทั้งหลาย ครั้งนั้นจะเหลือแต่ผู้มีบุญ และจะเกิดกัณดารอาหารทั่วไปในศักราช 1280 หากพระอินทร์มาตรวจดูแล้วพบว่าหนังสือ ฟาสมิงคำหลวงนี้อยู่ที่บ้านใด เรือนใด เมืองใด ก็ยอมจะเป็นสิ่งที่ดี แต่หากไม่พบหนังสือนี้แล้ว ก็จะเกิดภัยในปีศักราช 1280

ตั้งแต่ศักราช 1250 ไปถึงศักราช 1285 นั้นก็จะเกิดเดือดร้อนไปทั่ว ยกเว้นผู้ที่มีศีลอยู่เสมอนั้น หญิงชายผู้ใดที่ยกย่องพระรัตนตรัยและฟาสมิงคำหลวงของเราพระอินทร์แล้วจะพ้นโรคภัยทั้งหลาย ในศักราช 1280 นั้น จะมีผู้หนึ่งชื่อพยัคฆพุมมะ "ขุนเสือ" มาปราบข้าศึกฮ่อและต่างชาติต่างภาษา หลังจากนั้นแล้วก็จะพ้นภัย ทำมาหากินได้โดยสะดวก บ้านเมืองศาสนาก็รุ่งเรือง อายุของคนก็จะยืนได้ถึงหนึ่งร้อยปี

ในหนังสือนี้กล่าวอีกว่า พระอินทร์ได้สั่งให้มนุษย์บูชาหนังสือนี้ด้วยเครื่องสักการะต่างๆ พร้อมให้คาถาสำหรับกันภัยพิบัติไว้ด้วย

ตำนานโอวาทคำสอน (พธ17)

พระอานนท์ได้เฝ้าตามพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับเหตุการณ์ของพุทธศาสนาในอนาคต พระองค์จึงแสดงรายละเอียดของการเสื่อมสลายของศาสนา และความยุ่งยากที่จะเกิดขึ้นในสังคม จนกระทั่งนำไปสู่การรบราฆ่าฟันกัน ซึ่งเกิดจากผู้คนพากันละทิ้งศีลธรรมความดีงามทั้งปวง และในที่สุดก็จะทำสงครามกัน แต่ต่อมาก็จะมีพระศรีอาริย์มาเกิดในเมืองมนุษย์เพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

ตำนานจาริต (พธ18)

นักปราชญ์ทั้งหลายได้นำเอาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาแสดงแก่พุทธบริษัทโดยเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของการที่ได้มาพบกับพระพุทธศาสนา และการที่จะดำรงชีวิตให้อยู่อย่างมีความสุข ทุกคนควรจะปฏิบัติตามศีลทั้ง 5 ข้อ ตลอดจนปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนในส่วนอื่นๆ ควบคู่กันไปด้วย โดยให้มีความเมตตากรุณา ละทิ้งกิเลสทั้งหลาย และใฝ่ในการให้ทาน รักษาศีลภาวนา เพื่อที่ชาติหน้าจะได้พบกับพระพุทธศาสนาและพระศรีอาริย์เมตไตรย

มาตของศาสนา (พธ19)

มาตของศาสนา เป็นวรรณกรรมคำสอนของพุทธศาสนา สอนให้ทุกคนกระทำความดีในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ให้หมั่นทำบุญรักษาศีล เมื่อสิ้นชีวิตแล้วจะได้ไปเกิดในภพภูมิที่ดี และเป็นการสร้างบารมีเพื่อจะได้ไปเกิดในสมัยพระศรีอาริยมตไตรยต่อไป

ตำนานมุกดาเทวดามาแต่ทงเจ้า (พธ20)

เมื่อพระพุทธศักราชล่วงแล้ว 2323 ปี มีพระมหาเถระองค์หนึ่งชื่อว่า พระธรรมปิติ เดินทางมายังเมืองทง (ตะโก้ง) เพื่อไหว้พระเจดีย์ ในคืนหนึ่งขณะที่พระเถระบำเพ็ญภาวนาอยู่ที่พระเจดีย์ทงนั้น มุกดาเทวดาผู้เป็นแม่เหล็กรักษาเมืองได้มาแจ้งแก่ท่านว่า ในทิศใต้ของชมพูทวีปมีเกาะใหญ่แห่งหนึ่งเป็นที่อยู่ของพญาชีวิตินทัยกษัตริย์และบริวาร 300 ตน ยักษ์เหล่านั้นล้วนเป็นมิชฉาปฏิรูป ในสมัยพุทธกาล ผู้คนมีศีลธรรมเข้มแข็ง พญาชีวิตินทัยกษัตริย์และบริวารจึงไม่อาจอยู่ในชมพูทวีปได้นาน แต่เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้สองพันกว่าปี ผู้คนกลับตั้งอยู่ในความประมาท ไม่รักษาศีลธรรม แม้แต่พระสงฆ์ก็ประพฤดิย่อหย่อน ไม่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย พญายักษ์และบริวารจึงมาเบียดเบียนโดยกระทำให้เกิดศึกสงครามการฆ่าฟัน โรคห่าระบาดในหมู่คนและสัตว์ ตลอดจนโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ที่รักษาไม่หาย ทำให้ช้างม้าวัวควายทำร้ายคนถึงตายนำเยียน (ปลาไหล) 4 ตัว มาปล่อยให้กลายเป็นเสือออกอาละวาดกินคนและสัตว์ เมื่อคนตายแล้วก็จะมาดูดเลือดจากหัวใจ ส่วนคนทั้งหลายนั้นก็กลับมัวเมาอยู่ในมิชฉาปฏิรูปยิ่งกว่าเก่า หน้าข้าบรรดายักษ์ยังมาทำให้ผู้คนเสื่อมจากลาภยศ มีจิตใจอันหยาบช้ำ ใสร้ายและทำร้ายกันจนเกิดข้าวยากหมากแพง

แต่นั้นมา พญาชีวิตินทัยกษัตริย์และบริวารกว่าหกพันตนก็จะพากันมาทางอากาศ บ้างมาในรูปยักษ์ บ้างมาในรูปขนาดตัวใหญ่เท่าลำตาล บ้างมาในรูปตะเข็บตัวใหญ่เท่าแพ บ้าง มาในรูปหนอนนึ่งสีต่างๆ ตัวใหญ่เท่ากลองนันทเกรี จนทำให้ท้องฟ้าเหนือชมพูทวีปมืดมนไปถึง 7 วัน 7 คืน ถ้าผู้ใดหวาดเกรงภัยจากเหล่ายักษ์ให้บูชาพระรัตนตรัย รักษาศีล 5 ศีล 8 พังกรรมภาวนาถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ และพระคุณครูบาอาจารย์ โดยให้ภาวนาอยู่เป็นนิจว่า พุทธโธเมนาโต ธัมโมเมนาโต สังโฆเมนาโต อัจฉริโยเมนาโต พุทธคุณัง วัชชีรปาคาโร วรเมนชโก พุทธคุณัง วัชชีรปริดัง มังรักขนตุสัพพะวะ อย่าให้ขาดสักวัน ยักษ์ก็จะไม่ทำอันตราย หากผู้ใดไม่มีศีลธรรม ไม่ได้ภาวนาดังนี้ ยักษ์ก็จะมาจับไปดูดเลือดที่กระหม่อมจนตาย โดยที่เทวดาทั้งหลายก็ไม่อาจช่วยเหลือได้

เมื่อได้ยินเช่นนั้น พระธรรมปิติเถระจึงถามมุกดาเทวดาว่า ยังมีใครที่สามารถช่วยให้มนุษย์ทั้งหลายพ้นภัยจากเหล่ายักษ์ได้ มุกดาเทวดาบอกว่า ตนเองเคยได้ยินจากสำนักของธรรมิกเทวบุตรว่า ในกาลภายหน้าพระโพธิสัตว์พระองค์หนึ่งในพระอนาคตพุทธ 10

พระองค์ จะมาเกิดเป็นอุตรมานพ บุตรของสามีภรรยาผู้สืบเชื้อสายมาแต่พญาสมมุตินราช ซึ่งเหลือเชื้อสายอยู่แต่ลำพังทั้งสองคนเท่านั้น เมื่ออุตรมานพอายุได้ 20 ปี ก็จักได้เป็นพญาธรรมิกราชปราบทั้งชมพูทวีป ตัดศักราชเก่าแล้วตั้งศักราชใหม่ เทวบุตร 4 องค์ ก็จะลงมาเกิดเป็นเสนาทั้ง 4 และนำเอาม้าอาชาไนย 10 ม้า มาถวายเป็นพาหนะของพญาธรรมิกราช เทวบุตรที่มาเกิดเป็นเสนาชื่อ มโนรถ จะเนรมิตบ่อน้ำทิพย์ 2 บ่อ ไว้ใกล้ประตู่วัง บ่อหนึ่งชื่อว่า โรควินาสกูปปะ ผู้ใดดื่มกินจะหายจากโรคภัย มีกำลังแข็งแรงตราบจนอายุได้ 100 ปี ส่วนอีกบ่อหนึ่งชื่อ สิริวรรณกูปปะ ผู้ใดดื่มกินจะมีรูปร่างผิวพรรณงดงาม รวากับมีอายุยี่สิบปีไปจนตลอดร้อยปี ส่วนเสนาบดีอีกคนหนึ่งก็จะเนรมิตต้นกล้วยพฤษ์ที่มีเครื่องประดับและเครื่องเล่นต่างๆ แขนงไว้ ผู้ใดต้องการก็สอยเอาจากต้นกล้วยพฤษ์ แต่เมื่อเดินทางออกพ้นจากวังของพญาธรรมิกราช ของเหล่านั้นก็จะอันตรธานไปสิ้น พญาธรรมิกราชจะได้เดินทางไปให้โอวาทคำสอนแก่ท้าวพญา เสนาอำมาตย์และประชาชน เมื่อบรรดาคนกลับมีศีลธรรมเหมือนกับในครั้งพุทธกาล พญาฤษ์ก็จะสะดุ้งตกใจกลัวบารมีพญาธรรมิกราชและหลีกหนีไป ไม่มาทำอันตรายแก่มนุษย์ ทรัพย์สมบัติทั้งหลายก็จะผุดขึ้นมาจากดินด้วยเดชานุภาพแห่งพญาธรรมิกราช ใครมีบุญจะได้ทรัพย์นั้นก็สามารรถครอบครองเป็นเจ้าของ ทั้งประชาชนยังรักพญาธรรมิกราชเสมือนหนึ่งพ่อแม่ และรักกันประดุจพี่น้องร่วมสายเลือด

พระธรรมปิติเถระถามมฤตดาเทวดาว่า พญาธรรมิกราชจะมาบังเกิดเมื่อใด เทวบุตรก็ว่าไม่สามารถระบุช่วงเวลาที่เหมาะสมได้ พระเถระจึงถามต่อว่ามนุษย์จะสามารถพึงพาสิ่งใดเพื่อป้องกันภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นในอนาคต จนสามารถอยู่พบพญาธรรมิกราชได้ เทวดาจึงบอกให้มนุษย์ถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง รักษาศีล 5 ศีล 8 รู้จักทำบุญทำทานในวันอันประเสริฐ ได้แก่ วันพญาวัน วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันเพ็ญเดือน 6 และวันเพ็ญเดือน 12 บำเพ็ญอุสุสติกัมมัฏฐาน มีพุทธานุสสติ ธัมมานุสสติ สังฆานุสสติ สีลानุสสติ จาคานุสสติ และมรณานุสสติ ให้เคารพยำเกรงพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ สามีภรรยา ก็ให้เคารพให้เกียรติกัน ทั้งให้สังฆวิद्याคาคา ผู้ใดภาวนาคาคาทุกวันพญาชีวิตฉินัยฤษ์และบริวารก็จะไม่ทำร้าย

นอกจากนั้น ให้มนุษย์ตามประทีปโคมไฟไว้ทุกวัดวาอารามและบ้านเรือน เมื่อพญาฤษ์เห็นก็จะเข้าใจว่าพระศาสนาของพระโคตมะพุทธเจ้ายังรุ่งเรือง และหนีกลับไปอยู่ที่อยู่ของตน หากผู้ใดทำได้ดังคำของมฤตดาเทวดาแล้ว ก็จะได้พบพญาธรรมิกราช แม้สิ้นอายุไขไปก่อนก็จะได้มาเกิดใหม่ในสมัยของพญาธรรมิกราช จากนั้นเทวบุตรก็กลับทิพยวิมาน

ส่วนพระธรรมปิติเถระได้บอกสิ่งที่ได้ยินมาแก่พระคัมภีร์ปัญญาผู้เป็นอาจารย์ในปิกัดใจ พระคัมภีร์ปัญญาจึงรจนาคำสอนนั้นเป็นภาษาไทยในวันแรม 2 ค่ำ เดือนเจียง (เดือนแรกของล้านนา) จนแล้วเสร็จเมื่อวันแรม 5 ค่ำ เดือนเจียง แล้วนำความที่รจนาคำสอนใหม่นี้ไปแจ้งแก่พระธรรมปิติ พระธรรมปิติจึงตั้งสังฆาธิษฐานว่า ด้วยอานุภาพแห่งกุศลธรรมที่ท่านเพียรบำเพ็ญเพื่อให้บรรลุสัพพัญญุตญาณในภายหน้า ขอให้ข่าวสารเทวราชนิทานนี้จงแพร่หลายไปใน

ดินแดนต่างๆ ด้วยภาษาของดินแดนนั้นๆ และด้วยความที่พระคัมภีร์บัญญัติเป็นเชื้อสายชาว
เชียงใหม่ คำสอนนี้จึงได้เผยแผ่มาสู่ดินแดนล้านนาไทย

ลำพินเมืองพินเพคำสอน (พธ21)

กล่าวถึงตำนานผู้มีบุญ คือ พญาธรรมิกราช โดยเริ่มเรื่องตั้งแต่ฤๅษี 3 คน
คือ มาเมชียา คาคา เป็นพี่ของธรรมเทวีที่สร้างเมืองหริภุญไชย เพตาคเป็นพญาสุโขทัย และสุกขาราศี
พร้อมด้วยฤๅษีมีชื่อต่างๆ อีกหลายตนมาอยู่บนยอดดอยปู่เจ้าเขาหลวง ดอยนี้หากใครไม่มีศีลธรรม
จะถูกเสือกัดตาย ฤๅษีได้เอาดอกบัวทองของพระอินทร์มาปลูกไว้บนยอดเขา ดอกบัวทองพญา
ธรรมิกราชมาเกิดก็จะบาน ต่อมาจะมีพญาธรรมิกราชมาเกิด 2 คน คนหนึ่งอยู่ฝ่ายเมืองฝรั่งเศส
อีกคนหนึ่งอยู่ฝ่ายอังกฤษ เมื่อทั้งสองมาอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ใช้ปัญญารบกัน เกิดเป็นศึกใหญ่ฆ่า
ฟันกันมากนัก ต่อมาจะมีพญาตนหนึ่งมาจากเมืองละสะตั้ง มารบกับพญาสองตนนั้น และก็ยังคงรบ
กันมาจนทุกวันนี้

พญาธรรมิกราชที่เกิดจะเป็นผู้ทำบุญทำทานมาก จะมาเกิดในราวปี
พ.ศ.3000 กว่าๆ ก่อนนั้นจะเกิดหายนภัยมากมาย ในขณะนี้ท่านยังบวชเป็นภิกษุอยู่เป็นผู้มี
ปัญญามาก พญาธรรมิกราชนี้อายุจะยืนได้ 346 ปี ในวันที่ได้เป็นพญาธรรมิกราชจะมีเทวดามา
ถวายเครื่องราชูปโภคและทิพยอาหารจำนวนมาก เหตุที่ท่านได้เป็นพญาธรรมิกราชนั้น เนื่องจากใน
ชาติก่อนเป็นพ่อค้าเครื่องทอง เห็นภิกษุถูกปล้นเครื่องอัฐบริขารไปจนสิ้น ภิกษุรูปนั้นต้องเดินตาก
ฝน พ่อค้าเครื่องทองนั้นจึงตัดใจตบตองมาถวายให้พระภิกษุกำบังฝน อานิสงส์การตบตองถวาย
พระภิกษุจึงได้เป็นพญาธรรมิกราช และจะมาเกิดเป็นพระศรีอาริยมุตไตรยในที่สุด ต่อมากล่าวถึง
คำสอนต่างๆ เช่น ให้เป็นคนดี ให้รักษาศีล 5 ศีล 8 และกล่าวคาถาต่างๆ หากใครไม่เชื่อถือนานาน
นี้ก็จะมีอันตรายนานาน

ตำนานห้าพันวัสสา (พธ22)

ในกาลครั้งเมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่บนดอยป่าจரியบรรพต หลังจาก
ตรัสรู้ได้ 20 ปี พระอินทร์เสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์มากทราบทูลถามว่า การกระทำบุญทาน รักษา
ศีลภาวนาจะมีอานิสงส์เท่าใด พระพุทธเจ้ารับสั่งตอบว่า พระศาสนาของพระองค์จะตั้งอยู่เป็น
เวลา 5,000 ปี ในพันปีแรกนั้น การทำบุญทานภาวนาจะได้อานิสงส์แสนโกฏิ ในพันปีที่สองผู้คน
ไม่ได้กระทำบุญด้วยความเลื่อมใสสัก วัตถุประสงค์ของที่นำมาทำบุญก็ไม่บริสุทธิ์นัก จึงได้อานิสงส์แสน
หนึ่ง ในพันปีที่สามผู้คนมิได้มีศรัทธา ซ้ำข่มเหงกัน การกระทำบุญทานไม่บริสุทธิ์ จึงได้อานิสงส์หมื่น
หนึ่ง ในพันปีที่สี่ผู้คนมิได้มีศรัทธาเลื่อมใสในการทำบุญ วัตถุประสงค์ก็ไม่บริสุทธิ์ จึงได้อานิสงส์พัน
หนึ่ง ส่วนในพันปีที่ห้า ผู้ที่ทำบุญมีจิตเลื่อมใสเท่าไรก็ได้ได้อานิสงส์แต่เพียงเท่านั้น ทั้งคนยัง

ประกอบด้วยกิเลสมีบาปหนา ก่อให้เกิดภัยสามประการ ได้แก่ ทุกขภิกขภัย พยาธิภัย และภัยจากการรบราฆ่าฟัน ในกาลเมื่อพระพุทธองค์ปรินิพพานได้ 500 ปี ภิกษุณีจะยังมีอยู่ แต่หลังจากนั้นก็ จะไม่มีภิกษุณีแล้ว

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้พันปี พระเจ้าปัดตลิกอโคกราชจะรวบรวมเอาพระบรมสารีริกธาตุ แล้วจัดแจงแบ่งไปก่พระเจดีย์ 84,000 องค์ ประดิษฐานไว้ใน 84,000 เมือง ทั้งพระองค์ยังให้สมโภชบูชาพระบรมสารีริกธาตุเป็นเวลา 7 วัน 7 คืน และในเวลาหลังพุทธปรินิพพานได้พันปี พระภิกษุสงฆ์จะแตกออกเป็น 4 หมู่ หมู่หนึ่งมีลูกศิษย์แสนหนึ่ง หมู่หนึ่งมีลูกศิษย์แปดหมื่น หมู่หนึ่งมีลูกศิษย์หกหมื่น หมู่หนึ่งมีลูกศิษย์สี่หมื่น ภิกษุเหล่านั้นจะไม่ลงรอยกัน และมีวัตรปฏิบัติต่างกัน ส่วนคนทั้งหลายไม่ว่าจะอุปฐากพระสงฆ์หมู่ใด ก็ไม่ได้ศรัทธามั่นคง

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 1,500 ปี พระภิกษุสงฆ์จะแยกย้ายกันไปตามที่ต่างๆ ทั้งทะเลาะวิวาทกันไปทุกแห่ง เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 1,600 ปี กษัตริย์ทั้งหลายในชมพูทวีปจะพากันกันเซตบ้านเมือง แบ่งประชาชนออกเป็นหมู่พวกของแต่ละองค์ เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 1,700 ปี เหล่ากษัตริย์จะพากันแย่งชิงบ้านเมือง รบราฆ่าฟันกัน เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 1,800 ปี พญารามิกราชจะลงมาเกิด ท้าวพญาทั้งหลายจะกลัวเกรงเดชาภาพแห่งพญารามิกราช ประชาชนทั้งหลายก็ได้อยู่เย็นเป็นสุข เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 1,900 ปี พระอรหันต์จะไม่มีในโลก เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 1,907 ปี พระภิกษุสามเณรจะไม่สนใจในพระธรรมคำสอน พากันสึกจากที่หนึ่งไปบวชเสียอีกที่หนึ่งกลับไปกลับมา อิกยังมีจิตโลภะวิวาทชิงวัดวาอารามกัน เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 1,908 ปี จะเกิดข้าวยากหมากแพง เกิดการทะเลาะวิวาทฆ่าฟันกันทุกหัวระแหง พ่อแม่ลูกมิตรสหายทำร้ายกัน ลูกศิษย์และอาจารย์ใส่ร้ายกล่าวโทษกัน เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 1,919 ปี ท้าวพญาจะเบียดเบียนประชาชน โอรสและนัดดาจะชิงราชสมบัติจากบิดาหรืออัยกา เกิดศึกสงครามให้ผู้คนล้มตาย แม้นในหมู่ภิกษุสงฆ์ก็จะทะเลาะก่อกองศึกแก่กัน เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 2,000 ปี คนทั้งหลายจะว่าร้ายกัน เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 2,011 ปี คนทั้งหลายรู้ว่าพญารามิกราชมาบังเกิด ก็พากันแอบอ้างว่าตนเป็นพญารามิกราช แล้วฆ่าฟันกันล้มตาย

กระนั้นเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 1,000 ปี จะมีพระอรหันต์ 5 องค์ สร้างพระพุทธรูปจากวัสดุต่างๆ เพื่อให้เป็นที่เคารพสักการะแก่คนทั้งหลายไปจนถึงห้าพันปี อันได้แก่ พระธรรมจักษุจะสร้างพระพุทธรูปด้วยทอง พระทิสสภปาโมกจะสร้างพระพุทธรูปด้วยทองคำแท่ง พระนารธจะสร้างพระพุทธรูปด้วยแก้ว พระคตตะจะสร้างพระพุทธรูปด้วยหิน และพระสัมภารจะสร้างพระพุทธรูปด้วยแก่นจันทร์ แต่ในเวลานั้น พระพุทธรูปทองไปประดิษฐานอยู่บ้านเมืองใด บ้านเมืองนั้นจะไม่รุ่งเรือง เกิดภัยอันตรายหลายประการ ลูกหลานท้าวพญาเสนาอำมาตย์จะคิดคดชิงราชสมบัติ พระพุทธรูปทองคำแท่งไปประดิษฐานอยู่บ้านเมืองใด บ้านเมือง

นั้นจะรุ่มเย็นเป็นสุข บริบูรณ์ด้วยทรัพย์สินต่างๆ พระพุทธรูปไม้จันทน์ไปประดิษฐานอยู่บ้านเมืองใด บ้านเมืองนั้นจะเกิดศึกสงครามไม่ขาด พระพุทธรูปหินไปประดิษฐานอยู่บ้านเมืองใด บ้านเมืองนั้นจะอุดมสมบูรณ์ ส่วนพระพุทธรูปแก้วไปประดิษฐานอยู่บ้านเมืองใด บ้านเมืองนั้นจะเกิดการทะเลาะวิวาทกันไปทุกชนชั้น

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 2,000 ปี พระพุทธรูปทั้งห้าจะมาปรากฏพร้อมกัน พระพุทธรูปทองคำแห่งจะไปประดิษฐานอยู่ที่เมืองตสวัตตะ พระพุทธรูปแก้วจะไปประดิษฐานอยู่ที่เมืองอูตรรัฐหรือเมืองเคียรทางทิศเหนือ พระพุทธรูปหินจะไปประดิษฐานอยู่ที่เมืองนาครรัฐหรือเมืองนายหลวง ส่วนพระพุทธรูปทองและพระพุทธรูปไม้จันทน์จะไปอยู่ที่ลังกาทวิป ถ้าพระพุทธรูปทั้งห้าจะไปประดิษฐานอยู่รวมกันที่บ้านเมืองใด บ้านเมืองนั้นจะรุ่มเย็นเป็นสุข รุ่งเรือง และพญารามิกราชจะบังเกิดขึ้นในเมืองนั้น

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 2,017 ปี พระภิกษุสงฆ์จะขาดความสามัคคี ไม่ปรองดองกันตามธรรมวินัย ทั้งคนและพระภิกษุสงฆ์ก็จะพากันล้มตายเป็นอันมาก ผู้มีปัญญาจะให้รีบพากันรักษาศีลบำเพ็ญภาวนาเพื่อให้พ้นภัยพิบัติ แต่ในปลาย 2,017 ปีนั้น พญารามิกราชผู้ประเสริฐเสมอด้วยพระเจ้าอโศกมหาราชจะมาบังเกิดในปีเตาสี พญารามิกราชผู้จะมาเกิดหลังพุทธปรินิพพานครบสองพันปีจะเกิดในปีเข้า พญารามิกราชผู้จะมาเกิดหลังพุทธปรินิพพานครบสามพันปีจะเกิดในปีสัน พญารามิกราชผู้จะมาเกิดหลังพุทธปรินิพพานครบสี่พันปีจะเกิดในปีเป่า แต่เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ห้าพันปีจะไม่มีพญารามิกราชมาเกิด เพราะคนทั้งหลายมีบาปกรรมมาก

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้เกือบจะเข้าสามพันปี จะมีอุบาสกผู้มีศรัทธามากสร้างพระพุทธรูปและกุฏิวิหารต่างๆ แล้วบำรุงดูแล เป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นปฏิบัติตามบ้าง ในครั้งนั้นพระภิกษุสงฆ์ผู้เคร่งครัดในพระธรรมคำสอนจะพากันไปอยู่ป่าห่างจากเมือง 500 วา ส่วนพระภิกษุสงฆ์ผู้ย่อหย่อนในพระธรรมวินัยจะพากันอยู่วัดในเมือง แต่ด้วยผู้คนในเมืองนั้นอุปกฐาก และถวายเป็นเงินเฉพาะแก่พระในเมือง พระภิกษุผู้อยู่ป่าจึงพากันย้ายเข้ามาอยู่ในเมืองเสียเกือบหมด ไม่พากันปฏิบัติธรรม เรียนแต่เฉพาะขาดกนหาร้อยชาติ ฝ่ายวัดป่าทั้งหลายก็เสื่อมโทรมลง ทว่าชาวเขาชาวดอยทั้งหลายจะหันมาทำนุบำรุงพระศาสนา

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 3,000 ปี พระภิกษุสงฆ์จะกระทำตนเหมือนเป็นคฤหัสถ์ มัวเมาด้วยกามคุณห้า ไม่ใส่ใจในพระธรรมวินัย เมื่อตายไปก็ต้องตกนรก ในชาตินี้ก็จะประสบทุกข์ภัย 10 ประการ ยิ่งกว่านั้นพระภิกษุสงฆ์และฆราวาสก็จะไม่ปรารภพระนิพพานเท่ากับปรารภจะไปเกิดในยุคพระศรีอาริย์

ในพันปีแรกหลังพุทธปรินิพพาน ประชาชนในมัชฌิมประเทศ 16 เมือง จะสูง 6 ศอก หลังพุทธปรินิพพานสองพันปี ประชาชนจะสูง 5 ศอก หลังพุทธปรินิพพาน 3,000 ปี

ประชาชนจะสูง 4 ศอก หลังพุทธปรินิพพานสี่พันปี ประชาชนจะสูง 3 ศอก หลังพุทธปรินิพพาน 5,000 ปี ประชาชนจะสูงเพียง 2 ศอก อนึ่ง พันปีแรกหลังพุทธปรินิพพานเรียกว่า วิมุตตยุค ผู้คนเพียงฟังธรรมก็ได้บรรลุมรรคผล หลังพุทธปรินิพพาน 2,000 ปี ผู้คนที่ตั้งมั่นในสมาธิปฏิบัติจึงจะได้บรรลุมรรคผล หลังพุทธปรินิพพาน 3,000 ปี ผู้จะบรรลุมรรคผลต้องรักษาศีลอย่างเคร่งครัด ปฏิบัติธรรมอยู่เสมอ หลังพุทธปรินิพพาน 4,000 ปี ต้องใส่ใจฟังคำสั่งสอนธรรม ปฏิบัติธรรมเสมอๆ จึงจะบรรลุมรรคผล หลังพุทธปรินิพพาน 5,000 ปี การบรรลุมรรคผลต้องเอาทานเป็นผลปัจจัย พร้อมทั้งใส่ใจปฏิบัติภาวนา

ในช่วงกลางแห่ง 5,000 ปี คนผู้เกิดมาพบพระศาสนาจะไม่ใส่ใจในพระธรรมคำสอน แต่คนที่เกิดอยู่ที่ไกลเป็นชาวเขาชาวดอยจะมีศรัทธาเลื่อมใส ปฏิบัติธรรมทะนุบำรุงศาสนา อุปมาเหมือนน้ำเต้าจมน้ำ หินกลับลอยน้ำ ผู้ปกครองจะไม่มีทศพิธราชธรรม รัตนาทาเร้น เบียดเบียนประชาชน อุปมาเหมือนไผ่ซึ่งมีน้ำเต็มแต่กลับยังดกน้ำเต็มอยู่บ่อยๆ แต่ไผ่ที่ไม่มีน้ำกลับเหี่ยวตกร้างออก หน้าซ้ายยังปลดผู้เฒ่าผู้เฒ่าออกจากราชการ แล้วตั้งคนหนุ่มไม่รู้งานมาทำหน้าที่แทน จนประชาชนพากันหลบหนีออกไปอยู่ห่างไกลจากเมือง ฝ่ายประชาชนก็ไม่ประพฤติธรรม ดังนั้น เทวดาทั้งหลายจึงดลบันดาลให้เกิดภัยแก่มนุษย์ เช่น ฝนตกแดดออกผิดฤดูกาล บ้างก็ฟ้าร้องฟ้ามืดแต่ฝนกลับไม่ตก เมืองครึ่งหนึ่งฝนตกน้อย อีกครึ่งหนึ่งฝนไม่ตกเลย ข้าวกล้าพืชผลเหี่ยวแห้ง ไม่มีมีรส ออกดอกออกผลผิดฤดู มีบุงแมลงต่างๆ มาทำความเสียหายแก่พืชผล อีกทั้งเทวดายังใส่พิษต่างๆ ลงในพืชพรรณ ผู้ที่กินเข้าไปก็เจ็บป่วยด้วยโรคต่างๆ

นอกจากนี้ท้าวพญาทั้งหลายจะยกลูกสาวหลานสาวให้สามัญชน อุปมาเหมือนสุนัขจิ้งจอกถ่ายมูลใส่ถาดทอง ท้าวพญาผู้มีศีลธรรมจะตกเป็นบริวารของผู้ชั่วร้าย อุปมาเหมือนหงส์เป็นบริวารกา สามีหาทรัพย์มาแล้วภรรยากลับยกย้ายถ่ายเทไป อุปมาเหมือนคนพินเชือกหนัง แต่สุนัขจิ้งจอกมาแอบกัดกินเสีย หญิงสาวยังเป็นเด็กน้อยก็มีลูกมีสามี อุปมาเหมือนกอไผ่น้อยริบแตกกิ่งใบ เหล่าสมณพราหมณ์จะแสดงธรรมเทศนาเพื่อแลกกับลาภสักการะ อุปมาเหมือนเอาแก่นจันทน์ไปแลกกับอาจมน บ้านเมืองในกลางชมพูทวีปจะมีศึกสงคราม จะสงบสุขอยู่ก็แต่บ้านเล็กเมืองน้อยตามชายแดน อุปมาเหมือนสระซึ่งริมขอบน้ำใส แต่กลางสระน้ำขุ่น

จากนั้นพระอินทร์ได้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า ภัย 15 ประการที่จะเกิดขึ้นเมื่อศักราชล่วงแล้วสองพันห้าร้อยปีมีอะไรบ้าง พระพุทธเจ้าทรงตอบว่า ด้วยสมณะไม่ตั้งอยู่ในธรรมวินัย ผู้ปกครองและประชาชนก็ไม่ตั้งอยู่ในศีลธรรม เทวดาทั้งหลายจึงให้บรรดาอมนุษย์มากระทำอันตรายแก่มนุษย์และสัตว์ให้ล้มตายเป็นอันมาก ทั้งเทวดายังยุยงให้เกิดการทะเลาะวิวาท ดูถูกดูแคลนกันไปทั้งแผ่นดิน พ่อแม่พี่น้องไม่เคารพกัน เกิดการเช่นฆ่าแย่งชิงรบพุ่งกัน ทั้งยังมีเสือโคร่งและสัตว์อันมีพิษต่างๆ มาทำร้ายมนุษย์ ทั้งเกิดอาเพศเหตุอุบาทว์ พิษพรรณไม่บริบูรณ์ จนบ้านเมืองกลายเป็นเมืองร้าง พระศาสนาพระโคตมก็จะพลอยหม่นหมอง นอกจากนี้พระพุทธเจ้า

ยังรับสั่งให้พระอินทร์คอยอัญเชิญเทวบุตรผู้ประเสริฐให้จุติมาเป็นพญาธรรมิกราชเพื่อฟื้นฟูพระศาสนาให้รุ่งเรือง

หลังจากพระอินทร์ทูลลาพระพุทธเจ้าแล้วก็นำความนี้ไปเล่าแก่พระฤๅษีนามว่า อินทสมภาร ผู้บำเพ็ญเพียรอยู่บนดอยเขาหลวงเมืองหริภุญชัย เพื่อให้ตั้งกฎหมายรู้เหตุการณ์อันจะเกิดขึ้นในห้าพันปีหลังพุทธปรินิพพาน บอกถึงเหตุอุบาทว์ร้อยเอ็ดประการ ทั้งบอกให้พระฤๅษีเฝ้าดูดอกไม้ทิพย์อันมีสองก้าน ซึ่งจะบานเพื่อเป็นเครื่องบูชาพญาธรรมิกราช ผู้จะลงมาปกครองในช่วงสองพันห้าร้อยปี เมื่อภัยอันตรายและความวุ่นวายทั้งหลายหมดสิ้นไป ครั้นเล่าเสร็จพระอินทร์ก็เสด็จกลับไปยังสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ตำนานอินทสมภารสุดดี (พธ23)

ในสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมแก่พุทธบริษัททั้งหลายมีพระอานนท์เป็นประธาน ในครั้งนั้นทรงแสดงธรรมเทศนาเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าในอดีตซึ่งเคยตรัสรู้มาในกัปต่างๆ ทรงแสดงรายละเอียดของท้าวจตุโลกบาลทั้ง 4 ทรงแสดงอานิสงส์ของการทำบุญและเรื่องราวของพญาเวสสันดรซึ่งได้สละบุตรภรรยาเป็นทานแก่ชุกพรหมณ์เพื่อหวังที่จะบรรลुพระสัมมาสัมโพธิญาณ ทรงแสดงพุทธประวัติของโคตมพุทธเจ้า ตั้งแต่ยังทรงเป็นเจ้าชายจนกระทั่งได้เสด็จออกผนวชและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ทรงแสดงเรื่องราวของพระเจ้าอโศกซึ่งเป็นกษัตริย์ผู้เผยแผ่ศาสนาต่อไปในอนาคต และทรงทำนายเหตุการณ์ของพุทธศาสนาในสมัยพญาธรรมิกราชซึ่งจะมาฟื้นฟูพุทธศาสนาให้รุ่งเรือง

ตำนานพระกิตพระพาน (พธ24)

ในชั้นพยากรณ์ของพระกิตพระพาน กล่าวถึงการมาอุบัติของพญาธรรมิกราช คือ พญาลิ้นก้าน และได้สู้รบกับพระราชินีที่ตั้งอยู่ในธรรมสองพ่อลูก จากนั้นมีการพรรณนาถึงสภาพบ้านเมืองที่เต็มไปด้วยความเดือดร้อนและทุกข์เข็ญ และกล่าวว่าพญาธรรมิกราชนี้จะมาช่วยยกย่องเชิดชูพระศาสนาให้อยู่ถาวรถึง 5,000 ปี

ตำนานพุทธทำนายจากอินเดีย (พธ25)

ตำนานนี้กล่าวถึงคัดลอกจากศิลาจารึกในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประเทศอินเดีย โดยคณะทูตไทยที่ไปอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ เมื่อปี พ.ศ. 2485 เนื้อเรื่องเล่าว่าพระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ว่าพระศาสนาของพระองค์จะดำรงอยู่ได้ 5,000 ปี แต่หลังพุทธปรินิพพาน 2,500 ปี จะเกิดภัยพิบัติที่มนุษย์ไม่เคยพบมาก่อนในรอบ 30 ปี กล่าวคือยิ่งใกล้ พ.ศ. 2550 ภัยพิบัติก็ยิ่งจะร้ายแรงขึ้น มีการรบราฆ่าฟันกันของบรรดาคนนอกศาสนา ซึ่งในตำนานนี้ออกชื่อว่า “ยักษ์” ส่วนพุทธศาสนิกชนจะพ้นภัยสงคราม กระนั้นก็ยังมิมีภัยที่หนีไม่พ้น

ได้แก่ จะเกิดไฟไหม้ทางทิศตะวันออก มีลูกไฟตกจากฟ้า เหล็กกล้าผุดจากน้ำ ก่อให้เกิดความอดอยากยากแค้นและวิปริตไปต่างๆ แต่กระนั้นสุดท้ายแล้วพระศาสนาก็จะกลับรุ่งเรืองดังเดิม

นอกจากนี้ในตำนานยังให้เขียนคาถาว่า ซา ตะ มะ สะ ละ วา ใส่ผ้าขาว หรือกระดาษติดไว้หน้าบ้านเพื่อกันภัย และเพื่อให้มีอายุยืนยาว ท่านได้พบผู้มีบุญ นามว่าพญาธรรมิกราช ซึ่งแต่เดิมอยู่อยุธยา แต่ปัจจุบันเสด็จมาอยู่ที่ล้านช้าง (ภาคอีสานในปัจจุบัน) โดยมาทางทิศตะวันตกในปีระกา แรม 5 ค่ำ เดือน 8 ปีกุน พร้อมสมณชีพราหมณ์ 76,400 รูป ผู้ใดอยากพบพญาธรรมิกราชให้หมั่นทำบุญ รักษาศีล เจริญภาวนา และเขียนคาถาไว้หน้าบ้าน หากผู้ใดไม่ทำจะเป็นอันตราย ทั้งยังมีคำทำนายด้วยว่า ปีมะเส็งตลิ่งจะพัง มหาสมุทรจะซอกซำ ห้ามออกไปไหนมาไหน ไม่อย่างนั้นจะไม่ปลอดภัย และภัยทั้งหลายจะสิ้นสุดลงในปีจอ

ตำนานมหาศักราชหลวง (พธ26)

ในสมัยพุทธกาล พระอินทร์เสด็จลงมาใต้ตามเหตุการณ์ของพระพุทธศาสนา ในอนาคต พระองค์ทรงแสดงรายละเอียดแต่พระอินทร์ว่า หลังจากที่พระองค์ปรินิพพานไปแล้ว ศาสนาก็จะเริ่มเสื่อมลงโดยพุทธศาสนิกชนจะพากันละเลยต่อคำสั่งสอน และพระสงฆ์ก็จะมีประพฤติดันให้เป็นที่เคารพเลื่อมใส ต่อมาพระเจ้ามูลินทราชก็จะมาตามปัญหากับพระนาคเถร และพระเจ้าทูลฐคามีนีอภัยจะฟื้นฟูศาสนาในลังกาประเทศ ตลอดจนถึงพระเจ้าอาทิตย์จวงศ์ก็จะสร้างพระธาตุในเมืองทริภุชชัย และเมื่อถึงกสิยุคก็จะมีพญาธรรมิกราชกษัตริย์แห่งล้านนาเป็นผู้ฟื้นฟูพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ในการแสดงรายละเอียดของเหตุการณ์ทางศาสนา นี้ พระพุทธองค์ทรงระบุปี พ.ศ. และศักราชอย่างชัดเจนว่าเมื่อถึงศักราชเท่านั้นแล้วจะมีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น

ตำนานเมืองทรายฟอง (พธ27)

เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่และเสด็จไปโปรดสัตว์ยังดินแดนต่างๆ พระอินทร์ได้ทูลถามพระองค์ว่า หากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วการทำบุญทาน รักษาศีลของผู้คนทั้งหลายจะมีอันสงส์เท่าไร พระพุทธองค์ทรงตอบว่าพุทธศาสนาของพระองค์จะมีอายุ กาล 5,000 ปี ในช่วงพันปีแรกการทำกุศลต่างๆ จะมีอันสงส์ถึงแสนกัปป์ ในช่วง 2,000 ปีต่อมา มีอันสงส์หมื่นหนึ่ง ในช่วง 3,000 ปีมีอันสงส์พันหนึ่ง เนื่องจากคนทั้งหลายมีใจเป็นบาป ฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ก็ไม่อยู่ในสิกขาบท หาพระอรหันต์ไม่ได้ ในช่วง 4,000 ปี พระภิกษุสงฆ์จะมาประชุมกันก็ต่อเมื่อวันอุโบสถแต่พอเป็นพิธี และในช่วงห้าพันปีก็จะเหลือแต่ผ้าเหลืองน้อยห้อยบาปพองเป็นสัญลักษณ์ว่าเป็นภิกษุเท่านั้น กระนั้นผู้ทำบุญกุศลด้วยใจเลื่อมใส ก็ยังคงได้รับอันสงส์อยู่

ต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานได้ 2,430 ปี พระอินทร์ได้เสด็จเห็นว่าจะเกิดภัย 7 ประการแก่สัตว์โลก ทั้งทุพภิกขภัย โรคภัย และภัยอันตรายอันเกิดจากยักษ์ 4

ตน มาบันดาลให้เกิดเป็นไปต่างๆ พระอินทร์รู้สึกสงสาร จึงสั่งสอนว่าผู้ที่อยากพ้นจากภัยอันตราย ได้อยู่เห็นหน้าผู้มีบุญให้หมั่นทำบุญทำทาน รักษาศีล เจริญภาวนาอย่าให้ขาด ด้วยหากถึงปีระกา จะเกิดทุกข์ภัยและโรคระบาด ปีจอจะเกิดศึก รบราฆ่าฟันกันทั้งท้าวพญาและประชาชน พระอินทร์จึงให้ผู้คนถึงไตรสรณคมน์เป็นที่พึ่ง และภาวนาคาถาเพื่อจะได้พ้นภัยและได้พบผู้มีบุญ

ในช่วงปีระกาต่อปีจอตัวเอง ผู้มีบุญมาบังเกิดเป็นพญาปูนกอย โอรสเจ้าเมืองภูซุน ครึ่งเติบโตใหญ่ได้ไปเรียนศิลปศาสตร์กับพระฤๅษีในป่าหิมพานต์ ทำให้ได้อาวุธวิเศษและมีฤทธานุภาพ แล้วเหาะไปโปรดโลกและสร้างเมืองทรายฟองอันงดงามตระการตา ก่อให้เกิดมหาเสนา 4 คน เหล่าเสนาอำมาตย์ 360,000 คน นางสนม 36,000 คน ประชาชนและรู้ผลกว่าแสนโกฏิ พร้อมด้วยช้างม้าเป็นแสนเป็นล้านตัว มีเงินทองแก้วมณีหลังไหลเข้าสู่อ่างหลวงเป็นอันมาก และยังเป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ สงบสุข ท้าวพญาทั้งหลายมาขอเป็นประเทศราช ทั้งพระพุทธรูปสังคโลกก็เหาะมาประดิษฐานที่เมืองทรายฟองนี้

กาลครั้งนั้นมีชายผู้หนึ่งนามว่าเขื่อนทันทน์บุรินทร์ เป็นผู้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ถือสัจจะและคอยดูแลพระพุทธรูปพระพุทธรูปสังคโลก เมื่อสิ้นชีวิตจึงได้เกิดเป็นโอรสพญาทรายฟอง (พญาปูนกอย) นามว่าท้าวอำคา เมื่ออายุ 16 ปีก็ได้ไปเรียนศิลปศาสตร์กับพระฤๅษีที่เคยเป็นอาจารย์ของบิดา ได้ศรและดาบศรีขรรค์ไชยเป็นอาวุธ จากนั้นกุมารผู้นี้ก็เหาะไปชมบ้านเมืองต่างๆ ครั้นถึงเมืองเชียงแสนซึ่งเป็นเมืองร้าง ก็ได้สร้างบ้านแปงเมืองขึ้นใหม่ในฝั่งดงาม มีผู้คนหลังไหลมาอยู่เป็นจำนวนมาก

ต่อมาพญาสามขาซึ่งเป็นเจ้าเมืองอีกเมืองหนึ่งได้ส่งทูตมาขอให้พญาอำคายอมเป็นประเทศราช พญาอำคาไม่ยอม จึงได้ไปทูลเชิญพญาทรายฟองผู้เป็นบิดามาช่วยรบกับพญาสามขา ผลปรากฏว่าพญาสามขาพ่ายแพ้จนตัวตาย ทั้งรู้พลช้างม้าก็ล้มตายเป็นจำนวนมาก พญาทรายฟองจึงชุบชีวิตให้ ส่งผลให้พญาสามขายอมสวามิภักดิ์และเดินทางกลับบ้านเมืองของตนด้วยดี เสร็จศึกแล้วพญาทรายฟองก็เสด็จกลับเมือง ปกครองบ้านเมืองด้วยความปกติสุข ร่มเย็นจนอีก 81 ปีต่อมาจึงสิ้นพระชนม์และไปบังเกิดในสวรรค์

ตำนานทรายฟองหนองคำแสน (พธ28)

กล่าวถึงเมื่อครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้ไปโปรดสัตว์ในที่ต่างๆ พร้อมพระสาวกไปถึงดอยช้างสาร มีพญานาคมาขอศีล ทรงเทศนาสั่งสอน และประทับรอยพระพุทธบาทไว้ให้สักการบูชา ณ ที่แห่งนั้น พระอินทร์ได้มาทูลถามปัญหาถึงการทำบุญของพุทธบริษัทภายหลังที่พระองค์เสด็จปรินิพพานแล้วว่าจะได้อานิสงส์อย่างไร พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า ศาสนาของพระองค์จะมีอายุเพียง 5,000 ปี ใครที่รับทำบุญในพระพุทธศาสนาจะได้อานิสงส์มาก และทรงพยากรณ์อานิสงส์ของการทำบุญให้ทาน รักษาศีล ภาวนา ในระยะเวลาต่างๆ ตั้งแต่ พ.ศ.1000

เรื่อยไป จนถึง พ.ศ. 5000 ใครทำบุญในยุคหลังๆ จะได้านิสงส์น้อย เพราะภิกษุในยุคหลังๆ ไม่ใช่พระอรหันต์ ซ้ำยังไม่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย ผู้ทำบุญจึงไม่ได้บุญมากในยุคท้ายๆ การทำบุญแทบไม่มีผล และกล่าวถึงความเสื่อมของพระพุทธศาสนา ในยุคต่างๆ ตามความเชื่อปัญญา-อันตรธาน (พุทธพจน์จะอันตรธานเพราะสาเหตุ ๕ ประการ) ภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จสู่ปรินิพพานแล้ว ถึง พ.ศ. 2430 พระอินทร์ได้เสด็จดูสัตว์โลกพบว่าสัตว์โลกทั้งหลายได้เดือดร้อนกันทั่วไปทุกหย่อมหญ้า เช่น อดอยาก ยากจน เกิดโรคภัยเบียดเบียน เกิดอุบัติเหตุ คนวิวาทตีต่อกัน คนอายุสั้นลง ทั้งนี้ เนื่องจากอิทธิพลของยักษ์บันดาลให้เกิด พระอินทร์จึงให้คาถาไว้แก่ประชาชน เพื่อจะได้ท่องจำไว้รักษาตนเอง พร้อมกับกล่าวถึงคำพยากรณ์ว่า ผู้มีบุญจะมาในปริกา จอ กุน โดยจะมีกำเนิดจากภูซุน (เว้) เป็นผู้มีความรู้ เป็นผู้วิเศษ จะมาสร้างเมืองทรายพองหนองคำแสนให้เจริญ (อยู่ฝั่งประเทศลาว) และกล่าวถึงอิทธิฤทธิ์ของผู้มีบุญต่างๆ พร้อมกับสถานการณ์บ้านเมืองในปีนั้นๆ ว่าเป็นอย่างไร

ตำนานธาตุ 5 ดวง (พธ29)

พระพุทธเจ้าทรงทำนายเหตุการณ์ของศาสนาในอนาคตว่า ต่อไปศาสนาจะเสื่อม ต่อมาจะมีพญาตนหนึ่งชื่อพญาธรรมจะมาฟื้นฟูศาสนาในเมืองหริภุญชัย หลังจากนั้นจะทรงสร้างพระธาตุขึ้นมาองค์หนึ่ง โดยพระอินทร์จะลงมาช่วยเหลือในการก่อสร้าง เมื่อสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วพญาธรรมก็จะฟื้นฟูศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง คำสอนอันใดที่คลาดเคลื่อนไปก็จะแก้ไขให้ถูกต้องตามพระไตรปิฎก

ตำนานพระเจ้าเลียบโลก (พธ30)

เนื้อเรื่องเริ่มต้นด้วยการกล่าวตั้งแต่พระพุทธองค์เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ซึ่งบำเพ็ญทานบารมีมาทุกชาติ ตั้งแต่สมัยที่ยังเกิดเป็นพระสิทธัตถะ แล้วก็บรรพชาจนตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเสด็จออกเทศนาสั่งสอนประชาชนตามบ้านน้อยเมืองใหญ่ เพื่อประดิษฐานรอยพระบาทและพระเกศาธาตุ รวมทั้งทำนายอนาคตกาลของสถานที่เหล่านั้น โดยเริ่มต้นออกจากเมืองพาราณสี ประเทศอินเดีย จนล่วงเข้าเขตเมืองลี้ อาณาจักรหริภุญชัย ประทับรอยพระบาทแล้วเสด็จถึงท่าหัวเขิน จากนั้นเสด็จถึงอุจจบุรพต (ดอยสุเทพ) ประทับแล้วผินพระพักตร์ลงไปเบื้องล่างทางด้านทิศตะวันออก ทำนายว่าต่อไปพระพุทธศาสนาจะมาประดิษฐานและรุ่งเรืองในเมืองนี้ ในสมัยนั้นเรียกว่าอภินวนคร (จังหวัดเชียงใหม่) นอกจากนี้ยังมีพุทธทำนายว่าจะมีพระเถระนำพระบรมธาตุมาจากประเทศลังกามาประดิษฐานที่บุปผาอาราม (วัดสวนดอก) จากนั้นจึงเสด็จทั่วเชียงใหม่ และจากเชียงใหม่เสด็จต่อไปยังอุตรปัญจนคร (เมืองแสนหวิ) ไทยใหญ่ ซึ่งที่เมืองหวิพระพุทธองค์เคยเสวยชาติเป็นมโหสถบัณฑิต จากนั้นเสด็จเมืองวิเทหะ และดอยเวการบรรพต (วังรุ่ง) ประทับรอยพระบาทซ้อนรอยพระบาทของพระพุทธเจ้า

สามพระองค์บนหินก้อนหนึ่งรวมเป็น 4 รอย แล้วตรัสว่าในภายหน้าพระศรีอาริยมตไตรยก็จะมาประทับรอยพระบาทไว้เช่นกัน

ต่อมากล่าวถึงพุทธทำนายเรื่องพระพุทธศาสนาจะเจริญถึง 5,000 ปี และพ่อค้าพี่น้องชาวมอญ (หรือชาวหงสาวดี) คือตปุสสะ และพลิกะ ที่พระพุทธองค์ทรงประทานพระเกศาธาตุ 8 องค์ จากนั้นกล่าวถึงเจดีย์ชเวดากองที่ประดิษฐานที่ดอยสิงคุตร ซึ่งปัจจุบันคือกรุงย่างกุ้ง จากนั้นพระพุทธองค์และพระอรหันต์เสด็จเข้าสู่เมืองเชียงของ จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นคำทูลเชิญของท่านหมอชิวกะ ครั้นนั้นพระพุทธองค์ได้ประทานพระเกศาธาตุและประทับรอยพระบาทที่เมืองคาง (ปัจจุบันคืออำเภอบ้านกลาง) เสด็จเมืองเชียงตุง เขตพม่า แล้วเสด็จไปยังดอยช้างหมอบ แล้วประทับรอยพระพุทธรูปช้อนรอยพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้าสามพระองค์บนหินก้อนหนึ่งรวมเป็น 4 รอย แล้วตรัสว่าในภายหน้าพระศรีอาริยมตไตรยก็จะมาประทับรอยพระบาทไว้เช่นกัน เรียกว่าพระบาทท้าววังขาม ดอยนั้นได้ชื่อว่าดอยเวสาลบรรพต จากนั้นเสด็จไปประทับรอยพระบาทในถ้ำเขตเมืองสูง และประทับรอยพระบาทดอยผาซ้อ ดอยปุด้า เสด็จต่อไปยังดอยมเหยงคะ ทำนายว่าต่อไปจะเป็นที่ประดิษฐานพระเกศาธาตุ 4 เส้น เมื่อพระองค์นิพพานไปแล้ว 2,000 ปีบ้านเมืองจะเกิดยุคเชิญ จะบังเกิดนักปราชญ์ท่านหนึ่งเป็นที่นับถือกราบไหว้ เมื่อนั้นบ้านเมืองจึงจะสงบสุขอีกครั้งหนึ่ง

จากนั้นพระพุทธองค์เสด็จไปเมืองฮ่อ เขตยูนนาน แล้วกลับมาที่เมืองสิบสองพันนา ได้ประทับรอยพระบาทไว้ที่ต่างๆ แล้วพระพุทธองค์เสด็จเขตบ้านเชียงมูน ดอยปู้หลาน เมืองปางใต้ ผาดอกไม้ เมืองราย อำเภอลำปาง ณ ที่นี้ได้ประทับรอยพระพุทธรูปช้อนรอยพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้าสามพระองค์บนหินก้อนหนึ่งรวมเป็น 4 รอย แล้วตรัสว่าในภายหน้าพระศรีอาริยมตไตรยก็จะมาประทับรอยพระบาทไว้เช่นกัน จากนั้นทรงสอนให้พระพุทธเจ้าสอนทำยันต์ผันน้ำเข้านา แล้วจึงเสด็จต่อไปยังดอยช้างสาร เพื่อประทับบนพระแท่นบรรทมตามพุทธประเพณีที่พระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์เสด็จมาประทับ นับแต่พระกกุสันโธพุทธเจ้า แม้พระศรีอาริยมตไตรยที่จะมาตรัสรู้ในอนาคตก็จะเสด็จมาประทับที่แห่งนี้เช่นกัน จากนั้นพระพุทธองค์เสด็จไปกราบอาฬวกยักษ์ที่เมืองอาฬวี สิบบองปันนา ณ ที่นี้ได้ประทับรอยพระพุทธรูปช้อนรอยพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้าสามพระองค์บนหินก้อนหนึ่งรวมเป็น 4 รอย แล้วตรัสว่าในภายหน้าพระศรีอาริยมตไตรยก็จะมาประทับรอยพระบาทไว้เช่นกัน แล้วจึงเสด็จไปแสดงธรรมโปรดสัตว์ต่อไปจนถึงเมืองเชียงตุง และเข้าเมืองซ่างแสน (เชียงแสน), กุกกุนที เมืองซี้ราย (เชียงราย), เมืองพะเยา, เมืองลำปาง, เมืองพร้าว อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ และถ้ำทรายคำ (สุวรรณคูหา) ในแต่ละที่ได้ทรงพยากรณ์ว่าต่อไปจะเป็นที่ประดิษฐานพระธาตุของพระองค์ จากนั้นเสด็จเข้าไปเมืองเชียงใหม่แล้วพยากรณ์ว่าต่อไปจะเป็นมหานครที่ประดิษฐานพระบรมธาตุมากกว่าที่อื่นๆ แล้วเสด็จไปยังที่ต่างๆ ในเมืองเชียงใหม่ ทรงพยากรณ์ที่ตั้งของพระธาตุแต่ละแห่งดังที่เคยทรงทำนายไว้ ณ ที่ที่ได้เสด็จ

ผ่านมา แล้วจึงออกไปทางเมืองยวม (แม่ฮ่องสอน) แล้วเสด็จไปเมืองหลวงพระบาง เสด็จผ่านเมือง
แปร ผ่านเมืองตะกั่ว (ร่างกุ้ง) แล้วกลับสู่เขตวันวิหาร

ความต่อจากนี้กล่าวว่าเมื่อพระพุทธองค์มีพระชนมายุได้ 60 พรรษา ได้
เสด็จเข้าโยนนครไปเทศนาโปรดยักษที่ดอยอ่างสลุ ในเขตเมืองเชียงดาว และทรงพยากรณ์ว่า
ภายหลังยักษตนนี้จะเกิดมาเป็นพญารามิกราช ต่อมากล่าวถึงคำพุทธทำนายที่มีต่อพระอินทร์
เกี่ยวกับความเจริญและความเสื่อมของพระพุทธศาสนาในช่วง 5,000 ปี อาทิ พ.ศ.218 พระเจ้า
อโศกจะรวมเอาพระธาตุแล้วแจกจ่ายไปยังเมืองต่างๆ ทั้งแปดหมื่นสี่พันเมือง พ.ศ.500 ภิกษุณีจะ
หมดไป พ.ศ.1007 พระสงฆ์จะแยกเป็น 4 นิกาย พ.ศ.1080 พญารามิกราชองค์หนึ่งจะมาทำนุบำรุง
ศาสนา จะมีการสร้างพระพุทธรูปดั่งทองเหลือง ทองคำ แก้วมณี หิน และไม้จันทน์ นำไป
ประดิษฐาน 5 เมือง เมื่อพระพุทธศาสนาเข้าเขต 3,000 ปีแล้ว พระพุทธรูปนั้นจะไปรวมกันที่เมือง
เดียว จะบังเกิดพญารามิกราชมาบำรุงพระพุทธศาสนา เมื่อถึง พ.ศ.5000 แล้วจะเกิดไฟบรรลัยกัลป์
ล้างโลก แต่พระพุทธเจ้าสั่งพระอินทร์ไว้ว่าเมื่อครบทุก 1,000 ปี ให้ส่งพญารามิกราชลงไปเกิดเพื่อ
บำรุงพระศาสนาให้ต่อเนื่องไปจนถึง 5,000 ปี เรื่องดังกล่าวนี้ได้บอกแก่นิทมมารุทมาซึ่งอยู่ที่
ดอยคำหลวงเมืองหริภุญชัยเพื่อไปประกาศให้คนทั้งหลายทราบโดยทั่วกัน

ในตอนท้ายเรื่องกล่าวถึงพุทธประวัติโดยย่อ และกล่าวถึงการ
ประดิษฐานพระบรมธาตุในที่ต่างๆ ทั้งบนสวรรค์ ในลังกา ในล้านนา ในพม่า และในสิบสองพันนา
จากนั้นกล่าวถึงเรื่องการสังคายนาพระไตรปิฎกทั้ง 3 ครั้ง แล้วจึงกล่าวถึงเรื่องพญามังรายยึดเมือง
หริภุญชัยได้ ต่อมาได้สร้างเมืองเชียงใหม่และทำนุบำรุงให้รุ่งเรือง จนถึงสมัยพญากือนาซึ่งกิจการ
ในพระพุทธศาสนาเจริญเป็นอันมาก แล้วค่อยๆ เสื่อมลง โดยเฉพาะหลังจากที่พระไชยเชษฐา
กษัตริย์ล้านช้างมาครอบครองเมืองเชียงใหม่แล้วเสด็จกลับไป หลังจากนั้นก็เกิดศึกสงครามจนเสีย
บ้านเมืองให้แก่พม่า ถัดจากนั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเป็นมาของพระบาทและพระบรมธาตุซึ่ง
ปรากฏบนแผ่นหินในลังกาทวีป

ตำนานพระศรีอารีย์เมืองมณฑล (พธ31)

ตำนานกล่าวถึงยุคสมัยของพระศรีอารีย์โดยเล่าว่า พระราชวังของพระ
ศรีอารีย์ธรรมิกราชนั้นจะมีฝูงเทวดาและยักษ์รักษาแน่นขนัด จะเข้าได้แต่มนุษย์ที่มีศีลธรรมเท่านั้น
ปราสาทจะรุ่งโรจน์ด้วยแสงแก้วมณีโชติ ครั้งนั้นพิษณุเทพบุตรจะไปนำเอาผลมะม่วงกาชอ (ผลไม้
โรทันตี) จากสวรรค์มาถวายพระศรีอารีย์ธรรมิกราช เมื่อเสวยแล้วรูปร่างก็กลับกลายเป็นหนุ่ม
เหมือนอายุ 20 ปีเศษ จะมีพระมหาเถระ 24 รูป เดินทางมาจากทิศต่างๆ เพื่อชมพระบารมี แล้ว
พระองค์จึงนำผลมะม่วงกาชอ (มะม่วงลอคคราบ) ถวายพระผู้เฒ่าทั้ง 24 รูป พระทั้ง 24 รูปเมื่อฉัน
แล้วเกิดง่วงนอน ครั้นตื่นแล้วผิวพรรณกลับกลายเป็นหนุ่มไปหมดทั้ง 24 รูป พระศรีอารีย์จึงนำ
เมล็ดมะม่วงกาชอนั้นปลูกลงในดินริมปราสาท พลันก็เติบโตออกงามและออกดอกและผลขึ้น

ในทันที ชาวเมืองต่างก็พากันมาบริโภคนอกจากนี้ยังมีไม้กาลพฤกษ์ถึง 1,600 ต้น ทั่วทั้งโลก ภายในเมืองจะมีตีกรรมมาก่อสร้างถึง 16,000,000 หลัง ยุคนั้นจะมีผู้หญิงมาก ผู้ชายน้อย เพราะผู้ชายไปตายในกองทัพถึง 3 ใน 4 ส่วน ผู้ชายจึงมักมีภรรยาคนละ 9 – 10 คน

ตำนานพญารัตนนิกราชในกลุ่มนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับบ้านเมืองในยุคกลียุค และการลงมาเกิดของพญารัตนนิกราชเพื่อปราบกลียุค และชำระพระศาสนาให้บริสุทธิ์ ผู้วิจัยได้นำมาแบ่งเหตุการณ์สำคัญและจัดทำเป็นโครงเรื่องของกลุ่มเรื่อง พธ/2 ได้ดังนี้

โครงเรื่องตามลำดับเนื้อหาของกลุ่มเรื่องพญารัตนนิกราช:

ตำนานคำสอนพญารัตนนิกราช (พธ/2)

พธ/2 a พระพุทธเจ้าเสด็จยังสถานที่แห่งหนึ่ง

พธ/2 a.1 ประทับรอยพระบาทรอยที่ 4 และกล่าวว่าพระศรีอาริย์จะมา
ประทับรอยที่ 5 (พธ30)

พธ/2 a.2 เกิดการต่อสู้กับคนท้องถิ่น (ยักษ์) (พธ7, พธ30)

พธ/2 a.3 พยากรณ์คนท้องถิ่นนั้นว่าจะมาเป็นพญารัตนนิกราช (พธ7, พธ30)

พธ/2 b การสนทนาเรื่องในอนาคต

พธ/2 b.1 พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนท์ (พธ7, พธ14, พธ17, พธ22, พธ23,
พธ25)

พธ/2 b.2 พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอินทร์ (พธ26, พธ27, พธ28)

พธ/2 b.3 มุทุทะเทวดาเจ้ากับพระธรรมปิฎก (พธ20)

พธ/2 c ประวัติศาสดาและประวัติศาสตร์

พธ/2 c.1 พุทธประวัติ (พธ23)

พธ/2 c.2 ความเสื่อมของศาสนา (พธ22, พธ26, พธ27, พธ28, พธ29)

พธ/2 d เกิดกลียุค

พธ/2 d.1 กลียุคก่อน พ.ศ.5000

พธ/2 d.1.1 ธรรมชาติวิปริต (พธ22, พธ24, พธ25, พธ26, พธ27,
พธ28, พธ30)

พธ/2 d.1.2 สังคมวิปริต (พธ22, พธ24, พธ25, พธ26, พธ27, พธ28,
พธ30)

พธ/2 d.1.3 เกิดสงคราม (พธ22, พธ24, พธ25, พธ26, พธ27, พธ28,
พธ30)

พธ/2 d.2 กสิยุคหลัง พ.ศ. 5000

พธ/2 d.2.1 ธรรมชาติวิปริต (พธ5, พธ11, พธ12, พธ13, พธ15,
พธ16, พธ17, พธ20)

พธ/2 d.2.2 สังคมวิปริต (พธ5, พธ11, พธ12, พธ13, พธ15, พธ16,
พธ17, พธ20)

พธ/2 d.2.3 เกิดสงคราม (พธ5, พธ6, พธ7, พธ8 - พธ9, พธ10,
พธ11, พธ12, พธ14, พธ15, พธ16, พธ17, พธ21)

พธ/2 e มีพญารักรมิกราชมาเกิดในโลกมนุษย์ (พธ5, พธ6, พธ7, พธ8 - พธ9, พธ20,
พธ21, พธ22, พธ23, พธ25, พธ26, พธ27, พธ28, พธ29)

พธ/2 f พญารักรมิกราชทำภารกิจต่างๆ

พธ/2 f.1 ห้ามสงคราม (พธ5, พธ7)

พธ/2 f.2 ชำระศาสนา

พธ/2 f.2.1 สังคายนาพระไตรปิฎก (พธ5, พธ7, พธ10, พธ22,
พธ23, พธ24, พธ26, พธ29)

พธ/2 f.2.2 จับอัครชีสีก (พธ5, พธ7)

พธ/2 f.2.3 สั่งสอนธรรมแก่ชาวเมือง (พธ5, พธ7, พธ10)

พธ/2 f.2.4 สร้างและบูรณะศาสนสถาน (พธ5, พธ7, พธ10, พธ29,
พธ30)

พธ/2 f.3 สร้างเมืองใหม่ (พธ27, พธ28)

พธ/2 g การพรรณาลักษณะของพญารักรมิกราช (พธ5, พธ6, พธ8 - พธ9)

พธ/2 h การแนะนำและสั่งสอนเพื่อให้พบพญารักรมิกราช

พธ/2 h.1 สอนโดยพระอินทร์ (พธ8, พธ10, พธ11, พธ12, พธ13, พธ15, พธ16,
พธ22, พธ28, พธ30)

พธ/2 h.2 สอนโดยพระศรีอารีย์ (พธ11)

พธ/2 h.3 สอนโดยพระนางศรีมหามายา (พธ11)

พธ/2 h.4 สอนโดยพระพุทธเจ้า (พธ14, พธ25)

พธ/2 h.5 สอนโดยมฤตดาเทวดา (มเหสักข์เมืองตะไค้ง) (พธ 20)

พธ/2 h.6 สอนโดยไม้ระบู้ชื่อผู้สอน (พธ6, พธ7, พธ9, พธ18, พธ19, พธ21)

พธ/2 i ยุคสมัยของพระศรีอารีย์ (พธ14, พธ17, พธ18, พธ19, พธ31)

พธ/3 ตำนานเมือง

ตำนานพื้นเมืองกรุง (พธ32 - พธ33)

กล่าวถึงพระพุทธเจ้าเสด็จมายังสถานที่แห่งหนึ่ง เห็นแมลงภู่ทั้งหลายบิน มากินเกสรดอกไม้ ก็ทรงหัวเราะ พระอานนท์ทูลถามว่าเหตุใดพระองค์จึงทรงหัวเราะ จึงทรงมี พุทธพยากรณ์ว่า ณ สถานที่แห่งนี้ต่อไปภายหน้าจะเกิดเป็นเมือง จะมีกษัตริย์นามว่าพระเจ้าลามาเทศ เจริญรุ่งเรือง มีศรัทธาถวายผลไม้ เมืองนี้ในอดีตมีกษัตริย์พระองค์หนึ่งพระนามว่าพระเจ้าลามาเทศ และได้บวชในศาสนาของพระพุทธเจ้ากกุศลันโธ ใน พ.ศ. 800 จะเป็นเมืองชื่อศรีอยุธยา ต่อมาจึง เป็นศรีอยุธยา ต่อมาได้กล่าวถึงลำดับกษัตริย์ในเมืองศรีอยุธยา นับแต่ท้าวอภัยทนต์ราช จนถึงท้าว อู่ทอง และพระนารายณ์ เมื่อยุคสมัยของพระนารายณ์ บ้านเมืองเริ่มเข้าสู่สภาวะ ผู้คนได้รับความทุกข์ยากเป็นอันมาก และให้ภาวานาคา

เมื่อศักราชได้ 2303 จะมีพญาแก้วคอดำมารบกับเมืองกรุงศรีอยุธยา ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก มีพญา 3 ตนที่ชำนาญในการรบได้รบกันอย่างสามารภ ครั้งนั้น พระพุทธสิหิงค์เหาะมาโปรด ต่อมาใน พ.ศ.2307 จะได้ข่าวพญาธรรมิกราชผู้มีบุญ ชาตีก่อนเคย เสวยราชสมบัติในเมืองหนองโสน แล้วได้เสวยราชย์ในล้านช้างด้วย และจะกลับมาเกิดในเมือง หนองโสน เป็นกษัตริย์ แม่พานนี้มาทำอะไรทำนา พระพุทธเจ้าทำนายไว้ว่าพญาธรรมิกราชของคี่จะมี ลูก 2 คน มีหลานชาย 1 คน พ.ศ.2329 คนทั้งปวงจะเข้าป่าหนีภัย ขอให้ทำบุญให้มากและบูชา คาคาในหนังสือนี้ คนที่ไม่เชื่อจะรากลือตาย ใครที่เชื่อถือจะมีอายุยืน และจะได้เห็นหน้าผู้มีบุญ ในเดือน 10 ขึ้น 5 ค่ำ ปีกุน ให้หมั้นทำบุญรักษาศีลภาวนา

ตำนานเมืองระแวก (พธ34)

ในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่นั้น ทรงทำนายเหตุการณ์ในอนาคตไว้ที่เมืองละแวกว่า เมื่อเสด็จมาถึงเมืองแห่งนี้ พญานาคได้มาอุปฐาก จึงทำนายว่าสถานที่ ดังกล่าวนี้นี้จะเป็นที่ตั้งของพระพุทธศาสนา พระอานนท์จึงขอเอาพระเกศธาตุบรรจุไว้ที่นี่ พระพุทธ องค์ทรงมอบพระเกศธาตุให้จำนวน 5 เส้น จากนั้นพระอินทร์ พระพรหม ครุฑ นาค และพญาเจ้า เมืองละแวก จึงก่อเจดีย์ขึ้นเป็นจำนวน 5 องค์ สำหรับเป็นเครื่องหมายของศาสนา 5,000 ปี

ครั้นเมื่อพระพุทธองค์นิพพานไปแล้ว 22 ปี พญาอโศกธรรมิกราชได้มา บูรณปฏิสังขรณ์เจดีย์ดังกล่าวให้เจริญรุ่งเรือง โดยก่อกำแพงแก้วรอบบริเวณพร้อมทั้งติดแผ่นทอง จังโกทุกองค์เจดีย์ ส่วนเมืองละแวกแห่งนั้นมีบริเวณกว้าง 3 พันวา ยาว 2 พันวา กำแพงเมืองก่อ ด้วยหินหนา 6 พันวา สูง 4 พันวา คูเมืองลึก 7 วา สำหรับบริเวณที่สร้างเจดีย์ 5 องค์ กว้าง 300 วา

ฐานเจดีย์องค์หนึ่งกว้าง 14 วา สูง 20 วา แต่ละเจดีย์มีซุ้มพระพุทธรูปทั้ง 4 ด้าน เหมือนกันหมดทุกองค์

เจดีย์ทั้ง 5 องค์ดังกล่าวนี้ พระพุทธองค์ให้สร้างไว้เพื่อเป็นเครื่องหมายทางศาสนา หากเจดีย์จมพื้นดินลงไป 1 องค์ เท่ากับศาสนาพันไปแล้ว 1 พันปี จนกว่าจะครบ 5,000 ปี เจดีย์ทั้งหมดจึงจะหายไปเป็นที่สุด เจดีย์ดังกล่าวนี้มีผู้อุปัฏฐากดูแล คือ ภิกษุ 500 องค์ สามเณร 500 รูป คฤหัสถ์ 500 คน

ในช่วงระยะเวลาระหว่างพุทธศาสนา 5,000 ปีนั้น จะมีพญารัตนนิกรราช เกิดมาจำนวน 5 องค์ โดยมีช่วงเวลาค้างละ 1,000 ปี สำหรับพญารัตนนิกรราชองค์ที่ 3 ที่จะเกิดมาในระหว่างพุทธศาสนาได้ 3,000 ปีนั้น จะเกิดมาในขณะที่บ้านเมืองเดือดร้อนวุ่นวาย ผู้คนไม่มีศีลธรรม เกิดมีการรบพุ่งฆ่าฟันกันไปทั่ว

ก่อนที่จะมีพญารัตนนิกรราชเกิดขึ้นนั้น ท้องฟ้าจะมีมืดมิดเป็นเวลา 7 วัน ครั้นถึงวันที่ 8 ท้องฟ้าจึงจะสว่างสดใส เทวบุตรจะนำเอาเครื่องสูง 5 ประการมาทำพิธีราชาภิเษก โดยมีนางฟ้าและพระฤๅษีมาร่วมพิธีด้วย รวมทั้งข้าทาสบาทบริจาริกา จำนวน 16,000 นางจาก อุตรรกุทวิป

เมื่อเสร็จพิธีราชาภิเษกแล้ว ปราสาท 3 หลังจะผุดขึ้นมาจากพื้นดิน แต่ละหลังทำด้วยทองคำ แก้วและเงิน พญารัตนนิกรราชองค์นั้นได้เสวยราชสมบัติในเมืองฝาง ในราชสำนักจะมีบุรุษผู้ประเสริฐจำนวน 6 คน พญารัตนนิกรราชจะขุดเอาข้าวของเงินทองจากพื้นดิน มาบูรณะบ้านเมืองและแจกจ่ายเป็นทานแก่คนทั่วไป หลังจากนั้นจึงได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ให้มีความเจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป

ตำนานแม่ระมิงไชย (พร35)

เนื้อเรื่องกล่าวถึงนับตั้งแต่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้สำเร็จเป็นสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ได้ประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาจนล่วงไปแล้ว 43 พรรษา ขณะนั้นสมเด็จพระพุทธองค์ได้พักจำพรรษาที่เมืองสาวัตถี หลังจากออกพรรษาแล้ว พระพุทธเจ้าก็ได้พาเอาพระอานนท์เถระเจ้า และพระโสฬตตรเถระ มีพระอินทร์ พญาอโศก ท้าวจตุโลกบาล กัณถางร่มฉัตร พญาอโศกถือฉลองพระบาท พระอินทร์ถือไม้เท้าและพัด พระอานนท์ถือตาลปัตร ติดตามพระองค์เสด็จจากเมืองสาวัตถีไปตามลำดับบ้านน้อยเมืองใหญ่ทั้งหลาย

เมื่อเสด็จถึงปากแม่น้ำระมิงแล้วเสียบน้ำแม่ระมิงขึ้นไปได้ 8,000 วา ก็ได้พบโยคีเฒ่าผู้หนึ่งมีอาศรมอยู่บนดอยที่นั่น พระพุทธเจ้าได้มอบพระเกศาให้โยคีเฒ่า 1 เส้น พระอินทร์ก็ได้เนรมิตอุโมงค์ขึ้นบนดอยที่นั่นลึกได้ 12 วา และให้โยคีบรรจพระเกศาไว้ แล้วพระอินทร์ได้เนรมิตจักรยนต์ไว้ที่ปากอุโมงค์ เพื่อรักษาพระเกศาธาตุ แล้วพระพุทธองค์ได้พยากรณ์ไว้ว่า ดอยลูกนี้

ภายหน้าจักได้ชื่อว่า "ดอยเก็ง" แล้ว ได้พาพระอานนท์เสียบฝั่งน้ำระมิงขึ้นมา ได้มาพบ "ทัมมิละ" หรือ "ทมิฬ" ซึ่งหมายถึง คนพื้นเมืองคนหนึ่งทำหลุ (ระหัด) พัดน้ำเข้าในนาโค (นาปรัง) ของตน ฝ่ายทัมมิละผู้นั้นเมื่อเห็นสมเด็จพระพุทธรองค์ ก็มีความเลื่อมใสศรัทธาจึงนำเอาผ้าสไบของตนเช็ดพระบาทของพระพุทธรองค์ที่ทรงเปื้อนน้ำและโคลน พอเช็ดเสร็จแล้วผ้าสไบผืนนั้นก็กลับกลายเป็นทองไปในทันที ทัมมิละผู้นั้นดีใจมาก จึงนิมนต์พระพุทธรเจ้าไปประทับพักผ่อนบนแท่นหินอันมีริมฝั่งน้ำแม่ระมิงหัวนาของตน แล้วรีบไปหุงข้าวนำมาใส่บาตรของพระพุทธรองค์ ส่วนหม้อข้าวก็กลับกลายเป็นทองคำอีก เสร็จแล้วพระพุทธรเจ้าก็ทำนายไว้ว่า ฐานะที่ได้เมืองอังกัฏฐะที่นี่ ต่อไปในอนาคตกาลภายหน้าจักแห่งแล้ง จักได้ชื่อว่า "เมืองหอด" ม้าหินที่ตภาคดั่งพักจันปิตนทบาทนี้ ภายหน้าจักมีชื่อว่า "ทุ่งม้าหนุ่ม" สถานที่ทัมมิละสร้างหลุพัดน้ำจากแม่ระมิงเข้าสู่หานี้ ภายหน้าจักได้ชื่อว่า "ท่าหลุ" ที่เหนือท่าหลุขึ้นไปจักได้ชื่อว่า "วังบ้าน" เพราะทัมมิละผู้นี้ทำฝายบ้านน้ำไว้แล จากนั้นพระพุทธรองค์ได้มอบพระเศาให้พญาอังกัฏฐะและพวกทัมมิละให้บรรจุไว้ใต้ต้นไม้ทองหลวงอันอยู่บนยอดดอยนั้น พญาอังกัฏฐะก็ให้พวกทัมมิละทั้งหลายขุดใต้ต้นทองหลวงนั้นให้ลึกได้ 20 วา แล้วนำพระเศาบรรจุลงในโกฏเงินแล้วเอาลงบรรจุไว้ใต้อุโมงค์ แล้วปิดปากหลุมไว้ พระอินทร์ได้มาเนรมิตจักรยนต์ไว้ที่ปากหลุม แล้วพระพุทธรองค์ทำนายว่า ในอนาคตจะมีพระอรหันต์ชื่อว่ามหินทเถระ นำเอากระดูกข้อแขนของตภาคตมาบรรจุรวมไว้กับเศาธาตุที่นี่ ต่อไปอนาคตที่นี้จักมีนามว่า "บ้านหลวงจอมทอง"

ขณะที่สมเด็จพระพุทธรองค์จำพรรษาอยู่ที่ดอยจอมทองนั้น ยังมีทัมมิละผู้นั้นนามว่าแสนคำทอง เป็นใหญ่กว่าทัมมิละทั้งหลายในเขตนั้น ได้มีสหายอยู่อีก 3 คน ผู้นั้นอยู่แคว้นฝ่ายเหนือนามว่า แสนคำคง มีนิวาสสถานอยู่บ้านขุนคองหลวง อีกผู้นั้นชื่อหมื่นคำคงอยู่ฝ่ายวันออกดอยจอมทองหลวง เป็นใหญ่แก่หมู่ชายของทั้งหลายมีนิวาสสถานอยู่บ้านห้วยพันช้อย ทั้ง 3 สหายพอรู้ข่าวว่าพระพุทธรเจ้าจำพรรษาอยู่ที่บ้านหลวงจอมทอง ก็ได้นัดหมายกันไปเข้าเฝ้าพระพุทธรเจ้า จุดที่นัดหมายกันนั้นเรียกว่าท่าขุนคอง ครั้นพากันไปถึงที่ประทับของพระพุทธรเจ้าแล้วก็พากันกราบนมัสการถวายปัจจัยต่างๆ แล้วสมเด็จพระพุทธรองค์จึงให้ 3 สหายหาพานดอกไม้มา แล้วพระพุทธรองค์ได้บัวนเขพะ (น้ำลาย) ลงใส่ในพานดอกไม้มอบให้ทัมมิละทั้ง 3 คน ทัมมิละทั้ง 3 คนรับเอาแล้วอันว่าเขพะนั้นก็กลับกลายเป็นก้อนธาตุดั่งอันสวยงาม แล้วแตกออกเป็นสองก้อนมีสีต่างกัน ลวะแสนคำทองนั้นได้ธาตุดั่งขางดั่งหอมมุข พระพุทธรองค์ให้นำไปบรรจุไว้ที่ข้างหนองไขง เพราะที่นั้นในปฐมกับปีก่อนเคยเป็นที่อยู่อาศัยของพระองค์มาก่อน ในครั้งได้เกิดเป็นพญาหงส์ทองก็เคยได้อาศัยหนองไขงแห่งนี้เป็นที่อยู่ ส่วนธาตุดั่งคณิกายอันมีสีเหลืองนั้นได้มอบให้แก่ทัมมิละชื่อหมื่นคำคง ให้อริฐานเอาติดหน้าผาไว้ ในอนาคตจะมีทัมมิละผู้นั้นนามว่าลวะจอมจักรมานำเอาไปบรรจุไว้ในเจดีย์ ส่วนทัมมิละชื่อว่าหมื่นคำคงพันช้อยนั้นไม่ได้รับส่วนแบ่ง พระพุทธรองค์ตรัสว่า เหตุที่ธาตุดั่งไม่แตกออกนั้น เพราะที่ห้วยพันช้อยนั้นสมควรที่จะบรรจุสรีระธาตุของพระอรหันต์ และว่า

ที่นั่นในอนาคตจะมีชื่อว่าห้วยพันจ้อย จากนั้นหมื่นคำคงจึงไปขอเอาธาตุกับพระโสณนุตตระเถระ ก็ได้เกศาของพระเถระไป 16 เส้น

หลังจากออกพรรษาแล้ว สมเด็จพระพุทธองค์พร้อมด้วยพระโสณนุตตระและพระอานนท์ก็เสด็จจากจอมทองจาริกสู่นองโขง โดยเลียบไปตามลำน้ำแม่ระมิงไปแหวะที่หนองโขง ฝ่ายห่มมีละแสนคำทอง พอรู้ว่าพระพุทธเจ้าเสด็จมาถึงหนองโขงก็ดีใจ ได้หาห้วยมันลูกไม้ต่างๆ ไปถวาย หลังจากที่ทรงอนุโมทนาแล้ว ก็เสด็จจากที่นั่นเลียบฝั่งแม่ระมิงขึ้นไปถึงอ่างสงรงเชียงดาว ที่นั่นพระพุทธองค์เสด็จเข้าไปในถ้ำคูหา แล้วได้เทศนาแก่มหายักษ์อันรักษาอ่างสงรงนั้น แล้วทรงทำนายไว้อย่างละเอียดว่า

ในเมื่อพุทธศาสนาถูกล่วงไปแล้ว 4,000 ปี ยักษ์นั้นจะเกิดมาเป็นพญาธรรมิกราชตนหนึ่งในเขตโยนกโลก หรือญไทย อีกฝั่งหนึ่งของน้ำแม่ระมิงจัก โดยจะมากเกิดเป็นลูกทวดตะข่างทอหูก ขณะที่ท่านยังหนุ่มอยู่นั้นวิบากกรรมท่านยังมีมาก หากย่างเข้ามัชฌิมวัยไปแล้ว จะมีเทพบุตรองค์หนึ่ง จุตจากสวรรค์ชั้นดุสิตมาบวชเป็นพระในพุทธศาสนา ครั้งนั้นบ้านเมืองจะเกิดกสิยุค ทั้งยักษ์และเทวบุตรซึ่งมาถือกำเนิดในครั้งนั้น จะได้ช่วยกันกอบกู้บ้านเมืองให้พ้นจากยุคเข็ญ กล่าวคือ ในเมื่อพุทธศาสนาผ่านมาถึง 4,000 ปีนั้น บ้านเมืองจะเกิดหายนะไปทั่ว พวกสมณพราหมณ์นักบวชทั้งหลายก็จะอ้างตัวว่าเป็น "ตนบุญ" อวดอ้างเป็นพระอรหันต์กันไปทั่ว ผูกคฤหัสถ์ทั้งหลายก็จะอ้างตัวเป็นตนบุญบ้าง เป็นพญาธรรมบ้าง เป็นโพธิสัตว์บ้าง เป็นพระศรีอารียบ้าง จะมียาทิพย์และน้ำบ่อทิพย์อันจอมปลอมเกิดขึ้นทั่วไป ช้างม้าวัวควายพูดภาษาคนได้ คนและสัตว์จะสมสู่กัน พ่อแม่ลูกก็จะไม่รู้จักความเป็นพ่อแม่ลูก กุมาระกุมารี อายุ 11-12 ก็พากันมีผิวมีเมีย โรคหาก็จะลงกินคนทั้งหลาย ฝักร้ายก็จะมาสร้อยเสพกับคนมนุษย์ พวกผีก็จะมากินข้าวปลาอาหารร่วมกับด้วยฝูงชน ทั้งแดดทั้งลมฝนก็จะร้ายนัก ตกลงมาถูกต้องข้าวกล้าใบก็จะหงอยตาย คนนำเอาผลหมากรากไม้พืชผักมากิน ก็จะกลายเกิดเป็นโรคตาย น้ำก็จะท่วมบ้านท่วมเมือง ไฟก็จะไหม้บ้านไหม้เมือง ฟ้าก็จะผ่าบ้านเมืองวัดวาอารามพระธาตุเจดีย์ แผ่นดินก็จะไหว คนจะตายด้วยภัยใหญ่ 5 ประการ โจรร้ายจะมีไปทุกบ้านทุกเมือง ฝูงคนบาปหนาอธรรมก็จะบรรพมาพินกันมิได้ขาด อากาศและแผ่นดินก็จะร้อนมากนัก พยาธิโรคที่ไม่เคยมีเคยรู้เคยเห็นก็จะปรากฏให้เห็น น้ำแม่ระมิงอันนี้ไหลออกจากห้วยไคร้ทางทิศเหนือ ไหลไปจนถึงมหาสมุทร

เมื่อพระศาสนาของพระตถาคตได้ 2,000 ปีไปแล้ว น้ำแม่นี้เรียกแม่ระมิงต่อไปถึง 3,000 พัน ถึง 4,000 พันปี คนทั้งหลายจะเรียกน้ำแม่นี้ว่า "น้ำแม่ปลาปิ้ง" เพราะได้นิรมิตมาจากห่มมีละสองผิวเมียได้นำปลาปิ้งมาใส่บาตร พระพุทธเจ้ารับและอนุโมทนาแล้วจึงเสด็จไปทำน้ำ อธิษฐานจิตให้ปลาปิ้งนั้นมีชีวิตแล้วปล่อยลงแม่ระมิงไป หากว่าอายุพระศาสนาล่วงไปถึง 4,500 ปี คนทั้งหลายจักเรียกชื่อว่า "น้ำแม่ปิ้ง"

เมื่อศาสนาผ่านไป 1,000 ปีนั้น น้ำแม่ระมิงจกย้ายห่างจากธรณีพระธาตุ อังครรัฐระจอมทอง ไปไกลได้ 1 โยชน์ ศาสนาผ่านไป 3,000 ปี น้ำแม่ระมิงจกแห้งแล้งแตกกระแหง สายน้ำจะย้ายห่างจากเมืองพิงเชียงใหม่ไปทิศภาคเหนือเขตทริภุญชัย เรือกสวนไร่นาจะแห้งแล้ง พืชพันธุ์ธัญญาหารจะเหี่ยวเฉาตายไปมากนัก บ้านเมืองจะเกิดโกลาหล โจรผู้ร้ายมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง รบราฆ่าฟันกันตายมาก คนบดเคี้ยวเชื้อ พ้อคำ ท้าวพญาจะต้องระวังรักษาชีวิตอย่างยากลำบาก เมื่อศาสนาถึง 4,000 ปีกว่าแล้ว น้ำแม่กวง-แม่ชาน-แม่วาง จะท่วมเมืองทริภุญชัย จากนั้นจะมี มหาเศรษฐีคนหนึ่งมีชื่อว่า ธัมมาวิเชยยาจะเป็นผู้มีบุญสมภาร มาคิดสร้างศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง ต่อไปแล ท้าวพญาเสนาอำมาตย์สมณพราหมณ์ก็จะมีศีลมีธรรมอันดี บ้านเมืองก็ร่มเย็นเป็นสุข ยิ่งๆ ขึ้น ตราบสิ้น 5000 พระวัสสา

เมื่อพระพุทธเจ้าเทศนาสั่งสอนมหายักษ์และภิกษุทั้งหลายแล้ว ก็ได้ อามลาโยชผู้รักษาอ่างสงระเชียงดาว แล้วยก็ได้กลับล่องน้ำแม่ระมิงเลียบลงมาตามสายน้ำ มาพักอยู่ ได้ร่มไม้ซี้เหล็กต้นหนึ่ง แล้วยได้ทำนายว่าภายหน้าจักได้ชื่อว่า "ซี้เหล็กร่มหลวง" แล้วยได้เสด็จล่อง ตามลำน้ำแม่ระมิงไปแวะพักไสยาสน์ที่ขอนไม้่ม่วงฝั่งสบแม่หยวก ห้วยหาดเยือง แล้วพระองค์ ได้ทำนายไว้ว่าในอนาคตจะได้ชื่อว่า "พระนอนของม่วงสบแม่หยวก" แล้วพระพุทธองค์ได้เสด็จตาม ลำน้ำไปแวะที่ดอยอุสุภัพพตาได้มอบพระเกศา 1 เส้นแก่ปู่แสะย่าแสะสองผัวเมีย ให้เอาบรรจุไว้ บนดอยอุสุภัพพตา แล้วพยากรณ์ไว้ว่า ในกาลภายหน้า ลูกศิษย์ของพระตถาคตชื่อ พระสุนทร ชาวเมืองสุโขทัย ร่วมกับพญาเชียงใหม่ชื่อเกือนา จะได้นำธาตุมัญจุรงค์ของพระองค์ไปบรรจุไว้ หลังจากนั้นเสด็จไปที่บุปผาสวนดอกไม้พยอมแล้วไว้ยังพระเกศาธาตุ แล้วเสด็จไปวัดพระสิงห์บรรจุ พระเกศาไว้ 1 เส้น แล้วเสด็จไปวัดสังฆาราม 1 บรรจุพระเกศาธาตุ 1 เส้น แล้วเสด็จไปเก้ากุ่ม ต่อไป วัดเชียงมั่น แล้วเสด็จวัดกิตติโชติการามมหาเจดีย์ สำหรับวัดนี้บรรจุพระเกศาธาตุไว้ 8 เส้น แล้ว ทำนายไว้ว่า เมื่อตถาคตนิพพานไปแล้วธาตุกระดูกคางตถาคตจะมาบรรจุไว้ที่นี่อีก แล้วเสด็จวัด ปุพพาราม ไปนันทารามและเสด็จไปดอยคำ-ดอยเงิน แต่ละแห่งพระพุทธองค์ได้ไว้พระเกศาธาตุ แห่งละ 1 เส้น แล้วเสด็จไปดอยถ้ำ แล้วเสด็จไปพักที่พระบาทยังหวิดต่อไปที่อัมพวนารามทุ่งตุม แล้วเสด็จไปพระบาทตากผ้า เสด็จไปดอยน้อย แต่ละแห่งที่ทรงแะนั้นก็ไว้พระเกศาธาตุทุกที่

จากนั้นได้เสด็จไปที่ท่าสังเวช อันมีในสังเวคะวัดตุ ก็ได้ทรงพิจารณาปลง อายุสังขารและเสด็จไปยังเมืองกุสินาราย พระองค์ได้ปรินิพพานระหว่างต้นรังคูในสวนอุทยานของ มัลละกษัตริย์ ประทับไสยาสน์บนแท่นหิน ท้าวพญาร้อยเอ็ดหัวเมืองและ 16 แคว้น ตลอดถึง เทพบุตรเทพดา พระอินทร์ พระพรหม พญาอมราช ท้าวจตุโลกบาล ครุฑ นาค อสุรินท์ และยักษ์ มารทั้งหลายก็พากันมาร่วมถวายพระเพลิงเป็นอันมาก หลังจากถวายพระเพลิงได้ 7 วันแล้ว ท้าว พญาทั้งหลายในชมพูทวีป ต่างส่งราชทูตพร้อมด้วยเสนาโยธามาขอส่วนแบ่งสารีริกธาตุของพระ

ศาสดาจนเกิดเป็นโกลาหลวุ่นวาย จนถึงจะเกิดสงครามแย่งชิงกันขึ้น พระอินทร์พร้อมด้วยท้าวจตุโลกบาลได้ห้ามทัพไว้ แล้วได้ตกลงแบ่งธาตุกันด้วยสันติวิธี

ตำนานเมืองฝาง (พธ36)

เริ่มกล่าวตั้งแต่พระพุทธเจ้าเสด็จมาจากดอยเก็ง (ในเขตอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่) โดยมีพระอรหันต์พระอินทร์ และพญากอศกธรรมิกราชติดตามมาด้วย ตอนแรกทรงพบลวະผู้หนึ่งกำลังวิดน้ำเข้านา จึงทรงทำนายว่าในทีนั้นต่อไปจะเป็นเมืองหอด ทรงประทับรอยพระบาทไว้บนหินที่มีลักษณะคล้ายเต่า เมื่อเดินทางต่อไปพญานาคเกิดความเสื่อมไซ จึงประทับรอยพระบาทไว้ให้และทำนายว่าต่อไปจะเป็นเมืองมหานคร ครั้นเดินทางไปถึงบ้านลวະ ที่เป็นช่างปั้นหม้อทำนายว่าต่อไปจะเป็นเมืองภุญชานครและสั่งเอาไว้ว่าหากพระองค์นิพพานไปแล้ว ให้นำเอาธาตุกระดูกศีรษะด้านขวามาบรรจุไว้ที่นี่

เมื่อเสด็จมาถึงได้ร่มมะขาม เทวดาบันดาลห้าฝนเงินทองตกลงมาบูชา จึงได้ชื่อว่าดอยเขาค้ำหลวง จากนั้นจึงเสด็จไปทางทิศตะวันออก ทำนายว่าต่อไปจะเป็นเมืองใหญ่ มีอารามสำคัญ 6 แห่ง ประทับรอยพระบาทไว้บนก้อนหิน เมื่อมาถึงได้ร่มไม้บุญนาค สองสามีภรรยา นำเอาดอกบัวมาถวายก็ทรงทำนายว่าต่อไปจะเป็นวัดบุปผารามคือวัดสวนดอกไม้ ทรงอธิษฐานให้เกศธาตุแตกออกเป็น 8 เส้นบรรจุไว้ในสถานที่ดังกล่าว

ครั้นเสด็จมาถึงกอไม้หก จึงทำนายว่าต่อไปจะเป็นเวฬุวนารามป่าหก ประทานพระเกศธาตุไว้ เมื่อเสด็จไปทางทิศตะวันออก ทำนายว่าต่อไปจะเป็นวัดบุพพาราม ต่อมา มีภิกษุชาวพม่ามาขอบวชใหม่ ทำนายว่าต่อไปจะเป็นเมืองซีใหม่หรือเมืองเชียงใหม่ เมื่อเสด็จไปทางทิศตะวันออก ลวະนำเนื้อวัวกระทิงย่างมาถวาย ทำนายว่าต่อไปจะเป็นวัดโคศคาราม ประทานเกศธาตุไว้ จากนั้นจึงเสด็จไปทางทิศใต้ ลวະนำผลไม้มาถวาย ทำนายว่าต่อไปจะเป็นวัดพิชชอาราม

เมื่อเสด็จไปทางตะวันออกเจียงเหนือ นักบวชชาวพม่า 7 คน ขอเอา เกศธาตุ ทำนายว่าต่อไปจะเป็นสังฆอาราม จากนั้นจึงเสด็จไปสู่ทิศเหนือ ลวະสร้างกระท่อมไม้ถวายให้เป็นที่ประทับ ทำนายว่าต่อไปเป็นวัดอินทาราม ประทานเกศธาตุไว้ ต่อมาเมื่อเสด็จเข้าไปในหมู่บ้านลวະ นักบวชชาวพม่าจุดไฟบูชา ทำนายว่าต่อไปจะเป็นโชติอาราม ประทานพระเกศธาตุพร้อมทั้งรับสั่งว่าถ้านิพพานไปแล้ว ให้นำเอาธาตุฝ่ามือขวามาบรรจุที่นี่ จากนั้นจึงเสด็จไปโปรดช่างปั้นหม้อ ลวະสร้างพระพุทธรูปองค์เล็กๆ จำนวน 3 ล้าน 6 แสนองค์ถวายจึงให้นำไปฝังไว้ เมื่อเสด็จไปถึงดอยนี้บนอนก็ประทานพระเกศธาตุ ส่วนในเมืองยวม เมืองยาง เมืองแช่ ประทับรอยพระบาทไว้ที่ละแห่ง

ต่อมากล่าวถึงพระพุทธเจ้าเสด็จไปพบพญายักษ์ที่ดอยอ่างสูง ทรงเทศนาให้พญายักษ์ฟัง ทรงทำนายว่าต่อไปเมื่อศาสนาได้ 2,000 ปี พญายักษ์จะเกิดเป็นพ่อค้าข้าวสาร เป็นผู้มีสติปัญญาและจะได้ครองเมืองเชียงดาว

เมื่อเสด็จมาถึงเมืองฝาง ทอดพระเนตรเห็นหนองน้ำใหญ่ จึงทำนายว่าต่อไปจะเป็นเมืองล้านช้างอโยธยา ครั้นมาถึงหนองน้ำอีกแห่งหนึ่ง พญานาคนำเอาน้ำผึ้งมาถวาย ทำนายว่าต่อไปจะได้ชื่อว่าพระนอนหนองผึ้ง จากนั้นจึงเสด็จไปนอนบนคันนาแห่งหนึ่ง ทำนายว่าต่อไปจะได้ชื่อว่าพระป่านและแม่ปู่คาแห้ง

ครั้นเสด็จมาถึงถ้ำดับเตาก็เกิดอาการประชวรอย่างหนัก หมอโกมารภักจจึงพาพระฤๅษีจากดอยดวนมารักษา แต่ทรงปลงอายุสังขารแล้วจึงไม่ยอมให้ฤๅษีรักษา จากนั้นได้เสด็จไปยังถ้ำเชียงดาวและใช้ให้พระอานนท์ไปตักน้ำที่แม่น้ำปิง พระอานนท์ถูกยักษ์จับตัวไว้ พระพุทธองค์จึงเสด็จไปช่วยและได้ทำนายว่าต่อไปยักษ์จะไปเกิดเป็นพญากาวิละในเมืองเชียงใหม่ เมื่อเสด็จมาถึงสถานที่แห่งหนึ่งทรงปวดท้อง นาคจึงเนรมิตห้องส้วมให้ ทำนายว่าต่อไปจะเป็นพระบาทยังวัด จากนั้นได้เสด็จไปทางตะวันตกเฉียงเหนือ พระอานนท์นำผ้าสังฆาฏิไปตาก ทำนายว่าต่อไปจะเป็นพระบาทตากผ้า เมื่อมาถึงดอยแห่งหนึ่ง เทวบุตรนำเอาฉัตรมาบังแดดให้ ทำนายว่าต่อไปจะได้ชื่อว่าดอยเก็ง

ตอนท้ายเรื่องกล่าวถึงพระพุทธเจ้าได้เสด็จไปที่ถ้ำเชียงดาว ทำนายว่ายักษ์ที่รักษาถ้ำจะได้เป็นพญารามิกราชองค์ที่ 3 มีอายุ 200 ปี โดยองค์แรกเกิดที่เมืองปาฏลีบุตร องค์ที่ 2 เกิดในเมืองหงสาวดี องค์ที่ 3 เกิดในเมืองเชียงดาว องค์ที่ 4 เกิดในเมืองอังวะ องค์ที่ 5 เกิดในเมืองอโยธยาและได้กล่าวถึงพระอรหันต์ 500 องค์ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้วก็นำเอาพระบรมสารีริกธาตุมาไว้ที่ดอยอ่างสูง ก็เลยได้ชื่อว่าอ่างสูงเชียงดาว มีพญาอินทร์เหวดามาเนรมิตมหาเจดีย์ทองคำไว้บรรจุพระธาตุ ต่อจากนั้นก็ยังมีพญาอินทร์ พญาพรหม พญานาค มาสร้างพระพุทธรูปทองคำองค์ใหญ่ไว้ในถ้ำ ประดับตกแต่งไว้สวยงาม ในถ้ำแห่งนี้มีทางแหวะไปสถานที่ต่างๆ ได้หลายแห่ง และได้กล่าวถึงวิธีปฏิบัติเมื่อจะเข้าไปชมถ้ำตามที่ต่างๆ หากว่าปฏิบัติไม่ถูกก็จะกลับออกมาไม่ได้

ส่วนในเมืองเชียงใหม่ เมื่อศาสนาใกล้จะถึง 3,000 ปี บ้านเมืองจะเกิดความเดือดร้อนวุ่นวาย หาเชื้อพระวงศ์ที่จะขึ้นเป็นกษัตริย์ปกครองเมืองมิได้ ในเวลาต่อมายักษ์ที่รักษาถ้ำเชียงดาวอยู่นั้นจะเกิดมาเป็นพญารามิกราช โดยเกิดมาเป็นพ่อค้าข้าวสาร พระอินทร์จะมาอัญเชิญขึ้นไปทำพิธีราชาภิเษกบนสวรรค์ จากนั้นจึงลงมาทำพิธีอีกครั้งหนึ่งในเมืองเชียงดาว ส่วนพระมเหสีคือนางแก้วจากอุดรภูทวีป

ตำนานหนองสะเน่า (พธ37)

ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดสัตว์ที่เมืองยวนประทับได้ต้นไม้ใหญ่คู่หนึ่ง เห็นแมลงภูและผึ้งบินตอมเกสรอยู่ ก็ทรงหัวเราะ พระอานนท์จึงทูลถามถึงเหตุที่ทรงหัวเราะ พระพุทธเจ้าทรงเล่าว่า ในกาลภายหน้าจะเกิดเมืองที่นี่ และมีพราหมณ์ชื่อ กุลพราหมณ์เกิดศรัทธาถือเอาหมากสมอ พระองค์ทรงรับและฉันผลสมอที่นั่น พระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นสัตว์ทั้งหลายแล้ว ทรงพิจารณาว่า แลน(ตะกวด) นกยาง และลิง มาชุมนุมอยู่ด้วย ที่นี่จะเกิดเป็นเมืองที่ยิ่งใหญ่กว่าเมืองทั้งปวงและมีพระราชามีปัญญามากดั่งลิง และรู้เจระจาดังสัตว์ 2 ลิน

มีพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่งพระนามว่า ราละมูเทศ ได้เสวยราชสมบัติในพระมหานครนั่นเอง พระองค์ได้บวชในศาสนาของพระกกุสันโธพุทธเจ้า ภายหลังเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้วได้ 700 ปี จะบังเกิดเมืองชื่อว่า สียดธिया (ศรีอยุธยา) เหตุว่าพราหมณ์ได้ถวายลูกสมอเป็นยา ครั้งนั้นได้ถวายดอกไม้เงินดอกไม้ทองแก่หงสาวดี ต่อมาก็มีได้เป็นเมืองขึ้นของหงสาวดีอีก และมีกษัตริย์ครองเมืองสืบมา คือ ท้าวอไพโรธนาราช ท้าวพลราช ท้าวกะทอง ต่อมาหาเชื้อกษัตริย์ขึ้นครองราชย์ไม่ได้ จึงได้ขุนนางมาครองเมือง แต่นั้นลูกศิษย์ของพระตถาคตจะตายเป็นจำนวนมาก ขุนเมืองผู้นั้นชื่อว่า นายเลตทวารราชา (พระเพทราชา) ต่อจากสมัยนี้ไปบ้านเมืองก็จะมีแต่ทุกข์ร้อย เกิดกบฏจก จึงขอให้ทุกคนท่องคาถาที่จารไว้โน้นเพื่อให้รอดพ้นจากภัยอันตราย

ในตอนท้ายเรื่องกล่าวถึงการมาเกิดของพญารัตนนิกรราชว่าจะมาเกิดที่หนองสะเน่าแห่งนี้เอง ชื่อว่า กภาพาหิง เป็นผู้ที่รอดพ้นจากภัยอันตรายทั้งหลายที่เกิดมาก่อนหน้า ต่อมาพรรณนาถึงรูปลักษณะและบุญบารมีของพญารัตนนิกรราช (เนื้อเรื่องคล้ายกับตอนต้นพื้นเมืองกุย)

ตำนานเมืองห่อ (พธ38)

ตำนานเมืองห่อนี้กล่าวถึงว่า ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าได้ประทับอยู่ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ในกาลนั้นพระศรีอาริย์ได้เห็นการกระทำอันเป็นโทษของมนุษย์ทั้งหลาย และเห็นถึงทุกข์ภัยที่จะเกิดขึ้นจึงรู้สึกสงสาร และเข้าไปกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า ในกาลภายหน้าโลกมนุษย์จะเกิดโกลาหลรบราฆ่าฟันกันมากมาย ผู้คนทั้งหลายควรจะทำบุญยึดเอาแก้ว 3 ประการเป็นที่พึ่งแก่ตน และจะมีพระรูปหนึ่งเอ็นดูหมู่มนุษย์มากได้เล็งเห็นทุกข์ภัยกบฏที่จะเกิดขึ้นในโลกก็ร้องไห้สงสาร ควรที่จะต้องให้มนุษย์ทำบุญและมีศรัทธาเที่ยงแท้ เมื่อตายไปก็จะไปเกิดในดุสิตาชั้นฟ้า ครั้นเมื่อพระศรีอาริย์มาตรัสรู้ก็จะได้มาเกิดด้วย และขอให้เก็บหนังสือนี้ไว้ในที่สูงและหมั่นบูชา และควรจะคัดลอกเก็บไว้ด้วย

จากนั้นพระพุทธเจ้าก็แสดงธรรมและพยากรณ์ถึงทุกข์ภัยที่จะเกิด 10 ประการ ต่อมาเป็นการพรรณนาสภาพความเลวร้ายของบ้านเมืองต่างๆ นานาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ต่อมากล่าวจารึกหินที่เล่าเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้ากับพระศรีอาริย์มาสนทนากันและพระรูปหนึ่งร้องไห้ ดังที่กล่าวมาข้างต้น ต่อมากล่าวถึงการอุปติของผู้มีบุญ และคำสอนของผู้มีบุญที่ให้นม้นทำความดี รักษาศีลภาวนา

ตำนานพญารมิกราชในกลุ่มนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับพุทธทำนายหรือคำพยากรณ์เกี่ยวกับประวัติการตั้งบ้านเมือง พัฒนาการของบ้านเมือง และการลงมาเกิดของพญารมิกราชเพื่อปราบกสิยุค ผู้วิจัยได้นำมาแบ่งเหตุการณ์สำคัญและจัดทำเป็นโครงเรื่องของกลุ่มเรื่อง พธ/3 ได้ดังนี้

โครงเรื่องตามลำดับเนื้อหากลุ่มเรื่องพญารมิกราช :

ตำนานเมือง (พธ/3)

- พธ/3 a พระพุทธเจ้าเสด็จมายังสถานที่แห่งหนึ่ง (เมืองกรุง (ศรีอยุธยา) พธ32 - พธ33)
(เมืองระแวก พธ34) (แม่น้ำระมิง พธ35) (ดอยเก็งถึงถ้ำเชียงดาว พธ36)
(เมืองยวน พธ37)
- พธ/3 b พระพุทธเจ้าทรงประสบเหตุการณ์
- พธ/3 b.1 พระพุทธเจ้าหัวเราะแมลงภูกินเกสรดอกไม้ (พธ32, พธ33, พธ37)
- พธ/3 b.2 พญานาคมาอุปฐากพระพุทธเจ้า (พธ34)
- พธ/3 b.3 ชนพื้นเมืองนำของมาถวายพระพุทธเจ้า (พธ35)
- พธ/3 b.4 พญายักษ์เชียงดาวทำร้ายพระพุทธเจ้า (พธ35, พธ36)
- พธ/3 b.5 พระพุทธเจ้าสนทนากับพระศรีอาริย์ (พธ38)
- พธ/3 c พระพุทธเจ้ามีพุทธพยากรณ์
- พธ/3 c.1 มีการตั้งบ้านเมือง ณ สถานที่นั้น (พธ32 - พธ33, พธ34, พธ35, พธ36, พธ37, พธ38)
- พธ/3 c.2 พรรณนาพัฒนาการเมือง (พธ32 - พธ33, พธ34, พธ35, พธ36, พธ37)
- พธ/3 c.3 บ้านเมืองสมัยสงครามและกสิยุค (พธ32 - พธ33, พธ34, พธ35, พธ36, พธ37, พธ38)
- พธ/3 c.4 พญารมิกราชลงมาเกิด (พธ32 - พธ33, พธ34, พธ35, พธ36, พธ37, พธ38)
- พธ/3 c.5 ประวัติและรูปลักษณะของพญารมิกราช (พธ35, พธ37, พธ38)

พธ/3 c.6 ยุคสมัยของพญารามมิกราช (พธ34, พธ38)

พธ/3 c.7 ภารกิจของพญารามมิกราช (พธ34)

พธ/3 d ข้อปฏิบัติที่จะได้พบพระศรีอาริย์ (พธ 32, พธ33, พธ37, พธ38)

ฉ. **กลุ่มเรื่องคำพยากรณ์** (ต่อไปนี้จะขอใช้ตัวย่อ พก) เป็นกลุ่มตำนานที่กล่าวถึง การทำนายการมาเกิดบนโลกมนุษย์ของพระศรีอาริย์ รวมถึงสัญญาณหรือลางบอกเหตุการณมา การถ่ายทอดคำสั่งของพระศรีอาริย์บนสวรรค์ให้ชาวบ้านได้รับรู้และทำตามเพื่อความปลอดภัย ของชีวิตและทรัพย์สิน ตำนานประเภทนี้อาทิ **บันพยากรณ์ในเรื่องลีปสูญ** **กาละนับมือส่วย** พุทธ ทำนายจากอินเดีย **บันกาละนับมือส่วยในเรื่องโลกธาตุ** **เรื่องพระเจ้าให้** **เรื่องมหาศักราชหลวง** รายละเอียดปรากฏในตารางดังนี้

ตารางที่ 8 แสดงรายชื่อของตำนานพระศรีอาริย์ กลุ่มเรื่องคำพยากรณ์

ที่	รายชื่อตำนาน
	คำทำนายทั่วไป
1	พก1 ตำนานเทวดาสอนโลก 1 ¹³⁰
2	พก2 ตำนานเทวดาสอนโลก 2 ¹³¹
3	พก3 บันพยากรณ์ในลีปสูญ ¹³²
4	พก4 กาละนับมือส่วย ¹³³
5	พก5 ตำนานโลกธาตุ ¹³⁴
6	พก6 ตำนานพระเจ้าให้ 1 ¹³⁵
7	พก7 ตำนานพระเจ้าให้ 2 ¹³⁶

¹³⁰ อนุโตล เปิลติเยร์, **วรรณกรรมไทยเงิน** (กรุงเทพฯ: ดวงกมล, 2529).

¹³¹ น้อย ผิวมัน (ชำระ), **กลอนลำ เทวดาสอนโลก** (ขอนแก่น: ขอนแก่นคลังนันทกรรม, มปป.).

¹³² พระอรียานุวัตร เขมจารีเถระ (ชำระ), **ศาสนสมที่คิด และลีปสูญ** (งานพระราชทานเพลิงศพพระครู กมลวิสุทธ์ (โชติ มหปณโล ป.ธ.5) อดีตเจ้าคณะอำเภอวารินชำราบ ณ เมรุวัดวารินทราราม จังหวัดอุบลราชธานี, 9 เมษายน 2513).

¹³³ สวิง บุญเจิม (รวบรวมและเรียบเรียง), **กาละนับมือส่วย** (อุบลราชธานี: มรดกอีสาน, มปป.).

¹³⁴ ดนุพล ไชสินธุ์, **วรรณกรรมพื้นบ้าน นิทานขุนบรม โลกธาตุ** (มปท., มปป.).

¹³⁵ **กฎหมายพระเจ้าห้า** ตำนานพระเจ้าให้ (เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาและส่งเสริมวัฒนธรรมล้านนา ไทย วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2523).

¹³⁶ ศรีเลา เกษพรหม, "ตำนานพระเจ้าให้", **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 5** (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542).

ที่	รายชื่อตำนาน
8	พก8 ตำนานมอง 6 เชื้อ ¹³⁷
9	พก9 ตำนานปฐมโลก ¹³⁸
10	พก10 ตำนานโลกจักขุ ¹³⁹
11	พก11 ตำนานลายแทงกรวดแร่ ¹⁴⁰
	คำทำนายจากตำนานเมือง - พระธาตุ - พระบาท
12	พก12 ตำนานเขาวงพระจันทร์ (นางประจัน) ¹⁴¹
13	พก13 ตำนานถ้ำผาโต (ถ้ำลับแล) ¹⁴²
14	พก14 ตำนานเกศา 5 เส้นและพระบาทเจ้ารังรุ้ง ¹⁴³
15	พก15 ตำนานพระพุทธรบาทสี่รอย จ.เชียงใหม่ ¹⁴⁴
16	พก16 ตำนานดอยช้างสาร ¹⁴⁵
17	พก17 ตำนานหัตถบาทนะนิ้ว ¹⁴⁶

¹³⁷อนาโตล เป็ลติเยร์, เรื่องเดียวกัน.

¹³⁸เรื่องเดียวกัน.

¹³⁹เรื่องเดียวกัน.

¹⁴⁰สุนทรี อาสะไวย์, "จากอุดมการพระศรีอารียถึงขบถผู้มีบุญภาคอีสาน", เอกสารวิชาการหมายเลข 39 เพื่อประกอบการสัมมนา สองศตวรรษรัตนโกสินทร์: ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย (23 ธันวาคม 2525), หน้า 11.

¹⁴¹วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดลพบุรี (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542).

¹⁴²วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดราชบุรี (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542).

¹⁴³ไพฑูริย์ ดอกบัวแก้ว, "ตำนานเกศา 5 เส้น และพระบาทเจ้ารังรุ้ง," สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม 5 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542).

¹⁴⁴พระชัยวัฒน์ อชิโต, "ตำนานพระพุทธรบาทสี่รอย," ตามรอยพระพุทธรบาท ฉบับรวมเล่ม 1 (กรุงเทพฯ: สำนักงานธัมมวิโมกข์ วัดท่าซุง, 2549).

¹⁴⁵พระชัยวัฒน์ อชิโต, "ตำนานดอยช้างสาร," ตามรอยพระพุทธรบาท ฉบับรวมเล่ม 2 (กรุงเทพฯ: สำนักงานธัมมวิโมกข์, 2537).

¹⁴⁶พระชัยวัฒน์ อชิโต, "ตำนานหัตถบาทนะนิ้ว," ตามรอยพระพุทธรบาท ฉบับรวมเล่ม 2 (กรุงเทพฯ: สำนักงานธัมมวิโมกข์, 2537).

ที่	ภาพจิตรกรรม
18	พก18 ตำนานพระธาตุปูตัม ¹⁴⁷
19	พก19 ตำนานพระธาตุพนม (อุรังคราตุนิทาน) ¹⁴⁸

ตำนานเทวดาสอนโลก (พก1 - พก2)

เทวดาททั้งหลายได้พากันเสด็จลงมาเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อไต่ถามถึงความ เป็นไปของวิภวสงสารและการเบียดเบียนกันของกษัตริย์และบรรดาหัวเมืองต่าง ๆ พระพุทธเจ้าจึง เทศนาสั่งสอนให้เทวดาททั้งหลายรู้ถึงความ เป็นไปของวิภวสงสารและเหตุการณ์ในอนาคตซึ่งผู้คนจะ พากันละทิ้งศีลธรรม และเบียดเบียนกันถึงขั้นทำสงคราม จนกว่าพระศรีอาริยมตไตรยจะลงมา ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

บันพยากกรณีในลิปสูญ (พก3) และ กาละนับมือส่วย (พก4)

เรื่องกาละนับมือส่วยเล่าว่า ในตอนใกล้สิ้นสุดพระศาสนาของพระพุทธเจ้า โคดม จะเกิดเหตุวิปริตต่างๆ ขึ้น เช่น หินฟูลอยน้ำ กุ้งกินปลาบึก ปลาชิวชับไล่จระเข้ เป็นต้น คน ควรเริ่มทำบุญทำทานเพื่อให้พ้นกสิยุค ได้ไปเกิดในศาสนาพระศรีอาริย์ ซึ่งในขณะนั้นจะเป็น ช่วงเวลาแห่งความสุข มนุษย์ทั้งหมดจะมีรูปร่างหน้าตาสวยงาม แผ่นดินจะราบเสมอกัน และเต็มไปด้วยสิ่งสวยงามต่างๆ และกลิ่นหอม ประดุจดังเทวโลก ทั้งยังมีต้นกัลปพฤกษ์ ผู้คนจึงไม่ต้อง ประกอบอาชีพให้เหนื่อยยาก นอกจากนี้ในวรรณกรรมเรื่องนี้ยังสอดแทรกเนื้อหาคำสอน โดยเฉพาะการสอนสตรีไว้อย่างละเอียดอีกด้วย

ตำนานโลกธาตุ (พก5)

ตำนานโลกธาตุ ในตอนที่กล่าวถึงกาละนับมือส่วยเล่าว่า ในตอนใกล้ สิ้นสุดพระศาสนา จะเกิดลางร้ายต่างๆ และเหตุวิปริต เช่น ปลาชิวชับไล่จระเข้ พญาหงส์ทองก้ม กราบไหว้แม่กา หินแร่จะกลายเป็นแก้ว เป็นต้น ต่อมากล่าวถึงการทำนากกสิยุคที่จะเกิดขึ้น และ บรรยายสภาพบ้านเมืองที่เกิดภัยร้ายมากมาย แล้วจึงกล่าวถึงพุทธทำนายที่ทำนายพระสุบินของ พญาบัสเสนทิโกศล และขอให้หมั่นปฏิบัติธรรม ทำแต่ความดี

¹⁴⁷พระชัยวัฒน์ อชิโต, "ตำนานพระธาตุปูตัม," ตามรอยพระพุทธบาท ฉบับรวมเล่ม 1 (กรุงเทพฯ: สำนักงานธัมมวิโมกข์, 2537).

¹⁴⁸"ตำนานพระบาทเวินปลา พระยาสุมิตธรรมบรมโพธิสัตว์," อุรังคราตุ ตำนานพระธาตุพนม (กรุงเทพฯ: วิทยาลัยครูมหาสารคาม และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2521).

ตำนานพระเจ้าให้* (ปก6 - ปก7)

ครั้งที่พระพุทธเจ้าโคตมะยังมีพระชนม์มอยู่ได้เสด็จมานั่งใต้ต้นรัง (ต้นจวบว่าภาษาฮ่อเรียก "สุยวสุ") ในเมืองวิเทหรัฐ ครั้นนั้นพระศรีอารียได้เสด็จดูโลก จึงรู้ได้ว่าต่อไปภายหน้าคนและสัตว์จะได้รับความทุกข์เป็นอันมาก จึงเข้าไปสนทนากับพระพุทธเจ้าโคตมะด้วยเรื่องเหตุการณ์ในกลียุค

ทั้งนี้มีการเล่าแทรกว่า มีดอยสูงลูกหนึ่ง มีรูปคอดเป็นเหมือนกับเอวและคอ มีรูปคล้ายปราสาท จึงได้ชื่อว่า "ชายธาย" (คงจะเป็นภาษาฮ่อ) ในดอยนั้นมี "พระเจ้า" ตนหนึ่งอาศัยอยู่ (อาจเป็นพระพุทธเจ้าหรือพระปัจเจกพุทธเจ้าก็ได้ทั้งสองกรณี) เมื่อพระองค์มองดูสัตว์โลกที่จักต้องได้รับทุกข์โทษในภายหน้า ก็เกิดความสงสารคนและสัตว์ทั้งหลายเป็นอันมาก ร้องไห้จนน้ำตาไหลเป็นสายเลือด ทั้งนี้เหตุที่ทำให้พระพุทธเจ้าองค์นั้นร้องไห้ มี 10 ประการ อาทิ ได้เล็งเห็นคนในโลกนี้ไม่กระทำบุญ รักษาศีล พังธรรมที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติไว้ จะได้เห็นคนทั้งหลายเมื่อตายไปจะไปตกนรกเป็นเวลาที่ยาวนาน จะได้เห็นคนทั้งหลายเบียดเบียน กระทำร้ายแก่กัน จะได้เห็นคนทั้งหลายฆ่าฟันกันตายเพราะโลภตณหา จะได้เห็นเลือดออกจากร่างกายของคนทั้งหลาย จนไหลเป็นแม่น้ำ

ส่วนเรื่องกลียุคนั้นพระพุทธองค์ทรงพยากรณ์ว่า ตั้งแต่เดือน 4 ไป ผู้ปกครองจะไม่อยู่ในทำนองคลองธรรม พอเดือน 5 จะเกิดข้าวยากหมากแพง ภัยอันตรายต่างๆ ผู้คนก็จะประพฤติดีศีลธรรมจนล้มตายด้วยภัยต่างๆ ยกเว้นคนที่มีศรัทธาตั้งมั่นในพระรัตนตรัย จึงจะพ้นภัย และได้ตายตามอายุขัย เมื่อตายไปก็จะได้ขึ้นสวรรค์ และได้มาเกิดในศาสนาพระศรีอารีย นอกจากนี้ยังต้องเผยแพร่คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้ง 2 พระองค์ เพื่อให้พ้นภัยพิบัติ ใครไม่ทำดังนี้จะเกิดภัยอันตราย

ตำนานมอง 6 เชือก (ปก8)

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จประทับอยู่ ณ เขตวันมหาวิหาร เทวบุตรปัญหาได้เสด็จลงมาถามปัญหาเกี่ยวกับพระพุทธองค์ว่ามนุษย์ทั้งหลายมีสุขทุกข์ต่างกันไปเพราะอะไร

* ประวัติของหนังสือนี้มีอยู่ดังนี้ว่า "ปีเปิกยี เดือน 3 ห้อ เดือน 10 ไทย ออก 10 คำ วันดับหม้า ยามเที่ยงวัน มีฮ้อผู้หนึ่งชื่อ สือซุง อยู่เมืองท่าแวนแซน เมืองลูกนั้นเป็นลูกเมืองเงิน ฮ้อผู้นั้นไปไร่ได้ขุดพบหินจารึกที่ไร่ หินแตกออกเป็น 2 ท่อน เสียงเล่าขานการพบหินจารึกเล่าลือไปถึงเมืองสินจาย จากนั้นมีฮ้อผู้หนึ่งอยู่เมืองซางซี ได้อ่านจารึกนั้นจึงรู้ว่าข้อความในจารึกนั้นคือคำทำนายและคำสอนของพระพุทธเจ้า 2 พระองค์ คือ โคตมะ และอริยมตไตรย จากนั้นมีคนชื่อ ควางหวาน เป็นผู้นำข้อความนั้นมาเผยแพร่". ศรีเลา เกษพรหม, "ตำนานพระเจ้าให้," สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 5 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542).

พระพุทธเจ้าตอบว่า เพราะบุญกรรมที่ได้สร้างไว้แต่ปางก่อน ส่วนบุคคลผู้ที่ไม่มีลูกเมียบุตรหลาน นั้น เป็นเพราะได้อธิษฐานไว้เมื่อยังมีชีวิตอยู่ เมื่อเกิดมาอีกชาติหนึ่งจึงเป็นไปดังคำอธิษฐาน และบุคคลผู้ที่เกิดมาตามอดหนุนวนวนนั้น เพราะว่าชาติก่อนได้เกิดเป็นหมอรัจฉาคนไข้จนทำให้หูตาของคนไข้เสียไป พระพุทธเจ้าได้ตอบปัญหาของเทวบุตรดังนี้แล้ว ทรงพยากรณ์เหตุการณ์ในอนาคตว่า เมื่อพระพุทธศาสนาถึงสองพันปีผู้คนก็จะไม่มีศีลธรรม แก่งแย่งรบราฆ่าฟันกันโดยทั่วไป เมื่อศาสนาถึงห้าพันปีก็จะเกิดกบฏ ต่อมาพระศรีอาริย์ก็จะลงมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ผู้ที่ต้องการจะไปเกิดในสมัยนั้นก็ให้เร่งกระทำความบุญรักษาเสียจะได้ขาด

ตำนานปฐมโลก (พท9)

พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเทศนาเกี่ยวกับโลกและจักรวาล โดยกล่าวว่า มีเทวดาสององค์ชายหญิงลงมาเนรมิตโลกโดยสร้างแผ่นดิน ต้นไม้ ทวีปทั้งสี่ และสัตว์ทั้งหลาย รวมทั้งภูเขาพระสุเมรุอันเป็นที่อยู่ของเทวดาทั้งหลาย ส่วนทวีปทั้งสี่นั้น ผู้คนแต่ละทวีปนั้นก็ให้มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป และในชมพูทวีปนั้นเป็นที่มาเกิดแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ส่วนกับปีต่างๆ นั้นก็มีพระพุทธเจ้ามาตรัสรู้มากมาย จนถึงภทท์กับซึ่งพระศรีอาริยมตไตรยจะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

ตำนานโลกจักรขุ (พท10)

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จประทับอยู่ ณ เขตวนาราม พระอานันทก็ได้ไปตามเรื่องโลกและจักรวาล พระองค์จึงทรงแสดงเรื่องราวของจักรวาลให้ทราบโดยละเอียด โดยกล่าวถึงภูเขาสิเนโรอันเป็นที่ตั้งของเมืองสวรรค์ ภูเขาสัตตภัณฑ์ 7 ลูกซึ่งรายล้อมเป็นบริวารของภูเขาสิเนโร แสดงทวีปทั้ง 4 และป่าหิมพานต์ซึ่งมีต้นไม้ออกผลเป็นรูปหญิงสาวให้พิทยากรและบุรุษทั้งหลาย เก็บเอามาเซยชม แสดงหม้อนรกและผลกรรมที่สัตว์นรกได้เสวยในแต่ละหม้อ แสดงถึงการพินาศฉิบหายแห่งโลก 3 ประการ คือ พินาศด้วยไฟ น้ำ และลม การวิวัฒนาการของโลกอีกครั้งหนึ่งในสมัยพระศรีอาริยมตไตรยเสด็จลงมาโปรดโลก และรายละเอียดเกี่ยวกับประวัติของพระศรีอาริย์ซึ่งจะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าหลังจากพระศาสนาผ่านไปแล้ว 5,000 ปี

ตำนานลายแทงกรวดแร่ (พท11)

กรวดแร่ (หินแร่) ที่ข้างหวัดหนองเลา หนองข่า แขวงเมืองเสลภูมินั้น ถ้าใครนำมาเข้าพิธีก่อพระเจดีย์ทรายระลึกถึงผู้มีบุญบูชาไว้แล้วถึงวันอาทิตย์ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 ปีฉลู ตรีศก ศักราช 1263 ตรงกับวันที่ 23 มีนาคม ร.ศ.121 (พ.ศ.2445) กรวดแร่นั้นจะกลายเป็นเงินทอง ตัวใหม่ 1 หมู 1 กระบือเขาตุ้ 1 3 อย่างนี้ถ้าแม้ว่าผู้ใดมิได้กรวดแร่ของผู้นั้นจะไม่กลายเป็นเงินทอง กับทั้งสิ่งของนั้นจะกลับกลายเป็นโทษ คือ ตัวใหม่จะกลายเป็นงูและเงือก กอดเกี่ยวขบกัด

เจ้าของหมูและกระบือเขาตัว จะกลายเป็นยักษ์เที่ยวกินคน จะเกิดลมพายุพัดจัด จนตัวคนอาจจะปลิวไปกับลมได้ และจะมีดเจ็ดวันเจ็ดคืน ให้นำไม้ลิ้นฟ้า (ไม้เพกา) มาไว้สำหรับจะได้จุดไฟ อาศัยแสงในเวลาที่จะมีดเจ็ดวันเจ็ดคืน และให้ปลูกต้นสิงโค (กอตะโคร์) ไว้ที่บันไดเรือน เมื่อเวลาลมพายุมาจะได้ยึดไว้ ไม่นั้นตัวคนจะปลิวไปกับลมทั้งสิ้น เงินของราษฎรที่มีจะกลายเป็นเหล็ก ให้พากันจัดแจงซื้อของเสียสิ้นเพื่อจะได้ไม่เป็นการเสียเปล่า หญิงสาวที่ยังไม่มีสามี ให้ไปเที่ยวหาสามีเสีย และให้คิดเอาสินสอดแก่ชาย แต่เพียง 1 อัฐ 1 โสฬสเท่านั้น ถ้าหญิงใดหาชายซึ่งยังไม่มีภรรยาไม่ได้ จะยอมเป็นภรรยาชายที่มีภรรยาแล้วก็ได้ แต่ต้องเสียอัฐให้ภรรยาเดิม 4 อัฐ เป็นค่าซื้อสามีแก่กัน ถ้ามีจะนั้นยักษ์จะกินเสีย

ตำนานเขาวงพระจันทร์ (นางประจัน) (พท12)

ครั้งหนึ่งพระรามทำสงครามกับท้าวอุณาราช เจ้าเมืองมหาสิงขร พระรามเอาต้นกกแฝงไปผูกอกท้าวอุณาราช ปลิวไปตกที่ภูเขาลูกนี้ และครต้นกกนั้นตรึงท้าวอุณาราชติดอยู่ในถ้ำ คนจึงเรียกท้าวอุณาราชว่าท้าวกกขนาก ซึ่งพระรามได้สาปไว้ว่า ท้าวอุณาราชจะพันทุกข์ก็ต่อเมื่อพระศรีอาริย์มาตรัส และเพื่อความไม่ประมาทได้สาปให้ไก่แก้ว 2 ตัวเฝ้าดูอยู่ ถ้าลูกศรที่ปักอกท้าวอุณาราชเขยื้อนออกเมื่อใด ก็ให้ไก่ทั้ง 2 ตัวนั้นขันขึ้น เมื่อหนูมานได้ยินเสียงไก่แก้วขันก็จะเอาค้อนมาตอกให้แน่นอย่างเดิม ท้าวกกขนากหรือท้าวอุณาราชนี้มีลูกสาวคนหนึ่งชื่อนางพระจันทร์ (บางที่เรียกเป็นนางประจันก็มี) ได้ตามปรนนิบัติบิดา และในขณะที่เดียวกันก็ทอดผ้าใยบัวเตรียมไว้ถวายพระศรีอาริย์ด้วย

ตำนานถ้ำฝ่าโถ (ถ้ำลับแล) (พท13)

ถ้ำฝ่าโถเชื่อกันว่าเป็นถ้ำที่คนลับแลอาศัยอยู่ เป็นพวกคนมีบุญที่อยู่รอบพระศรีอาริย์ คนลับแลเป็นพวกที่ไม่เคยมีใครเห็นตัว แต่ปรากฏความลึกลับให้ได้ยินได้เห็น เช่น ในวันพระจะได้ยินเสียงปี่พาทย์บรรเลงให้คนที่ผ่านไปมาได้ยินได้ฟังอยู่เสมอ สมัยก่อนเมื่อชาวบ้านจะทำบุญเลี้ยงพระก็ไม่ต้องไปหาด้วยขามที่ไหน เพียงแต่อธิษฐานขอยืมด้วยขามที่ถ้ำฝ่าโถนี้ แล้วตอนรุ่งเช้าจึงไปรับของ จะมีถ้วยขามที่ต้องการวางไว้อย่างเรียบร้อย แต่มีเงื่อนไขว่าถ้าใช้แล้วต้องรับนำกลับเอาไปคืน ภายหลังมีคนเห็นแก่ตัวมาขอยืมแล้วไม่ส่งคืน ชาวลับแลซึ่งถือความซื่อตรงตามแบบพระศรีอาริย์เป็นหลัก จึงไม่ให้ยืมด้วยขามดังกล่าวนั้นอีก

ตำนานเกศา 5 เส้นและพระบาทเจ้ารังรุ้ง (พท14)

สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าเสด็จมาถึงเมืองละแวก พญานาคก็มาอุปัฏฐากดูแลเป็นอย่างดี พระอานนท์จึงถามสาเหตุดังกล่าว ทรงตอบว่าต่อไปในอนาคต สถานที่นี้จะเป็นที่

ศาสนาที่ตั้งมั่น พระอานนท์จึงขอพระเกศา 5 เส้น ให้พญานาคนำไปบรรจุที่ทั้ง 4 และที่ประทับ
นั่ง

ครั้นถึงสมัยของพญาอโศกราช ได้ทรงก่อเจดีย์ 5 องค์ครอบพระเกศาธาตุนั้น
เจดีย์ทุกองค์สูง 50 วา ฐานกว้าง 50 วา มีระยะห่างกัน 3 วา ระเบียงรอบเจดีย์กว้าง 5 วา แต่ละ
ด้านมีพระพุทธรูป 10 องค์ พระเจดีย์ดังกล่าวพังไปแล้ว 4 องค์ตามอายุกาลแห่งพระพุทธศาสนา

เมื่อจะถึงกาลสิ้นไปแห่งศาสนานั้น ผู้คนจะไม่เกรงกลัวต่อบาป จะมี
เหตุการณ์ผิดปกตินานาประการ อาทิ ที่หาดทรายจะกลายเป็นวังน้ำลึก ที่ลึกจะกลายเป็นดินเขิน
คนที่ไร้ใจบาปจะได้ดีเพราะทำวพญามหากษัตริย์ชুবเลียง ไพร่จะได้เป็นขุน คนใจบุญมีความ
ซื่อสัตย์จะไม่ได้ดี คนใจบาปจะไม่กลัวนรก

เมื่อจะสิ้นศาสนาในห้าพันปีนั้น ฝนจะตกไม่ทั่วฟ้า คนทั้งหลายจะพากัน
นุ่งห่มสีเหลือง ขวนสมณชีพราหมณิกินเหล้า ผู้หญิงจะทำลายสมณเพศ หญิงชายอายุยังไม่ทันแก่
จะเรียกกันว่าปูลุง เด็กอายุสองสามขวบจะรู้จักขับร้องเพลงขอ สามีภรรยาจะเรียกกันว่า “คิง”
“ฮา” ภิกษุสงฆ์สามเณรจะละทิ้งพระวินัย ลูกเด้าจะเบือนายพ่อแม่ คนทั้งหลายจะไม่มี
ซื่อสัตย์ต่อกันและกัน จะใช้ทองแดงมาจับจ่ายแทนเงินทอง

ในช่วงเวลานั้น โลกจะเกิดความโกลาหล ทำวพญาจะละทิ้งจารีต
ประเพณีดั้งเดิม ทำให้เกิดศึกสงครามรบราฆ่าฟันกันทั่วไป เกิดเหตุอาเพศต่างๆ นานา หญิงชาย
อายุ 12-13 ปีจะจับคู่เป็นสามีภรรยา คบขู้ขี้เมียท่าน ผู้ถือกฎหมายจะมีความลำเอียง ถนนหนทาง
ใหญ่ๆ จะไม่มีคนเดิน แต่มีการสร้างถนนขอกขอยตัดกันไปมา เดือน 5-6 ฝนตกลงมามากนัก แต่
ครั้นหว่านกล้าดำนาเสร็จแล้วกลับไม่มีฝนตก บ้านเมืองเกิดความแห้งแล้งอดอยากไปทั่ว ดังนั้น
ผู้ที่ปรารถนาความสุขให้เร่งรีบกระทำบุญเพื่อมิให้ต้องประสบกับความทุกข์ยากเดือดร้อนดังกล่าว

ขณะนั้น มีภิกษุองค์หนึ่งเป็นผู้ปฏิบัติชอบ อายุยืน 93 ปี เทวบุตรองค์หนึ่ง
จึงมาดลใจให้ออกไปไหว้พระบาทวังรุ่ง ภิกษุองค์นั้นจึงเดินทางไปไหว้พระบาทวังรุ่งซึ่งอยู่นบยอด
ดอยสูง หลังจากกลับมาแล้ว บอกให้ศรัทธาสาธุชนทั้งหลายพากันไปไหว้พระบาท เมื่อสิ้นอายุขัย
ไปแล้ว ภิกษุองค์นั้นได้ไปเกิดบนสวรรค์

ต่อมา เมื่อพระอินทร์ทราบว่โลกมนุษย์เกิดความเดือดร้อน และผู้คนพา
กันละทิ้งศีลธรรม จึงสั่งให้เทวบุตรลงไปเขียนหนังสือไว้บนยอดดอยอดดลาน สั่งสอนผู้คนให้รีบเร่ง
กระทำดี ยึดถือศีลห้าเป็นสรณะ และพากันไปไหว้พระบาทวังรุ่งด้วยความศรัทธา ซึ่งจะช่วยให้พ้น
จากอบายทั้ง 4 และได้ไปเกิดในสวรรค์เทวโลกในที่สุด

ตำนานพระพุทธบาทสี่รอย จ.เชียงใหม่ (พก15)

เมื่อครั้งสมัยพุทธกาล องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันนี้ พร้อมด้วยพระสาวก 500 องค์ ได้เสด็จจาริกมายังประเทศนี้ โดยแวะฉันภัตตาหารอยู่บนยอดเขาแห่งนี้ ซึ่งขณะนั้นมีชื่อว่า “เวภารบรรพต” ขณะประทับอยู่นั้นพระพุทธองค์ทรงทราบว่าบนเทือกเขาแห่งนั้น ได้มีรอยพระพุทธบาทของพระพุทธเจ้าองค์ก่อนๆ ทั้ง 3 พระองค์ประทับอยู่บนก้อนหินก้อนใหญ่แล้ว คือ รอยพระพุทธบาทของพระพุทธกกุสันโธ พระพุทธโกนาคม พระพุทธกัสสปะ และต่อไป รอยพระพุทธบาทของพระศรีอาริย์ ก็จะประทับไว้ ณ ที่นี้ และจะประทับรอยพระพุทธบาททั้งสี่รอยนี้ให้เป็นรอยเดียวกัน แล้ว พระพุทธองค์ก็เสด็จไปประทับรอยพระบาทซ้อนรอยพระบาทของพระพุทธเจ้าทั้งสามพระองค์นั้น

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานล่วงแล้วประมาณ 2000 วัสสา เทวดาทั้งหลายต้องการจะให้ “พระพุทธบาทสี่รอย” ปรากฏแก่คนทั้งหลาย จึงเนรมิตเป็น “รู้ง” (เหยี่ยว) ตัวใหญ่ บินโฉบลงมาเอาลูกไก่ของชาวบ้านที่อยู่เชิงเขานั้น แล้วก็บินกลับขึ้นไปสู่ยอดเขา ชาวบ้านผู้นั้นก็โกรธมาก จึงตามขึ้นไปแต่ก็ไม่เห็น “รู้ง” ตัวนั้น เห็นแต่รอยพระพุทธบาทสี่รอย จึงได้ลงมาบอกเล่าแก่ชาวบ้านทั้งหลาย ต่างก็พากันขึ้นไปสักการบูชามากมาย แต่นั้นมาจึงได้ชื่อว่า “พระบาทรังรุ้ง” (รังเหยี่ยว) ในสมัยนั้น พญาเม็งราย ครองเมืองเชียงใหม่ ได้ทราบข่าวจึงเสด็จขึ้นไปกราบไหว้บูชา พระราชาบุตรพระราชนัดดาที่สืบราชสมบัติต่อมาก็ได้เสด็จขึ้นไปกราบรอยพระพุทธบาททุกๆ พระองค์ หลังจากนั้น “พระบาทรังรุ้ง” จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น “พระพุทธบาทสี่รอย”

ตำนานดอยช้างสาร (พก16)

ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าเสด็จมาจากเมืองงาด เมืองขาง แล้วเสด็จไปตามเงื่อมภูเขา มุ่งพระพักตร์ไปตามทิศตะวันออกเฉียงใต้ ทอดพระเนตรเห็นภูเขานินเป็นรูปช้างสารนอนหมอบอยู่เป็นคู่เสมอกัน ส่วนตัวลูกนอนอยู่ท่ามกลาง จึงเสด็จไปที่ภูเขานินนั้นแล้วประทับบนหลังหินรูปช้างนั้น ทรงเปล่งวาจาว่า สาธุ ดินักแล พระอานนทีจึงทูลถาม พระพุทธองค์ตรัสเล่าว่า หินรูปช้างนี้มีมาแต่ปฐมกัปป์ และพระอดีตพุทธเจ้าทั้ง 3 พระองค์ คือ พระกกุสันโธพุทธเจ้า พระโกนาคมพุทธเจ้า และพระกัสสปพุทธเจ้า เสด็จมาประทับแล้ว และในกาลภายหน้าพระศรีอาริยมตไตรยก็จะเสด็จมาประทับที่บนหินนี้เช่นกัน

ตำนานหัตถบาทนะนีว (พก17)

ในสมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าเสด็จโปรดสัตว์ ทรงเห็นยักษ์ตนหนึ่งดูร้าย ยืนอยู่ริมแม่น้ำมุขินที ในเมืองอติคมประเทศ เป็นอาณาเขตเชิงเขาเมืองสอง ยักษ์นี้อยู่มากตั้งแต่ปฐมกัปป์ ไม่มีใครมาปราบได้ แม้พระอดีตพุทธเจ้าทั้ง 3 พระองค์ที่ปรินิพพานไปแล้วก็ไม่สามารถปราบได้ แต่ล้วนพยากรณ์ว่าพระพุทธเจ้าโคดมจะเป็นผู้ปราบยักษ์ตนนี้ได้ พระพุทธเจ้าทรงทราบยักษ์ตน

นี้และปราบได้สำเร็จ ยักษ์หันมานับถือพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ต่อมาพระพุทธองค์ประทับบนหินที่ ดอยช้างสารแล้วแสดงธรรม แล้วตรัสเล่าว่าพระอดีตพุทธเจ้าทั้ง 3 พระองค์ทรงเคยมาทรมานยักษ์ ตนนี้นี้แต่ไม่สำเร็จและประทับรอยพระหัตถ์ไว้ ณ ที่แห่งนี้แล้วทุกพระองค์ จากนั้นทรงเอาพระหัตถ์ ประทับซ้อนรอยหัตถ์บาทแห่งพระพุทธเจ้าทั้ง 3 พระองค์ แล้วพยากรณ์ต่อไปว่า เมื่อพระศรีอารียเมตไตรยตรัสรู้ ก็จะเสด็จมาประทับรอยหัตถ์บาท ณ ที่นี้คู่เดียวกับพระอดีตพุทธเจ้าทุกพระองค์ ส่วนรอยพระหัตถ์ที่พุทธองค์กดลงไว้นั้น เป็นรอยเฉพาะฝ่ามือไม่มีนิ้ว จึงเรียกกันว่านิ้วคู่สี่ประเทศ เขตนะนิ้ว หรือ พระหัตถ์บาททนะนิ้ว (ไม่มีนิ้ว)

ตำนานพระธาตุปฐัก (พท18)

พระธาตุปฐักอยู่ใน อำเภอคลอง จังหวัดแพร่ ตามประวัติกล่าวว่า เป็น สถานที่ที่พระองค์เสวยพระชาติเป็นแมลงภูแล้วบินมาที่นี่ และอีกชาติหนึ่งที่เสวยพระชาติเป็นแมลง ทับทอง ก็ได้บินมาที่นี่ชาติละ 7 วัน จึงได้ชื่อว่า ดอยปฐัก (แมลงภู แมลงทับ) ในครั้งที่เสวยพระชาติ เป็นพระพุทธเจ้าสมณโคดมได้เสด็จมาบนภูเขาแห่งนี้ตามประเพณีของพระพุทธเจ้าที่เคยปฏิบัติมา นับแต่พระกกุสันโธพุทธเจ้า พระโกนาคมพุทธเจ้า พระกัสสปพุทธเจ้า และแม้พระศรีอารียเมตไตรย ที่จะเสด็จลงมาตรัสรู้ก็จะเสด็จมายังดอยแห่งนี้เช่นกัน

พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาที่ดอยปฐักนี้ขณะพระชนม์ได้ 65 พรรษา ทรง ประทับแรม 7 วัน ในเวลานั้น พญาอาลัยยะได้ถวายอาหารบิณฑบาตตลอด 7 วัน ในวันสุดท้าย ได้นำลมมะม่วงหอมมาถวาย พระพุทธองค์จึงทำนายว่า เมื่อทรงปรินิพพานไปแล้ว พระเจ้าอโคก- มหาราช จะนำพระธาตุป่าข้างขวามาบรรจุไว้ และสถานที่นี้จะมีชื่อว่าพระธาตุปฐัก

ตำนานพระธาตุพนม (อุรังคธาตุนิทาน) (พท19)

พระอานนท์ตามเสด็จพระพุทธเจ้ามายังหนองคันแทเสื่อน้ำ (เวียงจันทน์) พระองค์ทอดพระเนตรแลเห็นแลนคำตัวหนึ่งแลบลิ้น ที่โพนจิกเวียงจัวได้ปากห้วยกุ่มคำ พระองค์จึง ทรงหัวเราะ พระอานนท์จึงทูลถามว่าพระองค์ทรงหัวเราะด้วยเหตุสิ่งใด พระพุทธเจ้าจึงทรง พยากรณ์ทำนายบ้านเมืองให้พระอานนท์ฟัง

แล้วพระพุทธองค์เสด็จจากหนองคันแทเสื่อน้ำ ไปประทับอยู่ที่โพนจิก เวียงจัว พญาภิภรรณาคนิรมิตเป็นตาผ้าขาวออกมารับเอาบาตรและอาราธนาพระพุทธองค์ไปสู่ ภูเขาลวง ให้สถิตในร่มไม้ป่าเบญจตันหนึ่ง ปีภรรณาคถวายภัตตาหารแก่พระองค์ ทรงทำภัตตกิจ เสร็จแล้ว จึงประทานผ้ากัมพลผืนหนึ่งแก่พญานาคนั้นแล้ว เสด็จไปฉันเพลที่ใกล้เวินหลอด คน ทั้งหลายจึงเรียกสถานที่นั้นว่า “เวินเพล” มาจนทุกวันนี้ (กลายมาเป็นโพนแพง) ในครั้งนั้น ยังมี พญานาคชื่อว่า “สุขหัตถินาค” เนรมิตเป็นช่างพลายถือดอกไม้เขามาขอเอารอยพระบาทไว้ พระ

พุทธองค์จึงย้ายรอยพระบาทไว้ที่แผ่นดินใกล้ริมแม่น้ำชั่วคราวเสียงข้างร้องได้ยิน ข้างตัวนั้นก็เข้าไปอุปัฏฐากด้วยยกวงขึ้นใส่หัวแล้วก็หลีกหนีไป

ต่อมาพระพุทธเจ้าก็เสด็จไปเมืองศรีโคตบอง ถึงที่อยู่ของพญาปลาตัวหนึ่ง พญาปลาตัวนั้นเห็นพระรัศมีของพระพุทธเจ้าจึงพาบริวารว่ายตามเสด็จ พระพุทธองค์เห็นเหตุการณ์ดังนั้นจึงทรงแยมพระโอษฐ์ เมื่อพระอานนท์ทูลถาม พระองค์จึงได้ตรัสถึงวิบากกรรมของพญาปลาว่า เมื่อครั้งที่เกิดเป็นภิกษุในศาสนาพระกัสสปพุทธเจ้า ได้เคยเดินไปไม่มารองน้ำฉัน แต่มิได้ปลงอาบัติ เมื่อสิ้นชีวิตจึงได้มาเกิดเป็นปลาอยู่ในที่นี้เพื่อเสวยวิบาก และเมื่อเห็นพระพุทธเจ้าก็มาเข้าเฝ้าตามบุพพัสตฺยา พญาปลาตัวนี้จะมีอายุยืนถึงสมัยพระศรีอารีย์ และในกาลนั้นจะได้เกิดเป็นมนุษย์ผู้ชายได้ออกบวชในศาสนาพระศรีอารีย์ เมื่อพญาปลาตัวนั้นได้ยินพระพุทธพยากรณ์ ก็ยินดีมาก คิดอยากจะได้รอยพระบาทไว้ที่หนองหินในน้ำที่นั้น ทำให้คนทั้งหลายเรียกสถานที่ประดิษฐานรอยพระบาทนี้ว่านั้นว่า “พระบาทเวินปลา” มาจนถึงปัจจุบัน

เมื่อเล่าจบพระพุทธองค์ก็เสด็จไปทางอากาศมาประทับที่ดอยกปณคีรี คือ ภูกำพร้าวในปัจจุบัน คือนั้นวิสุกรรมเทวบุตรลงมาอุปัฏฐากพระองค์อยู่ตลอดรุ่ง ในยามเช้าพระอินทร์ก็นำน้ำมาแต่สระอินดาตและไม้สีฟันมาถวาย พระพุทธองค์ก็ทรงบาตร ผินพระพักไปสู่วิศตะวันตก เสด็จไปประทับอิงต้นรังต้นหนึ่ง อยู่ได้ปากเช ทอดพระเนตรเมืองศรีโคตบองเพื่อจะเข้าไปบิณฑบาตในเมืองนั้น

ครั้งนั้นพญาเจ้าเมืองศรีโคตบองทูลอาราธนาให้พระองค์ไปรับบิณฑบาตในพระราชฐาน เมื่อพระองค์ทรงรับบิณฑบาตแล้ว ก็ส่งบาตรให้พญาโคตบอง แล้วก็เสด็จมาประทับที่ต้นรังดั้งเดิม ส่วนพญาก็นำบาตรไปถวายคืนแต่พระองค์ พระพุทธองค์ทรงรับเอาบาตรแล้วก็เสด็จกลับมาทางอากาศประทับที่ภูกำพร้าว

พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระอินทร์ว่า พระองค์เสด็จมาที่ภูกำพร้าวเพื่อว่าต่อไปจะได้นำพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานไว้ตามพุทธประเพณีของพระพุทธเจ้าพระองค์ก่อนๆ ซึ่งพระศรีอารีย์ก็ต้องทำเช่นนี้ด้วยในอนาคต และยังทรงพยากรณ์ว่าพญาศรีโคตบององค์นี้จะไปเกิดในเมืองสาเกตนคร มีนามว่าสุริยกุมาร เมืองศรีโคตบองจะย้ายไปตั้งที่ป่าไม้รวกมีมีนามว่าเมืองมรุกขนคร เมื่อพระพุทธองค์ปรินิพพานไปแล้ว สุริยกุมารจักได้เป็นใหญ่กว่าท้าวพญาทั้งหลาย และได้ตั้งพระศาสนาไว้ให้รุ่งเรืองที่เมือง 101 ประตู่

ชาติต่อมาสุริยกุมารจะได้มาเกิดเป็นพญาสุมิตตธรรมวงศา เมืองมรุกขนคร ซึ่งเป็นผู้บรรจุพระอัฐธาตุไว้ที่ภูกำพร้าว ส่วนเมืองมรุกขนครนั้น จักย้ายไปตั้งใกล้ที่อยู่ของพญาปลาตัวนั้น (คือใกล้รอยพระบาทเวินปลา) แต่เมืองจะเป็นเมืองน้อยขึ้นแก่เมืองใหญ่ ที่มีพญาผู้มีบุญสมภารเสวยราชสมบัติครอบครองอยู่

จากนั้นเสด็จไป “ชุมรอยบาท” ที่หนองหารหลวง ในเมืองหนองหารหลวง นั้นมีพญาองค์หนึ่งนามว่าพญาสุวรรณภิงคาร เสวยราชสมบัติอยู่ในเมืองนั้น เมื่อพระพุทธองค์เสด็จถึงแม่น้ำสายหนึ่ง ก็เสด็จไปโปรด โธทนนาค ซึ่งต่อไปจะได้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีชื่อว่า โธทนนาคเทวบุตร

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จจากที่นั่นแล้วก็เสด็จไปสู่เมืองหนองหารหลวง พญาสุวรรณภิงคาร ทูลอาราธนาเข้าไปฉันที่หอปราสาท เมื่อพระพุทธองค์ทรงทำภตกิจสำเร็จแล้วก็เทศนาสั่งสอนพญาสุวรรณภิงคาร แล้วจึงเสด็จลงจากปราสาท แล้วประดิษฐานรอยพระบาทในที่นั้น ต่อมากล่าวถึงสร้างพระธาตุเชิงชุม ตรีสปรรภบริโกคเจดีย์ แล้วเสด็จไปประทับดอยแทนเสด็จประทับภูฏเวียน ทรงทรมานพวคนาค ทรงสั่งสอนหมู่นาค จากนั้นเสด็จต่อไปประทับดอยนันทกัณฐี ทรงทำนายเมืองศรีสัตตนาคนครังปรารภเมืองกุสินารายในอดีต ทรงปรารภพระเจดีย์ ทรงปรารภ บุพกรรมของพระองค์ ทรงปรารภพระธรรมวินัย ในตอนท้ายกล่าวถึงการปรินิพพานของพระพุทธเจ้า และกษัตริย์มัลลราชจัดการพระบรมศพและแบ่งพระธาตุ

จากตำนานที่ผู้วิจัยรวบรวมมาในกลุ่มเรื่อง พก นั้นได้นำมาแบ่งเหตุการณ์สำคัญ และจัดทำเป็นโครงเรื่องของกลุ่มเรื่อง พก ได้ดังนี้

โครงเรื่องตามลำดับเนื้อหาของกลุ่มเรื่องคำพยากรณ์ (พก)

- พก a ที่มาของคำพยากรณ์
- พก a.1 พระโคตมพุทธเจ้าตรัสพยากรณ์ (พก1, พก2, พก8, พก9, พก10, พก15, พก16, พก19)
- พก a.2 พระโคตมพุทธเจ้าและพระศรีอาริย์ตรัสพยากรณ์ (พก6, พก7)
- พก a.3 พระอินทร์เป็นผู้พยากรณ์ (พก14)
- พก a.4 พระรามเป็นผู้พยากรณ์ (พก12)
- พก b การสร้างโลกและภูมิจักรวาล (พก9, พก10)
- พก c พุทธกิจกรรมที่เป็นประเพณีมาแต่สมัยพระอดีตพุทธเจ้า (พก9, พก15, พก16, พก17, พก18, พก19)
- พก d อดีตกษัตริย์ที่เป็นศาสนูปถัมภก (พก14, พก15, พก16, พก18)
- พก e จุดสิ้นสุดของศาสนาพระโคตมพุทธเจ้า (พก3, พก4, พก5, พก8)
- พก f ลางร้ายเมื่อจะเกิดกบฏ (พก5, พก6, พก7)
- พก g เหตุการณ์ช่วงกบฏ
- พก g.1 สงคราม (พก1, พก2, พก5, พก6, พก7, พก8, พก14)
- พก g.2 ธรรมชาติวิปริต (พก3, พก4, พก5, พก6, พก7, พก11, พก14)

- พท ก.3 คนพากันกระทำบาปโดยไม่เกรงกลัว (พท1, พท2, พท5, พท6, พท7, พท8, พท14)
- พท ก.4 เกิดโรคภัยไข้เจ็บ (พท5, พท6, พท7)
- พท ก.5 ภัยธรรมชาติ (พท5, พท6, พท7, พท14)
- พท ก.6 ยักษ์และผีออกอาละวาด (พท5, พท6, พท7)
- พท h คำสอน
- พท h.1 คำสอนเพื่อให้ผ่านพ้นกลียุค
- พท h.1.1 คำสอนให้กระทำดี (พท5, พท14)
- พท h.1.2 คำสอนให้กระทำพฤติกรรมพิเศษ (พท6, พท7, พท11)
- พท h.2 คำสอนเพื่อให้พบพระศรีอาริย์ (พท3, พท4)
- พท h.2 คำสอนอื่นๆ (พท3, พท4)
- พท i ผู้ที่จะได้พบพระศรีอาริย์
- พท i.1 ผู้ที่มีอายุอยู่ถึงเวลาพบพระศรีอาริย์ (พท12, พท13, พท14)
- พท i.2 ผู้ที่มีคุณสมบัติจะได้ไปเกิดในยุคพระศรีอาริย์ (พท6, พท7)
- พท j พระศรีอาริย์มาตรัสรู้ (พท1, พท2, พท3, พท4, พท8, พท9, พท10, พท15, พท16, พท17, พท18)
- พท k รายละเอียดของพระศรีอาริย์และยุคพระศรีอาริย์ (พท3, พท4, พท10)

ตำนานพระศรีอาริย์ดังประมวลมาข้างต้นนั้น มีจำนวนทั้งสิ้น 149 เรื่อง แบ่งตามกลุ่มเรื่อง
ได้ 8 กลุ่มเรื่อง ดังนี้ (ดูตารางประกอบ)

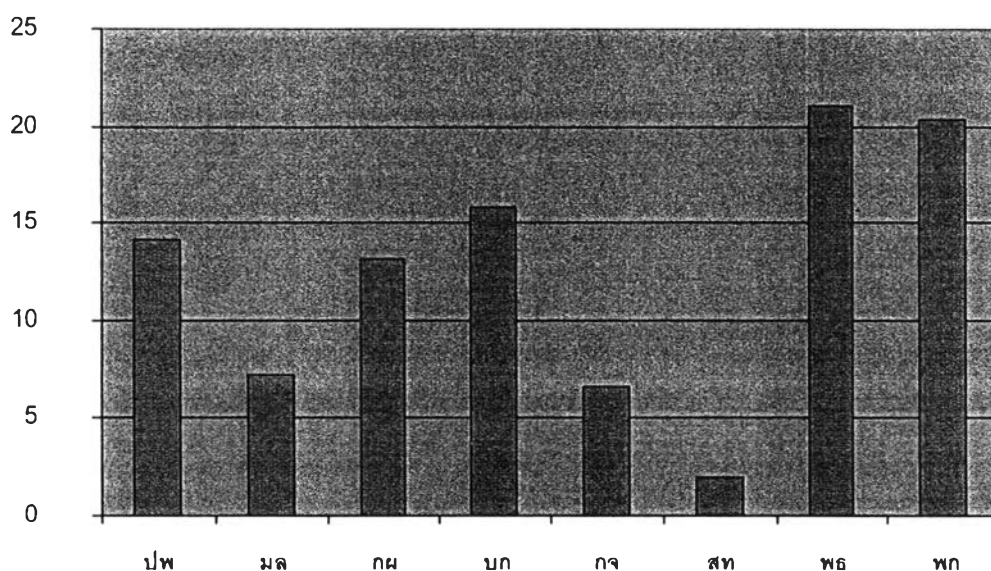
กลุ่มเรื่องที่สร้างสรรค์โดยการปรับเปลี่ยนเนื้อหาจากคัมภีร์พุทธศาสนา

1. กลุ่มเรื่องประวัติพระพุทธเจ้า (ปพ) จำนวน 21 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 14.09
2. กลุ่มเรื่องพระมาลัย (มล) จำนวน 11 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 7.38

กลุ่มเรื่องที่สร้างสรรค์โดยการปรับเปลี่ยนเนื้อหาจากคัมภีร์พุทธศาสนา

1. กลุ่มเรื่องพญากาเผือก (กผ) จำนวน 20 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 13.42
2. กลุ่มเรื่องบุพกรรมของพระศรีอาริย์ (บก) จำนวน 24 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 16.11
3. กลุ่มเรื่องพระเจ้าเป็นพระศรีอาริย์ (กจ) จำนวน 10 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 6.71
4. กลุ่มเรื่องพระพุทธเจ้า พระศรีอาริย์เสียดอกบัว (สท) จำนวน 3 เรื่อง
คิดเป็นร้อยละ 2.01
5. กลุ่มเรื่องพญารามิกราช (พธ) จำนวน 32 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 21.48
6. กลุ่มเรื่องคำพยากรณ์ (พก) จำนวน 31 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 20.81

ตารางที่ 9 แสดงจำนวนข้อมูลตำนานพระศรียในสังคมไทยที่รวบรวมได้ตามกลุ่มเรื่อง (คิดเป็นร้อยละและจำแนกตามกลุ่มเรื่อง)

จากตารางข้างต้นจะเห็นได้ว่าในจำนวนกลุ่มเรื่องทั้ง 8 กลุ่มเรื่องนั้น กลุ่มเรื่องที่พบมากที่สุดได้แก่ กลุ่มเรื่องพญาวรรณมิกราชและกลุ่มเรื่องคำพยากรณ์การเกิดของพระศรีย โดยพบมากในภาคอีสานและภาคเหนือตามลำดับ ส่วนกลุ่มเรื่องที่พบน้อยที่สุด คือกลุ่มเรื่องพระพุทธเจ้าและพระศรียเสียดอกบัว ซึ่งในแง่นี้ทำมองเห็นความนิยมและความแพร่หลายของตำนานแต่ละกลุ่มเรื่องได้ชัดเจนขึ้น รวมทั้งยังจะเห็นว่าตำนานที่พบส่วนใหญ่เป็นตำนานประเภทที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในสังคมไทยอีกด้วย

การนำเสนอกลุ่มเรื่องต่างๆ ของข้อมูลตำนานพระศรียในประเทศไทยข้างต้น คงจะทำให้เห็นแล้วว่าตำนานพระศรียในสังคมไทยมีความหลากหลายไม่น้อย ทั้งยังยืนยันถึงสายธารความเชื่อเรื่องพระศรียที่ดำรงอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมไทยเรื่อยมา ความหลากหลายของตำนานเหล่านี้ น่าสนใจว่ามี “ความหมาย” อย่างไร รวมถึงที่มาของตำนานเหล่านี้มีและการสร้างสรรค์ตำนานว่าจะสะท้อนให้เห็นอะไร รวมถึงได้ “เรียนรู้” อะไรบ้างจากการสร้างสรรค์ ซึ่งประเด็นต่างๆ เหล่านี้ ผู้วิจัยจะได้กล่าวในหัวข้อถัดไป

3.2 ตำนานพระศรียในสังคมไทย: จำแนกตามภูมิภาค

เรื่องราวของพระศรียนับเป็นตำนานสำคัญเรื่องหนึ่งในสังคมไทย เนื่องจากพบว่าชาวบ้านทุกภูมิภาคในสังคมไทยต่างก็รับรู้เรื่องพระศรียทั้งสิ้น แม้ว่าเนื้อหาหรือรายละเอียดจะ

แตกต่างกันไปบ้างก็ตาม ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะได้จำแนกตำนานพระศรีอารียในสังคมไทยที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาในครั้งนี้ออกเป็น 4 ภูมิภาค* ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคกลาง และภาคใต้ ดังนี้

3.2.1 ตำนานพระศรีอารียในภาคเหนือ

จากการรวบรวมผู้วิจัยพบตำนานพระศรีอารียในภาคเหนือจำนวน 56 เรื่อง แบ่งออกเป็นกลุ่มเรื่องที่สร้างสรรค์โดยการปรับเปลี่ยนจากคัมภีร์พุทธศาสนาจำนวน 5 เรื่อง และกลุ่มเรื่องที่สร้างสรรค์โดยการสร้างเรื่องขึ้นใหม่จำนวน 51 เรื่อง ซึ่งขอเสนอรายชื่อตำนานพระศรีอารียที่พบในภาคเหนือตามตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 10 แสดงสำนวนตำนานพระศรีอารียที่พบในภาคเหนือ

ร.ท.	ชื่อตำนาน	การสร้างสรรค์ตำนานพระศรีอารีย							
		กลุ่มเรื่องที่ปรับเปลี่ยนจากคัมภีร์พุทธศาสนา	กลุ่มเรื่องที่สร้างสรรค์โดยการสร้างเรื่องขึ้นใหม่						
			ปพ	มล	กผ	บก	กจ	สท	พธ
1	ปพ10 อนาคตวงศ์ สำนวนล้านนา	✓							
2	ปพ18 เมตเตยยสูตร สำนวนล้านนา	✓							
3	ปพ21 เมตเตยวงษ์ สำนวนล้านนา	✓							
4	มล10 มาลัยเค้า มาลัยปลาย		✓						
5	กผ1 อานิสงส์ผางประทีป			✓					
6	กผ2 กาเผือก สำนวนวัดทุ่งยู เชียงใหม่			✓					
7	กผ3 ตำนานลอยกระทงสาย			✓					
8	กผ4 แม่กาเผือกหรือพระเจ้าห้าตน			✓					
9	กผ5 พระพุทธเจ้าห้าพระองค์			✓					
10	กผ6 ตำนานเวียงกาหลง			✓					
11	กผ7 กาเผือกหรือพระเจ้าห้าตน			✓					

* การแบ่งตามภูมิภาคในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เกณฑ์การแบ่งภูมิภาคตามการแบ่งภูมิภาคของสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ซึ่งเป็นการแบ่งในเชิงวัฒนธรรม ผู้สนใจโปรดอ่านเพิ่มเติมใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542).

ที่	ชื่อตำนาน	การสร้างสรรค์ตำนานพระศรีอารีย์								
		กลุ่มเรื่องที่ปรับเปลี่ยนจากคัมภีร์พุทธศาสนา		กลุ่มเรื่องที่สร้างสรรค์โดยการสร้างเรื่องขึ้นใหม่						
		ปพ	มล	ปก	บก	ภษ	ศท	พธ	ชอ	
37	พธ31 ตำนานเมืองห่อ								✓	
38	พธ32 ตำนานผาเสื่อเมืองไล								✓	
39	พก1 ตำนานเทวดาสอนโลก 1									✓
40	พก4 ตำนานอินทาสมภารสุดดี									✓
41	พก10 ตำนานพระเจ้าให้ 1									✓
42	พก11 ตำนานพระเจ้าให้ 2									✓
43	พก12 ตำนานมอง 6 เชือก									✓
44	พก13 ตำนานมหาศักราชหลวง									✓
45	พก14 ตำนานปฐมโลก									✓
46	พก15 ตำนานโลกจักรขุ									✓
47	พก21 ตำนานธาตุ 5 ดวง									✓
48	พก22 ตำนานพระธาตุเชิงชุม									✓
49	พก23 ตำนานพระเจ้าเลียบโลก									✓
50	พก24 ตำนานเกศา 5 เส้น ๕									✓
51	พก25 ตำนานพระพุทธบาทสี่รอย									✓
52	พก26 ตำนานดอยช้างสาร									✓
53	พก27 ตำนานหัตถบาทพระนันท									✓
54	พก28 ตำนานดอยสิงคุดตระ									✓
55	พก29 ตำนานพระธาตุปู่ทับ									✓

จากตารางข้างต้นจะเห็นได้ว่าตำนานพระศรีอารีย์เรื่องที่ได้เน้นในภาคนี้ คือตำนานพญากาเผือก เนื่องจากเป็นตำนานที่อธิบายประเพณีผางประทีปของล้านนา ตำนานพญาธรรมิกราชและตำนานที่เกี่ยวกับการพยากรณ์ก็เป็นตำนานอีกกลุ่มหนึ่งที่พบมากในภาคเหนือ ซึ่งโดยมากมักเกี่ยวข้องกับศาสนสถานสำคัญ เช่น พระธาตุ พระบาท พระฉาย รวมไปถึงตำนานเมือง นอกจากนี้ยังพบตำนานเกี่ยวกับบุพกรรมของพระศรีอารีย์ในพระชาติต่างๆ อีกจำนวนมาก

ที่	ชื่อด้านาน	การสร้างสรรคดี้านานพระศรีอาริย์							
		กลุ่มเรื่องที่ปรับเปลี่ยนจากคัมภีร์พุทธศาสนา		กลุ่มเรื่องที่สร้างสรรคดีโดยการสร้างเรื่องขึ้นใหม่					
		ปพ	มล	กผ	บก	กจ	สท	พร	พก
18	พก2 ด้านานเทวดาสอนโลก 2								✓
19	พก5 บันพยากรณ์ในสี่ปสุญ								✓
20	พก6 กาละนับมือส่วย								✓
21	พก7 ด้านานพระกิดพระพาน								✓
22	พก8 ด้านานโลกธาตุ								✓
23	พก16 ด้านานลายแทงกรวดแร่								✓
24	พก17 ด้านานเมืองทรายฟอง								✓
25	พก18 ด้านานทรายฟองหนองคำแสน								✓
26	พก22 ด้านานพระธาตุเชิงชุม								✓
27	พก30 ด้านานพระธาตุพนม								✓

จากตารางข้างต้นพบว่า ในภาคอีสานมีกลุ่มเรื่องด้านานพระศรีอาริย์อยู่ 4 กลุ่ม คือ กลุ่มเรื่องพระมาลัย กลุ่มเรื่องพญากาเผือก กลุ่มเรื่องพญาธรรมิกราช และกลุ่มเรื่องคำพยากรณ์ ซึ่งกลุ่มที่พบเป็นจำนวนมากกว่ากลุ่มอื่นๆ คือ กลุ่มเรื่องพญาธรรมิกราช และกลุ่มเรื่องคำพยากรณ์ ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์กรณีกบฏผู้มีบุญ ซึ่งรายละเอียดจะได้กล่าวต่อไปในบทที่ 5 ซึ่งเนื้อหาโดยมากมักเกี่ยวข้องกับศาสนสถานสำคัญ เช่น พระธาตุ พระบาท พระฉายรวมไปถึงด้านานเมืองต่างๆ ซึ่งคล้ายกับที่พบในภาคเหนือ

3.2.3 ด้านานพระศรีอาริย์ในภาคกลาง

จากการรวบรวมผู้วิจัยพบด้านานพระศรีอาริย์ในภาคกลางจำนวน 51 เรื่อง แบ่งออกเป็นกลุ่มเรื่องที่สร้างสรรคดีโดยการปรับเปลี่ยนจากคัมภีร์พุทธศาสนาจำนวน 18 เรื่อง และกลุ่มเรื่องที่สร้างสรรคดีโดยการสร้างเรื่องขึ้นใหม่จำนวน 33 เรื่อง ซึ่งรายชื่อสำนวนด้านานพระศรีอาริย์ที่พบในภาคกลางมีตามตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 12 แสดงสำนวนตำนานพระศรีอารีย์ที่พบในภาคกลาง

ที่	ชื่อตำนาน	การสังสรรค์ตำนานพระศรีอารีย์							
		กลุ่มเรื่องที่ปรับเปลี่ยนจากคัมภีร์พุทธศาสนา		กลุ่มเรื่องที่สังสรรค์โดยการสร้างเรื่องขึ้นใหม่					
		ปพ	มล	กณ	บก	กจ	สท	พร	พก
1	ปพ1 พระเจ้าห้าพระองค์	✓							
2	ปพ2 พระเจ้าห้าพระองค์	✓							
3	ปพ8 นามบัญญัติพระเจ้า 5 พระองค์	✓							
4	ปพ11 อนาคตวงศ์ (กิม)	✓							
5	ปพ12 อนาคตวงศ์ (ร.ศ.131)	✓							
6	ปพ13 อนาคตวงศ์ (หอฯ)	✓							
7	ปพ14 อนาคตวงศ์ (พระเฉลิม)	✓							
8	ปพ15 พระโพธิสัตว์ (พิษณุโลก)	✓							
9	ปพ17 พระศรีอารีย์เมตไตรย ในไตรภูมิโลกวินิจจยกถา	✓							
10	ปพ19 เมตไตรยพยากรณ์ปริวรรต ในปฐมสมโพธิกถา	✓							
11	ปพ20 อนาคตวงศ์ จันทบุรี	✓							
12	มล1 พระมาลัยคำหลวง		✓						
13	มล2 ฎีกามาลัยเทวสูตร		✓						
14	มล3 พระมาลัยกลอนสวด 1		✓						
15	มล4 พระมาลัยกลอนสวด 2		✓						
16	มล5 พระมาลัยกลอนสวด 3		✓						
17	มล6 พระมาลัยคำกาพย์		✓						
18	มล11 คัมภีร์พระมาลัย ฉบับ ส.ธรรมภักดี								
19	กณ15 พญากาเผือก พระเจ้าห้าองค์			✓					
20	กณ16 พระโพธิสัตว์ทั้งห้าจุติในฟองไข่			✓					
21	กณ17 ต้นเหตุลอยกระทง			✓					
22	กณ20 ปัญจพุทธพยากรณ์ (ปัญญาสาฯ)			✓					

ที่	ชื่อดำเนิน	การสร้างสรรคดีำนานพระศรีอารีย์								
		กลุ่มเรื่องที่ ปรับเปลี่ยน จากคัมภีร์ พุทธศาสนา	กลุ่มเรื่องที่สร้างสรรค์โดยการสร้างเรื่องขึ้นใหม่							
			ปพ	มล	กผ	บก	กจ	สท	พธ	พก
48	พธ4 ดำเนินบ้านชีหาย ลพบุรี								✓	
49	พก3 ดำเนินห้าพันวัสสา									✓
50	พก19 ดำเนินเขาวงพระจันทร์									✓
51	พก20 ดำเนินถ้ำผาโถ (ถ้ำลับแล)									✓

เมื่อพิจารณาจากตารางข้างต้นจะพบว่า ดำเนินพระศรีอารีย์ในภาคกลางค่อนข้างมีความหลากหลายมาก และพบดำเนินพระศรีอารีย์ในทุกกลุ่มเรื่อง แต่ละกลุ่มเรื่องก็มีจำนวนที่พบไม่แตกต่างกันมาก อย่างไรก็ตาม ดำเนินพระศรีอารีย์ที่ค่อนข้างเป็นที่รับรู้ในภาคกลางอย่างแพร่หลายคือ เรื่องพระมาลัย ส่วนเรื่องที่เป็นเอกลักษณ์และไม่พบในภาคอื่นๆ คือ ดำเนินพระศรีอารีย์วัดไผ่ และดำเนินเขาวงพระจันทร์ เนื่องจากมีความเชื่อมโยงกับสถานที่ในท้องถิ่นภาคกลาง และดำเนินพระศรีอารีย์เรื่องเด่นที่รับรู้กันส่วนใหญ่ในภาคกลางได้แก่ ดำเนินพระศรีอารีย์วัดไผ่ ดำเนินพญากาเผือก และดำเนินพระเก็จสำคัญ โดยเฉพาะสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต)

3.2.4 ดำเนินพระศรีอารีย์ในภาคใต้

จากการรวบรวม ผู้วิจัยพบดำเนินพระศรีอารีย์ในภาคใต้จำนวน 19 เรื่อง แบ่งออกเป็นกลุ่มเรื่องที่สร้างสรรค์โดยการปรับเปลี่ยนจากคัมภีร์พุทธศาสนาจำนวน 7 เรื่อง และกลุ่มเรื่องที่สร้างสรรค์โดยการสร้างเรื่องขึ้นใหม่จำนวน 12 เรื่อง ซึ่งรายชื่อสำนวนดำเนินพระศรีอารีย์ที่พบในภาคใต้มีดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 13 แสดงสำนวนตำนานพระศรีอาริย์ที่พบในภาคใต้

ที่	ชื่อตำนาน	การสร้างสรรคดีานานพระศรีอาริย์								
		กลุ่มเรื่องที่ปรับเปลี่ยนจากคัมภีร์พุทธศาสนา		กลุ่มเรื่องที่สร้างสรรค์โดยการสร้างเรื่องขึ้นใหม่						
		ปพ	มล	กณ	บก	กจ	สท	พธ	พก	
1	ปพ3 พระเจ้าห้าพระองค์ วัดปอทรัพย์	✓								
2	ปพ4 พระเจ้าห้าพระองค์ วัดควนขี้แรด	✓								
3	ปพ5 พระเจ้าห้าพระองค์ บ้านควนเปล	✓								
4	ปพ6 พระเจ้าห้าองค์ค้ำกลอน1	✓								
5	ปพ7 พระเจ้าห้าองค์ค้ำกลอน 2	✓								
6	ปพ9 พระปรมัตถ์ค้ำกาย	✓								
7	ปพ16 พระเจ้าสามเณร จ.พัทลุง	✓								
8	กณ11 พญากาเผือก 3			✓						
9	บก10 วรวงศ์ค้ำกาย				✓					
10	กจ1 ประวัตินลวงปฐวด 1					✓				
11	กจ2 ประวัตินลวงปฐวด 2					✓				
12	กจ3 ประวัตินลวงปฐวด 3					✓				
13	กจ4 ประวัตินลวงปฐวด 4					✓				
14	พธ5 ตำนานพระศรีอาริย์ 1								✓	
15	พธ6 ตำนานพระศรีอาริย์ 2								✓	
16	พธ7 ตำนานพระศรีอาริย์ 3								✓	
17	พธ11 ตำนานท้าวธรรมิกราช 1								✓	
18	พธ12 ตำนานท้าวธรรมิกราช 2								✓	
19	พก9 ตำนานพุทธทำนายจากอินเดีย									✓

จากตารางข้างต้นจะเห็นได้ว่า ตำนานพระศรีอาริย์ในภาคใต้พบมากในกลุ่มเรื่องประวัติพระพุทธเจ้า ซึ่งก็คือ ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ และตำนานพญารธรรมิกราช อย่างไรก็ตาม ตำนานที่เป็นเอกลักษณ์ของภาคใต้และรับรู้กันแพร่หลาย คือ ตำนานหลวงปฐวดเหยียบน้ำทะเลจืด ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากที่เนื้อหาในตำนานเกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญของภาคใต้ รวมถึงสถานที่หลายแห่ง

ในภาคใต้ด้วย นอกจากนี้เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าตำนานพระศรีอารียที่พบในภาคใต้ค่อนข้างใกล้เคียงกับภาคกลางแม้ว่าจะพบน้อยกว่าก็ตาม

การประมวลตำนานพระศรีอารียทั้ง 4 ภาคข้างต้น จะเห็นได้ว่านอกจากแต่ละภาคจะมีลักษณะโดดเด่นต่างกันไปแล้ว ยังมีตำนานพระศรีอารียที่รับรู้ร่วมกันอยู่ด้วยทุกภาค ได้แก่ ตำนานพระมาลัย ตำนานพญากาเหือก ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ ตำนานพญาธรรมิกราช นอกจากนี้ยังพบว่าตำนานพระศรีอารียที่พบทั้ง 4 ภาคนี้ มีบางภูมิภาคที่มีลักษณะร่วมกันด้วย ได้แก่ กลุ่มตำนานพระศรีอารียที่พบในภาคเหนือและภาคอีสาน และกลุ่มตำนานพระศรีอารียที่พบในภาคกลางและภาคใต้ ภูมิภาคที่มีตำนานพระศรีอารียส่วนใหญ่ร่วมกันนี้ สอดคล้องกับประวัติศาสตร์ของอาณาจักรต่างๆ ที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคดังกล่าวด้วย กล่าวคือ ภาคเหนือซึ่งเคยเป็นที่ตั้งของอาณาจักรล้านนา และภาคอีสานซึ่งเคยเป็นที่ตั้งของอาณาจักรล้านช้าง มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมากกว่าอาณาจักรอื่นๆ ทั้งนี้เพราะนอกจากจะมีอาณาเขตติดต่อกันแล้ว ในประวัติศาสตร์ล้านนาและล้านช้างยังปรากฏว่า ครั้งหนึ่งกษัตริย์ล้านช้าง คือ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ซึ่งเป็นพระญาติกับพระนางจिरประภาผู้ครองอาณาจักรล้านนา ได้เคยมาปกครองอาณาจักรล้านนาอยู่ระยะหนึ่งด้วย¹⁴⁹ ส่วนภาคกลางซึ่งเคยเป็นที่ตั้งของอาณาจักรสุโขทัยและอาณาจักรอยุธยา และภาคใต้ซึ่งเคยเป็นที่ตั้งของเมืองนครศรีธรรมราช ก็มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมากกว่าอาณาจักรอื่นๆ ดังที่ในประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรในภาคกลางกับภาคใต้เป็นไปในลักษณะของเมืองหลวงกับหัวเมืองประเทศราช พระเจ้าแผ่นดินอยุธยา มักส่งเชื้อพระวงศ์และขุนนางจากส่วนกลางไปปกครองหัวเมืองใต้อยู่บ่อยครั้งด้วย

จากความสัมพันธ์ใกล้ชิดของภูมิภาคแต่ละภูมิภาคดังแสดงมาและความสอดคล้องกับตำนานพระศรีอารียที่พบร่วมกันในบางภูมิภาค ทำให้ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับตำนานพระศรีอารียในแต่ละกลุ่มภูมิภาคดังนี้

3.2.5 ข้อสังเกตเกี่ยวกับตำนานพระศรีอารียในภาคเหนือและภาคอีสาน

ตำนานพระศรีอารียที่พบในภาคเหนือและภาคอีสานส่วนใหญ่เป็นตำนานในกลุ่ม “ตำนานเมือง” คือตำนานที่อธิบายประวัติความเป็นมาของเมือง อาทิ ตำนานหอ ตำนานหนองสะเน่า ตำนานละแวก ตำนานเมืองฝาง ตำนานประวัติบุคคลสำคัญทางศาสนา คือ ตำนานพุทธศาสนาประเภทหนึ่งที่อธิบายความเป็นมาของพระพุทธเจ้า (ในอดีต ในปัจจุบัน หรือใน

¹⁴⁹ อุดม รุ่งเรืองศรี, *วรรณกรรมล้านนา*, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546), หน้า 3.

อนาคต) ได้แก่ ตำนานกาเหวอก และตำนานประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน และศาสนวัตถุ คือ ตำนานพุทธศาสนา ตำนานกลุ่มนี้ ได้แก่ ตำนานพระเจ้าเลียบโลก (ตำนานการเสด็จของพระพุทธเจ้าที่มาในดินแดนประเทศไทย) ตำนานพระธาตุ (คล้ายกับตำนานพระเจ้าเลียบโลก) และตำนานพระบาท 4 รอย (คล้ายกับตำนานพระเจ้าเลียบโลก) ซึ่งพบเป็นจำนวนมาก จะเห็นว่ากลุ่มตำนานพระศรีอารียที่พบในภาคเหนือและภาคอีสานนี้มักพบอยู่ในรูปแบบของตำนานเมืองและตำนานประวัติศาสตร์ เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งอาจจัดกลุ่มย่อยได้ดังนี้

ก. กลุ่มเรื่องพระศรีอารียในตำนานเมือง

เนื้อหาในตำนานมักกล่าวถึงตำนานการสร้างเมือง การรวบรวมดินแดน การครองราชย์ของเจ้าเมืองต่างๆ รวมถึงมีการแทรกตำนานพระเจ้าเลียบโลก หรือ ตำนานพระธาตุ หรือตำนานพระบาท รวมไปถึงในตำนานเมืองนั้นๆ ด้วย ในตอนท้ายของตำนานเมืองบางตำนาน จะกล่าวถึงความวุ่นวายของบ้านเมือง มีการฆ่าฟันกันในเมืองและแย่งชิงราชสมบัติ เกิดกบฏขึ้นในแผ่นดิน และในครั้งนั้น พระอินทร์ก็จะอัญเชิญเทวบุตรมาถือกำเนิดเป็น พญาธรรมิกราช มาปราบเหล่าอธรรมและครองเมือง ซึ่งครั้งนั้นบ้านเมืองก็จะเกิดความอุดมสมบูรณ์ บรรดาเทวดายักษ์ และคนธรรพ์ก็จะนำของวิเศษมาถวาย

ข. กลุ่มเรื่องพระศรีอารียในตำนานประวัติศาสตร์

เนื้อหาในตำนานพระศรีอารียที่แทรกอยู่ในตำนานพระเจ้าเลียบโลก ตำนานพระธาตุ และตำนานพระบาทนี้ มักจะกล่าวถึงในลักษณะที่ว่า ครั้งหนึ่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เคยเสด็จมายังเมือง/สถานที่ นั้นๆ แล้ว และก่อนหน้านั้น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ก่อนๆ ทั้ง 3 พระองค์ก็เคยเสด็จมายังที่นี่ และในอนาคตพระศรีอารียเมตไตรยก็จะเสด็จมายังที่นี่ และในคราวที่พระศรีอารียเสด็จก็จะเกิดเหตุอัศจรรย์ขึ้น รวมทั้งเชื่อมโยงกับตำนานกาเหวอกด้วย

การที่พบตำนานพระศรีอารียแทรกอยู่ในตำนานเมืองและตำนานศาสนาดังข้างต้นนี้ อาจเป็นการนำความเชื่อที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาไปใช้ในการสร้างความเป็นปึกแผ่นและเอกภาพในดินแดนหรืออาณาจักรนั้นๆ ซึ่งเป็นอาณาจักรที่ก่อตัวมาจากการรวบรวมเมืองต่างๆ ในละแวกใกล้เคียงมาอยู่ภายใต้อำนาจของเมืองใหญ่ ซึ่งสอดคล้องกับเนื้อหาในตำนานเมือง รวมถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่กล่าวถึงความไม่มั่นคงของเสถียรภาพทางการเมืองในแต่ละอาณาจักร และด้วยเหตุดังที่มีการแทรกตำนานพระศรีอารียอยู่ในตำนานเมืองและในตำนานศาสนานี้เองน่าจะเป็นเหตุที่เอื้อให้เกิดการนำความเชื่อพระศรีอารียมาใช้ในการเมืองอีกครั้ง ใน

ฐานะ “กบฏผู้มีบุญ” เพราะนอกจากราษฎรในภาคเหนือและภาคอีสานจะรับรู้เรื่องพระศรีอารีย์ ผ่านตำนานกาเผือก พุทธทำนาย คำพยากรณ์ ฯลฯ ที่พบได้ทั่วไปเหมือนทุกภาคแล้ว ยังรับรู้ผ่าน ตำนานเมืองและตำนานศาสนาที่แทรกตำนานพระศรีอารีย์และแพร่หลายอยู่ในดินแดนแถบนี้ด้วย ดังนั้นการดึงเอาตำนานพระศรีอารีย์ที่มีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงสังคมมาเชื่อมโยงกับผู้นำ ทางการเมืองที่ต้องการจะ “ปฏิรูป” หรือ “เปลี่ยนแปลง” สังคม จึงสามารถสวมทับกันได้อย่าง กลมกลืนกว่าตำนานเรื่องอื่นๆ ทั้งยังสามารถสร้างความชอบธรรมให้กับอำนาจในการปกครอง ผ่านการเชื่อมโยงแนวคิดเรื่องผู้มีบุญ กับตำนานเมืองและตำนานศาสนา ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปใน บทที่ 5

3.2.6 ข้อสังเกตเกี่ยวกับตำนานพระศรีอารีย์ในภาคกลางและภาคใต้

ตำนานพระศรีอารีย์ที่พบร่วมกันและค่อนข้างเด่นกว่าตำนานเรื่องอื่นๆ คือ ส่วนใหญ่เป็น ตำนานพระเกจิที่เชื่อว่าเป็นพระศรีอารีย์หรือเกี่ยวข้องกับพระศรีอารีย์ เช่น สมเด็จพระพุฒาจารย์ โต หลวงปู่เทพโลกอุดร เป็นต้น อีกส่วนหนึ่งเป็นตำนานท้องถิ่น หรือตำนานประจำถิ่น เช่น ตำนานพระศรีอารีย์วัดไผ่ ตำนานตาปะขาวหาย ตำนานบ้านชีหาย ตำนานเขาวงพระจันทร์ จ.ลพบุรี ตำนานถ้ำผาโกล จ.ราชบุรี เป็นต้น ซึ่งอาจจัดกลุ่มย่อยได้ดังนี้

ก. กลุ่มเรื่องพระศรีอารีย์ในตำนานพระเกจิ

เนื้อหาในตำนานพระเกจิ มักกล่าวถึงประวัติชีวิตของพระเกจิรูปนั้นๆ และอาจแทรกอนุภาคเหตุการณ์ในตำนานพระศรีอารีย์จำนวนอื่นๆ ที่แสดงถึงนัยยะของการเป็นพระศรีอารีย์ ผสมไว้ในประวัติชีวิตของพระเกจิรูปนั้นๆ ไปด้วย ในตอนท้ายเรื่องจะมีการเฉลยว่าพระเกจิรูปนั้นๆ คือพระศรีอารีย์ที่ลงมาบำเพ็ญบารมีก่อนที่จะเสด็จลงมาตรัสรู้เป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ภายหลังสิ้นสุดศาสนาของสมเด็จพระพุทธเจ้าโคดม

ข. กลุ่มเรื่องพระศรีอารีย์ในตำนานท้องถิ่น

คำว่าตำนานท้องถิ่นในที่นี้ผู้วิจัยหมายถึงตำนานที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมาของท้องถิ่นนั้นๆ โดยเป็นท้องถิ่นในระดับหมู่บ้านหรือตำบล ซึ่งจะแตกต่างจากตำนานเมืองที่เกี่ยวข้องกับการสืบราชสมบัติ เพราะตำนานท้องถิ่นในที่นี้มักจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคมชาวบ้านมากกว่า ซึ่งเนื้อหาในตำนานท้องถิ่นนั้น พบว่า มักนำเรื่องพระศรีอารีย์ไปปะปน หรือผนวกเรื่อง กับตำนานประจำถิ่น ซึ่งมักเล่าถึงพระอินทร์อาราธนาให้พระศรีอารีย์ลงมาเกิดเพื่อมารักษา พระศาสนาของพระสมณโคดมให้ครบ 5,000 ปี แต่การมาเกิดนั้นจะเกิดเป็นลูกชวานา ใช้ชีวิตอยู่ในท้องถิ่น หรือบางครั้งอาจเล่าถึงการรอคอยพระศรีอารีย์ของคนในท้องถิ่นนั้นๆ

จากการศึกษากลุ่มตำนานพระศรีอารีย์ที่พบในภาคกลางและภาคใต้ พบว่าพระศรีอารีย์มีภาพลักษณ์ของชาวบ้าน หรือความเป็นมนุษย์ค่อนข้างชัดเจนกว่าภาคเหนือและภาคอีสาน และไม่ค่อยผูกเชื่อมโยงกับการเมืองมากเท่ากับภาคเหนือและภาคอีสาน ดังจะเห็นได้จากการสถาปนาให้พระเกจิในท้องถิ่นเป็นพระศรีอารีย์ หรือการสร้างสรรคดีเรื่องให้พระศรีอารีย์มาเกิดเป็นชาวบ้าน ในหมู่บ้านของตน แล้วเล่าเรื่องผนวกไปกับการอธิบายประวัติความเป็นมาของชื่อสถานที่ในท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย

ขณะที่พระศรีอารีย์ในตำนานพระศรีอารีย์ที่พบในภาคเหนือและภาคอีสาน มีภาพลักษณ์ของวีรบุรุษ ที่ค่อนข้างโดดเด่น ทั้งนี้ เนื่องจากการที่อยู่ในตำนานเมืองและมีภาพของผู้ปกครองด้วย ขณะที่ตำนานพระศรีอารีย์ที่พบในภาคกลางและภาคใต้กลับมีภาพของความเป็นท้องถิ่น และใกล้ชิดกับชาวบ้านค่อนข้างมาก ด้วยเหตุนี้ น่าจะเป็นผลที่ทำให้กลุ่มกบฏในอีสานและล้านนา เลือกใช้ตำนานพระศรีอารีย์ในการสร้างความชอบธรรมให้แก่ผู้นำที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคม นอกจากนี้ เนื้อหาในตำนานยังเกี่ยวข้องกับการเมืองโดยตรง ประกอบกับการอธิบายถึงสภาพบ้านเมืองที่กลียุค และความไม่ชอบธรรมของรัชกาลก่อนๆ จึงเอื้อประโยชน์ให้แก่กลุ่มกบฏได้มาก ในขณะที่ในพื้นที่ภาคกลางและภาคใต้ไม่ค่อยพบเรื่องกบฏผู้มีบุญ

ในตำนานที่พบร่วมกันทุกภาค หรือพบแทบทุกภาค แม้ว่าจะเป็นตำนานเรื่องเดียวกัน ก็จะมีลักษณะบางประการที่แตกต่างกันไป เช่น เรื่องพระเจ้าห้าพระองค์ ในภาคเหนือกับอีสานจะผนวกเอาเรื่องกาเผือกเข้ามาด้วย ส่วนเรื่องพระเจ้าห้าพระองค์ ในภาคกลางกับภาคใต้ จะเล่าแยกส่วนกันและถือว่าเป็นคนละเรื่องกัน หรือใน เรื่องวรรณงษชาดก ในภาคเหนือและอีสาน ในตอนประชุมชาดกให้พระวงศ์สุริยามาตรเป็นพระสารีบุตร แต่ในฉบับภาคกลางและภาคใต้เป็นพระศรีอารีย์ หรือเนื้อหาของ เรื่องพระมาลัย ที่ภาคกลางกับภาคใต้สวดกันแต่เพียงในงานศพ แต่ในภาคเหนือและภาคอีสานใช้สวดในประเพณีเทศน์มหาชาติด้วย ซึ่งในภาคเหนือเรียกว่า มาลัยเค้า มาลัย-ปลาย ส่วนอีสานเรียกว่า มาลัยหมื่น มาลัยแสน ซึ่งเนื้อหาของเรื่องพระมาลัยที่เทศน์ในประเพณีเทศน์มหาชาติของ 2 ภูมิภาคนี้ก็จะไม่ปรากฏเรื่องพระมาลัยไปโปรดสัตว์ในนรก จะปรากฏเพียงเรื่องที่พระมาลัยไปไหว้พระจุฬามณีบนสวรรค์ ซึ่งจะต่างกับเรื่องพระมาลัยในภาคกลางและภาคใต้ที่กล่าวถึงเนื้อหาไว้ทั้ง 2 ส่วน

ตำนานเหล่านี้เป็นเครื่องยืนยันให้เข้าใจได้ถึงความแพร่หลายของตำนานพระศรีอารีย์ในสังคมไทยที่ปรากฏอยู่ทุกภูมิภาคของประเทศ ทั้งยังมีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกันไปตามวัฒนธรรมของแต่ละภาคซึ่งจะเป็นปัจจัยหนึ่งในการสร้างสรรค์ตำนานพระศรีอารีย์ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงอย่างละเอียดในบทต่อไป